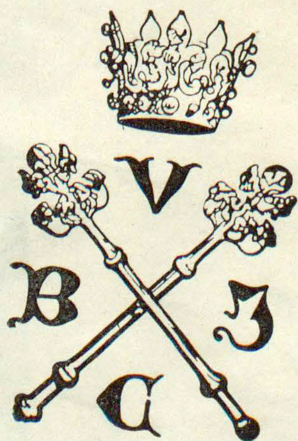

V
B
J
C

D Z I E I E
KROLESTWA SZWEDZKIEGO
Od panowania WALDEMARA, to ieſt od R. 1250. aż do ninieyszego Roku według lat porządku

O P I S A N E.

w WARSZAWIE 1772.

w Drukarni J. K. Mci y Rzeczypospolitey u XX. *Scholarum Piarum.*

DO
J. W. JMC. PANA
MOKRONOWSKIEGO
GENERAŁA INSPEKTORA WOYSK RZPLTEY
STAROSTY JANOWSKIEGO.

Głośne nie w naszym tylko Narodzie, ale y w obcych Kraiach, wielkie przymioty Twoie, y Obywatelskie cnoty, powodem mi są do szukania w godnym Imieniu Twoim zalecenia dla wychodzącey na widok Szwedzkiego Narodu Historyi. Nie chcę ia tu w ich wysła-

wianie wchodzić, bo y mieysce to do samego onychże wyliczania aż nad to szczupłe, y duszy Twoiey bez-chlubney milsze daleko być wiem pochwał acz należytych zmilczenie. Do tego, czemubym ia y w nayobszernieyszych słowach nigdy dostatecznie nie zdołał, to, samo wspomnienie Ciebie nayzupełniey skutkuie, wystawiaiąc zaraz w umysłach, zbior wszystkich prawdziwego Chrześcianina, poczciwego człowieka, dobrego Patryoty, y wielkiego Męża przymiotow, to ieſt: duszy Twoiey rzetelny portręt. Ufam zaś, że ofiarę pracy tey, ktora końcem przysłużenia się Młodzieży Narodowey podięta iest, łaskawie przyimiesz, iako poznaiący przez rozum wypływaiące na Kray z Nauk pożytki, a przez miłość Oyczyzny, ktorey dobro iedynym Twoich myśli, y chęci wszystkich zamiarem iest,

naysilniey życzący, aby w niey Nauki, te to kraiowey szczęśliwości zadatki, naylepiey kwitły. A, ktorego pochopem, ośmielił się ofiarować Ci tę Książkę, z tymże naywyższym szacunkiem, y uszanowaniem naygłębszym ma honor być

JASNIE WIELMOZNEGO PANA

nayniższym sługą

X. Wincenty Skrzetuski *S. P.*

TABLICA CHRONOLOGICZNA KROLOW SZWEDZKICH.

MAgog Syn Jafeta, a Wnuk Noego.
Swenon.
Ubbon.
Syggon.
Eryk I.

Po śmierci Eryka, powiadaią Dzieiopisowie Szwedzcy, iż Szwecya przez cztery wieki bez Krolow była.

Berykon.
Humulf.
Humblus.
Thor.
Urbar.
Osten.
Oten.
Freier.

Czas wstępu na tron, y lata panowania tych Monarchow niewiadome.

Wstęp na tron przed Narodzeniem Pańskim.

Niord	890.
Sygtrug	887.
Suibdager	860.
Asmund	830.
Uffon	816.
Hundyng	780.
Regner	760.
Halward	628.
Attyla I.	590.
Hotter	525.
Roryk	483.
Attyla II.	436.
Botwil	252.

Wstęp na tron po Narodzeniu Pańskim.

Alaryk I.	10.
Eryk II.	16.
Haldan I.	20.
Syward	40.
Eryk III.	135.
Haldan II.	140.
Ungin	146.
Regnald	155.
Froton	160.
Fiolm	170.
Suercher	172.
Walander	173.
Wirlme	176.
Dozburad	178.

TABLICA CHRONOLOGICZNA KROLOW SZWEDZKICH.

Domar	181.
Dygner	183.
Dager	185.
Agnius	186.
Eryk IV. / Alryk	188.
Jngo I.	206.
Hugler	220.
Hakon	240.
Jorundar	250.
Hakin	260.
Egil	300.
Otar	341.
Adel	360.
Ostan	370.
Solwiusz	375.
Jngar	380.
Amund	400.
Syward	450.
Hirot	470.
Jngo II.	500.
Biorn I.	829.
Karol	848.
Biorn II.	850.
Eryk V.	851.
Eryk VI.	860.
Biorn III. / Emund	880.
Eryk VII.	890.
Biorn IV.	900.

Eryk VIII. / Oław I	930.
Olaw II.	993.
Amund *Kolbrenner*	1022.
Amund *Slemme*	1035.
Hakin	1041.
Sztenchil	1054.
Jngo III.	1060.
Halstan	1064.
Filip	1080.
Jngo IV.	1100.
Ragwald	1130.
Magnus	1133.
Suercher II.	1144.
Eryk IX.	1150.
Karol-Suercherson	1162.
Kanut Erykson	1168.
Suercher III.	1192.
Eryk X.	1211.
Jan I.	1220.
Eryk XI.	1223.
Waldemar	1250.
Magnus Ladelas	1279.
Birger II.	1290.
Magnus Szmek	1319.
Magnus / Eryk XII.	1354.
Magnus ſam	1357.
Albert Meklemburczyk	1365.
Małgorzata	1395.

TABLICA CHRONOLOGICZNA KROLOW SZWEDZKICH.

Eryk XIII.	1411.	Gustaw Waza *Krol*	1522.
Krzysztof	1441.	Eryk XIV.	1560.
Karol Kanutson	1448.	Jan III.	1568.
Krystyern I.	1458.	Zygmunt	1592.
Karol Kanutson *powtore*	1464.	Karol IX.	1604.
Stenon-Stur I. *Administrator*	1471.	Gustaw-Adolf	1611.
Jan II. *Krol*	1497.	Krystyna	1632.
Suant-Nilson-Stur *Administrator*	1504.	Karol X.	1654.
Stenon-Stur II. *Administrator*	1513.	Karol XI.	1660.
Kryſtyern II. *Krol*	1520.	Karol XII.	1697.
Gustaw Waza *Administrator*	1521.	Ulryka-Eleonora	1719.
		Fryderyk I.	1720.
		Adolf-Fryderyk	1751.
		Gustaw III.	1771.

POCZĄTKI KROLESTWA SZWEDZKIEGO NIEPEWNE, y BAIECZNE.

W każdym Kraiu byli tak niebacznie do Oyczyzny swoiey przywiązani Dzieiopisowie, że iego początki od czasow naydawnieyszych, z małą, lub żadną do wiary podobnością wyprowadzali. Dosyć im na naymnieyszym między nazwiskami podobieństwie, na naylekszym domyśle, aby sławnych Starożytności Bohaterow, y aż pierwszych po potopie ludzi, Oyczyzn swoich założycielami czynili. Atoli między temi to nierozsądnemi sławy kraiowey miłośniczkami celuią Dzieiopisowie Szwedzcy. Twierdzą oni, że Szwecya naydawnieyszym iest nie tylko na Połnocy, ale w całey Europie Krolestwem; że Magog Ja-

fera Syn, a Wnuk Noego, pierwſzym był Szwedzkiey Monarchii założycielem, y od niego, przeſzło na dwa tyſiące lat przed Narodzeniem Chryſtuſowym, porządek Krolow Szwedzkich prowadzą. Poczynać od opiſywania baiecznych, a przynaymniey wątpliwych czynow, tych Monarchow, byłoby to źle cierpliwości Czytelnika używać, y zamiaſt prawdziwych dzieiow, ſamę podtykać mu niepewność. Bo zkądże to można wiekow tak odległych czerpać Hiſtoryą? Oto chyba z ſamych Pioſneczek, przez ktore był dawniey zwyczay zachowywać pamiątkę przypadkow znakomitſzych: w tych zaś Pioſneczkach ponieważ dla wierſza okraſy, rozmaite mieſzano fikcye, poſzło ztąd, że co owych wiekow było Hiſtoryą, w poźnieyſzym czaſie ſtało ſię baiek nieprzeliczonych zdroiem. Ale daymy, że ſtary iaki Rękopism zachował wiernie wſzyſtkie nazwiſka Panow Szwedzkich, tak iak ich Narodu tego Dzieiopiſowie rachuią: zkądże pewność, że nazwiſka te znaczą Krolow rządnie po ſobie naſtępuiących, a nie raczey Pankow ſzczupłego iakiego kraiu, a może Rządzcow tylko, Sędziow, albo Staroſtow Powiatowych? Kto wie, czyli ci nie iednegoż czaſu w rożnych Prowincyach panowali? Ale darować trzeba Szwedzkiey Hiſtoryi Piſarzom, że umyśliwſzy ſtarożytność Narodu ſwego aż od potopu wywodzić, z nazwiſk tych, z iakiegoś ſzpargału wypiſanych, rząd długi Monarchow ułożyli, inaczey bowiem tak ſtraſznego Chronologii ſwoiey przeciągu nigdyby byli nie zapchali.

Niechcę tu nawet wchodzić w roſtrząſanie ſławnego między Dzieiopiſami badania, Szwecya byłali pierwiaſtkową Oyczyzną, czy tylko oſadą dawnych Gotow. Ma oboie zdanie ſwoich Obrońcow. Ale, cożkolwiek bądź, to pewna, iż nigdy nie można gruntownie dowieść, ktorzy byli pierwſi Kroleſtwa tego mieſzkańcy, zkąd wyſzli, y kiedy tam oſiedli; dopieroż, co dawni ci Kronikarze zdaią ſię twierdzić, iż Szwecya razem prawie Krolow, iak y mieſzkańcow mieć poczęła. Rzecz bowiem arcy do wiary ieſt podobna, że Oycowie y głowy nayſtarſze Pokoleniow pierwſzemi byli na ziemi Monarchami, y że ludzie nie zaraz ſię rządow Monarchicznych chwycili, ale wprzod długi czas wolności doświadczali, dopiero nierządy y nieprzyzwoitości tey, ſprzykrzywſzy ſobie, pod moc iednemu poddali ſię.

Położyłem ia tu wprawdzie Tablicę Chronologiczną Krolow Szwedzkich, tak iak ieſt od Dzieiopiſow tego Narodu ułożona; atoli że aż do połowy trzynaſtego wieku Swiat prawie nie wiedział o Szwecyi, y że w Dzieiach iey dawnieyſzych mało prawdy, nic intereſuiącego nie znayduie ſię, poſtanowiłem zacząć od Waldemara, ktory tron Szwedzki odzierżył w R. 1250. zkąd dopiero poczyna ſię kres prawdziwſzy y użytecznieyſzy Narodu tego Hiſtoryi.

1250. Wſtęp na tron.	*Przypadki znakomitſze pod panowaniem* WALDEMARA.

WALDEMAR Syn Jndebergi SioſtryEryka XI. y Hrabi Birgera, obrany od Stanow SzwedzkichKrolem 1250. a na początku 1251. koronowany w Linkopindze; wſtąpił na tron lat maiąc ośm, zoſtawał pod opieką Hrabi Birgera Oyca ſwoiego, po ktorego dopiero śmierci 1266. ſam rządzić Państwem począł.

1250.

PO śmierci Eryka XI. obrany od Narodu Krolem, Birgera Syn nayſtarſzy Waldemar. Birger z wyprawy przeciwko Finlandczykom powrociwſzy, zgromadza Szlachtę Szwedzką, oświadcza nieukontentowanie ſwoie z obrania Waldemara, y daie do domyślania ſię, że ſam iuż przez wiek, iuż przez doświadczenie, iuż przez biegłość w woiennym rzemiośle, byłby nad Syna do Korony zdatnieyſzym. Oyciec ten panowania chciwy, y Korony nawet na głowie Synowſkiey zazdroſzczący, nie dokazał ſwoiego, y przymuſzony był podpiſać z innemi obranie Waldemara, gdy Szlachta zgromadzona pogroziła mu, że ieżeliby niechciał z niemi ſię zgodzić, inſzego ſobie poſzuka Pana.

1251.

Waldemar ozdoby Krolewſkie uroczyście przyiął w Linkopindze; Birgerowi poruczone Kroleſtwa rządy, pokiby Krol do lat przyzwoitych nie przyſzedł. Uſpoko-

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1292. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
ZOFIA Corka Eryka VII. Krola Duńſkiego; poślubiona Waldemarowi 1263. umarła w Danii 1276.	ERYK umarł w więzieniu w Sztokolmie pod panowaniem Birgera II. 1292.	WALDEMAR złożony z tronu 1279. zoſtawał w Danii do 1288 gdy potym zamieſzania iakieś w Szwecyi wſzczynał, ſchwytany, y w Zamku Nikopińſkim oſadzony, tamże po czterech latach więzienia umarł.	*Ceſarze.* Konrad IV. 1254. Rodolf Hapsburſki 1291. *Krolowie Francuſcy.* Ludwik IX. 1270 Filip III. 1282. *Angielſcy.* Henryk III. 1273 Edward I. 1308. *Polſcy.* Bolesław *Wſtydliwy* 1279. *Duńſcy.* Krzyſztof I. 1259. Eryk VII. 1286. *Carowie Moſkiewſcy.* Alexander Newſki 1263. Joroſław III. 1270. Bazyli 1277. Dymitr 1294.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
WALDEMARA.

iony iuż w ambicyi ten Syna ſwoiego Miniſter, począł o tym ſzczegulnie przemyślać, iakby Krolestwo wſławić, y kwitnącym uczynić. Wyſtawił y umocnił Miaſto Sztokolm; Praw Narodowych nowy zbior złożył, z przydatkiem wielu ſwoich uſtaw dziwnie roſtropnych. Zeńſka płeć do owych czaſow wyłączona była od naſtępſtwa na maiątki po krewnych ſwoich; dopiero za Regencyi Birgera ſtanęła uchwała, aby na potym do trzeciey części maiątku należała po Rodzicach, a do połowy po innych krewnych.

1262.

Dom Folkungerow w zbyteczną wzbiwſzy ſię potęgę, zawſze kraiowi ciężką, a niebeſpieczną Monarſze, podżarzał taiemnie ogień niezgody y nienawiści przeciwko domowi Krolewſkiemu. Wybuchnął ztąd otwarty rokoſz. Birger nie mogąc pokonać ſiłą, wziął ſię do fortelu, albo raczey do zdrady. Udał, że chce z malkontentami o ugodę traktować, dla czego pierwſze głowy przeciwney ſtrony, obiecawſzy im pod przyſięgą beſpieczeńſtwo, do obozu ſwoiego ſprowadził, a ſprowadzonym głowy zdiąć kazał. Poſtępek ten niegodziwy był, y żadnego politycznego względu pozorem niewymowiony. Słabych to tylko, mało biegłości, mniey ieſzcze cnoty maiących Miniſtrow do ocalenia pokoiu wewnętrznego ſpoſoby. Kolon Biſkup Linkopińſki, ktory także pod przyſięgą ręczył Folkungerom beſpieczeńſtwo, błąd ſwoy poznawſzy, Biſkupſtwo złożył, y podroż do Jerozolimy odprawić chciał, ale go śmierć

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
WALDEMARA.

zaſkoczyła. Karol Folkunger herſzt przeciwney Dworowi partyi umknął ſzczęściem od ſideł Birgera, udał ſię do Wielkiego Miſtrza Krzyżackiego w Pruſiech, y zginął w potyczce przeciwko niewiernym.

1266.

Birger w nadgrodę uſług Krolowi y Narodowi uczynionych otrzymuie od Krola nazwiſko Xiążęcia; umiera niezadługo czterech zoſtawuiąc Synow wſzyſtkich dobrze uſtanowionych; Waldemara Krolem Szwedzkim, Magnuſa Sudermanii, Eryka Smalandyi, Benedykta Finlandyi, Xiążętami. Prowincye te za namową y nawodem Birgera, wydzielone braciom od Krola były dziedzictwem. Pokazało się wprędce, iak ieſt rzecz niebeſpieczna, moc y powagę, ktora być nierozdzielną powinna, rozrywać y dzielić w kraiu. Xiążęta ci żyli z okazałością Krolewſkiey rownaiącą ſię. Magnus oſobliwie nad innych przeſadzał ſię; a był przy tym doſtępny, wſpaniały, y do wſzelkiego ćwiczenia niewydziwioney zdatności. To wſzyſtko, iak ſą niedowierzaiące Krolow umyſły, wzniecilo w Waldemarze zawiść przeciwko bratu, y podeyzrzenie, iakoby mu po Koronę do głowy ſięgał.

1273.

Judyta Krolewna Duńſka z Klaſztoru *Roſzyldy*, gdzie życie Zakonne ślubowała, wyſzła, aby mogła przy Sioſtrze ſwoiey Krolowy Szwedzkiey wolnieyſze prowadzić życie. Krol pokochał ſię w tey żony ſwoiey Sioſtrze, y niegodziwą z nią miewał ſpołeczność. Za grzech ten oſądzona na wieczne więzienie Judy-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
WALDEMARA.

ta; a Waldemar, podług czaſow owych zwyczaiu, podroż do Rzymu y do Jerozolimy za pokutę przedſięwziął, rządy Kroleſtwa pod niebytność ſwoię Xiążęciu Magnuſowi poruczywſzy.

1276.

Powraca do Szwecyi Waldemar, y oczywiście ſię na Magnuſa ſkarży, że go chce na tronie podſiadać. Benedykt naymłodſzy Brat Krolewſki, widząc iż ſię na domową między rodzeńſtwem woynę zanoſi, cząſtki ſwoiey dobrowolnie uſtąpiwſzy, Biskupem Linkopińſkim zoſtaie. Dway zaś inni Xiążęta nie ufaiąc Waldemarowi, woyſko ſkrycie zbieraią, y z Krolem Duńſkim ſprzymierzaią ſię, ktoremu ſześć tyſięcy grzywien ſrebra za poſiłki woienne zapłacić obiecuią. Waldemar więkſze nierownie ſiły przeciwko Xiążętom wyprowadza, ale tak przez ſwoię, iak przez woyſkowych Urzędnikow ſwoich niebiegłość, utraciwſzy część woyſka pod *Hową*, ſchrania ſię z reſztą do Wermlandyi, gdzie od iazdy Xiążąt dościgniony, w niewolą zabrany ieſt. Zwycięzca Magnus zgromadza Stany Szwedzkie, ſpodziewaiąc ſię, że ſkromnym obeyściem uymie ſobie Narodu chęci. Jakoż w rzeczy ſamey zgromadzone Stany uchwalaią, aby Waldemar przy Gotlandyi wſchodniey y zachodniey, tudzież Prowincyach Dalii y Smalandyi zoſtał, reſztę zaś Kroleſtwa ażeby Magnus poſiadał.

Po uczynionym tak zaſpokoieniu, woyſko Duńſkie do kraiu ſwoiego odeſłane, że żołdu zupełnie nie odebrało, ſtraſzne czyniło po drodze rabunki;

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
WALDEMARA.

z drugiey ſtrony Krol Duńſki ſześciu tyſięcy grzywien ſrebra dopominał ſię u Magnuſa, ktory ſkładał ſię od ich wypłacenia rabunkami woyſk Duńſkich, y gdy te plondrować Gotlandyi nie przeſtawały, Magnus wpadł wzaiemnie z woyſkiem w Duńſkie Prowincye, y z nich plon znaczny zabrał. Urażony tym Krol Duńſki zawiera ligę z Waldemarem; Szwedzki Krol nadzieią odzyſkania utraconych Prowincyi podłechtany, łatwo ſię dał namowić; poſzedł ſam na czele woyſk Duńſkich aż pod Miaſto *Wexio*, gdzie go Uff-Karlſon (a) Hetman woyſk Magnuſa do bitwy czekał. Zaraz przy zaczęciu potyczki w rozſypkę Duńczykowie poſzli.

1277.

Przegrana ta przyſpieſzyła ugodę między Magnuſem y Krolem Duńſkim: ten dwoch tyſięcy grzywien od ſześciu uſtąpił, tamten cztery wypłacić przyrzekł, y w zaſtaw dał Miaſto *Ledezę*. Waldemar ofiarą był tey ugody; opuſzczony od poddanych

(a) *Oſtrzedz tu należy, że* Sohn *z Niemieckiego znaczy Syn: przeto* Erykſon, Kanutſon, *znaczy Syn Eryka, Syn Kanuta. Zwyczay był w Szwecyi, do imion Synowſkich, tym ſpoſobem imiona Oycowſkie łączyć; iak w Moſkwie, Synowie, imionami Oycowskiemi z przydatkiem ſyllaby* wicz *nazywaią ſię: tak* Piotr Alexiewicz, *znaczy* Piotra *Syna* Alexego, Alexy Petrowicz, *znaczy* Alexego *Syna* Piotra.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
WALDEMARA.

y od przyiacioł, muſiał całego Kroleſtwa Magnuſowi uſtąpić, y naprzod na Radzie w Mieście *Aſkenaes*, potym *w Moraſten*, w przytomności ludu, zrzekł ſię wſzelkiego prawa do tronu. Wynioſł ſię zatym do Danii, y w Miaſtach danych ſobie w poſagu po Duńſkiey Krolewnie mieſzkał.

Magnus miał ieſzcze niektore trudności względem długu, ktory Krolowi Duńſkiemu był winien. Eryk bowiem VII., ktory także winien był wielkie pieniądze Piotrowi Porsowi, iednemu z Szlachty Szwedzkiey, przekazał mu odebranie 4000. grzywien u Magnuſa. Piotr zaproſił do ſiebie na ucztę Xiążęcia, do Zamku, ktory od niego dany mu był w zaſtawie do zupełnego ſummy wypłacenia; zuchwały Kredytor przyareſztował ſwoiego Monarchę, poki cale uſpokoiony nie zoſtał, y wymogł ieſzcze na nim przyſięgę, iż ſię o krzywdę tę mścić nie będzie. Mowią iż Magnus dotrzymał rzetelnie ſłowa, y że ieſzcze dobrodzieyſtwa niektore temu zuchwalcowi świadczył.

1279.
Wstęp na tron.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
MAGNUSA zwanego LADELAS.

MAGNUS *Xiążę Sudermanii, Brat młodszy Waldemara, nazwany* Ladelas *od sławnego prawa, ktore pod wielkiemi karami postanowił, aby nikt w domu Chłopka żadney rzeczy nie brał bez pieniędzy; koronowany był Krolem Szwedzkim w Upsalu* 1279.

1279.

MAgnus koronowany w Upsalu, Krolem Szwedow, y Gotow nazwał się, ktorego drugiego tytułu Krolowie Szwedzcy od czasow Olawa II. zaniechali, ale odtąd statecznie nim zaszczycali się.

Miał za sobą Magnus Jadwigę Corkę Gerarda Hrabi Holsztyńskiego (b). Maryaż ten, a przytym szacunek, z ktorym był Krol ku godnym poważania Osobom, iakich brakło ieszcze na ow czas Szwecyi, przynęcił do Dworu iego wiele znacznych Cudzoziemcow, ktorym Krol pierwsze w kraiu urzędy podawał. W liczbie tych naypierwszy był Jngemar Dansck, ktore-

(b) *Hrabstwo Holsztyńskie dopiero od Fryderyka III. Cesarza* 1474. *na Xięstwo erygowane zostało dla Krystyerna I. trzech Narodow Połnocnych Szwecyi, Danii, y Norwegii Krola, ktory po Matce swoiey Jadwidze, ostatniey dziedziczce Holsztyńskiey, Panem tey Prowincyi został.*

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1290. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
JADWIGA Corka Gerarda Hrabi Holſztyńſkiego rzadkiey urody y cnoty Dama, poślubiona Magnuſowi 1277. Koronowana *w Suderkopindze* 1280. umarła 1296.	BIRGER po Oycu panował. ERYK y WALDEMAR, od Krola Birgera Brata ſwoiego w Zamku Nikopińſkim oſadzeni, głodem umorzeni byli, 1317. JNGEBURGA Erykowi VII. Krolowi Duńſkiemu poślubiona 1286. umarła *w Roſsyldzie* w Klaſztorze S. Klary z żalu że oſtatniego Syna ſtraciła 1318.	Krol MAGNUS umarł *w Wizyngzoe* 18. Grudnia 1290. pochowany w Kościele XX. Bernardynow *w Sztokolmie*.	*Ceſarze.* Rodolf Hapsburſki 1291. *Krolowie Fran:* Filip III. 1285. Filip IV. 1314. *Angielſcy.* Edward I. 1308. *Polſcy.* Leſzek II. *Czarny* 1289. *Duńſcy.* Eryk VII. 1286. Eryk VIII. 1319. *Carowie Moſkie:* Bolesław V. 1300.

go Krol naywięcey poważał, y ktoremu Sioſtrę żony ſwoiey Helenę dał za małżonkę. Jak Szlachta markotać raczey na Cudzoziemcow, niżeli ſtarać ſię o wyrownanie ich w przymiotach y zdatności zwykła, tak y Szwedzi urażeni o tę preferencyą Cudzoziemcow nad Rodakow, zanieśli ſwoie do Krola ſkargi. Mocna lubo ſprawiedliwa odpowiedź Krolewſka roziątrzyła umyſły. Nieſpokoyne y buntownicze duchy ſpiſek ſkryty przeciwko Cudzoziemcom uknowały, obrawſzy ſobie do iego wykonania ten właśnie czas, gdy Jngemar z wielą Cudzoziemcami odprowadzali Krolową do *Skary* Miaſta w Gotlandyi Zachodniey, gdzie z Oycem ſwoim Hrabią, ktory tam umyślnie ziechał, widzieć ſię miała. Herſztowie ſpiſku Folkungerowie z liczną Szlachtą przybyli do *Skary*, gdy tam iuż ſtanęła Krolowa; uderzyli naprzod na Jngemara, zacnego tego Cudzoziemca, faworyta y Szwagra Krolewſkiego okrutnie zabili; Oyca Krolowy Hrabię do więzienia Zamku *Jernsburſkiego* wtrącili, Krolowa ſama ledwo ſię przed ich zapalczywością ſchroniła.

Krol o tym uwiadomiony, lubo był nayżywiey tknięty, muſiał iednak gniew ſwoy utaić, boiąc ſię ſprawiedliwie, ażeby Rokoſznicy nie zbuntowali poſpolſtwa, ktore z przyrodzenia do nowości ſkłonne, kupi ſię łatwo, pozorem praw zgwałconych zwiedzione. Rozpiſał do herſztow buntu liſty łagodności pełne, a polityką tą y uwolnienie Oyca żony ſwoiey korzyſtał, y buntownikow w fałſzywe wprawił beſpieczeńſtwo. Skoro zaś duch buntu y burzenia wątleć

poczynał, Krol Szlachtę Gotlandyi Zachodniey do *Skary* zgromadził, zbrodnie Rokoſzanow opowiedział, a gdy ſię za niemi uiąć nikt nie ośmielił, przyareſztować ich, odwieść do *Sztokolmu*, y tam ſtracić rozkazał. Filip Rundi mniey od inſzych winny znaczną pieniędzy ſummą życie ſwoie okupił. Powadze Krola ſurowością tą ugruntowaney, nic ſię iuż nie oparło.

1280.

Przymierze między Szwecyą y Danią odnowione. Eryk Krol Duńſki Corkę ſwoię Merettę obiecał Birgerowi Synowi Magnuſa nayſtarſzemu, lecz gdy niezadługo ſam umarł, Krolewna lat do zamęścia ieſzcze nie maiąc, ſprowadzona do Szwecyi, przy Dworze Magnuſa chowała ſię. Młody Krol Duńſki Eryk także nazwany, naſtąpiwſzy na tron po śmierci Oyca, zaślubił ſię z Jngeburgą Krolewną Szwedzką; dwoiſtym tym maryażem przyiaźń między obiema Narodami utwierdzona.

1282.

Krol przed zgromadzonemi Stanami w Sztokolmie uſkarża ſię, że ſzczupłe iego Stołu dochody nie wyſtarczały mu na utrzymanie z przyzwoitością godności Krolewſkiey; Stany naznaczywſzy na Stoł Krolewſki gory wſzyſtkie kruſzcowe w Szwecyi y Gotlandyi, tudzież połow czterech wielkich iezior, dochodow iego znacznie przyczyniły.

1288.

Waldemar Brat Magnuſa żył ieſzcze, y wſzelką miał wolność, ktorey że na wzniecenie nowych w

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAGNUSA zwanego LADELAS.

Państwie Szwedzkim zawieruch używał, ſchwytany był, y w Zamku Nikopińſkim pod ſtrażą oſadzony.

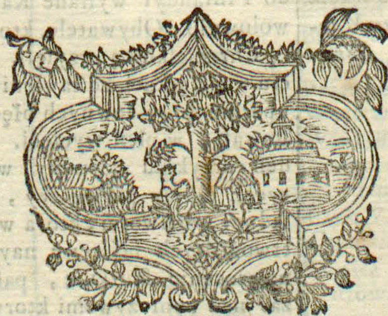
W Wyſpie Gotlandyi między Mieſzczanami Miaſta *Wisbuy* y chłopſtwem wſzczął ſię rozruch, w ktorym wiele ludzi zwłaſzcza z ſtrony chłopſtwa zginęło. Pożar ten możeby ſię był daley ſzerzył, gdyby go był Krol w początkach ſamych nie przytłumił, ukarawſzy przykładnie obiedwie ſtrony, a ſurowiey Mieſzczanow, że y Miaſto bez iego wiedzy umocnili.

1290.

Płaſzczyło ſię wſzyſtko pod powagą tego Monarchy, biegłego rownie w rządzeniu, iak nieuſtraſzonego. Możeby był udzielny tron potomſtwu ſwoiemu zoſtawił, gdyby go była śmierć nie zaſkoczyła. Panowanie Magnuſa było praw y ſprawiedliwości kwitnieniem. Lubił okazałość; był przytym umyſłu wſpaniałego, y każdemu przyſtępny; do wſzelkich ćwiczeń ciała miał dziwną zdatność. Poddani doznali w nim Woiownika walecznego, Monarchy czułego, ſprawiedliwego, łaſkawego. Przy wielkich woiennych przymiotach, ſtarał ſię ugruntować poddanym pokoy, źrzodło kraiowey ſzczęśliwości. Załowany był od całego powſzechnie Narodu, iak Oyciec, iak Dobrodziey. Oſobliwie zaś Oycem pokazował ſię owey Narodu cząſtce, ktora nayużytecznieyſzą kraiowi będąc, naywięcey, co z grubego a ledwie nie powſzechnego pochodzi przeſądu, ieſt ſpodlona. Zwyczay był w Szwecyi, iako y w niektorych innych Narodach, zwyczay barbarzyńſki

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAGNUSA zwanego LADELAS.

y okrutny, że Szlachta przeieżdżaiąca, powinna była mieć wſzelkie w domach chłopkow wygody, bez naymnieyſzey zapłaty. Znioſł tę ciężką nieſprawiedliwość Krol Magnus, poſtanowiwſzy pod ſurowemi karami, aby na potym nikt w domu wieśniaka brać ſię nic bez pieniędzy nie ważył. Zdawała ſię dobremu Panu rzecz niegodziwa, aby przywileiem było wyżſzego ſtanu uciemiężenie niżſzego.

1290.
Wſtęp na tron.

BIRGER II.
Syn Magnuſa, y Jadwigi Corki Gerarda Hrabi Holſztyńſkiego, wſtąpił na tron Szwedzki 1290 *maiąc lat* 11. *Koronowany* w Suderkopindze, *zoſtawał pod opieką Torkela KanutſonaMarſzałka Szwedzkiego.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem

BIRGERA II.

1290.

Torkel Kanut-ſonMarſzałekWielki Kroleſtwa, Opiekunem Birgera, y Rządzcą Pańſtwa od Krola Magnuſa poſtanowiony, godność tę przez lat trzynaście ſprawował z chwałą.

Syn Waldemara, ktorego zemſty, lub ambicyi można ſię było obawiać, poimany, y pod ſtrażą w Sztokolmie oſadzony. Woyſko do Finlandyi wyſłane Karelią zawoiowało. Obywatele, ktorzy wiarę Chrześciańſką przyięli, przy życiu y maiątkach zoſtawieni; ktorzy upornie przy dawnych błędach obſtawali, w pień wycięci. Nie ieden przykład czytamy w Hiſtoryach takiey porywczey, y przeſądney gorliwości, ktora w duſzach trwożliwych fałſzywe nayczęściey nawrocenie ſkutkuie, paſtwi ſię zaś nad uporczywemi ktorych moc ſama prawdy byłaby z czaſem nawrociła y przekonała.

1298.

Szwedzi wtargnęli do Jngryi, y poſtawili Zamek *Norburg* prze-

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1321. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
Meretta Corka Eryka VII. Krola Duńſkiego.	Magnus ścięty w Sztokolmie 1320.	BIRGER umarł w Danii, y pochowany *w Ryngſtadzie* 1321.	*Ceſarze.* Adolf Naſſawſki 1298. Albert I. 1308. Henryk Luxemburſki 1313. Ludwik V. 1347. *Krolowie Franc:* Filip IV. 1314. Ludwik X. 1316. Filip V. 1321. *Angielſcy.* Edward I. 1308. Edward II. 1326. *Polſcy.* Przemyſław 1296. Wacław 1305. Władyſław *Łokietek* 1333. *Duńſcy.* Eryk VIII. 1319. *Carowie Moſkie:* Daniel Alexandrowicz 1327.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
BIRGERA II.

ciwko wycieczkom Moſkalow; zebrali ſię ci w liczbie trzydzieſtu tysięcy, ale pobici ſą. Załoga Szwedzka w Zamku wſpomnionym zoſtawiona chorobami wymarła; zatym Zamek od Moſkalow dobyty y zruinowany.

1302.

Krol z Małżonką ſwoią koronowany *w Suderkopindze;* tamże Magnus Syn Birgera, trzy lata dopiero maiący, naſtępcą na tron Szwedzki po Oycu, w przytomności znaczniejſzey Krolestwa Szlachty, ogłoſzony; uchwałę tę Xiążęta Eryk y Waldemar Bracia Krolewſcy podpiſali.

Weſele Torkela Marſzałka Szwedzkiego z Corką Hrabi *na Rawensburgu*, na ktorym Krol z Xiążętami Bracią ſwoiemi był przytomny. Po zakończoney uczcie, Marſzałek Torkel ſkładał w ręce Krola urzędy ſwoie, ale go Krol na wſzyſtkich potwierdził, y ieſzcze pierwſzym go Miniſtrem ſwoim uczynił. Ludzie dumni, y rozumieiący, że ſię bez nich ani kray, ani Monarcha obeyść nie może, zwykli udawać ſkromność, y ażeby zdatność ſwoię ważnieyſzą uczynić, częſtokroć chcą niby ſkładać urzędy, przy ktorych utrzymać ſię uſilnie pragną.

1304.

Podmowiony od ſwoiego Miniſtra Birger, uciſkał nadzwyczaynemi podatkami poddanych, y dochody z dzieſięcin, na opatrowanie ubogich wyznaczone, na ſiebie obracał. Biſkupi niektorzy opieraiący ſię tey nieſprawiedliwości, do więzienia wtrąceni byli. Szemrało na te gwałty poſpolſtwo: Krol

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
BIRGERA. II.

y Miniſter iego bać ſię poczęli, aby Xiążęta z tego nieukontentowania Szwedow korzyſtać niechcieli. Nie mogąc Birger utaić w ſobie dłużey podeyzrzenia przeciwko Braciom y boiaźni, przymuſił ich do podpiſania naſtępuiących artykułow: że z kraiu bez pozwolenia Krolewſkiego nie wyiadą, że do Dworu nie przyiadą nigdy, tylko za wyraźnym Krola rozkazem, y wyznaczoną aſſyſtencyi liczbą, nakoniec że iak iemu, tak Krolowy, y Dzieciom Krolewſkim wierni we wſzyſtkim będą. Wſzakże oſtrożność ta nie zaſpokoiła zupełnie Krolewſkiego umyſłu. Skarżył ſię znowu na Braci, że Dwor nadto wielki trzymali, że gwałtow wiele poczynili, y że przeciwko zakazowi towary wywozili z kraiu. Poznali Xiążęta, czego ſię obawiać mieli od Monarchy pełnego podeyźrzenia, y tylko pogody do zgubienia ich ſzukaiącego. Schronili ſię tedy do Duńſkiego Krola, ale Eryk VIII. ſtatecznie Szwagra ſwoiego ſtronę utrzymywał. Nie zyſkawſzy nic w Danii Xiążęta udali ſię do Hakina Krola Norwegii, ktory ich łaſkawie przyiął, pomoc wſzelką przeciwko Krolowi Szwedzkiemu obiecał, a tym czaſem na potrzeby ich dochody z *Niklebургu*, y *Kundelu* naznaczył.

Wkroczyli Xiążęta z woyſkiem do Gotlandyi Zachodniey, Prowincyą tę ſplondrowali, y Partyą woyſka Krolewſkiego znieśli. Gdy Birger ſam z całym woyſkiem nadciągnął, miało przyść do tym zawziętſzey między Bracią rodzonemi potyczki, iż iednę ſtronę zemſty, drugą tronu ſtracenia boiaźń, zapalczywą czyniła. Atoli za ſtaraniem Senatorow

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
BIRGERA II.

ugoda ſkoiarzona: Birger obiecał przyiąć do łaſki Braci, y wrocić im dobra wſzyſtkie, ktore przed porożnieniem ſię dzierżyli; ci wierność Krolowi poprzyſięgli. Po uczynionym tak zaſpokoieniu, Krol chcąc ſię oczyścić z prześladowania Braci ſwoich, zwykłym Monarchow obyczaiem, obwinił Torkela, naprzod Opiekuna, potym Miniſtra y Faworyta ſwoiego, że mu źle doradzał, y na tego nieſzczęśliwego Starca wſzyſtkie panowania ſwoiego klęſki zwalił. Miniſter ten tyle ſzczegulnie był winny, że ſłabościom Pana ſwoiego nazbyt pobłażał; atoli trzeba go było obwinić, y na ofiarę wydać, aby było ſiebie uſprawiedliwić. Oſądzony Torkel za winnego wſzyſtkich nieſzczęśliwości kraiowych, y ścięty w *Sztokolmie*. Xiążę Waldemar rozwod uczynił z Kryſtyną Corką Torkela, ktorą był za żonę poiął. Tak to polityczne względy częſtokroć do niewdzięczności y okrucieńſtwa podwodzą.

1305.

Smierć Torkela pokoiu między Krolem y Xiążętami nie utwierdziła. Umyſł nieſpokoyny wpoionych raz boiaźni y podeyźrzenia nie łatwo ſię pozbywa. Birger chciał w takiey podległości trzymać Braci, iak naylichſzych poddanych. Xiążęta żołnierzy cichaczem zebrawſzy, Krola y Krolową w Pałacu w *Hatunie* w niewolą wzięli; ſpodziewali ſię y *Sztokolm* odebrać, ale Sztokolmianie wiedząc, że prawy ich Monarcha był w niewoli trzymany, poddać ſię niechcieli. Xiążęta poruczywſzy *Sztokolmu* obleżenie Ketelmundſonowi Generałowi ſwoiemu, ſami

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
BIRGERA II.

Miaſta inſze załogami ſwoiemi oſadzali, y Obywatelow pociągali do ſiebie.

Tym czaſem Magnus Syn Birgera, od iednego z ſłużących Krolewſkich ukryty, y uwieziony był do ſwoiego Wuia Krola Duńſkiego. Eryk Krol wziął ſobie za powinność uiąć ſię za Szwagra ſwoiego krzywdę, y przywrocić go na tron.

1307.

Za ſtaraniem znacznieyſzych Panow Szwedzkiego y Duńſkiego Narodu ziednane przymierze, ktorego te były artykuły: aby Birger z Krolową na wolność był wypuſzczony, a nieſnaſki wſzyſtkie po przyiacielſku ugodzone. Xiążęta zgromadzili Stany Kroleſtwa Szwedzkiego do *Arbogi*; na tey Narodowey Radzie uchwalono, ażeby Birger wſzyſtko w niepamięć puściwſzy, przeſtał na tey Kroleſtwa częśći, ktorąby mu wyznaczono. Ale y ta ugoda nie była trwała; gdy bowiem Xiążę Eryk z Krolem Norwegii poróżnił ſię, y przeciwko Dobrodzieiowi ſwoiemu broń podnioſł, Birger przez Krola Duńſkiego przeciągnął na ſwoię ſtronę Hakina. Trzey ci Krolowie złączonemi ſiłami poczęli woiować przeciwko Xiążętom, ale ci maiąc w ręku głownieyſze Kroleſtwa Zamki, umieli mężny dać odpor. Nakoniec traktat *Arbogſki* odnowiony; Xiążętom zaś przydany obowiązek, aby iak hołdownicy Kroleſtwa, Krolowi hołd z Prowincyi ſwoich oddawali. Przywrocony tak między Pułnocnemi Narodami pokoy: Xiążęta, Eryk Corkę, Waldemar Sioſtrzenicę Krola Ha-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
BIRGERA II.

kina, za Małżonki pobrali; Krolewna y Xiężniczka zwały ſię Jngeburgi.

1310.

Trzey Bracia tak wielkie Dwory trzymali w Krolestwie, że muſieli poddanych poborami nadzwyczaynemi uciſkać. Gotlandczykowie nie mogąc dłużey znieść nazbyt uciążliwego iarżma, wziąwſzy ſię do broni, Krola wypędzili, y ludzi iego wſzyſtkich wyrznęli. Lecz gdy im Krol amneſtyą rokoſzu przyrzekł, uśmierzyli ſię, y płacić zwyczayne podatki obiecali. Z teyże przyczyny Smalandczykowie bunt podnieśli; Krol herſzta ich złapawſzy, ſtracić rozkazał, a przykładem tym ſurowości reſztę buntownikow potrwożył. Po tych klęſkach, Szwecya głodem y powietrzem dziwnie przez lat kilka ſtrapiona była.

1317.

W Birgerze nienawiść przeciwko Braciom nieumorzona była, lubo ią przez politykę taił. Xiążęta zmamieni powierzchowną iego łagodnością, zaufani tudzież przez długą ſpokoyność y beſpieczeńſtwo, rozumieli, że ſię bać niczego nie maią. Xiążę Waldemar przyiechał do *Nikopingi* do Krola; a łaſkawie y mile od niego przyięty, obiecał y Brata ſwoiego ſprowadzić dla ſkleienia nierozerwaney przyiaźni. W rzeczy ſamey Xiążęta ci żadney nieſpodziewaiąc ſię zdrady do Dworu ziechali; Krol grzecznie ich y wſpaniale przyiąwſzy, w nocy, gdy ſądził, że iuż zaſnęli, z łożka obudwoch wziąć kazał. Eryk broniąc ſię kilka razy był ranny. Birger ſam na czele

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
BIRGERA II.

żołnierzy imaiących Braci iego będący, natrząſał ſię z nich, przypominaiąc im, iako ſię podobnie z nim w *Hatunie* obeſzli. Zemſta dzikiego Brata ták była ſroga, że obnażonym do połowy Xiążętom obręcze żelazne na ſzyie, kaydany na ręce y nogi okuć rozkazał.

Po tak ſzkaradney akcyi Krol pomaſzerował ſpieſzno z woyſkiem pod Sztokolm, chcąc Miaſta nieſpodziewanie doſtać, ale go Sztokolmianie, wycieczkę z Miaſta uczyniwſzy, mężnie odparli. Moc wielka Szwedow zbuntowawſzy ſię przeciwko Krolowi, podſtąpili pod *Nikopingę*, chcąc Xiążęta niewolniki uwolnić. Krol umknął do *Stekeburgu*, w Zamku Nikopińſkim zoſtawiwſzy załogę mocną, ktora ukazom iego nazbyt poſłuſzna, Xiążęta głodem y nędzą umorzyła. Eryk trzeciego dnia tak z głodu, iako y z ran umarł. Waldemar do iedenaſtego dnia mordował ſię. Xiążąt umarłych trupy za Miaſto wyſtawiono, ſpodziewaiąc ſię, że oblężcy porzucą broń, zobaczywſzy nieżywych iuż tych, za ktorych woiować chcieli. Ale Maciey Ketelmundſon herſzt przeciwney Krolowi partyi, kazawſzy ciała Xiążąt do Sztokolmu odwieść, y tam przyzwoicie pochować, ſam poſtanowił utrzymywać ſtronę Syna Xiążęcia Eryka. Narod Generałowi temu dał nazwiſko Obrońcy ſwego, y woynę przeciwko Krolowi poruczył mu.

1318.

Birger nadziei żadney nie maiący, z Krolową małżonką ſwoią naprzod do Wyſpu Gotlandyi ſchronił ſię, a potym do Danii, gdzie mu Krol Duńſki

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
BIRGERA II.

Zamek *Spikaburg* z Powiatem *Holbeckim* dożywotnie wyznaczył. *Nikopinga* od Ketelmundſona dobyta. Xiążę Magnus Birgera Syn wytrzymywał przez czas nieiaki obleżenie w *Stekeburgu*, ale poſiłkow ani żywności nie maiąc, poddać ſię przez ugodę muſiał. Krolewicz ten z wielą znacznieyſzemi partyi Birgera Panami, między ktoremi znaydował ſię Jan Brunck Marſzałek Wielki, w niewolą do Sztokolmu był poimany. Marſzałkowi y innym, ktorych oſądzono za Sprawcow wſzyſtkich tych domowych zamieſzek, głowy zdięto.

Panowanie Birgera pokazało co ſię dziać muſi w Kroleſtwie, gdy ieſt między kilku Panow podzielone. Nienadgrodzony błąd popełnił Oyciec trzech tych Braci Magnus *Ladelas*, dzieląc między niemi Kroleſtwo, y w iednym kraiu trzech niby Panow ſtanowiąc. Dał bowiem tym do wieczney między Bracią nieprzyiaźni y nieufności podnietę. Tron nie może więcey Panow cierpieć nad iednego, a gdy ſię doń kilku wſpina, tedy natychmiaſt ambicya, nienawiść, zemſta, y wſzyſtkie gwałtowne wybuchaią namiętności, a w Kroleſtwie otwieraią teatrum ſtraſznych zawieruch, y okrucieńſtw, ktore nigdzie nie ſą zawziętſze, iak w Rodzeńſtwie.

1319.
Wſtęp na tron.

MAGNUS SZMEK *Syn Xiążęcia Eryka y Jngeburgi Corki Hakina Krola Norwegii, wnuk po Oycu Magnuſa* Ladelas, *trzy lata maiąc Krolem był Szwedzkim obrany w Upſalu; zoſtawał pod opieką Macieia Ketelmundſona. Nazwany był* Szmekiem *od łatwości, z ktorą Prowincyi niektorych Waldemarowi Krolowi Duńſkiemu uſtąpił.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAGNUSA SZMEKA.

1319.

Birgera do Danii wyiazd tłomaczony był za zupełne tronu odſtąpienie; zaczym Ketelmundſon Stany Kroleſtwa do *Upſalu*, na obranie nowego Krola zgromadził. Magnus Syn Xiążęcia Eryka, trzy dopiero lata maiący, za iednoſtayną Narodu zgodą obrany, wprędce potym y Kroleſtwo Norwegii odzierżył ſpadłe na ſiebie po śmierci Hakina Dziada ſwoiego przez Matkę.

1320.

Stany Szwedzkie zgromadziły ſię do Sztokolmu dla naradzenia ſię o loſie Magnuſa Syna Birgera. Nienawiść przeciwko Oycu zwaliła ſię na nieſzczęśliwego Syna; oſądzono go na śmierć, y publicznie na rynku Sztokolmſkim ścięto, lubo przy Kapitulacyi Stekeburſkiey warowano mu życie. Obwiniony zoſtał, że woyſko Cudzoziemſkie w kray wprowadził, y że dopomagał Oycu ſwoiemu do wycięcia chłopſtwa w Gotlandyi Zachodniey; prawdziwą zaś potępienia iego przyczyną była zawziętość y zemſta wielu z Sę-

Małżonka.	*Potomstwo.*	1374. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czasu panuiący.*
BLANKA Corka Hrabi Namurku; poślubiona Magnusowi 1336. umarła 1363. *Pufendorff* pisze, że Waldemar Krol Duński chcąc Hakinowi Zięciowi swoiemu, Blanki y Magnusa Synowi przyspieszyć panowanie nad Szwecyą, zadał truciznę Krolowi Szwedzkiemu y Krolowy; z ktorey Krolowa umarła; a Magnus za staraniem lekarza wyprowadzony. Atoli, że o tym milczą inni Dzieiopisowie Szwedzcy, nie można wierzyć samego *Pufendorffa* świadectwu częstokroć zwłaszcza mylnemu.	ERYK Krolem Szwedzkim od Partyi przeciwney Magnusowi obrany 1349. otruty czyli zabity 1357. HAKIN Krolem Norwegii został 1345. umarł 1378. Miał za małżonkę Corkę Waldemara Krola Duńskiego Małgorzatę, sławną trzech Pułnocnych Krolestw Monarchinią.	MAGNUS złożony z tronu 1365. wyniosł się do Norwegii, y tam życie przypadkiem stracił, utonąwszy w ieziorze zwanym *Blomenfort*, nie daleko *Lyngolmu* 1374.	*Cesarze.* Ludwik V. 1347. Karol IV. 1378. *Krolowie Franc:* Karol IV. 1328. Filip VI. 1350. Jan 1364. *Angielscy.* Edward II. 1326. Edward III. 1377. *Polscy.* Władysław *Łokietek* 1333. Kazimierz *Wielki* 1370. *Duńscy.* Krzysztof II. 1333 Waldemar III. 1375. *Carowie Moskie:* Jerzy Daniłowicz 1330. Jwan Daniłowicz 1366.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAGNUSA SZMEKA.

dziow, przyiaciol Torkela Kanutſona, ktory z rozkazu Birgera był ſtracony.

1321.

Oſwobodzona od tych przyczyn, ktore przeſzłe panowanie ſkłociły, Szwecya, ſłodyczą pokoiu przez czas nieiaki cieſzyła ſię. Ale Dania domowemi woynami dziwnie zamącona była. Krol Krzyſztof złożony z tronu, udał ſię do Hrabi Wagryi, proſząc go, aby mu do powrocenia ſię na tron dopomogł, y niektore Prowincye dał mu w zakładzie. Pan ten niezmiernie uciemiężał powierzone ſobie kraie. Obywatele Skanii ofiarowali Krolowi Szwedzkiemu, aby ich pod ſwoie przyiął panowanie. Rad był tey pogodzie Magnus przyłączenia do ſwoiego Kroleſtwa tak piękney Prowincyi. Arcy-Biſkup Lundeńſki, y wſzyſtka Skanii Szlachta ziechała ſię do Kalmaru, gdzie Krol Magnus Panem tey Prowincyi zoſtaiąc, obowiązał ſię bronić icy od nieprzyiacioł, y wſzyſtkie przywileie, Duchowieńſtwa, Szlachty, y poſpolſtwa zachować. Hrabia Wagryi wziąwſzy od Krola Szwedzkiego pewną pieniędzy ſummę, zrzekł ſię wſzelkich do Skanii pretenſyi.

1336.

Maciey Ketelmundſon umarł. Magnus ſam rządzić Kroleſtwem począł. Zamieſzania Duńſkie co raz bardziey wzmagaiące ſię do opanowania tego tronu łechtały ambicyą w Krolu Szwedzkim. Tym końcem wyprawił Poſelſtwo do Rzymu, reprezentuiąc Papieżowi, że Dania była lennością Stolicy Rzymſkiey, y że do niey należało rozrządzenie tego Kro-

leſtwa, ſkoro ſię na tron cudzoziemcy wdarli. Proſił tedy Oyca Swiętego o inweſtyturę na to Króleſtwo, obiecuiąc corocznie podatek Dworowi Rzymſkiemu płacić, dopraſzał ſię tudzież aby dzierżenie Skanii było mu potwierdzone. Ale proiekta Krola Szwedzkiego uſkutecznione nie były; bo y Papież na żadną iego proźbę nie przyſtał, y Krolem Duńſkim obrany Waldemar Pan zaſzczycony y woiennemi y Krolewſkiemi przymiotami, wſzyſtkie Magnuſowi ułożenia pomieſzał.

1342.

Krol Duńſki lubo pragnął wydobyć z pod panowania Szwedzkiego Skanią, atoli czaſowi ulegaiąc potwierdził uſtąpienie tey Prowincyi Krolowi Szwedzkiemu, pokiby przyiaznieyſza do iey odzyſkania nie zdarzyła ſię pora.

1348.

Magnus wyprawę przeciwko Moſkwie przedſięwziąwſzy, z ambycyi raczey niż z potrzeby, lub dla korzyści iakiey, woyſk Cudzoziemſkich wiele zaciągnął, y podatkami bezmiernemi poddanych ſwoich obłożył. Z woyny tey dobrego nic, a złego wiele wynikło dla Szwecyi; na wypłacenie bowiem zaciągnionych na koſzta ſumm, muſiano nowemi poborami ucisk ać Narod, y nawet niektore Miaſta zaſtawić; między innemi *Kalmar* dany był Henrykowi Hrabi Holſztyńſkiemu. Z drugiey ſtrony Papież wyklął Magnuſa, że podatek S. Piotra, ktory Olaw Krol obowiązał ſię Dworowi Rzymſkiemu płacić, Magnus na ſwoie potrzeby obracał. Nakoniec

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAGNUSA SZMEKA.

Narod wyrzucał Krolowi, że ludzi do radzenia dobrze niezdatnych Miniſtrami y faworytami ſwoiemi czynił; zwłaſzcza zaś na Szlachcica zwanego *Bengt* albo *Benedykt*, ktory od Krola Xiążęciem Hallandyi uczyniony, w wielkich u niego, a ieſzcze w większych u Krolowy Blanki był łaſkach, wſzyſcy zaiątrzeni byli. Z tych wſzyſtkich pochopow Stany Szwedzkie namawiały naprzod Krola, aby Synowi ſwoiemu ſtarſzemu Erykowi tronu uſtąpił; a gdy ſię tego upornie wzbraniał, Szlachta ſpiknąwſzy ſię, ſama obrała Krolem ſwoim Eryka.

1354.

Eryk złapawſzy faworyta Oyca ſwoiego, miłą z niego uczynił zawziętości Narodowey ofiarę. Na ſtraſzną domową woynę między Oycem y Synem zanoſiło ſię, tak to chciwość panowania, ſentymenta przyrodzenia zagłuſza; wſzakże za pośrzedniſtwem Alberta Xiążęcia Meklemburſkiego, Sioſtrzeńca Krola Magnuſa, y Adolfa Hrabi Holſztyńſkiego, ſtanęła w *Jenekopindze* ugoda pod tym obowiązkiem, aby Magnus połowę Kroleſtwa Erykowi uſtąpił, y tytuł Krola Szwedzkiego aby obiema był wſpolny. Mimo tey ugody, gdy Narod więcey do Syna, niżeli do Oyca, okazował przywiązania, Krolowa, ieżeli wierzyć mamy Pufendorffowi, truciznę Erykowi zadała. Jnśi Dzieiopiſowie oczyſzczaią z tey zbrodni Blankę, y twierdzą, że Eryk był zabity od właſnych domowych, ktorym ſię porywczością ſwoią naprzykrzył.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
MAGNUSA SZMEKA.

1359.

Magnus pozbywszy się zawistnika w synie swoim, aby miał sposobność odniesienia zemsty z Senatorow y Szlachty, ktorzy mu przeciwni byli, wszedł w ścisłą przyiaźń z Waldemarem, gdy do *Kopenhagi* z Krolową y Synem swoim ziachawszy, Hakina z Małgorzatą Krolewną Duńską zaręczył, y wrocił Krolowi Duńskiemu Skanią z innemi Prowincyami, do Szwecyi, iak się wyżey namieniło, przyłączonemi, nic o tym ustąpieniu Stanom Szwedzkim nie doniosszy. Wszedł nie zadługo Waldemar do Skanii, y kray ten bez trudności odebrał; acz bowiem Krol Szwedzki woysko naprzeciw niemu wyprowadził, atoli scena to tylko była, gdy zamiast dania odporu, nowym traktatem ustąpienie Skanii Krolowi Duńskiemu potwierdził.

1361.

Pierwsi Wyspu Gotlandyi Obywatele zemsty Krola swoiego doznali. Zessani tam Duńczykowie zrabowali okrutnie Miasto *Wisby* Stołeczne Wyspu, naybogatsze y nayhandlownieysze na całey Północy; tysiąc ośmset luda wyrznęli, y po Zamkach swoie poosadzali załogi; lecz te na koniec od pospolstwa wycięte, a okręt zdobyczą naładowany, powracaiąc do Danii, zatonął. Wyspa także *Olandya* zrabowana, y chłopstwa w niey więcey niż na ośmset wycięto.

1362.

Szwedzi ięczący pod tyrannią Magnusa, ktory się z niemi gorzey, niż z nieprzyiaciołami, dopieroż

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAGNUSA SZMEKA.

nie iak z poddanemi obchodził, przyareſztowali go, y w Zamku Kalmarſkim pod ſtrażą oſadzili; a tym czaſem udali ſię do Hakina Krola Norwegii, aby rządy Kroleſtwa Szwedzkiego przyiął, ten na niego obowiązek wkładaiąc, żeby przyiaźni z Waldemarem odſtąpił, y iuż nie z Corką iego, ale z Elżbietą Hrabi Holſztyńſkiego Corką ożenił ſię.

Wyſłani po Elżbietę niektorzy Panowie Szwedzcy, gdy nazad wracali, zapędzeni od wiatrow byli do brzegow Duńſkich. Waldemar przytrzymawſzy w Państwie ſwoim Elżbietę, poſpieſzył ſię z odprawieniem weſela Corki ſwoiey z Krolem Norwegii.

1364.

Odeſłana potym do Szwecyi Elżbieta, nie dobrze była od Krola Magnuſa, ktory wtedy iuż na wolność wyſzedł, przyięta. Panowie Szwedzcy, ktorzy Krolowi przyganiali grubiańſkie z Xiężniczką obeyście ſię, na wygnanie do Gotlandyi wyſłani, Wyſpę tę opanowali, y tam Oyca Elżbiety Hrabię Krolem ogłoſili. Pan ten dużo iuż w lata podeſzły, niechciał przyiąć niebeſpieczney godności rządzenia Państwem tak ſkołatanym, iak była na ow czas Szwecya. Jnni ofiarowali tron Jzraelowi Bratu rodzonemu S. Brygitty, ale y ten wymowił ſię, a dla uniknienia dalſzych natręctw przenioſł ſię do Rygi. Xiążę Meklemburſkie nie chciał ſię także ſam podiąć tronu, ale ofiarował Szwedom młodſzego Syna ſwoiego Alberta. Młody ten Xiążę ogłoſzony

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAGNUSA SZMEKA.

Krolem w Gotlandyi, przybył z Oycem y partyzantami ſwoiemi pod *Sztokolm*, ktory zaraz ſię poddał. A Stany Szwedzkie do niego zgromadzone, złożyły uroczyście z tronu Magnuſa, y obranie Alberta potwierdziły.

1365.
Wstęp na tron.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
ALBERTA.

ALBERT *Syn Xiążęcia Meklemburskiego, y Zofii Siostry Magnusa* Szmeka, *a Corki Xiążęcia Eryka, obrany Krolem Szwedzkim 24. Lutego 1365. Ogłoszony Krolem na rowninie* Mora *gdzie Szlachta wszystka konno zieżdżała się.*

1365.

MAgnus Partyą, ktorą ieszcze miał w Szwecyi, z woyskami Duńskim y Norwegskim złączywszy, kusił się ieszcze o odzyskanie tronu; stoczył z Albertem potyczkę, ktorą na głowę przegrawszy, sam w niewolą wzięty, y do Sztokolmu zaprowadzony był: Syn iego Hakin, lubo ranny, umknął przecie z placu potyczki.

1366.

Korzystaiąc z tego zwycięstwa Albert, dobywał Miast, ktore ieszcze z Magnusem trzymały; ale rzecz ta na długi czas zanosiła się, gdy Krolowie Waldemar y. Hakin posiłki oblężonym dosyłali. Zamek *Abo* w Finlandyi, między innemi długo się bronił, y wiele bardzo oblężeńcow kosztował. Widział Krol, iak mu wiele na tym zależało, aby nie mieć Waldemara nieprzyiacielem; więc za zgodą Stanow Szwedzkich otrzymał, albo raczey kupił u niego pokoy; ustępuiąc mu Wyspy Gotlandyi, y niektorych Powiatow.

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1414. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
Elżbieta Henryka Hrabi Holſztyńſkiego Corka poślubiona Albertowi 1363. umarła 1386.	ERYK umarł w Wyſpie Gotlandyi 1397.	ALBERT w niewolą zabrany w potyczce 1388. na wolność wypuſzczony 1395. odſtąpił wſzelkich do tronu Szwedzkiego pretenſyi, y umarł w Xięſtwie Meklemburſkim 1414.	*Ceſarze.* Karol IV. 1378. Wacław 1400. *Krolowie Fran:* Karol V. 1380. Karol VI. 1422. *Angielſcy.* Edward III. 1377 Rychard II. 1399. *Polſcy.* Kazimierz *Wielki* 1370. Ludwik 1382. Władysław *Jagiełło* 1434. *Duńſcy.* Waldemar III. 1375. Olaw V. 1385. Małgorzata 1411. *Carowie Moſkie:* Dymitr Jwanowicz 1381. Waſil Dymitrowicz 1399.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ALBERTA.

1368.

Pokoy ten tak wiele koſztuiący Szwedow, nie był trwały. Albert bowiem wſzedłſzy w ligę z Xiążętami Meklemburſkiemi krewnemi ſwoiemi, z Hrabiami Holſztyńſkiemi, z Szlachtą Jutlandyi, y Anzeatyckiemi Miaſtami, woiować przeciwko Krolom Duńſkiemu y Norwegſkiemu począł. Hakin wkroczył z mocnym woyſkiem do Szwecyi, y Stolicę tego Kroleſtwa obległ. Albert udał ſię do ugody, ktora pod temi obowiązkami ſtanęła, aby Magnus zapłaciwſzy dwanaście tyſięcy grzywien ſrebra na wolność był wypuſzczony, aby ſię zrzekł korony Szwedzkiey, y obranie Alberta potwierdził, na koniec aby ſię do Norwegii przenioſł zażywaiąc dochodow z Gotlandyi Zachodniey, Wermlandyi, y Dalii.

1376.

Po śmierci Waldemara, Stany Duńſkie obrały ſobie Panem Olawa, Syna Krola Norwegii Hakina, y Krolowy Małgorzaty. Krol Szwedzki utrzymuiąc bliżſze do tronu Duńſkiego prawo Synowca ſwoiego, od ſtarſzey Waldemara Corki Henrykowi Xiążęciu Meklemburſkiemu poślubioney, idącego, wziął ſię do broni. Ale śmierć Xiążąt obudwoch ſtarego y młodego uprzątnęła wſzelką woyny przyczynę. Młody Olaw w Roku 1380. y tron Norwegii po śmierci Hakina Oyca ſwoiego odzierżył; ale ſię krotko obiema cieſzył, bo w Roku 1385. umarł. Oſtatni to był potomek dawnego Krolow Szwedzkich Domu od S. Eryka Krola idącego. Małgorzata obiedwie Ko-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ALBERTA.

rony na głowie ſwoiey złączyła, a Stolicę dwoch tych Państw założyła w Kopenhadze.

1386.

Spokoyny od Sąſiadow Krol Szwedzki począł myśleć o ugruntowaniu ſwoiey na tronie powagi, y przywłaſzczeniu ſobie udzielney władzy. Zamki, y Fortece wſzyſtkie kraiowe, załogami ſwoiemi z Cudzoziemſkich żołnierzy złożonemi pooſadzał; Szlachcie Niemieckiey Kommendy Miaſt znacznieyſzych, y nayważnieyſze w kraiu urzędy podawał; poddanych podatkami wycieńczał; nawet na przywileie Duchowieńſtwa targnął ſię; na oſtatek trzecią część dobr tak Swieckiemu, iako y Duchownemu Stanowi odiął, y do ſwoich dochodow przyłączył. Szwedzi nieſpokoyni na naymnieyſze Krolow przeciwko ſwobodom ſwoim zamachy, widząc Alberta kroki do iednowładztwa zmierzaiące, poczęli ſzemrać, potym iawnie domawiać ſię za przywileiami y prawami ſwoiemi, przypominać Krolowi wykonaną o zachowaniu ich w całości przyſięgę, y oneyże wypełnienia domagać ſię; a gdy wſzyſtkie te kroki nic nie pomogły, wypowiedzieli Krolowi poſłuſzeńſtwo, y do Krolowy Małgorzaty udali ſię, tron Szwedzki iey ofiaruiąc, y o poſiłki przeciwko Albertowi prosząc.

1388.

Wſparci od Małgorzaty Szwedzi iawnie Krolowi ſwoiemu woynę wydali. Albert krzątał ſię koło ſiebie; woyſka od Xiążąt Niemieckich krewnych ſwoich ſprowadził; y od Krzyżakow pożyczył znacznych

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ALBERTA.

pieniędzy, dawſzy im w zaſtaw Wyſpę Gotlandyi. Szwecya ſtała ſię teatrem klęſk y ruin domowey woyny. Albert ofiarował Małgorzacie generalną batalią, ktorą Krolowa przyięła. Woyſka iey złożonego z Niemcow, z Duńczykow, z Norwegow, y po wielkiey części z Szwedow, Hetmanem był Jwar Lyck Duńczyk. Zwiedziona bitwa na rowninach pod *Falkopingą* w Gotlandyi Zachodniey, dnia 21. Września; woyſko Krolewſkie na głowę zbite; Albert y Syn iego Eryk w niewolą wzięci, y w *Laholmie* pod ſtrażą trzymani przez lat ſiedm zupełne byli. Xiążęta Meklemburſcy, Hrabiowie Holſaccy, y Anzeatyckie Miaſta nie przeſtawały popierać Alberta ſtrony, zwłaſzcza że Sztokolm, Kalmar, y wiele innych Miaſt w ręku ich były. Sprzymierzeńcy ci wielkie czynili puſtoſzenia, y kilka Miaſt Szwedzkich ſpalili. *Sztokolm* po większey części od Niemcow partyi Alberta był trzymany; ci mieli na Obywatelow podeyzrzenie, iakoby Miaſto poddać Małgorzacie chcieli; z przyczyny tey kupa hultaiow, ktora ſię *Hattebroderami*, to ieſt *Bractwem Kapeluſzowym*, od pewney Kapeluſza mody za haſło wymyśloney, przezwała, biegała po mieście, y Sztokolmianow poniewierała. Nie dość na tym, ale Obywatele tego Miaſta ledwo nie wſzyſcy pomęczeni. Cała Szwecya w krwi ſwoich Rodakow broczyła. Do klęſk tych nowe przydali Xiążęta Meklemburſcy, obwieſzczaiąc, że ci wſzyſcy, ktorzy Duńczykow, Szwedow, y Norwegow, morzem naieżdżać zechcą, będą mieli wolność ſkładania w ich portach zdobyczy. Takowe obwieſzcze-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ALBERTA.

nie zaſſało rozboyniczemi ſtatkami Baltyckie morze. Rozboynicy ci nazwali ſię *Fetalienſami* albo *Furyerami*, ponieważ ſię obowiązali doſtarczać żywności, y woiennych potrzeb Sztokolmowi. Wiele potym doznano trudności w oczyſzczeniu morza od tych hultaiow.

1394.

Po ſiedmioletniey woynie, gdy w obudwoch ſtronach ſiły raczey uſtawały, niżeli zawziętość, przyſzło na koniec do pokoiu. Małgorzata przyrzekła uwolnić Alberta, y Syna iego, pod tym obowiązkiem aby ſię zrzekł wſzelkich pretenſyi do Szwecyi, y 60000. grzywien ſrebra zapłacił, za ktorey ſummy wypłacenie domagała ſię Krolowa, aby Miaſta Anzeatyckie ręczyły. Krol Albert na wolność z Synem wypuſzczony, przenioſł ſię do Meklemburgu; potym Wyſpę Gotlandyi od Krzyżakow otrzymawſzy, Synowi ſwoiemu mieſzkanie w niey, y Dwor założył.

1395.
Wstęp na tron.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
MAŁGORZATY.

MAŁGORZATA *Corka Jadwigi y Waldemara Krola Duńskiego, po Hakinie Krolu Norwegii Wdowa, Krolową Duńską y Norwegską po śmierci Syna swoiego Olawa* 1385. *a Szwedzką* 1395. *obrana, y koronowana.*

1395.

MAłgorzata trzech Krolestw Pani rządziła z wielką rostropnością; wszakże Szwedzi z panonia iey nie byli kontenci; skarżyli się że ich w szafunku łask Krolewskich pomiiała. Sam tylko Abraham Broderson młody y dorodny Szwed w łaskach był u Małgorzaty. Nadto, Krolowa ta mało miała względności na prawa y przywileie Szwedzkie, o ktorych pogwałcenie skarżącym się Szwedom odpowiadała: *chowaycie wy oryginały praw y swobod waszych z taką pilnością, z iaką ia Fortece wasze trzymam, y trzymać będę.*

1396.

Krolowa przyzwała do Dworu swoiego Eryka, Syna naymłodszego Wratysława VII. Xiążęcia Pomeranii, a Siostry swoiey Jngeburgi Wnuka, ktorego Stany Szwedzkie następcą Małgorzaty, y Krolem swoim obrały. Kontenta z tey Szwedow łatwości Małgorzata, łaskawiey się z niemi obchodziła.

1397.

Wielki proiekt Krolowy, y żą-

Małżonka.	*Potomstwo.*	1411. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czasu panuiący.*
MAŁGORZATA siedm lat maiąc zaręczona w *Kopenhadze* Hakinowi Krolowi Norwegii, 1359. poślubiona w tymże Mieście 1363.	OLAW V. Krol Duński y Norwegski umarł 1385.	MAŁGORZATA nagle umarła w *Flensburgu* 27. Listopada 1411. maiąc lat 59.	*Cesarze.* Wacław 1400. Robert 1410. *Krolowie Franc:* Karol VI. 1422. *Angielscy.* Rychard II. 1399. Henryk IV. 1413. *Polscy.* Władysław *Jagiełło* 1434. *Duńscy.* Małgorzata II. 1411. *Carowie Moskie:* Grzegorz Dymitrowicz 1406. Wasil Wasilewicz 1413.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAŁGORZATY.

dza iedyna była, z trzech tych Kroleſtw, nad ktoremi panowała, iednę ſkleić Monarchią. Dla uſkutkowania zamyſłu ſwoiego trzem tym Państwom Seym naznaczyła w Kalmarze. Ziechali ſię Poſłowie z każdego Narodu po czterdzieſtu obrani. Krolowa każdego z nich zawczaſu ſobie, to podarunkami, to obietnicami, uiąwſzy, mową tudzież rownie gładką iak przyiemną, pożytki z trzech Narodow ziednoczenia wywiodłſzy, dokazała, że za iednoſtayną Poſłow wſzyſtkich zgodą, obranie Eryka na Krola trzech koron ztwierdzone, wieczna tudzież ich iedność ſcymową uſtawą, y uroczyſtą przyſięgą obwarowana. Prawo to tak ſławne w Pułnocnych kraiach, *Unią Kalmarſką* nazwane, na trzech przednieyſzych artykułach zawiſło. *Pierwſzy* aby obieranie wſpolnego trzech Narodow Krola, alternatą w Szwecyi, Danii, y Norwegii, odprawiało ſię; a na przypadaiące z alternaty mieyſce obrania, aby Narodow wſzyſtkich Poſłowie zieżdżali. *Drugi* aby Krolowie koleyno trzy te Kroleſtwa mieſzkaniem ſwoim dzielili, y tamże trawili ſwoiego Stołu dochody, pieniędzy z kraiu iednego do drugiego nie wywożąc. *Trzeci*, aby każdy Narod przy ſwoim Senacie, prawach, ſwobodach, y zwyczaiach zoſtał; Urzędy, Staroſtwa, Kommendy, aby ſamym Rodakom w każdym Narodzie dawane były; woyſka także y załogi po fortecach z kraiowych ludzi chowane, ani z iednego Państwa do drugiego nie wprowadzane. Unia ta nie zadługo potym zerwana, długich y krwawych woien między trzema temi Narodami naſieniem była.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem MAŁGORZATY.

1398.

Pod ten czas Syn Krola Alberta Eryk umarł w Wyſpie Gotlandyi. Krol po iego śmierci odſtąpił wſzelkiey nadziei odzyſkania tronu Szwedzkiego, y oddał Krolowy Małgorzacie tak Sztokolm, iako y inſze Miaſta, w ktorych iego ieſzcze garnizony były. Krzyżacy Wyſpę Gotlandyi nazad wzięli. Małgorzata myśląc ią wydobyć z pod panowania Kawalerow, wyprawiła tam woyſko, ktore część Wyſpu zawoiowało; *Wisby* Forteca mężny dała odpor; Krzyżacy też na odſiecz obleżonym przybywſzy zwycięſtwo Szwedow zatamowali. Za pośrzednictwem Wacława Ceſarza Protektora Zakonu Kawalerow Krzyżackich ſtanęła ugoda, mocą ktorey Wyſpa Krolowy oddana za pewną pieniędzy ſummę, ktora lubo od Szwedow zapłacona, przecież Gotlandya długi czas pod panowaniem Duńczykow zoſtawała.

1406.

Szwecya y Norwegia tylko przez interes zoſtawały złączone z Danią. Dwa pierwſze Kroleſtwa przeglądały to, że wſzyſtka *Unii Kalmarſkiey* korzyść na ſtronę Duńczykow przeważać będzie, a mocniey ſię w boiaźniach tych utwierdziły, dowiedziawſzy ſię, że Krolowa wdrażaiąc wcześnie w ſwoie kroki młodego Eryka, taką mu dawała naukę: *Szwecya ma ci doſtarczać żywności; Norwegia na ſtroie, a Dania na obronę ſłużyć ci będzie.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
MAŁGORZATY.

1411.

Krolowa Małgorzata puściwſzy ſię morzem do *Flensburga* nagle umarła, po ſławnym nad trzema Narodami panowaniu, ktore iey zaſłużyło na *Pułnocney Semiramidy* nazwiſko. Monarchini ta w uciechach była okazałą, w proiektach wielką, w Dworze na przepych wſpaniałą. Rozumem ſwoim, biegłością, y zdatnością do rządow, nayſławnieyſzym wyrownała Politykom, iak naywiękſzym Krolom dziełami. Waldemar Krol Duńſki poſtrzegaiąc w Corce ſwoiey młodey ieſzcze, wynioſłość duſzy, byſtrość rudzież y przenikłość rozumu, mawiał, *że natura formuiąc ią omyliła ſię, y że zamiaſt kobiety, miała uformować Bohatera.* Do pięknych przymiotow ſwoich bezmierną ambicyą łączyła; w kraiach wolnych ſamowładnie panować chciała; y ku Duńczykom ſzczegulnieyſze, niż ku dwom innym Narodom okazuiąc przywiązanie, dała podnietę do fatalnych między niemi niechęci, ktore wprędce y Unią zerwały, y krwią zalały trzy Krolestwa.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem

ERYKA XIII.

1411.

NAſtępca na trzy trony Eryk, nie odziedziczył wielkich Małgorzaty przymiotow, ktore rownie ſą potrzebne do zachowania nabytey, iak do nowey doſtąpienia wielkości.

1416.

Krol ten chcąc Hrabſtwo Holſztyńſkie opanować, wplątał ſię w długą z Xiążętami Niemieckiemi woynę, na ktorey koſzta muſiał Pańſtwa ſwoie, a zwłaſzcza Szwecyą niezmiernemi podatkami uciążać. A nad co nic zwyczayniey ſzego w klęſkach y zawieruchach publicznych, Kommiſſarze do wybierania ſkładek wyznaczeni, tyſiączne zdzierſtwa y nieſprawiedliwości na karb Monarchy popełniali. Skargi poddanych do Dworu zanieſione nawet przyięte nie były. W biedney toni zoſtawała Szwecya przez zły rząd Krola, y przez Rządzcow Duńſkich okrucieńſtwa. Złoto y ſrebro cale z kraiu było wyplenione; cynową monetę bito; handel upadł; a podatki przecie nie uſtawały.

1411.
Wſtęp na tron.

ERYK *Xiążę Pomorſkie, Maryi Xiężniczki Meklemburſkiey y Wratysława Xiążęcia Pomorſkiego Syn, obrany trzech Narodow Krolem na Unii Kalmarſkiey* 1397. *ale dopiero po śmierci Małgorzaty panować począł. Myli ſię Pufendorff, twierdząc, że Eryk na kilka lat przed Małgorzaty śmiercią rządy obiął.*

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1459. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
FILIPPINA Corka Henryka IV. Krola Angielſkiego 1406 Erykowi poślubiona. Powiadaią, że wnioſła Erykowi na poſag medal złoty oſobliwey wielkości, ktory kilkanaście tyſięcy czerwonych złotych ważył. Umarła 1430. w Klaſztorze *Wadsteny* od Krola męża ſwoiego oſadzona.	ZOFIA Corka poślubiona FalcGraffowi Renu Xiążęciu Bawarſkiemu 1423.	ERYK XIII. umarł w *Rugenwaldzie* w Pomeranii 1459. dokąd z Krolestwa złożony ſchronił ſię 1449.	*Ceſarze.* Zygmunt 1437. Albert *Auſtryacki* 1439. Fryderyk III. 1493. *Krolowie Franc:* Karol VI. 1422. Karol VII. 1461. *Angielſcy.* Henryk V. 1422. Henryk VI. 1461. *Polſcy.* Władysław *Jagiełło* 1434. Władysław III. 1444. *Carowie Moſkie:* Jwan Waſilewicz 1453.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem ERYKA XIII.

1428.

Woyna nieſzczęśliwie ſię wiodła, gdy nieprzyiaciele aż pod *Kopenhagę* podeſzli; Krol w roſpaczy pogrążony, y okryty wſtydem chciał ſię w Klaſztorze zamknąć, ale Krolowa większego ſerca, broni y odwagi ludowi dodawſzy, nieprzyiaciela mężnie odparła. Wyiechał potym Krol Eryk do Szwecyi; Krolowa bez iego wiedzy flottę oporządziwſzy, wyſłała ią na morze przeciwko nieprzyiacielſkiey; ale Duńczykowie na głowę zbici, okręty prawie wſzyſtkie ſtracili.

1432.

Niciaki Joſſe Erykſon Rządzcą Dalekarlii od Krola poſtanowiony, człowiek okrutny y łakomy, prześladował niewypowiedzianie Chłopſtwo ſwoiey Prowincyi, y naywymyślnieyſzemi męczył katowniami. Dwor głuchy na ſkargi poddanych, zoſtawiał ich łupem tyrannii. Engelbrecht Szlachcic możny w tey Prowincyi, wzruſzony poſpolitym Oyczyzny ſwoiey nieſzczęściem, ośmielił ſię poiechać do Krola, y dopraſzać ſię na Erykſona ſprawiedliwości. Krol ſprawy tey roſtrząśnienie Senatowi poruczył; pokazały ſię zdzierſtwa, gwałty, y okrucieńſtwa Erykſona; ale gdy Engelbrecht powtornie przed Krolem z odpowiedzią Senatu ſtanął, nie był przypuſzczony. Dalekarlyiczykowie nie mogąc ſię doczekać od Dworu ſprawiedliwości, ſami ią ſobie uczynić poſtanowili, wziąwſzy ſię do broni pod wodzą wſpomnionegoż Engelbrechta. Eryk Puck inſze Prowincye do rokoſzu pociągał, gdy Obywatele ſzli łatwo za ha-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIII.

ſtem zrzucenia uciążliwego iarzma. Ogień ten, nakſztałt wielkiego pożaru, po całym zaymował ſię Kroleſtwie. Senat ieſzcze wtedy Eryka Krolem uznaiący zgromadza ſię do *Wadſteny*, dla wzięcia iakich śrzodkow do uśmierzenia wſzczętych rozruchow. Ale Engelbrecht na czele woyſka tamże ziechawſzy, oświadczył ſię, że chęci iego ſą zrzucić z Oyczyzny nieznośne iarzmo, y że wſzyſtkich za Oyczyzny poczyta nieprzyiacioł, ktorzyby przeſzkadzać mu ważyli ſię. Wtedy Senat groźbami temi ztrwożony uroczyście poſłuſzeńſtwo Krolowi wypowiedział, y uchwałę tę na piśmie do Kopenhagi poſłał. Eryk widząc, iako cała iuż przeciwko niemu uzbroiła ſię Szwecya, zebrał znaczne w Danii y Norwegii woyſko. Flotta iego od nawałności ſkołatana ledwo nie wſzyſtka zatonęła. Krol iednak z okrętem ſwoim pod Sztokolm przybył, ktoremu Senat obiecał, że cała Szwecya wroci ſię pod iego panowanie, byleby Rządzcow y Kommendantow obcych z niey uprzątnął. Ale Eryk niechcąc tego obowiązku przyiąć, niewczesnym uporem ſwoim, reſztę od ſiebie Obywatelow, ktorzy mu dotąd przychylni byli, odraził, y do Danii taiemnie uieżdżać muſiał.

Senat ziechawſzy do *Arbogi* Engelbrechta naywyżſzym Wodzem Narodowego woyſka obiera, y Rządzcow do każdey Prowincyi naznacza. Drugi ziazd odprawia ſię w *Sygtunie*, gdzie Jan Krepelin, Pruſak rodem, Zamku Sztokolmſkiego Kommendant, z Krolewſkiey ſtrony był przytomny. Człowiek ten obrotny, y gorliwy o intereſa ſwoiego Pana, podał kil-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIII.

ka do ugody proiektow, y tyle na koniec wſkorał, że obowiązki, pod ktoremi Szwedzi mieli ſię wrocić pod władzę Eryka, na piśmie podane były.

1435.

Za poradą Krepelina, naznaczył Krol do *Helmſtadu* ziazd, na ktorym przednieyſi trzech Kroleſtw Senatorowie znaydować ſię mieli. Tam Szwedzi przyrzekli znowu poſſuſzeńſtwo Krolowi, byle on z ſwoiey ſtrony wiernym był w dochowaniu przyſiężonych Narodowi przy Koronacyi ſwoiey obowiązkow. Przybył zatym Krol do Sztokolmu; Szlachta żywo mu odmalowawſzy uciſki wſzyſtkie, ktore kray od Cudzoziemcow poniosł, dopraſzała ſię potwierdzenia praw y ſwobod Narodowych, tudzież aby kraiowe wſzyſtkie urzędy podług uſtawy Kardynalney ſamym dawane były Obywatelom. Eryk prawdziwe myśli ſwoie utaiwſzy, zdał ſię na wſzyſtko pozwalać; ale rządy obiąwſzy, Fortece w moc ſwoię pobrał, Kommendantow Cudzoziemcow pooſadzał, w Sztokolmie załogę mocną pod Kommendą Duńczyka Eryka Nilſona zoſtawił, a wyieżdżaiąc do Danii, iakby w nieprzyiacielſkim kraiu, wśi wiele popalił, y porabował.

1436.

Takowe Krola z poddanemi obeyście ſię, ſerca Szwedow cale od niego odwrociło. Znowu ſię domowa woyna zapala; Engelbrecht fortelem Miaſto Sztokolm odbiera, Zamek iednak przy Kommendancie Krolewſkim zoſtał; Senat do *Arbogi* zgromadzony Rządzcą Państwa, y woyſka Hetmanem naznacza

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIII.

Karola Kanutſona Marſzałka Szwedzkiego, ktory z znacznego pochodził domu, y kilku Krolow Szwedzkich między Przodkami ſwoiemi liczył. Engelbrecht, ktory ſię miał za obrońcę y Zbawiciela Oyczyzny ſwoiey, nie mogł bez zazdrości patrzać na tę Kanutſona preferencyą. Poſpolſtwo z Engelbrechtem trzymało; przeglądano zatym wſzyſtkie okropności wyniknąć z zawiści tych mogące. Nayfatalnieyſze dla kraiu ſą te niezgody, ktore między głowami iedneyże niby fakcyi zaymuią ſię; zaymować ſię zaś koniecznie muſzą, ſkoro do względu powſzechnego dobra, mieſza ſię korzyści oſobiſtych ſzukanie. Senat zapobiegaiąc złemu, poſtanowił, aby Engelbrecht woynę przeciwko Krolowi prowadził, a Kanutſon w Sztokolmie zoſtał dla wewnętrznych intereſow doglądania. Nie zadługo potym Engelbrecht bliſko *Glokzolmu* zabity od nieiakiego Magnuſa, ktory, iak porozumienie było, zaboyſtwem tym chciał ſię Marſzałkowi Kanutſonowi przymilić. Pochowany Engelbrecht w Zamku *Orebro*, iak męczennik y ofiara za Oyczyznę, był czczony. Kanutſon ściągnął na ſiebie nienawiść poſpolſtwa, że zaboycow Engelbrechta zaſſaniał. Senat boiąc ſię, aby domowe te nienawiści nie zadały ſrogiego kraiowi cioſu, pożądał poiednać ſię z Krolem ſwoim. Na ten koniec zgromadziły ſię Stany Kroleſtwa do Kalmaru, dokąd y Krol z Dworem wielkim ziechał. Tam Szwedzi ponowili przyſięgę wierności Erykowi, a rozrządzenie intereſow na ziazd do *Suderkopingi* odłożone. Krol morzem w tę drogę puściwſzy ſię, ſtraſzliwey doznał

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIII.

nawałności, ktora wielką część flotty iego zatopiła; Krolewſki nawet okręt, co tylko Eryk na ziemię wyſiadł, zatonął. Szwedzi, lubo nie wiedzieli, co ſię z ich Krolem ſtało, wierności przecie dochowywali; Cudzoziemcow iednak z Fortec zluzowawſzy, ſwoim rodakom Kommendy podawali, a rządy Państwa Marſzałkowi Wielkiemu poruczyli. Kanutſon w ręku prawie trzymaiący Fortece, y władzą naywyżſzą od Senatu ozdobiony, doſtąpił naypierwſzego godności y potęgi ſtopnia. Eryk Puck przyſiężony Marſzałka nieprzyiaciel, nie mogł bez zazdrości na iego wynieśienie patrzać, chciał przeto zbuntować przeciwko niemu poſpolſtwo, zawſze pod pozorem pomſzczenia ſię śmierci Engelbrechta: lecz Kanutſon umiał ſię pozbyć tego nieprzyiaciela, y zrobił to, że mu głowę w Sztokolmie ucięto.

1437.

Skoro pewność była, że Eryk żyie, Stany Szwedzkie ziechały ſię do *Stregneſzu*, chcąc nakłonić Krola, aby utwierdził to, co oni na ocalenie praw Narodowych, y ſwobod ſwoich poſtanowili. Lecz Krol odpowiedział, że chce, aby mu oddane były Zamki Sztokolmſki, Kalmarſki, y Nikopińſki, w ktorychby on garnizony y Kommendantow ſam poſtanowił. Ziazd przeto ten ſpełzł bez ſkutku; a iuż y Duńczykowie nieukontentowani z Krola byli, że ich chciał przymuſić, aby Synowca iego Boguſława Xiążęcia Pomeranii za naſtępcę iemu wyznaczyli, tudzież, że ſkarby wſzyſtkie y kleynoty

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIII.

Koronne z ſobą zabrawſzy, do Wyſpu Gotlandyi odiechał.

1438.

Wzmagała ſię codzień Marſzałka Kanutſona potęga, a z nią duch zuchwałości y niepodległości. Panował udzielnie w Szwecyi pod imieniem Adminiſtratora. Zawſze w kraiach wolnych fatalna ieſt zbytnia prywatney oſoby powaga; ale niebaczna o wolności ocalenie troſkliwość, częſtokroć, gdy ręką iedną władzę prawą odpycha, drugą iarzmo na ſiebie tłoczy. Poſtrzegła Szlachta, że temu niezmierney ambicyi człowiekowi zbyt wiele władzy użyczyła; chciała iey ukrocić, ale iuż darmo. Powaga Kanutſona wyżſzą była nad wſzyſtkich nieprzyiacioł. Kryſtyern-Nilſon, Nils-Stenſon, Broder-Suenſon, znaczni w Szwecyi Panowie, śmiercią przypłacili ſwoię przeciwko niemu nieprzyiaźń. Arcy-Biſkup Olaw, że pracował, aby było na tron Eryka wrocić, z rozkazu Marſzałka otruty. Senat ſam gniewu Kanutſona obawiaiąc ſię, muſiał wypowiedzieć Krolowi poſłuſzeńſtwo. Duńczykowie wprzody ieſzcze złożyli z tronu Eryka, y obrali ſobie Krolem Krzyſztofa Bawarczyka. Eryk, ktory ſię wtedy w Gotlandyi znaydował, napiſał Manifeſt z odpowiedziami na głownieyſze zarzucone ſobie artykuły; ale prożno, bo żadna Potencya do iego przywrocenia nie intereſowała ſię. Mieſzkał odtąd lat dzieſięć w Gotlandyi, w tym przeciągu czaſu wſzyſtka iego zabawa była, handlowi Szwedow y Duńczykow przeſzkadzać, y rozboyniczemi okrętami, ktorych znaczną liczbę na

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIII.

koſzcie ſwoim trzymał, Narodom tym naprzykrzać ſię. Nieroſtropność, niebaczny upor, wieczna w rezolucyach niepewność, do rządzenia iednym, dopieroż trzema Kroleſtwami niezdatność, nieſzczęść wſzyſtkich Krolowi temu przyczyną były. Nagła z Państw właſnych, iakby z kraiu nieprzyiacielſkiego, ucieczka, dała pochop poczytania go za Pana boiaźliwego, podłego, y ſumnieniem przeświadczonego, iż ſię źle poddanym ſwoim zaſłużył. Na końcu dzieſiątego roku zoſtawił Wyſpę Gotlandyą Duńczykom, a ſam do *Rugenwaldu* Miaſta w Pomeranii przenioſł ſię, gdzie drugi dzieſiątek lat nikczemnie przepędził. W oſobności tey bawił ſię piſaniem Chronologiczney Hiſtoryi Krolow Duńſkich od założenia tey Monarchii do roku 1288. Przykład Eryka powinien był ſłużyć za naukę naſtępcom iego, iak mieli nienaruſzenie praw y ſwobod Narodu poddanego przeſtrzegać. Ale rzadki ieſt, ktoby z cudzego przykładu korzyſtał. Monarchowie zwłaſzcza, ktorzy ledwo nie zawſze chcieliby wolniey, niżeli im kraiowe prawa pozwalaią, panować, rozumieią, że co ſię inſzym nie udało, tego oni przez roſtropnieyſze poſtępowanie dokażą.

1441.
Wstęp na tron.

KRZYSZTOF *Xiążę Bawarskie, Falc-Graff Renu, Syn Małgorzaty Siostry Krola Eryka, y Jana Xiążęcia Bawarskiego, wstąpił na tron Szwedzki* 1441. *koronowany w* Upsalu. *Krolem Duńskim y Norwegskim pierwey obrany, ale dopiero* 1443. *koronowany.*

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KRZYSZTOFA.

1440.

NA walnym Seymie Szwedzkim w *Arbodze* złożonym, na ktorym Posłowie Duńscy znaydowali się, obranie Krzysztofa na Krola trzech Narodow ztwierdzone, gdy Marszałka Kanutsona, ktory sam mogł był interesowi temu przeszkodzić, ukontentowano ustąpieniem iemu, y dziedzicom iego Wysp Finlandyi, y Olandyi, Miasta tudzież *Bergolmu*, z swoim Powiatem, z dołożeniem, że gdyby potym Wyspy te chciano do Korony przyłączyć, tedy wprzod Marszałkowi, lub iego następcom 40000. grzywien srebra zapłacić miano. Wyprawiono zatym Poselstwo do Krzysztofa, ktory chcąc sobie ziednać Kanutsona, ustąpienie Wysp od Stanow iemu uczynione potwierdził.

1441.

Krol Krzysztof dnia 7. Września do *Sztokolmu* wiazd wspaniały odprawił, a niezadługo ozdoby Krolewskie w *Upsalu* z rąk Arcy-Biskupa przyiął,

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1448. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
DOROTA Corka Jana Margrabi Brandeburſkiego zwanego *Alchimiſtą*; poślubiona Krzyſztofowi 1444.	Krol Krzyſztof potomſtwa żadnego nie zoſtawił.	Umarł w *Helſynburgu* 4. Sztycznia 1448.	*Ceſarze.* Fryderyk III. 1493. *Krolowie Franc:* Karol VII. 1461. *Angielſcy.* Henryk VI. 1461. *Polſcy.* Władyſław III. 1444. Kazimierz IV. 1492. *Carowie Moſkie:* Jwan Waſilewicz 1453.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRZYSZTOFA.

1442.

Zanoſzono Krolowi ſkargi przeciwko Kanutſonowi; ale Krzyſztof, iak był dobry Polityk, tak widział, że powaga iego ieſzcze nie była dość ugruntowana, aby ſię mogł pozbyć Marſzałka, ktorego bezmierna potęga y kraiowi była ciężką, y iego czyniła nieſpokoynym. Wſzakże Kanutſon zrozumiawſzy, że mu ſię potrzeba było mieć na oſtrożności od Dworu, umknął ſię do *Wiburgu* fortecy ſwoiey, y tam ſię ſtrażą mocną opatrzył.

Szemrano y przeciwko Erykowi, ktory w Wyſpie Gotlandyi zoſtaiąc, Szwedom rownie iak Duńczykom naprzykrzał ſię. Lecz Krzyſztof niechciał broni przeciwko Wuiowi ſwoiemu podnieść, y owſzem zdawał ſię potwierdzać go w dzierżeniu Gotlandyi.

1443.

Ledwo nie przez całe Krzyſztofa panowanie głod ſtraſzny panował w Szwecyi; w mieyſcach niektorych do tego przyſzło, że ludzie korę z drzewa warzyć, y ieść muſieli. Głodu tego przyczyną był Krol Eryk, ktorego okręty po morzu krążące, dowozu żywności przeſzkadzały. Zwawe na Eryka Szwedow narzekania przyniewoliły Krola, że poſzedł na czele woyſka do Gotlandyi, ale Krolowie pomowiwſzy z ſobą w przyiaźni ſię dobrey roziechali, a wyprawa ta za pozor tylko ſłużyła do uciśnienia podatkami Szwecyi, bez żadnego ztąd dla niey pożytku.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRZYSZTOFA.

1448.
Krol iadąc na Seym Stanow Szwedzkich do *Jenekopingi*, w drodze umiera. Pan ten zawſze ſobie Danią nad dwa inne Kroleſtwa przekładał. Owſzem trzymaiąc ſię polityki Krolowy *Małgorzaty*, do tego zmierzał, aby było Szwedow y Norwegow Duńczykom podległemi uczynić. Duńſcy przeto Dzieiopiſowie zowią go kochaiącym Narod ſwoy, y kochanym od Narodu Panem, troſkliwym o uſzczęśliwienie poddanych, bacznym w utrzymywaniu pokoiu y dobrego porządku, o rozkrzewienie w Państwach ſwoich handlu ſtaraiącym ſię. Szwedzi przeciwnie narzekali na niego, że ich podatkami uciążał, y że na ſwobody ich ſkrycie naſtawał.

1448.
Wſtęp na tron.

KAROL KANUTSON *Marſzałek Szwedzki obrany Krolem w* Sztokolmie, *y koronowany w* Upſalu 1448. *a w roku naſtępuiącym za Krola od Norwegow uznany y koronowany w* Drontcimie.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem

KANUTSONA.

1448.

SKoro wieść o śmierci Krzyſztofa doſzła, Senat dwoch Kroleſtwa Regentow Benedykta Janſona, y Nils-Janſona z Domu Salſtatow, Braci rodzonych, wyznaczył, aż do elekcyinego Seymu, ktory ſię w Sztokolmie miał odprawiać. Na tym Seymie dwie były partye, iedna obſtaiąca przy Unii Kalmarſkiey, y przy obranym od Duńczykow Krolu Kryſtyernie; druga, ktorey głową był Karol Kanutſon, radziła, aby bez względu na Unią, ktora do tych czas ſzkodliwą była dla Szwecyi, do obrania oſobnego Krola przyſtąpić; y ta przemogła. Podano trzech do Korony Kandydatow, Regentow Kroleſtwa obudwoch, y Kanutſona. Oſtatni miał więkſzość głoſow, y zaraz po ſwoim obraniu udał ſię do *Moraſtu*, gdzie Krolem podług zwyczaiu ogłoſzony, ozdoby Krolewſkie niezadługo w *Upſalu* przyiął.

Nowy Krol Szwedzki wyprawił Poſłow do Danii y Norwegii, z doniesieniem o ſwoim obraniu, obiecuiąc ſobie, że y te dwa Narody

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1470. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
ELZBIETA Corka Tord-Bonda Marſzałka Szwedzkiego poślubiona Kanutſonowi 1436. umarła 1449.	Magdalena poślubiona Erykowi Axelſonowi Panu Szwedzkiemu 1453.	KAROL KANUTSON umarł w Sztokolmie 13 Maia 1470.	*Ceſarze.* Fryderyk III. 1493. *Krolowie Franc:* Karol VII. 1461. *Angielſcy.* Henryk VI. 1461. *Polſcy.* Kazimierz IV. 1492. *Duńſcy.* Kryſtyern I. 1481. *Carowie Moſkie:* Jwan Waſilewicz 1505.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KANUTSONA,

mogą go za Pana uznać; domagał ſię tudzież, aby mu Duńczykowie oddali ſkarb y flottę Szwedzką, ktorą Krolowie Szwedzcy Przodkowie iego do Danii byli przenieśli; lecz żądania Kanutſona w niwczym uſkutecznione nie były.

1449.

Woyſko od Kanutſona poſłane na zawoiowanie Wyſpu Gotlandyi, cały prawie kray w moc wzięło; ſam tylko Zamek *Wisby*, w ktorym ſię Krol Eryk zamknął, odpor dawał, a tym czaſem Duńczykowie na odſiecz przybyli. Eryk wtedy z Gotlandyi uſtąpił; y przenioſł ſię do *Rugenwaldu* Miaſta w Pomeranii będącego, gdzie reſzty życia dokończył. Wyſpę zaś Duńczykowie opanowali.

Norwegowie, ktorym ſię dużo naprzykrzyła Unia z Duńczykami, ofiarowali tron Kanutſonowi. Ziechał tam Krol Szwedzki, y Koronę w *Drontcimie* przyiąwſzy, dwoch Państwa Rządzcow z ramienia ſwoiego poſtanowił.

Dla ugodzenia pretenſyi do Wyſpu Gotlandyi, przyſtali oba Krolowie na zeſłanie pełnomocnych Miniſtrow do *Helmſtadu*. Krol Duńſki w oſobie ſwoiey tam przybywſzy, tyle dokazał dowodami, podarunkami, y obietnicami ſwoiemi, że Szwedzcy Miniſtrowie, nie tylko prawo mu do Wyſpy przyznali, ale ieſzcze obowiązali ſię wſzyſtkiego kredytu ſwoiego użyć, aby Kanutſon tronow Szwedzkiego y Norwegſkiego, Krolowi Duńſkiemu uſtąpił, godnością

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KANUTSONA.

Vice-Krola kontentuiąc ſię. Rozgniewany o takowych obowiązkow przyięcie na ſwoich Miniſtrow Kanutſon, dobra im y urzędy poodbierał. Ci do Dworu Duńſkiego przenioſſſzy ſię, namowili Kryſtyerna, aby ſię mocą przy ſwoich pretenſyach utrzymywał.

1451.

Krol Duńſki do Gotlandyi Zachodniey wkroczywſzy, *Ledezę* w moc ſwoią wziął, y od Szlachty tey Prowincyi, Krolem Szwedzkim ogłoſzony zoſtał. Flotta Duńſka z 46. okrętow złożona pod Sztokolm przybiia, ale Kanutſon na odſiecz Stolicy ſwoiego Państwa przybiegłſzy, nieprzyiaciela odpędza. Tord-Bond Marſzałek Kroleſtwa, Teść y Hetman Krola, nagle pod *Ledezę* podſtąpiwſzy, Fortecę tę odebrał wprzod niżeli ſię nieprzyiaciel o iego marſzu dowiedział. Między papierami nieprzyiacielſkiemi znaleziono wielką moc liſtow, ktore Panowie Szwedzcy z Krola nieukontentowani, do Kryſtyerna piſali. Zrozumiał z tych Kanutſon, że Duńczykowie nie byli nayſtraſznieyſzemi iego nieprzyiacielami, y że poddanych własnych bardziey ſię miał obawiać. Przyzwawſzy do ſiebie Kanutſon tych, ktorzy mu nayniеprzyiaźnieyſi byli, obowiązał ich do przyſięgi, iako mu napotym wierni ſtatecznie będą; ale ſię wnet pokazało, iak do ukoienia zawziętey nienawiści żadne nie ſą doſtateczne przyſięgi.

1453.

Lekkie woyſka Duńſkie nieprzeſtanne czyniły wycieczki do Szwecyi, y zawſze z plonem powraca-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KANUTSONA.

ły. Norwegowie także Krolowi Duńſkiemu przyiaźni, mocno ſię naprzykrzali Szwedom. Torbiorn Gaſt ieden z możnieyſzych Panow Norwegſkich wkroczył do Gotlandyi Zachodniey z trzema tyſiącami ludzi, ale od Tord-Bonda znieſiony, y ſam w niewolą wzięty.

1456.

Kanutſon roziątrzył przeciwko ſobie Duchowieńſtwo, wyznaczywſzy Kommiſſyą, do roſtrząſania praw, iakiemi Duchowni dobra Ziemſkie dzierżyli; odebrano im wiele, y poſtanowiono, aby na potym ani kupnem, ani przez fundacye, żadnych dobr Ziemſkich nabywać nie godziło im ſię. Poczęto ztąd Krola za Heretyka, za Uzurpatora, za tyrana udawać, y odwodzić od niego ſerca reſzty poddanych wiernych ieſzcze ſwoiemu Monarſze. Marſzałek Tord-Bond, naymocnieyſza tronu podpora, od właſnego ſługi przez Krolewſkich nieprzyiacioł przekupionego zabity. Smierć tego wielkiego Wodza iak Duńczykow tak malkontentow ośmieliła. Tamci Wyſpę Olandyą zawoiowali; ci iawnie z ſwoim przeciwko Krolowi rokoſzem wybuchli. Pryncypał malkontentow Jan Salſtat Arcy-Biſkup Upſalſki, ktory dawniey iuż był detronizowanie Krola ukartował, wſzyſtkich Dworu Krolewſkiego Officyaliſtow poareſztował; na drzwiach Katedralnego Upſalſkiego Kościoła Uniwerſał przybił, z obwieſzczeniem, iż wypowiada Krolowi poſłuſzeńſtwo; zatym walczny

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KANUTSONA.

Prałat do Kościoła Katedralnego przyſzedłſzy, ubiory Arcy-Biſkupie u grobu S. Eryka ſkłada, a zbroy na ſiebie bierze, y obowięzuie ſię przyſięgą poty nie złożyć broni, poki Kanutſona z tronu nie zrzuci, a na nim inſzego nie oſadzi.

1457.

Krol w Kalmarze wtedy będący, ſkoro ſię o czynnościach Arcy-Biſkupa dowiedział, poſpieſzył przeciwko niemu, ſpodziewaiąc ſię na niegotowego napaść; ale oſtrożny Arcy-Biſkup na ſamegoż Krola nieſpodziewanie w *Stregneſſu* napadł, żołnierzy iego wielu ſpiących wyrżnął, innych w niewolą zabrał. Krol raniony lekko, do Sztokolmu uciekł, y przedmieścia tego Miaſta popalił ſpodziewaiąc ſię przybycia nieprzyiacioł. Przybiegł niezadługo pod Sztokolm Arcy-Biſkup, y ſzturm ze dwoch ſtron przypuścił. Krol nie tuſząc ſobie beſpieczeńſtwa, wyprawił do niego Poſſow, proſząc o kapitulacyą, y obiecuiąc, że będzie na potym rządził Państwem podług praw, ktore on mu ſam przepiſze. Ale zuchwały y nieprzebłagany zwycięzca Arcy-Biſkup do żadney ugody niechciał przyſtąpić. Krol nawet iuż y od nadziei opuſzczony, zabrawſzy z ſobą bogactwa ſwoie do Gdańſka ſkrycie uiechał. Lecz iako to nieſzczęście za nieſzczęściem idzie, y ſkarbow ſwoich poſtradał, pożyczywſzy ich Krzyżakom, a Zamki niektore w Pruſiech od nich w zaſtawę wziąwſzy. Polacy bowiem woynę na ow czas z Krzyżakami wiodący Zamki tę opanowali.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KANUTSONA,

1458.

Arcy-Biſkup po odieździe Krola odebrał Sztokolm, y znacznieyſze w kraiu Fortece, y wziął ſobie Protektora nazwiſko. Panowie, ktorzy unikaiąc przed gniewem Kanutſona, do Danii ſię byli przenieśli, popowracali do Oyczyzny, y na radzie z Arcy-Biſkupem uchwalili, aby tron Kryſtyernowi ofiarować. Wyprawieni zaraz do Kopenhagi Poſłowie zapraſzać Krola Duńſkiego, aby do Sztokolmu na obięcie Kroleſtwa przybył.

1458.
Wstęp na tron.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem

KRYSTYERNA I.

KRYSTYERN I. *Syn Jadwigi Hrabianki Holſtyńſkiey, y Teodora Hrabi na Oldenburgu, tron Szwedzki oſiada* 1458. *Duńſkim Krolem* 1448. *obrany. Tego Kryſtyerna Dom podziśdzień w Danii panuie.*

1458.

KRyſtyern z liczną Flottą do Szwecyi przybywſzy, rozgłaſza, iż Kanutſon woyko w Pruſiech zaciąga, aby mogł z nieprzyiacioł ſwych zemſtę odnieść; o ſobie zaś upewnia, iż panować podług praw Narodowych, y bronić Szwecyi wſzelkiemi ſiłami będzie; nawet podane ſobie od Arcy-Biſkupa niektore artykuły przyiął, y bez żadney trudności podpiſał. Koronowany dnia 24. Czerwca w *Upſalu*, a 29. Lipca w *Drontei-mie*.

Arcy-Biſkup, ſkoro iuż w nim namiętności umilkły, nie mogł na poſtępki ſwoie bez wſtrętu y nieſpokoyności patrzać. Proſił zatym Papieża, aby go rozgrzeſzył z tego wſzyſtkiego, co przeciwko Monarſze, y przyſtoyności ſwoiego charakteru pobroił. Papież Kalliſt III. nie trudnił w daniu rozgrzeſzenia tak iemu, iako y iego wſpolnikom.

1459.

Kryſtyern w początkach panował doſyć łagodnie, ale ſię wnet od tey łagodności uchylił, dobra

Małżonka.	Potomſtwo.	1481. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
DOROTA Wdowa po Krolu Krzyſztofie, poślubiona Kryſtyernowi 1449.	Olaw w młodym bardzo wieku umarł. JAN ktory po Oycu na tron Duńſki y Norwegſki naſtąpił; a potym y od Szwedow Krolem obrany. FRYDERYK Xiążę Holſztyńſki y Sleświcki, a potym Krol Duńſki. Małgorzata poślubiona Jakobowi IV. Krolowi Szkockiemu.	KRYSTYERN I. umarł w Kopenhadze 21 Maia 1481. pochowany *w Roſzyldzie.* Tronu Szwedzkiego uſtąpić muſiał Kanutſonowi 1464.	*Ceſarze.* Fryderyk III. 1493. *Krolowie Franc:* Karol VII. 1461. Ludwik XI. 1483. *Angielſcy.* Henryk VI. 1461. Edward IV. 1483. *Polſcy.* Kazimierz IV. 1492. *Carowie Moſkie:* Jwan Waſilewicz 1505.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYERNA I.

Koronne odbieraiąc od zaſtawnikow, bez wypłacenia im ſumm właſnych, mowiąc, że przez tyly czas maiętności dzierżywſzy, wybrali z nich więcey niżeli Kapitały. Nadto Kryſtyern nałożył na Szwedow wielkie podatki na zakupienie prawa do Hrabſtwa Holſztyńſkiego. Adolf bowiem oſtatni Hrabia, Dziad po Matce, Krola Kryſtyerna, nie zoſtawiwſzy męſkiey płci potomka, umarł. Otto Hrabia na Szawemburgu z ośmią Synami, lubo w dalſzym ſtopniu zmarłego Hrabi krewni, atoli ſami byli z płci męſkiey. Pretendentow tych zpłacił Krol; a lubo pieniądze Szwedzi złożyli, przecież Prowincya do Danii przyłączona zoſtała. Gdy potym Krol częściey pobory nadzwyczayne nakładał, zniechęcił ku ſobie Narod, a oſobliwie poſpolſtwo, ktore za zwyczay w ſkładkach takowych naywięcey cierpi.

1462.

Wzmogło ſię nieukontentowanie Szwedow, gdy Krol za uroſzczeniem ſobie naylekſzego podeyźrzenia przeciwko faworytom y przyiaciołom Kanutſona, ſurowo ſię z niemi obchodził. Wzięto do więzienia wielu znacznicyſzych, między innemi Mikołaia Ryſtynga, ktory był Kanclerzem Wielkim za przeſzłego panowania. Wſzyſcy ci na tortury ciągnieni byli, lubo nie więcey winni, tylko że Arcy-Biſkupa rozgniewanego na ſiebie mieli. Ale na koniec y ſam Arcy-Biſkup wpadł w niełaſkę, y w podeyźrzenie u Krola. Otrzymawſzy Kryſtyern od Senatu Szwedzkiego pozwolenie nałożenia nowych podatkow, wybieranie ich w Uplandyi poruczył Arcy-Biſkupowi.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYERNA I.

Biedni y iuż wyniſzczeni Obywatele, nie maiąc zkąd uczynić zadoſyć nieſkończoney Krola chciwości, zbuntowali ſię. Nieprzyiaciele Arcy-Biſkupa korzyſtali ztąd, do zruinowania go w kredycie u Krola; Krol ſam rad był tey pogodzie pozbycia ſię Prałata, ktorego nieſpokoyny, y do czynow odważnych nazbyt ſkory charakter poznał. Obwiniony tedy o wzniecenie buntu, y przyareſztowany zoſtał. Tak Prałat ten, ktory niegodziwemi krokami faworu Dworſkiego doſtąpił, ſam na oſtatek ſtał ſię ofiarą nagannego ſwoiego do Kryſtyerna intereſow przywiązania. A y ten przykład dowodzi, że nigdy długo nie ieſt miły Monarchom, kto im ſię zdradzaiąc iednę ſtronę przyſługuie.

1464.

Katyl Biſkup Linkopiński, Arcy-Biſkupa Sioſtrzeniec, człowiek także nieſpokoyny, wichrzyć y woiować lubiący, ſłowem we wſzyſtkim Wuiaſzkowi podobny, napiſał groźny liſt do Krola; ale gdy Kryſtyern mniey na to dbaiąc, Arcy-Biſkupa pod ſtrażą do Kopenhagi odeſłał, Biſkup donioſł mu, że wſpolnie z Stanami Kroleſtwa wypowiada mu poſłuſzeńſtwo. Zatym zebrawſzy kupę, ktora bardziey ſię co raz za haſłem wolności pomnażała, wyprawione przeciwko ſobie woyſko Krolewſkie poraził; Sztokolm obległ, y ſzturmować tak mocno począł, że Krol nie ſądząc dla ſiebie w Szwecyi beśpieczeńſtwa, ſkrycie do Danii wyiechał. Po odieździe Krola, Katyl całą obiegał Szwecyą, nazwiſkiem Protektora ſzczycąc ſię, y podatki wſzelkie

znoszą, to iest dwoch naydzielnieyszych do zapalenia buntu podniet zażywaiąc.

W tym pospolstwo Dalyi y Uplandyi wyprawiło do Senatu Deputatow z doniesieniem, że nie uznaie za Krola Krystyerna, ponieważ do iego obrania nie przystępowało, lubo podług Narodowych Praw rownie Stan pospolstwa, iak y insze Krolestwa Stany, obierać Krola powinien; przydaiąc tudzież, że chęci y żądania iego były, Karola Kanutsona, prawnie obranego Monarchę na tron przywrocić. Przyiaciele Kanutsona nie omieszkali ztąd korzystać, y ułagodzili na koniec Katyla, w ktorym nienawiść świeża przeważała nad dawną, że na przywrocenie do Korony Szwedzkiey Kanutsona pozwolił.

Tak Krystyern przez iednęż fakcyą pozyskał, y utracił tron Szwedzki. Duńscy Dzieiopisowie twierdzą o nim, iż był iednym z naylepszych Krolow. Sprawiedliwy, łaskawy, o dobro Narodu poddanego troskliwy, y uczonych kochaiący, czego dowodem iest założona od niego w Kopenhadze Akademia; w obietnicach wierny, w potyczce nieustraszony, w zwycięstwie nawet pomiarkowany, y do pokoiu niż do korzystania z woiennego szczęścia skłonnieyszy. W rzeczy samey dobrego Krola doznali w Krystyernie Duńczykowie, ktorych on nawet ochraniaiąc, wszystek podatkow ciężar na Szwedow wkładał; y to było początkiem nieukontentowania Szwedow, z ktorego korzystaiąc Biskup Linkopiński, lepszy herszt partyi niżeli Prałat, pomścił się za Wuia swoiego więzienie detronizacyą Krola.

1464.
Powrot na tron.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem

KANUTSONA.

KAROL KANUTSON *przywrocony na tron Szwedzki* 1464. *w ſześć lat od ſwoiey detronizacyi.*

1464.

PRzyiąwſzy Poſelſtwo od Szwedow Karol puścił ſię zaraz z niewielkim woyſkiem od Polakow ſobie y Gdańſzczanow danym do Szwecyi; Sztokolm bramy mu otworzył, y znowu za Krola uznany był od Narodu.

Katyl naywięcey o to był troſkliwy, iakby Wuia ſwoiego, Arcy-Biſkupa uwolnił; a że kilku znacznieyſzych Panow Duńſkich y Niemieckich miał w niewoli, ſpodziewał ſię, że ich za Arcy-Biſkupa wymieni; ale Karol przez wſpaniałość ſerca wielu z tych ieńcow bez żadnego okupu wyzwolił, między innemi Mikołaia Rennawa Marſzałka Duńſkiego, y okręty Duńczykom zabrane wrocił. Niepodobało ſię to Katylowi; nieſpokoyny Biſkup począł przywrocenie Kryſtyerna na tron kartować.

W tym Krol Duńſki, czy przez politykę, czy też uznawſzy niewinność Arcy-Biſkupa, wolnym go uczynił, y udarowanego wſpaniale, Adminiſtratorem Szwedzkim z ramienia ſwoiego poſtano-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem KANUTSONA.

wił, przykazuiąc wszystkim Kommendantom po fortecach, aby Arcy-Biskupa w tey godności przyięli, y iemu posłuszni byli; Szwedom zaś, ktorzyby się wrocili pod iego panowanie, amnestyą obiecał.

1465.

Powrociwszy do Oyczyzny Arcy-Biskup, począł żywo pracować o powtorne detronizowanie Kanutsona, a partyą znaczną zebrawszy, podstąpił z nią bitny Prałat pod Sztokolm; Krol wyszedł z Miasta przeciwko nieprzyiacielowi; Stoczona bitwa na iezior ze *Meler*, ktore wtedy zamarzło było. Akcya była tak okrutna, iak zwyczaynie między dwiema iednego Narodu Partyami. Na koniec zwycięstwo na stronę Arcy-Biskupa przechyliło się; Krol poddał się na dyskrecyą niedyskretnego zwycięzcy, ktory przymusił go zrzec się Korony Szwedzkiey, a do życia naznaczył mu Powiat *Razeburski* w Finlandyi. Eryk Axelson Zięć Krola, y Nils-Stur, ieden z znacznieyszych Panow Szwedzkich, mocną za Kanutsonem partyą uformowali. Szwecya woyną domową skołatana broczyła we krwi Obywatelow swoich. Przemogli na koniec Krolewscy przeciwko Arcy-Biskupowi, ktory ustąpić musiawszy mocnieyszey stronie, umarł niezadługo z rospaczy y złości, że mu się powrocić Krystyerna na tron nie udało. Krol Duński nie mogł posiłkować swoiey partyi, będąc woyną z Bratem swoim Hrabią Oldemburskim, y z Anglikami zabawny. Wszakże pozostali Arcy-Biskupa przyiaciele ieszcze zamieszki wzniecali, y siły swoie wszystkie zebrawszy wydali Axelsonowi potyczkę, lecz

na głowę ſą zbici. Narod ſprzykrzywſzy ſobie te woyny y kłotnie tylko prywatnemu Panow niektorych intereſowi ſłużące, domagał ſię o przywrocenie Kanutſona.

1468.

Krol ten trzeci raz na tron wrocony, nie przywrocił kraiowi ſpokoyności, niektorzy bowiem Panowie przyiaciele Kryſtyerna, wichrzyć nie przeſtawali.

1470.

Tego roku umarł Kanutſon w Sztokolmie, oddawſzy przed śmiercią Kroleſtwo Sten-Sturowi Sioſtrzeńcowi ſwoiemu, ktorego ſtateczney ku ſobie wierności doznał.

W Krolu tym niezmierna panowała ambicya. Prace, trudności, y niebeſpieczeńſtwa naywiękſze, byle dla naſycenia tey namiętności, y podeymował ochotnie, y wytrzymywał ſtatecznie. Y cnot, y zbrodni, zarowno chwytał ſię, iako śrzodkow drogę mu do tronu toruiących. Zuchwały, pyſzny, w ſobie nadto zaufany, mało miał biegłości w woienney ſztuce, wiele śmiałości. Zycie iego było uſtawicznym fortuny igrzyſkiem, y koleynemi przemianami to wielkości, to poniżenia; to pomyślności, to nieſzczęścia. Zawzięte na iego prześladowanie loſy niepozwoliły mu, ani w prywatnym życiu używać miłey ſpokoyności owocow; ani na tronie blaſkiem maieſtatu cieſzyć ſię. Namiętności gwałtowne mogą być podczas ſprężynami wielkich czynności, zdroiem uſzczęśliwienia być nie mogą.

1471.
Obięcie rządow.

STENON-STUR *Siostrzeniec Karola Kanutsona obiął rządy Państwa pod nazwiskiem Administratora Szwedzkiego* 1471.

Przypadki znakomitsze pod Administracyą
STENONA-STURA.

1471.

Zaraz po Krola Kanutsona śmierci ziazd był do *Jenekopingi* naznaczony, na ktorym Eryk Karlson utrzymywał, że nie było potrzeby nową składać elekcyą, ponieważ Krystyern Krolem być Szwedzkim nie przestał. Wszakże partya przeciwna przemogła, y Stenon-Stur Krolestwa Administratorem obrany. Godność ta tylko podczas bez-Krolewia, y do czasu dawana była, atoli z wielką, zwłaszcza na woynie powagą. Prawda, że Arcy-Biskup Upsalski miał pierwsze przed Administratorem mieysce na Seymach, Radach, y obrządkach publicznych, ale Administrator władzę we wszystkim Krolewską dzierżył, tylko bez Krolewskiego imienia.

Krystyern utrzymuiąc swoie do tronu prawo, przybył pod *Sztokolm* z mocną flottą, ale od Administratora odpędzony, pobity, y sam ranny, wielką część woyska utraciwszy, powrocić do Danii musiał.

1473.

Wyniszczone oba Narody Duń-

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
STENONA-STURA.

ſki y Szwedzki uſtawicznemi woynami przymierze z ſobą do czaſu zawieraią. Stenon-Stur ſpokoyność kraiowi wrociwſzy, warował ſię Krolewſkiego pragnąć nazwiſka, przeſtaiąc na godności Adminiſtratorſkiey, przy ktorey wſzyſtkę Krola miał władzę.

1479.

Między Deputatami trzech Narodow kilka odprawiło ſię konferencyi względem odnowienia Unii, y uznania pretenſyi Kryſtyerna; ale te żadnego nie miały ſkutku.

Arcy-Biſkup Jakob Akademią w Upſalu koſztem ſwoim zakłada, y do zaſzczepienia Nauk, ktore do owych czaſow mało co były znaiome Szwedom, ludzi zdatnych z kraiow obcych ſprowadza.

1481.

Kryſtyern Krol Duńſki umarł. Między Danią, Szwecyą, y Norwegią umowa ſtanęła, aby Poſłowie trzech Narodow ziechali do *Helmſtadu*, dla obrania tam iednego Monarchy, ktoryby nad trzema Kroleſtwami panował. Wyiechał w tę drogę z niektoremi Senatorami Adminiſtrator, ale ſię w Wadſtenie z przyczyny choroby zmyśloney czy prawdziwey zatrzymał. Nie mogąc tedy lub niechcąc na wſpomnionym zieździe znaydować ſię, Senatorom przy ſobie będącym moc zupełną nadaie, y do *Helmſtadu* ich wyſyła; lecz ci żądania Adminiſtratora pzzeniknąwſzy, iechać niechcieli, pewni, że mu ſię więcey przymilą niechceniem, niż poſłuſzeńſtwem.

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
STENONA-STURA.

1483.

Duńczykowie y Norwegowie obrawſzy Krolem ſwoim Jana ſtarſzego Syna Kryſtyerna, nakłonili na koniec y Szwedow do odnowienia Kalmarſkiey Unii; Adminiſtrator nawet nie zdawał ſię przeciwny. Seym na ten koniec w Kalmarze złożony; na ktorym Szwedzi ubeſpieczaiąc przywileie, ſwobody, y prawa ſwoie, podali niektore Janowi artykuły, między ktoremi głownieyſze były; *że Krol zaciągnione długi przez Oyca ſwoiego, wypłaci; że ſzkody prywatnym poczynione nadgrodzi; y że pretenſye do Wyſpu Gotlandyi między Danią y Szwecyą zachodzące ugodzi.* Jan obowiązki te bez trudnienia naymnieyſzego podpiſał, y wykonać przed tronu objęciem przyrzekł; lecz gdy ſię w obietnicach nie iścił, Adminiſtrator przez całe czternaście lat bronił mu wniścia do Szwecyi.

1484.

Na Seymie Sztokolmſkim wykluła ſię przeciwna Adminiſtratorowi partya, ktora złożyć Stenona-Stura, a na iego mieyſce Affeda Trolla obrać Adminiſtratorem chciała. Jwar Axelſon herſzt tey partyi poznawſzy większą Stenona-Stura potęgę uſtąpił do Gotlandyi, gdzie okrętow kilka uzbroiwſzy, po morzu napaſtował. Adminiſtrator chcąc Wyſpę Krolеſtwu Szwedzkiemu odzyſkać, morzu beſpieczeńſtwo przywrocić, a podobno naypierwey pomścić ſię za poczynione na zieździe Sztokolmſkim od Axelſona kroki, zebrał wielkie woyſko na wyprawę do Gotlandyi. Krol Duńſki mocną flottę ſporządziwſzy,

gotował ſię także do Wyſpy wkroczyć. Axelſon widząc ze dwoch ſtron niebeſpieczeńſtwo, poddał dobrowolnie Krolowi Janowi Gotlandyą, ſpodziewaiąc ſię, że od niego potwierdzony w dzierżeniu tey Prowincyi, y broniony przeciwko Adminiſtratorowi będzie. Ale Krol załogę do Miaſta y Zamku *Wisby* wprowadziwſzy, Rządzcę tudzież Wyſpy ſwoiego poſtanowiwſzy, Axelſona wziął z ſobą do Danii, gdzie Pan ten niezadługo z żalu y z nędzy umarł.

1490.

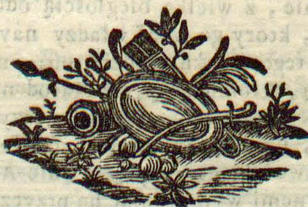
Adminiſtrator wſzedł w ligę z Lubeką y innemi Miaſtami Anzeatyckiemi przeciwko Danii. Krol z ſwoiey ſtrony z Moſkwą przymierze y przyiaźń zawarł. Pan ten piſywał nieuſtannie do Senatorow, y znaczniey ſzey Szlachty Szwedzkiey, aby go za Krola ſwoiego uznali; ale Stenon-Stur zaſmakowawſzy ſobie panowanie, z wielką biegłością oddalał zawſze ow moment, ktory go miał władzy naywyżſzey pozbawić; do tego z taką rządził roſtropnością, ſprawiedliwością, ſkromnością, że Narod nie życzył ſobie odmiany. Naznaczono po kilka razy mieyſca do konferencyi, na ktorych miało być ułatwione Jana do tronu Szwedzkiego przyięcie, ale Adminiſtrator zawſze pozornemi wymawiaiąc ſię przyczynami zwłoki umyślnie czynił, dla dłużſzego przy panowaniu utrzymania ſię.

1497.

Na koniec na zgromadzeniu Senatu w *Sztokolmie*, Arcy-Biſkup, Biſkupi, y Swieccy Panowie oświadczyli ſię, że chęci ich nieodmienne ſą przy-

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
STENONA-STURA.

zwać do tronu Krola Jana. Złożony Adminiſtrator z urzędu począł woyſko zbierać, y poſpolſtwo buntować. Jan z woyſkiem znacznym do Szwecyi przybywſzy, Adminiſtratora w dwoch potrzebach poraził, y do obleżenia Sztokolmu przyſtąpił. Stenon-Stur nie czuiąc ſię na ſiłach do dania odporu, uczynił z Krolem Kapitulacyą, ktorey te głownieyſze były obowiązki: aby Krol panował podług artykułow na Kalmarſkim Seymie od ſiebie podpiſanych; aby Adminiſtratorowi zoſtawiona dożywociem była *Finlandya*, *Botnia*, Miaſto *Linkopinga* y niektore Powiaty; tudzież aby ten z Adminiſtracyi ſwoicy, y z wybranych podatkow nikomu ſprawy nie dawał.

1497.
Wſtęp na tron.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA II.

JAN II.
SynKryſtyerna na tron Szwedzki wſtępuie 1497. *lubo obrany był ieſzcze* 1483. *Duńſkim y Norwegſkim Krolem zoſtał* 1481.

1497.

SZtokolm poddaie ſię Janowi, ktory tam Krolem Szwedzkim koronowany. Powiadaią, że po odprawionych koronacyi obrządkach, pytał ſię prywatney Rady ſwoiey, czyli ktorey ceremonii nie opuſzczono; ieden z owych to pięknych Konſyliarzow, ktorzy podłemi raczey ſą podchlebcami, y głaſzczą, albo podżegaią namiętności w Monarchach, odezwał ſię, że tego brakło, aby niektorym Szwedom, dla przykładu innych, kat głowy uciął. Rada ta tak obraziła Krola, że ſurowo na iey Autora weyźrzawſzy, rzekł: *wolałbym raczey złych Konſyliarzow wiſzących na ſzubienicy widzieć, niżeli ſię dopuścić tak ſzkaradney akcyi, ktorą mi radziſz.*

Krol Marſzałkoſtwo Dworu ſwoiego oddał Stenonowi-Sturowi, a Koronne Suant-Sturowi. Senat Kryſtyerna Krolewicza naſtępcą Jana na tron Szwedzki naznacza. Arcy-Biſkup Upſalſki, y Panowie niektorzy Stenonowi-

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1513. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
KRYSTYNA Corka ErneſtaXiążęcia Elektora Saſkiego, poślubiona Janowi 1478. koronowana w Kopenhadze 1483. w Sztokolmie 1498. Powſzechne ieſt Duńſkich Dzieiopiſow zdanie, że z okazyi weſela Kryſtyny, Oyciec Jana Kryſtyern, Order Słonia wDanii poſtanowił.	KRYSTYERN II. Franciſzek w 14. roku życia ſwego umarł. Elżbieta poślubiona Joachimowi Margrabi Brandeburſkiemu.	JAN II. umiera w *Olburgu* 20. Lutego 1513 lat maiąc 58 Ciało iego pochowane w *Odensee*. TronuSzwedzkiego poſtradał 1503.	*Ceſarze.* Maxymilian I. 1519. *Krolowie Franc:* Karol VIII. 1498. Ludwik XII. 1515. *Angielſcy.* Henryk VII. 1509. Henryk VIII. 1547. *Polſcy.* Jan Albert 1501. Alexander 1506. Zygmunt I. 1548. *Carowie Moſkie:* Waſil Jwanowicz 1533.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA II.

Sturowi nieprzyiaźni, mścić ſię nad nim chcieli, bechtaiąc przeciwko niemu Krola; lecz Pan ten ſprawiedliwość kochaiący, niechciał nic dla dogodzenia zemście prywatnych czynić, a nawet y ſwoich właſnych uraz, ktore miał do Stenona, gdy ten Szwedzkim był Adminiſtratorem, zapomniał. (c)

1498.

Krolowa Kryſtyna koronowana w Sztokolmie. Krolewicz znowu naſtępcą na tron ogłoſzony.

Pierwſze tego panowania lata były ſpokoyne, y chwalebne; Krol ſprawiedliwie y ſkromnie rządził, ale niezadługo zawadził o tęż ſkałę, ktora iego Przodkom na tronie Szwedzkim fatalną była; bez potrzeby, y bez przyczyny nałożył nadzwyczayne podatki; znacznieyſze Kroleſtwa Fortece Duńczykom albo Niemcom w ſtraż oddał. Podbechtany od Faworytow, zarazy y naylepſzych Krolow, Stenona-Stura dla znacznych iego bogactw w podeyźrzeniu mieć począł, y wiele Staroſtw, tak iemu, iako y niektorym innym Panom Szwedzkim odebrał. Sędziowie od Krola po Powiatach poſtanowieni, nay-więcey Cudzoziemcy, byli to pomnieyſi tyrani,

(c) *Pamiętna ieſt, niemniey iak chwalebna maxyma Ludwika XII., ktory Krolem Francuſkim zoſtawſzy, niechciał ſię mścić nad temi, ktorych Xiążęciem Aureliańſkim będąc miał ſobie nieprzyiaznych, mowiąc:* że Krol Francuſki niepowinien ſię mścić za urazy Xiążęcia Aureliańſkiego.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA II.

ktorzy lud uciemiężali, y udzielną powagą zabiiali, kto im ſię tylko nie podobał. Uciśnienia te, ktore rozumiano że ſię za wiedzą Dworu działy, ochydziły Krola u Narodu.

1500.

Stenon-Stur korzyſtał z powſzechnego nieukontentowania. Wſpomnienie przeſzłey wielkości podbudzało go do podnieſienia buntu przeciwko Monarſze; bo że nie mogł koronowaniu Krola Jana przeſzkodzić, y dłużey ſię przy Adminiſtracyi utrzymać, tak go to ciężko bolało, że ile razy o tym wzmiankowano, płakał z żalu, y włoſy ſobie na głowie targał. Krol w Kopenhadze wtedy bawiący, poznał, że przytomności iego koniecznie wymagała Szwecya do przytłumienia rokoſzu w ſamych początkach. Przybywa do Sztokolmu z niewielką aſſyſtencyą; tak mu doradził zdrayca Stenon-Stur okazuiąc że liczny konwoy byłby ciężarem dla kraiu, dość iuż niedoſtatkiem żywności uciśnionego. Gdy Krol w Pałacu ſwoim naradzał ſię z niektoremi Senatorami o intereſach Państwa, Stenon-Stur z innemi ſwoiey partyi Panami, y z ſiedmiąſet ludźmi dobrze zbroynemi na pokoie przychodzi, ſkargi malkontentow zanoſi, obwinia Krola, że traktat Kalmarſki pogwałcił, y obowiązkow przy koronacyi poprzyſiężonych nie zachowuie. Na koniec partya ta wynioſſſzy ſię do *Wadſteny* wypowiedziała Krolowi poſłuſzeńſtwo. Krol do Danii uieżdża, Krolową małżonkę ſwoię z mocną załogą w Zamku Sztokolmſkim zoſtawuiąc,

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
JANA II.

Arcy-Biskup, większa część Senatu y Szlachty, z Krolem trzymali, ale partya przeciwna siłę miała. Zamek *Orebro* poddaie się Stenonowi-Sturowi; Miasto *Sztokolm* bramy mu otwiera; Zamek obleżony, poddać się na koniec musiał; Stenon-Stur przeciwko artykułom przy Kapitulacyi warowanym, Krolową w Klasztorze *Wadsteny* zamknął.

1503.

Woyska Duńskie wiele naczyniły ruiny w Gotlandyi wschodniey pod Kommendą młodego Krystyerna. Krolewicz ten zbuntowanych przez Stenona-Stura Norwegow, iedney kampanii uspokoił, y pod panowanie Oyca swoiego wrocił.

Stenon-Stur ledwo nie wszystkie Krolestwa Fortece w moc swoię wziąwszy, powtornie Administratorem Szwedzkim od partyi swoiey był obrany.

Regencya Lubeki y Kardynał Remond, ktory był od Dworu Rzymskiego do Niemiec wyprawiony dla robienia wyprawy przeciwko Turkom, otrzymali uwolnienie Krolowy, ktorą Stenon-Stur aż do granic Smalandyi sam odprowadził, a z podroży tey powrociwszy, w *Jenekopindze* umarł. Pan ten był polityk biegły, przemyślny, sprawny; Generał rostropny rownie iak waleczny. Nienasycona ambicya do zbrodni go podwiodła, y uczyniła arcy-szkodliwym kraiowi, ktorego się Protektorem mienił. Byłby był Stenon-Stur człowiekiem dziwnie kraiowi użytecznym, y dobrym Obywatelem, w rządzie mocnym y ugruntowanym; ktory w zamieszkach wewnę-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA II.

trznych Oyczyzny ſwoiey był Autorem buntu y krwi rozlania. Ludzie umyſſu y ſerca ognistego, ſą filarami tronu, plagami wolnych Narodow.

Krol Jan tak był nieſzczęśliwy, że y nierychło po ſwoim obraniu tron Szwedzki oſiadł, y wprędce go utracił. Dobroć ſerca w tym Panie, ſzczerość y czyſtość zamyſłow, rzetelność, ktora częſtokroć ieſt łatwo a nieuważnie wierną, dodawała Szwedom potuchy, że mimo uroczyſte obietnice y przyſięgi, nieiako ſobie pośmiewiſko z niego czynili. W reſzcie Monarcha ten był przyſtępny, łaſkawy, ſprawiedliwy, dobroczynny, nauki y uczonych ludzi, iak na Pana wſpaniałego y oświeconego przyſtoi, kochaiący.

1504.
Obięcie rządow.

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
SUANTA-STURA.

SUANT-NILSON-STUR *obrany Adminiſtratorem Kroleſtwa na Seymie Sztokolmſkim* 1504.

1504.

SEym w *Sztokolmie*. Suant-Nilſon-Stur z Krolewſkiego dawnego rodu idący, y zaſługami w Oyczyznie oſobiſtemi znakomity, Adminiſtratorem Państwa obrany; Miaſta y Fortece wſzyſtkie iemu pod ſtraż oddane.

Nowy Adminiſtrator za radą Senatu przymierze z Danią do mieſięcy trzynaſtu zawarł; przed końcem tego czaſu naznaczono ziazd do *Kalmaru*, dla zaſpokoienia tam wſzyſtkich zatargow; ale gdy Krol z mocną flottą przybył, Senatorowie umyślnie nie ziechali, boiąc ſię, aby do czego przeciwko własnym intereſom przymuſzeni nie byli. Rozgniewany Krol, złożył ſąd z Duńſkiego y Norwegſkiego Senatu, ktory Senatorow Szwedzkich na utratę dobr y godności potępiał, nakazował im tudzież, aby prawemu Monarſze ſwoiemu tron wrocili. Smiali ſię Panowie Szwedzcy z niewczeſnego powagi ſądowcy użycia, gdy raczey zwycięſtwa było potrzeba. Maxymilian I. Ceſarz potwierdził ten dekret, y napiſał

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
SUANTA-STURA.

do Senatorow Szwedzkich, aby byli poſłuſznemi, grożąc *że z niemi podług praw Państwa Rrzymſkiego poſtąpi.*

1512.

Wſzyſtkie lata Adminiſtracyi Suanta-Stura były uſtawiczną alternatą to nieprzyiaźni między Danią, y Szwecyą, to konferencyi, ktore zawſze na niczym rozchodziły ſię. Umarł Adminiſtrator w *Weſterze*, Kroleſtwo tak ſkołatane zoſtawuiąc, iakie mu poruczone do rządow było. Nie mogł ten Pan, przy wſzyſtkich przymiotach ſwoich, podźwignąć Oyczyzny z przepaści nierządow, w ktore zabrnęła.

1513.
Obięcie rządow.

Przypadki znakomitsze pod Administracyą
STENONA-STURA II.

STENON-STUR II. *Syn ostatniego Administratora, obrany na mieysce Oyca do sprawowania rządow, na Seymie w* Sztokolmie 1513.

1513.

NA zieździe Sztokolmskim, kilku za Kandydatow do godności Administratora podano. Arcy-Biskup, Biskupi, y część Senatu, utrzymywali Eryka Trolla, męża letniego, y doświadczenia wiele maiącego; ale że był rodem z Danii, bano się, żeby czego z uszczerbkiem Szwecyi nie uczynił; przeto Pospolstwo obrało Stenona, Syna zmarłego Administratora, a obranie to od całego Zgromadzenia pochwalone było.

1514.

Krystyern następca na tronie Duńskim Jana, ktory w roku przeszłym umarł, odnowił swoie do korony Szwedzkiey pretensye, y Posłow Szwedzkich, ktorzy wtedy znaydowali się w Kopenhadze, chciał przymusić do podpisania iego elekcyi wraz z Duńczykami y Norwegami; ale Posłowie ci prosili o zwłokę czasu do naradzenia się z Senatem swoim, co chętnie im pozwolił Krystyern, spodzie-

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
STENONA-STURA. II.

waiąc ſię, że krokami ſpokoynemi więcey ſkorzyſta, niż Przodkowie iego orężem.

Krol Duńſki zrobił to u Dworu Rzymſkiego, przez Krolową Kryſtynę Matkę ſwoię, że Adminiſtrator z całą partyą ſwoią wyklęty od Leona X. Papieża zoſtał, za to, iż Powiat y Miaſto *Orebo* Krolowy na wdowią oprawę wyznaczone, odebrał, y do dobr Koronnych przyłączył.

Arcy-Biſkup Jakob umiera. Adminiſtrator Upſalſką Infułę oddaie Guſtawowi Trollowi w Rzymie na ow czas dla nauk bawiącemu. Kryſtyern uymuiąc wcześnie na ſwoię ſtronę nowego Arcy-Biſkupa, powinſzowanie mu z znacznemi podarunkami poſłał.

1515.

Troll w Rzymie konſekrowany, Palliuſz z rąk ſamego Leona Papieża odebrał. Prałat ten nie był żaden Polityk; dawał ſię powodować dumnemu y gwałtownemu humorowi ſwoiemu; zaufany w kredyt ſwoiego domu, y bogactwa własne, zaniedbywał wſzelkiey obyczayności y ludzkości. Powrociwſzy do Szwecyi piorunował zaraz przeciwko Oyca ſwoiego nieprzyiaciołom. Hardego z przyrodzenia poddymała nowa duma z nabytey godności, y z Duńſkiego Krola potuchy. Zapomniawſzy o dobrodzieyſtwie Adminiſtratora, partyą iemu przeciwną wyſtawia, y iakby po to Arcy-Biſkupem zoſtał, aby był pochodnią buntu, powſzechne wzburzenie Krolestwa gotuie. Adminiſtrator napiſał do Dworu Rzymſkiego, ſkarżąc ſię na Arcy-Biſkupa, że w Narodzie domowe zamieſzania podpalał; ale Pra-

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
STENONA-STURA II.

łat ten nic nie dał na upomnienia Papieſkie, y wichrzyć nie przeſtawał.

1516.

Adminiſtrator chcąc powagę ſwoię utwierdzić, zważyć oraz, iak mocna mogła być partya iemu przeciwna, złożył Seym w *Tellit*, na ktory y Arcy-Biſkupa zapraſzał, aby ſię wſpolnie o dobru Narodowym naradzili. Ale Troll nie ziechał, owſzem tegoż ſamego czaſu ziazd z ſwoiemi Adherentami w Fortecy ſwoiey *Steka* odprawiał, zkąd Krola Duńſkiego do Szwecyi przyzywał.

Na inſzym Seymie złożonym w *Weſterze*, Kommendanci Zamkow Sztokolmſkiego y Nikopińſkiego, tudzież Eryk Troll Arcy-Biſkupa Oyciec, przeświadczeni o zdradę, y ſpiſek na Oyczyznę uknowany, ſkazani na więzienie zoſtali; tamże Arcy-Biſkup za buntownika, y zdraycę Oyczyzny oſądzony, a oblężenie Fortecy *Steka*, w ktorey ſię Prałat ten zamknął, Adminiſtratorowi zlecone.

1517.

Stany Kroleſtwa wyprawuią Poſelſtwo do Papieża, proſząc o pozwolenie obrania inſzego Arcy-Biſkupa, ale Krol Duńſki ſtatecznie u Dworu Rzymſkiego utrzymywał Trolla, maiąc wielką nadzieię korzyſtania z wzbudzonych przez niego w Szwecyi zawieruch. Tym czaſem Adminiſtrator Fortecę *Steka* tak ściśle opaſał, że Arcy-Biſkup o iey utrzymaniu zwątpiwſzy, poddać ſię muſiał, waruiąc ſobie, aby przy godności Arcy-Biſkupiey był zoſtawiony, lecz gdy to Adminiſtrator do Seymu odeſłał, Stany for-

rcę zdemoliować kazały, a Trolla z Arcy-Biſkupſtwa złożyły, ktory ledwo życie od zażartości poſpolſtwa ucaliwſzy, do Dworu Duńſkiego przenioſł ſię.

Jan Anioł Arcemboldi Nuncyuſz Papieſki w Danii, do Szwecyi przybywſzy, mowił z Adminiſtratorem o przywrocenie na godność Arcy-Biſkupią Guſtawa Trolla; przydał liſty Papieſkie tenże interes zalecaiące, y klątwą Adminiſtratorowi, ieżeliby nie był poſłuſzny, grożące. Ale Nuncyuſz racyami y podarunkami uſpokoiony, uznał ſprawiedliwość Senatu Szwedzkiego w obeyściu ſię z Guſtawem Trollem.

1518.

Kryſtyern na czele woyſka przybywa do Szwecyi, y Sztokolm oblega; lecz dowiedziawſzy ſię, że Adminiſtrator zbliża ſię z odſieczą Miaſtu, idzie przeciwko niemu, y bitwę ſtacza, w ktorey znacznie porażony, powraca do okrętow. Zatrzymany od wiatrow przez czas nieiaki u brzegow Szwedzkich, po kilkakroć w kray wpadał, ale zawſze mężnie odparty, trzy części woyſka ſwoiego na tey wyprawie utracił. A gdy uſzczuplone woyſka iego oſtatki nawet iuż żywności brakły, podał Adminiſtratorowi propozycyą o kilkudniowym przymierzu, pod pozorem traktowania przez ten czaſu przed ciąg o pokoiu. Adminiſtrator, lubo oſtrzegany o-Senatu, aby nie wierzył Krolowi, dał ſię ſnadno temi obietnicami uwieść, y zezwoliwſzy na przymierze, woyſka Duńſkie głodem zmorzone, żywno-

ści dostarczeniem zasilił. Chytry Krystyern prosił Administratora, aby do niego na okręt przybył, dla umowienia się o artykułach stałego między obiema Narodami pokoiu; zaś dla warunku osoby iego, kilku znacznieyszych Panow Duńskich w zakładzie do Sztokolmu posłał. Administrator z wrodzoney sobie szczerości o cudzey sądząc, pokoiu tudzież pragnący, iuż na tę propozycyą zezwalał, ale mu Senatorowie odradzili. Gdy się ta sztuka Krystyernowi nie udała, narządza inszą; oświadcza, że chce sam do Sztokolmu ziechać, byleby mu dla iego bespieczeństwa zakładnikow przysłano. Dano Krolowi w zakład sześciu pierwszych Panow, między innemi Gustawa Erykssona Wazę, sławnego potym Wybawiciela y Krola Szwecyi. Tych Krystyern dostawszy, y wiatr pozyskawszy pomyślny, popłynął do Danii wiodąc z sobą Szwedzkich zakładnikow przeciwko rzetelności, y świętemu Narodow prawu.

1519.

Administrator ofiaruie Upsalskie Arcy-Biskupstwo Nuncyuszowi Arcemboldemu, pozwalaiąc mu powinności Arcy-Biskupie przez Namiestnika sprawować. Rozumiał Stenon-Stur, że się tym Dworowi Rzymskiemu przymili. Ale Papież w osobliwszym maiąc względzie przyiaźń Krola Duńskiego, y Cesarza przy nim się interesuiącego, statecznie ztąd był nieukontentowany, że Trollowi Arcy-Biskupstwo odięto. Nalegał mocno o iego przywroceniec, a nic mogąc nic skutkować, wyklął Administratora y Senat, osądził Szwecyą na restaurowanie

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
STENONA-STURA II.

Fortecy *Steka*, y zapłacenie Trollowi ſtu tyſięcy czerwonych złotych, a exekucyą tego dekretu nad Szwedami, iako niepoſſuſznemi, Kryſtyernowi poruczył.

1520.

Zlecenie to podſyciło ambicyą y ſrogość Kryſtyerna, ktory zaraz z ſtraſznym woyſkiem do Szwecyi wkroczywſzy, mieczem y ogniem wſzyſtko puſtoſzył, rozkazuiąc po Kościołach dekreta Rzymſkie przybiiać. Otton Krumpein Niemiec rodem, Generał woyſk Duńſkich, poraził Szwedow na obronę kraiu y wolności ſkupionych. Adminiſtrator w potrzebie ranny, umarł między Stregneſzem y Sztokolmem. Pan ten miał wiele odwagi, męſtwa, y miłości Oyczyzny, ale mało bardzo polityki; cnotliwy y poczciwy ale niebiegły; ſłowem zdatnieyſzy na Pryncypała partyi, niż na Rządzcę Kroleſtwa. Po iego śmierci, y po przegraney potyczce, woyſko Szwedzkie bez Wodza y w pomieſzaniu powſzechnym, nie mogło zaſtanowić nieprzyiaciela, ktory głębiey co raz w kray wchodząc, wſzyſtkie kroki ſwoie ogniem y żelazem znaczył. Kryſtyern głoſząc ſię Miniſtrem zemſty Rzymſkiey, y praw tronu obrońcą, dogadzał ſwoiemu okrucieńſtwu, y więcey niż niedźwiedziey ſrogości. Na koniec pozwolił Szwedom iedenaście dni przymierza, aby go w tym czaſu przeciągu Krolem ſwoim obrali.

Kilku Senatorow y Biſkupow przymuſzeni, albo zwiedzeni do intereſow Krola Duńſkiego przyſtawſzy,

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
STENONA-STURA II.

ziechali ſię do *Upſalu*, niby w powadze wſzyſtkich Kroleſtwa Stanow. Guſtaw Troll, ktory z woyſkiem Duńſkim do Szwecyi powrocił, zgromadzeniu temu tony wydawał; Urząd Adminiſtratora wiecznie znieſiony, y potępiona wſzyſtkich tych, ktorzy go piaſtowali, pamiątka. Guſtaw Troll wrocił ſię do Arcy-Biſkupiey godności, ktorą był uroczyście w Senacie złożył; zatym przyſtąpił do nominacyi Krola Kryſtyerna II. iakoby zgodnie od wſzyſtkich Kroleſtwa Stanow obranego; rozpiſał po Prowincyach liſty, że za nieprzyiacioł Oyczyzny poczytani, y karani będą, ktorzy poſtanowienia Upſalſkiego nie przyimą, a ktobykolwiek z orężem przeciwko woyſkom Krolewſkim zginął, że chowany na mieyſcu święconym nie będzie.

Mimo te pogrożki, Kryſtyna Wdowa Stenona-Stura z Synami ſwoiemi, y niektoremi Panami Kryſtyernowi nieprzyiaznemi, w Zamku Sztokolmſkim zamknąwſzy ſię, broniła go z niewypowiedzianym męſtwem. Nie było w wielu męſzczyznach takiey o wolność Oyczyſtą gorliwości, iaka w nieporownaney tey Bohaterce. Ale coż? wſzyſtko iuż prawie pod orężem Duńſkim płaſzczyło ſię. Kryſtyna nieſpodziewaiąc ſię znikąd odſieczy kapitulowała. Obiecał Kryſtyern wſzyſtkiego amneſtyą, ieńcow uwolnienie, Sztokolmowi y całemu Kroleſtwu praw y ſwobod całość, Kryſtynie y dzieciom iey zupełne beſpieczeńſtwo, y ſpokoyne dobr od zmarłego Adminiſtratora zoſtawionych dzierżenie; ſłowem: tyran ten układał ſię, y obiecował, że miał być Oy-

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
STENONA-STURA II.

cem raczey, niżeli Panem Szwedow. Otworzył Sztokolm bramy Krolowi, ktory do Miaſta pomiędzy okrzykami ludu wiechał, a rozrządzenia niektore poczyniwſzy, y dzień wyznaczywſzy na ſwoię koronacyą, wyiechał do Danii.

1520.
Wstęp na tron.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem

KRYSTYERNA II.

KRYSTYERN II. *Syn Jana II. osiada tron Szwedzki nie obraniem, ani prawem żadnym, ale orężem* 1520. *Duńskim y Norweg-skim Krolem obrany* 1513.

1520.

POwraca do Sztokolmu z Krolową małżonką swoią Krystyern, y ozdoby Krolewskie z rąk Arcy-Biskupa Trolla przyimuie. W dzień koronacyi, Ordery podług zwyczaiu rozdał, Niemieckim tylko y Duńskim Panom niektorym; szczęścia tego żadnemu z Szwedow nie dostało się. Mimo to, całe dwa dni na wesołościach y uciechach wszelkich przepędzono. Senat Szwedzki, y wszyscy znacznieysi Szlachta wspaniale częstowani od Krola byli; ale trzeci dzień tragiczną otworzył scenę. Ukartował sobie Krystyern, wszystkich Szwedow, ktorych potęga, zdatność, albo bogactwa mogłyby w nim iakie podeyźrzenie wzbudzać, wygubić. Hasłem do uskutecznienia tego proiektu, było z namowy doprasżanie się Arcy-Biskupa u Krola, aby mu sprawiedliwość uczyniona była z tych, ktorzy go do złożenia Arcy-Biskupstwa przymusili, Fortecę *Steka* zruinowali, y Pałac spalili. Oskarżeni zaraz żona, krewni, y przyiaciele Stenona-Stura, naymo-

Małżonka.	Potomstwo.	1559. Smierć.	Monarchowie iednegoż czasu panuiący.
JZABELLA Corka Filippa Arcy-Xiążęcia Austryackiego y Joanny dziedziczki Hiszpańskiey, Wnuczka Maxymiliana I. Cesarza, Siostra Karola V. poślubiona Krystyernowi 1515. w tymże roku koronowana w Danii, a w Szwecyi 1520.	Jan. Filip, y Maxymilian, młodo pomarli. Dorota poślubiona Elektorowi Falc-Graffowi Renu. Krystyna poślubiona naprzod Franciszkowi Sforcyi Xiążęciu Medyolańskiemu, a po iego śmierci, Franciszkowi Xiążęciu Lotaryńskiemu.	KRYSTYERN II. po dwudziestu siedmiu latach niewoli umiera w Zamku *Kallenburskim* 25. Stycznia 1559.	*Cesarze.* Maxymilian I. 1519. Karol V. 1558. *Krolowie Franc:* Ludwik XII. 1515. Franciszek I. 1547. *Angielscy.* Henryk VIII. 1548. *Polscy.* Zygmunt I. 1548. *Carowie Moskie.* Wasil Jwanowicz 1533.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYERNA II.

żnieyſi tudzież Senatorowie y Szlachta w to wmieſzani, tyle ſzczegulnie winni, że cnotliwi, że maiętni, że wolność y Oyczyznę kochaiący. Nie dość na tym: podmowiono ieſzcze fałſzywego oſkarżyciela, ktory zeznał, że prochy w Zamku Sztokolmſkim ukryto na wyſadzenie Krola minami. Zmyślona ta zbrodnia dała nowy pozor do przyareſztowania licznego oſob znacznieyſzych mnoſtwa. Wſzyſcy ci więźniowie, ludzie w kraiu naypierwſi, naylepſi, y naymożnieyſi, oſądzeni na śmierć, y publicznie na rynku Sztokolmſkim ſtraceni. Rzeź zaczęła ſię od Eryka Wazy Oyca Guſtawa danego w zakładzie Kryſtyernowi; zatym Prezydent, Burmiſtrze, Magiſtrat wſzyſtek Sztokolmſki, y dziewięćdzięſiąt czterech Senatorow ſzyie pod miecz katowſki poddali. Ciało Stenona-Stura z grobu dobyte, na ſztuki porąbane, y kawałkami po Prowincyach rozeſłane dla zatrwożenia poſpolſtwa. Szlachcic pewny, gdy na krwi tak zacney patrząc wylew, nie mogł łez utrzymać, o tę ſamę ſerca miękkość mękami naywymyślnieyſzemi zamordowany. Neron ten Pułnocny na wſzyſtkie te obrzydliwości, iak gdyby na nayweſelſze patrzał igrzyſka. Macochę y Wdowę Adminiſtratora poſtanowił Kryſtyern wolnemi katowniami umorzyć, ale przecie Panowie Duńſcy uproſili, że dekret ten na więzienie wieczne, y dobr konfiſzkatę odmienił. Wylaną krwią ieſzcze ſię nie kontentuiąc, Hemminga Gadda, przeto tylko że ſię obawiał iego zdatności do rzemiosła woiennego, y wſzyſtkich Szwedow bogatych, aby ich maiętności pochłonął,

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KRYSTYERNA II.

łakomy okrutnik pozabiiać rozkazał. Miasto Sztokolm na łup żołnierzom wydał; przed nienasyconą hultaiow tych chciwością, rownie iak lubieżnością od zwierzęcey sprośnieyszą nic się nie wybiegało, chyba ubostwo, y nieuroda. Rozesłani po całym Krolestwie okrucieństwa Pańskiego Ministrowie, ktorzyby się nad krewnemi y służącemi pozabiianych pastwili. Pragnienia krwi w tym okrutniku nieugaszały ale tylko rozdrażniały zaboystwa. Pełno było wszędy krwi, trupow, szubienic. Slady przeiazdu swoiego wszystkie temi to znakami piątnował. Chłopstwu ucięciem ręki iedney, y nogi każdemu groził, aby się nie rwało do buntu. *Chłopek*, mawiał ten z tyranow nayśroższy, *do pługa, a nie do oręża zrodzony, dość mieć powinien na iedney ręce y nodze naturalney, a drugą sobie z drewna przyprawić może.* Na koniec Krystyern, ow to Krystyern, co miał być Oycem, a nie Monarchą Szwecyi, tyle nabroiwszy, wyiechał do Kopenhagi, rządy Krolestwa zdawszy Teodorowi Arcy-Biskupowi Lundeńskiemu. Człowiek to był bez nauki, bez religii, bez przemysłu, bez doświadczenia, bez cnoty. Podle urodzony, wyniesienie swoie winien był faworytce Krystyerna Sygebrycie, (d) ktora z Cyrulika Krolewskiego wyniosła go na Arcy-Biskupią y Prymacyalną Danii godność.

(d) *Sygebrytta rodem była Hollenderka, ktora podle urodzona, niemłoda, y niepiękna, przez rozumu tylko bystrość dostąpiła w umyśle Krolewskim nay-*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYERNA II.

1521.

Tym czaſem Guſtaw Erykſon Waza ſzczęśliwie z więzienia, w ktorym był od Kryſtyerna trzymany, wymknąwſzy ſię, uſzedł był do Lubeki, a około tego czaſu powrocił do Szwecyi. Pan ten na zrzucenie Duńſkiego iarżma, y podźwignienie Narodu Szwedzkiego zrodzony, był Wnukiem Krola Kanutſona, ſtryiecznym Bratem Stenona-Stura, Synem zacnego Senatora Eryka Wazy. Wziął on przed ſię zemścić ſię śmierci Oyca, ktorego tyran nieſprawiedliwie y okrutnie zabił; Matkę y Siostry ſwoie z więzienia wyprowadzić, a nadewſzyſtko Oyczyznę, nad ktorey nieſzczęściami naywięcey bolał, z iarżma uciążliwego uwolnić. A że tyran wielką naznaczył nadgrodę, ktoby mu Guſtawa, żywego-li, głowę-li zabitego ſtawił, więc zſtaniać ſię y ukrywać muſiał. Taił ſię przez długi czas w

---

wyżſzego miłości y ſzacunku ſtopnia. Rządziła Kryſtyernem udzielnie; Dworu y całego Państwa loſy w iey ręku były; nikt ſię iey władzy ſprzeciwić y oprzeć nie śmiał. Urzędy dawała y odeymowała komu iey ſię tylko zapodobało, bez nayumnieyſzego na prawa kraiowe względu. Słowem kobieta ta na nieſczęście Narodu ludzkiego zrodzona, wſzyſtkim władnęła, gdy Kryſtyern, niewolnik podłey namiętności Kryſtyern, miał ſobie nieiako za ſczęście pierwſzym woli iey być Miniſtrem.

Ta niegodziwa Sygebrytka była przyczyną

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYERNA II.

chałupce pewnego chłopka w Sudermannii; oſmielił ſię potym przeyść w gory Dalekarlyiſkie. W drodze tey liczne y wielkie przebył niebeſpieczeńſtwa, od przewodnika nawet ſwoiego, nieznaiącego ktoby był, porwany, y do kopania w gorach kruſzcowych przymuſzony. Na koniec dał ſwoię oſobę y zamyſł poznać, Dalekarlyiczykow do roboty ſwoiey pociągnął, ſiebie im dał za wodza, y w krotkim czaſie partyą ſwoię znakomicie umocnił. Kryſtyern zaniedbał rokoſzu tego w ſamych początkach przytłumić. Pan trzech Kroleſtw, zkolligacony z pierwſzemi w Europie Domami, Fortece Szwedzkie w ręku maiący, rozumiał, że ſię niczego obawiać nie ma. Wyſyłał tylko nie wielkie woyſka partye pod Kommendą Seweryna do Norby na uſkromienie rokoſzanow. Ale większych iuż było ſił potrzeba, bo Guſtaw ledwo nie całe pobuntował poſpolſtwo, y partye Duńczykow zniosł w kilku potrzebach. Arcy-Biſkup Troll z wielką gorliwością przy Kryſtyernie obſtaiący, nayſtraſznieyſzym był Guſtawowi y iego partyi nieprzyiacielem; Prałat ten odpędził woyſko Guſtawa od murow Kalmarſkich, y znacznie poraził. Wſzakże nie zadługo y Troll, y Teodor Vice-Rey Szwedzki muſieli do Danii przed bronią Guſtawa umykać. Poſtrzegł Kryſtyern, ale iuż poźno, że mu ſię wymykało z rąk berło Szwedzkie. Nie śmiał z Danii wyiechać, boiąc ſię podobnegoż y tam przeciwko ſobie buntu, zwłaſzcza że go w powſzechney iuż miano obrzydliwości. Okrutnik ten kazał okuć w kaydany, y ſtracić Arcy-Biſkupa Lun-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYERNA II.

duńſkiego zadaiąc mu niepilność y zdradę w rządach Szwedzkich. Tak to Oſoby krokami niegodziwemi z niczego wynieſione, za naymnieyſzą fortuny odmianą na łeb ſpadaią.

1521. Obięcie rządow.	*Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą* GUSTAWA-WAZY.

GUSTAW *Syn Eryka Wazy Senatora Szwedzkiego, Adminiſtratorem Kroleſtwa obrany na Seymie Stanow Szwedzkich w* Wadſtenie 1521.

1521.

GUſtaw bez odpoczynku pracował około oſwobodzenia Oyczyzny. Kryſtyern chcąc nieco gorliwość iego zatamować, Matkę y Sioſtry iego do Kopenhagi ſprowadził, grożąc, że niewolnice te okrutnemi każe zamordować mękami, ieżeli nie poprzeſtanie Narodu do buntu podbudzać. Ale Guſtawa od zawziętych na przywrocenie wolności oyczyſtey chęci, nic nie mogło odwieść. Tyran rozżarty, że nic u Guſtawa nie ſkutkował, wſzyſtkie Damy Senatorow y Panow Szwedzkich żony, wraz z krewnemi Guſtawa, długiemi y okrutnemi pomordował katowniami; a ieſzcze przez nieſłychaną okrucieńſtwa wykwintność, rozkazał, aby ſame ſobie rękami właſnemi uſzyły wory, w ktore zaſzyte, po rożnych innych mękach w morze wrzucone były.

Stany Szwedzkie w *Wadſtenie* zgromadzone, Adminiſtratorem Kroleſtwa obieraią Guſtawa, ktory godnością tą ozdobiony żywiey ieſzcze pracował na wygnanie z całey Szwecyi Duńczykow.

Przypadki znakomitſze pod Adminiſtracyą
GUSTAWA-WAZY.

Dwor Rzymſki wyſyła do Kopenhagi Poſła, aby ſię dowiedzieć o przyczynie śmierci dwoch Biſkupow Szwedzkich, ktorzy z rozkazu Kryſtyerna, w dzień ow okrucieńſtwem wſławiony, ſtraceni w Sztokolmie byli; Krol winę wſzyſtkę na innych dwoch Biſkupow zwala, y onych podobnież śmiercią karze.

1522.

Kryſtyern ieſzcze tą krwią, ktorą iuż przelał, nieukoiony, wydał ukazy wſzyſtkim Kommendantom ſwoim, ktorych ieſzcze miał w Szwecyi, aby bez żadnego braku, wſzyſtkę Szlachtę, ktoraby ſię kolwiek nawinęła, przyiacioł, czy nieprzyiacioł, wyrzynali. Ukazy te nader wiernie od poſłuſznych Miniſtrow wykonane. Szwedzi z ſwoiey ſtrony wet za wet oddaiąc, w kilku mieyſcach Duńczykow w pień wycięli.

1523.

Pod tenże czas Duńczykowie obrzydziwſzy ſobie Krola z iego okrucieńſtw, wypowiedzieli mu poſłuſzeńſtwo, (e) a Stryia iego Fryderyka z Oldenburgu

(e) *Senatorowie y Szlachta Duńſcy zgromadziwſzy ſię w* Wiburgu, *zrzekli ſię uroczyscie przyſięgżonego Kryſtyernowi poſłuſzeńſtwa, y inſtrument detronizacyi wyrażaiący pobudki, ktore ich do tego przywiodły, napiſali. Magnus Munck Staroſta y Sędzia Jutlandyi, inſtrument ten ſam do rąk Kryſtyernowi oddał. Wſpomniony Magnus mawiał:* Imię moie powinnoby być piſane na drzwiach u wſzyſtkich złych Monarchow.

Przypadki znakomitsze pod Administracyą
GUSTAWA-WAZY.

Xiążęcia Holsackiego obrali sobie za Pana. Szwedzi, ktorym się iuż dobrze wpiło złączenie z Danią, dalecy byli od uznania Krolem swoim tegoż Fryderyka.

Krystyerna, iak ledwo nie wszystkich tyranow, smutny był koniec. Senat y Szlachta Duńska boiąc się, aby kiedy w Kopenhadze Sztokolmskich iatek nie odnowił, wybili się z pod iego panowania. Krol ten tak hardy w szczęściu; opuścił ręce zaraz w pierwszych przeciwności początkach. A lubo Panem był Kopenhagi, Krolestwa Norwegii, Wysp wszystkich na morzu Baltyckim, y znaczney flotty, przecież iak gdyby człowiek na wygnanie skazany, y od samey opuszczony nadziei, wiele podłości okazawszy, wsiadł w okręt z Krolową, potomstwem, y Sygebryttą faworytką swoią, nieszczęść wszystkich iak iego, tak Narodow Szwedzkiego y Duńskiego Autorką. Tułał się y błąkał przez lat dziewięć; schwytany potym od Duńczykow, gnił w okropnym więzieniu przez lat dwadzieścia y siedm, aże na ostatek nierychła śmierć koniec iego utrapieniom, ktore sam na siebie ściągnął, przyniosła. Pan ten od samey młodości w sprosney rozpuście grząznął; umysłu był posępnego, fantazyi dzikiey, dla okrucieństwa niesłychanego, chłostą poddanych, y Neronem Pułnocnym zwany. Zwierz to był iakiś zawsze krwi ludzkiey pragnący. Łakomstwo, nieufność, podeyźrzenia, zemsty chciwość, wszystkie owe serca podłego występki, gruntem iego charakteru były.

1523. *Wstęp na tron.*	*Przypadki znakomitsze pod panowaniem* GUSTAWA I.

GUSTAW WAZA *SynEryka, z Administratora Krolem Szwedzkim obrany od Stanow w* Stregneszu *zgromadzonych* 1523. *koronowany w Upsalu* 12. *Lutego* 1528.

1523.

STany Krolestwa zgromadzone w *Stregneßu*, Gustawa, iako wybawiciela swoiego, y Oyca Oyczyzny Krolem mianuią, ktory długo skromność y odpor zmyślawszy, godność tę niby poniewolnie przyiął, lecz koronacyą swoię do czasu dalszego odwlokł, pod pozorem pilnieyszey na odebranie Sztokolmu, y innych Miast, w ktorych ieszcze Duńczykowie byli, wyprawy, w rzeczy zaś samey zmierzaiąc iuż wtedy do założenia iednowładnego y dziedzicznego panowania, a zagubienia wolney elekcyi, chciał się uchylić od wykonania o zachowaniu praw y swobod Narodowych przysięgi, ktorą przy koronacyi uczynić należało.

Lubeczanie dopominali się wielkich pieniędzy od Szwecyi, za posiłki podczas woyny z Krystyernem iey przystawione; z drugiey strony Narod dziwnie był wycieńczony: Gustaw mienił się być przymuszonym nałożyć wielkie podatki na Duchowieństwo, y użyć kościelnych skarbow na wypłacenie żoł-

Małżonka.	*Potomstwo.*	1560. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czasu panuiący.*
KATARZYNA Corka Magnusa Xiążęcia Saskiego na Lawenburgu poślubiona Gustawowi 1531. koronowana od Wawrzeńca Petry Protestanta, ktorego Krol Upsalskim Arcy-Biskupem mianował. Umarła 1523. 2.) Małgorzata corka Abrahama Eryksona Senatora Szwedzkiego, poślubiona 1536. umarła 1550. 3.) Katarzyna Corka Gustawa Olofsona poślubiona 1551.	ERYK lat maiąc 11., następcą na tron ogłoszony 1544. JAN. Magnus umarł 1595. w *Orebro*, gdzie pod strażą był trzymany z przyczyny pomieszania zmysłow. KAROL. Zofia poślubiona Magnusowi Xiążęciu Saskiemu na Lawenburgu. Elżbieta.	GUSTAW WAZA lat maiąc 70. umiera w *Sztokolmie* 9. Września 1560. pochowany w *Upsalu.*	*Cesarze.* Karol V. 1558. Ferdynand I. 1563. *Krolowie Franc:* Franciszek I. 1547. Henryk II. 1559. Franciszek II. 1560. *Angielscy.* Henryk VIII. 1547. Edward V. 1553. Marya *Sztuart* 1558. Elżbieta 1603. *Polscy.* Zygmunt I. 1548. Zygmunt August 1572. *Duńscy.* Fryderyk I. 1553. Krystyern III. 1559. Fryderyk II. 1588. *Carowie Moskie:* Wasil Jwanowicz 1533. Jwan Wasilewicz 1585.

du woyskom, tudzież na inne nagłe Królestwa potrzeby, obiecuiąc, w czasie sposobnieyszym Duchowieństwu y Kościołom nadgrodzić. Wszakże Duchowni z obietnic tych niekontenci, poczęli szemrać, y pospolstwo do buntu podniecać, zowiąc Krola łakomcem, zdziercą, y heretykiem.

Około tych czasow nauka Lutra Marcina poczęła się mocno szerzyć w Szwecyi. Kupcy Niemieccy pierwsi ią wnieśli do Sztokolmu, Kalmaru, Suderkopingi, y innych Miast handlownych. Zołnierze potym Niemieccy od Krola zaciągnieni wszczepili ią po Prowincyach; a młodzież Szwedzka, ktora teyże nauki w Szkołach Wittemberskich zachwyciła, mocno ią, do Oyczyzny wrociwszy, utrzymywała. Naysławnieyszy nowey wiary partyzant był nieiaki Olaw Petry rodem z Nerycyi, ktory kilka lat Lutra uczącego słuchawszy, powrocił do Szwecyi pełen gorliwości y podziwienia ku swoiemu nauczycielowi. Wszakże taił się przez czas nieiaki z swoim przywiązaniem, czekaiąc pomyślney do wyiawienia się pogody. Zbierał sobie naprzod kryiomo Uczniow, y pism Mistrza swoiego im użyczał, wydał się potym z swoiemi myślami, dysputuiąc przeciwko wierze Rzymskiey Katolickiey w Szkołach, y publicznie do ludu każąc. Archidyakon Upsalski Larsz Anderson naygorętszy Olawa Uczeń, człowiek był urodzenia nie znacznego, ale rozumu bystrego, do wszystkiego sposobny, w radach śmiały, w przemysłach obfity, wymowny y z przyrodzenia y z pracy. Gustaw te iego przymioty poznawszy, uczynił go Kan-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

clerzem ſwoim, y od niego o artykułach wiary Luterſkiey informował ſię. Anderſon determinowanemu iuż na odmianę rządow Szwedzkich Krolowi, podſzepnął, iż do tego nayzdatnieyſzym środkiem byłoby Luterſkiey nauki wprowadzenie, mowiąc, że tym ſpoſobem ukrociłaby ſię potęga Duchowieńſtwa, ktore przy maiętnościach ſwoich y powadze ocalawſzy, na przeſzkodzie byłoby Krolewſkim myślom. Przypadła do ſmaku rada ta Guſtawowi, ktory lubo iuż wewnętrznie naukę Luterſką przyiął, iednak powierzchownie Katolikiem ſię pokazował; y zleciwſzy Kanclerzowi, aby potaiemnie dawał potuchę Lutra partyzantom, ſam dyſſymulacyi zażywał, żeby w czaſie, do przyiętych od Narodu, y iuż ſpoſpolitowanych nowości, tylko przyſtępować zdawał ſię. Wiedział dobrze ten Krol, iako odmiana Religii w kraiu panuiącey dziełem ieſt delikatnym y niebeſpiecznym, y iako ſobie zgubę pewną, kraiowi okropne zamieſzanie y ruinę gotuie, kto ſię na nię bez głębokiey polityki, y nie maiąc ſzczęśliwych okoliczności porywa. Zaczym poſtanowił rzecz tę z iak naywiękſzą oſtrożnością, nieznacznie, y niby po ſtopniach, do ſkutku przyprowadzać.

Papież Adryan VI. zatrwożony nagłym Luterſkiey nauki w Szwecyi ſzerzeniem ſię, wyſłał tam Poſła ſwoiego Jana Magnuſa, polecaiąc mu, aby zapobiegał błędom, tudzież o przyczynach złożenia Arcy-Biſkupa Trolla, y o zbrodni Biſkupow z rozkazu Kryſtyerna ściętych, informował ſię. Nuncyuſz ten miał kilka dyſput z Olawem nowey wiary

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
GUSTAWA I.

Apostołem, ale gadania te nic nie skutkowały dobrego. Zwyczaynie bowiem wrzawą dyspút bardziey się umacnia błąd, niżeli prawda. Gustaw rad widział, iż siły Duchowieństwa Szwedzkiego wątliły się temi zwadami Religii. Sam zaś statecznie dyssymulacyi drogą idąc, przyzwał do siebie Olawa Petry y iego Sektarzow, y w przytomności Papieskiego Posła radził im, ażeby nowości rozsiewać zaniechali. Z tym wszystkim dobra Kościelne y Duchowne podatkami bezustannie uciążał, mowiąc, że w tych okolicznościach, gdzie Stany insze Krolestwa cale wyniszczone, samo Duchowieństwo było w możności, a zatym y w obowiązku szafowania na potrzeby Oyczyzny.

Nuncyusz pracowawszy usilnie, lecz bezskutecznie na pogodzenie rozdwoionych umysłow, odiechał do Rzymu, maiąc wkrotce powrocić na obięcie Upsalskiego Arcy-Biskupstwa, na ktore od Krola był wyniesiony.

1524.

Seweryn Norbi Generał Duński po detronizacyi Krystyerna przeniosł się był z resztą woyska do Gotlandyi, y Xiążęciem Wyspu tego udzielnym ogłosił się. Gustaw od Lubeczanow podmowiony, y flottą wsparty, wyprawił Bernarda Melena z woyskiem na odebranie Wyspu. Wspomniony Generał w przeciągu dwoch tygodni wszystek kray podbił oprocz Fortecy *Wizby*. Norbi widząc się ściśnionym, poddał się Krolowi Duńskiemu, to sobie waruiąc, aby lennym prawem trzymał Wyspę, y był

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

przeciwko Szwedom broniony. Fryderyk niechciał iawnie zrywać z Krolem Szwedzkim przyiaźni, wiedząc, iak mu wiele na niey zależało, do utrzymania ſię na tronie przeciwko zamachom Kryſtyerna; lubo Karol V. Ceſarz woyną wtedy z Francyą zaprzątniony nie mogł żadney dać Szwagrowi ſwoiemu pomocy. Stanęła na ow czas między Krolami ugoda, aby Fryderyk Miaſto y Zamek *Wizby*, a Guſtaw reſztę Gotlandyi trzymał, aż do zupełnieyſzego umowienia ſię. Ale niezadługo Krol Duńſki pogodę upatrzywſzy, całą Gotlandyą opanował, y zaraz ią Lubeczanom zaſtawił; a Norbi wſzyſtko utraciwſzy przenioſł ſię naprzod do Moſkwy, potym ſłużbę w woyſku Karola V. przyiął, y podczas obleżenia Florencyi zginął.

1525.

Anabaptyſtow wielu z Niemiec do Sztokolmu ſprowadziwſzy ſię, tam publicznie błędy ſwoie rozſiewali, pozrzucali Statuy, obrazy, y inne Kościołow ozdoby. Poſpolſtwo rozumieiąc, że Krol dawał potuchę tym fanatykom, zbuntowało ſię; ale powaga y roſtropność Krolewſka wſzyſtko zaſpokoiła, a pomienieni Nowiarze z Miaſta wygnani.

Sławny Luterſkiey nauki Apoſtoł Olaw Petry, Kapłan y Paſterz pierwſzego w Kroleſtwie Kościoła, żonkę poiął. Krol zlecił mu tłomaczenie Piſma Swiętego na ięzyk Szwedzki, rozkazał także y Biſkupom Katolikom, aby ſwoie tłomaczenie prezentowali. Olaw ſłowo w ſłowo podług myśli y wykładu Marcina Lutra przetłomaczył, wſzakże zdaniem

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
GUSTAWA I.

Krolewskim tłomaczenie iego pochwalone było, y zwycięstwo sławney z Gallem Katolickim Teologiem w Upsalu dysputy, iemuż przyznane.

1526.

Krol nowe co raz podatki na Duchowieństwo wkładał, y nawet iazdę swoię po Klasztorach kwaterował pod pozorem ochrony Szlachty y pospolstwa. Jan Magnus Upsalski Arcy-Biskup, y Biskupi wszyscy mężnie obstawali przy Kościelnych wolnościach y przywileiach; Pospolstwo Katolickie ledwo się do buntu nie wzięło, ale Krol na wszystko baczny y pilny umiał spokoyność utrzymać, dobrym się Katolikiem powierzchownie udaiąc, y pokazuiąc, że we wszystkich czynnościach swoich nie miał inszego zamiaru, tylko dobro publiczne. Tym czasem zbywaiąc się Arcy-Biskupa, wyprawił go do Polski; Prałat ten w Gdańsku osiadłszy, nie powrocił więcey do Szwecyi.

Chłop pewny w Parafii *Biorchastra* w Prowincyi *Westmanii* zrodzony, Hans nazwany, zmyślił się synem zmarłego Administratora Stenona-Stura, y nazwał się Nils-Sturem, ktory dawniey iuż niż przed rokiem był umarł. Natura oszustowi temu dała tyle urody, fantazyi, dowcipu, miny, śmiałości, wymowy, że przy tych przymiotach umiał dobrze scenę przedsięwziętą udawać. Pociągnął do siebie w *Dalekarlii* pospolstwo, z przyrodzenia za nowotnością idące, a osobliwie za odmianę w Religii do buntow skore. Krol listem okolnym po Prowincyach wszystkich rozesłanym dowiodł gruntownie,

że Syn Adminiſtratora dawno iuż umarł, y że ten ſzczery był matacz, ktory ſię Nils-Sturem mienił. Liſt ten tyle ſkutkował, że poſpolſtwo odſtąpiło Hanſa, ktory do Norwegii uſzedłſzy, tam ſobie kupę znaczną zgromadził, poſiłkami wielkiemi od pewney bogatey Wdowy, ktorą matactwami ſwoiemi złudził, y od Arcy-Biſkupa Dronteimſkiego wſparty. Duńſki Krol nie gniewał ſię, że w Szwecyi zanoſiło ſię na nową woynę domową, owſzem podobno y podniecał ſkrycie tę iſkierkę. Oſzuſt rzeczony podſzedł z kupą ſwoią pod Sztokolm, zowiąc ſię obrońcą Rzymſkiey Katolickiey Religii, y maiąc nadzieię, że znaczna Obywatelow część do niego ſię przyłączy. Ale iuż całe prawie Miaſto Luterſkiey wiary zachwyciło, tey ſamey w Kościołach nauczano, y Mſzą nawet odprawiano w ięzyku Szwedzkim. Hanſowi głowę potym w *Roſtoku* ucięto, zwykłym takich oſzuſtow końcem.

1527.

Na Seymie w Weſterze dnia 29. Czerwca zaczętym, Krol oznaymił zgromadzonym Stanom przez Kanclerza proiekt ſwoy o odebraniu dobr Duchowieńſtwu, aby inni poddani mniey na potym poborami uciſkani byli, a Duchowieńſtwa przemożność, ażeby tym ſpoſobem ukrocona była; żądał tudzież aby Zamki wſzyſtkie od Biſkupow dzierżone do Krolewſkich przyłączyć, zakazać im, aby ludu winami pienięznemi nie karali, od ſądu kraiowego do Rzymſkiego nie apellowali, ani tam o potwierdzenie na godnościach Biſkupich nie proſili;

mowiąc, że to wiele pieniędzy z kraiu wynosiło. Duchowieństwo rękę sobie dawszy na utrzymywanie całości swobod y dobr Kościelnych, żadnym sposobem niechciało na propozycye Dworskie pozwolić. Jmieniem wszystkich głos zabrawszy Brask Biskup Linkopiński wbrew się Krolowi sprzeciwił. Ture-Johanson Marszałek Koronny, Ciotkę Gustawa za sobą maiący, po ktorym przeto Krol poparcia swoiego proiektu spodziewał się, nie tylko pochwalił gorliwość Biskupa, ale ieszcze wielu zagrzał do obrony wiary Katolickiey Rzymskiey, ktorey zupełne zruynowanie za utrzymaniem proiektu Dworskiego poszłoby. Krol rozgniewany, oświadczył się w głos, że niczego nie żądał, tylko dobra Narodu, ale ponieważ tyle przeciwieństwa w zamysłach swoich doznaie, chce złożyć Koronę, y wynieść się z Szwecyi bez nadziei powrotu, byle mu Narod wrocił koszta podięte w obronieniu iego, y oswobodzeniu od niewoli Duńskiey. Po długich sprzeczkach, stanęła większością głosow uchwała we wszystkim woli y żądaniom Krolewskim dogadzaiąca. Uchwała ta władzę wszystkę y dobra Duchowieństwu odięła, a ludowi sumnienia y wiary wolność nadała. Krol otrzymawszy tak pomyślną dla zamysłow swoich ustawę, zakrzątnął się około przywodzenia iey do skutku. Odbierał maiętności Duchowne, a te, ktore się z fundacyi Szlachty znaydowały od czasow panowania Kanutsona, potomności Fundatorow wracaiąc, sobie zamki wszystkie, y wśi trzynaście tysięcy przyłączył. Srebra także y sprzęty bogatsze

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

Kościelne, Opackie, Klaſztorne, ſobie przywłaſzczył; y ztąd poſzły niezmierne Korony Szwedzkiey bogactwa.

Braſk Biſkup Linkopińſki ſchraniaiąc ſię przed gniewem Guſtawa, ktorego przeciw ſobie obraził mężnym przy wierze Katolickiey obſtawaniem, niechał do Gdańſka, y tam z malkontentami Szwedzkiemi złączył ſię. Zygmunt I. Krol Polſki namawiany od nich był, aby tron Szwedzki przyiął; ale Pan ten, iak był roſtropny, tak odrzucił tę ofiarę, ktora byłaby go wciągnęła w długą y niepewną woynę.

1528.

Guſtaw koronowany w *Upſalu*. Poſpolſtwo w Dalekarlii znowu ſię do broni wzięło. Krol ſam na czele woyſka przeciwko buntownikom poſzedł; herſztowie ſtraceni, na reſztę poſtrach rzucony, ſkuteczny do utrzymania poſpolſtwa w poſłuſzeńſtwie.

Seym do *Orebru* naznaczony. Tam Religia Luterſka za panuiącą przyięta, y przy każdym Kościele Profeſſor Teologii nowey poſtanowiony. Znaczna część Szlachty, a zwłaſzcza w Gotlandyi Zachodniey, ſzemrała przeciwko Krolowi o wprowadzanie nowotności. Ture-Johanſon Marſzałek, głowa partyi, napiſał do Synow ſwoich w Uplandyi wtedy będących liſty, aby ſię z nim łączyli. Jan y Larſz Synowie Marſzałka y Senatorowie, liſty Oyca ſwoiego, Krolowi odeſłali. Jerzy zaś trzeci Syn Johanſona do Partyi Oycowſkiey przypiſał ſię. Johanſon pociągnął do rokoſzu Dalekarlią y Smalandyą; Sta-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

roſtow od Krola poſtanowionych w wielu mieyſcach pozabiiał; Sioſtrę Krolewſką wziął w niewolą, y z całą partyą ſwoią poſſuſzeńſtwo Krolowi wypowiedział. Krol umieiący w czaſie y podług potrzeby, iuż łagodności, iuż ſurowości zażyć, Poſłow po Prowincyach rozeſſał, ktorzy obietnicami podchlebnemi poſpolſtwo uſpokoili; ſam zaś z woyſkiem na zbroynych poſzedłſzy, rozpędził, y złapanym niektorym głowy poucinać kazał. Johanſon y Magnus Biſkup Skarſki ſchronili ſię do Norwegii, a ztamtąd do Niderlandu, do Krola Kryſtyerna.

1529.

Rozgromiwſzy Guſtaw oſtatnie te dla wſparcia wiary y wolności uſiłowania, nakazał Duchowieńſtwu Szwedzkiemu ziazd do *Stregneſſu*, niby na Sobor Narodowy. Na zieździe tym Anderſon Kanclerz imieniem Krola zaſiadał; tam *Wyznanie Auſzpurſkie* iako prawidło wiary panuiącey przyięte, a obrządki Kościoła Rzymſkiego do ſzczętu znieſione. Wawrzeniec Petry Proteſtant Brat ſſawnego Olawa, na Arcy-Biſkupią Kościoła Upſalſkiego godność wynieſiony, krewną Krolewſką za żonę poiął. Kanonicy Upſalſcy z Beneficyow ſwoich wyzuci, a na mieyſce ich, Proteſtantow wetknięto. Na koniec Krol ſam, przywiodłſzy rzeczy do tego kreſu, ktorego pożądał, uczynił publiczne Luterſkiey wiary wyznanie.

1530.

Zbogaciwſzy ſię Krol dobrami Kościołom y Duchowieńſtwu poodbieranemi, poſtanowił ſprobować

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

ieſzcze władzy ſwoiey na Szlachcie, y dochody Stołu ſwoiego w drugie tyle z dobr Swieckich, ile z Duchownych, pomnożyć. Wznowił przeto dawny podatek, ktory Szlachta z dobr od Krolow ſobie w lenność nadanych płacić powinni byli, a z czaſem przez woyny y rozruchy domowe od obowiązku tego wyłamali ſię.

1531.

Lubeka nie była ieſzcze zupełnie zaſpokoiona w długu od Szwecyi ſobie należytym; Stany przeto Szwedzkie pozwoliły Krolowi ſprzęty Kościelne, ktoreby ſię ieſzcze zbytnie y niepotrzebne znalazły zabrać, y na wypłacenie tego długu obrocić. Poſpolſtwo z okoliczności tey znowu ſię do buntu wzięło, ale Krol to zwykłey łagodności ſwoiey użyciem, to okazaniem ſurowości zamachy te zaſpokoił.

1532.

Kryſtyern do tych czas mieſzkał w Niderlandzie, czekaiąc, aż Szwagier iego Karol V. Ceſarz od woien innych oſwobodzony, weſprze go do odzyſkania ſtraconych Krolėſtw. Ale pory tey doczekać ſię nie mogąc, a życie prywatne y ſpokoyne przykrząc ſobie, podmowiony od Ture-Johanſona Marſzałka, y Magnuſa Skarſkiego Biſkupa, zebrawſzy cokolwiek woyſka, przybywa do Norwegii, gdzie iuż ſławny Guſtaw Troll znaczną przygotował mu partyą. Krol Szwedzki granice Państwa dobrze opatrzywſzy, wyſłał przeciwko nieprzyiacielowi woyſko, ktore z Duńczykami złączone pobiło znacznie partyą Kryſtyerna pod *Babuſem*. Po tey

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

przegrany Kryſtyern zabić rozkazał Ture-Johanſona, iemu przypiſuiąc nieſzczęśliwe bitwy powiedzenie. Sciśniony potym od woyſk Duńſkich y Szwedzkich Kryſtyern, ani ſpoſobu ratowania ſię nie maiący, poddał ſię Duńczykom pod przyrzeczonemi od Biſkupa Odenzeyſkiego artykułami. Ale Prałat ten nie uważył, że Monarchowie nie łatwo pardonuią naymnieyſze na wydarcie im berła targnienie ſię. Jakoż Fryderyk bez względu na artykuły ugodzone ſkazał Kryſtyerna na więzienie, w ktorym Krol ten nie wart lepſzego loſu, dopiero po dwudzieſtu ſiedmiu leciech życia dokonał. Guſtaw Troll aż dotąd wierny y iedyny Kryſtyerna przyiaciel, ſchronił ſię do Lubeki. Prałat ten większą część życia w boiu y w ſakcyach przepędziwſzy, nie mogł ſpokoyności cierpieć. Zebrał znowu woyſko kuſząc ſię o uwolnienie Kryſtyerna, ale ranny wpotyczce, y w niewolą zabrany, zaprowadzony był do *Sleświku*, gdzie niezadługo z ran odnieſionych y z roſpaczy, umarł.

1533.

Lubeczanie domagaią ſię, aby ſami na morzu Baltyckim handel wiedli, z wyłączeniem od tey wolności Hollendrow. Dania obiecała im łatwość, ale Guſtaw boiąc ſię ſłuſznie, aby tym Narodowy handel uſzczerbiony nie był, odmowił. Poſłowie Lubeczanow zuchwale Krolowi grozili, że iak od nich na tron był wynieſiony, tak y złożyć go z tronu potrafią. W rzeczy ſamey Regencya z uciekłemi z Oyczyzny Szwedami zmowiwſzy ſię, ſpiſek przeciw-

ko Guſtawowi uknowała; wciągnieni do ſpiſku niektorzy Mieſzczanie Sztokolmſcy, oſobliwie Niemcy rodem. Umowa ſprzyſiężonych była podłożyć pod tronem Krolewſkim prochy, aby razem y Krola y Panow znacznieyſzych zgubić. Po tym wſzyſtkim rządy Szwedzkie miały być Senatowi Lubeckiemu oddane, a Sztokolm miał zoſtać Anzeatyckim Miaſtem. Z proiektu tego wykonaniem udano ſię do młodego Suanta-Stura, ktory z gniewem tę propozycyą odrzucił. Hrabia *de Hoya* Szwagier Krolewſki nie miał tey delikatnośći. Brał on za pozor ſwoiego nieukontentowania, że był ſkrzywdzony w poſagu po żonie ſwoiey Małgorzacie Sioſtrze Guſtawa, ale w rzeczy ſamey ambicya ſercem iego władała. Poſłowie Duńſcy do Szwecyi przybywſzy, Krola o tym ſpiſku uwiadomiaią. Przyareſztowani zaraz na ktorych podeyźrzenie być mogło, a gdy winowaycow docieczono, naywinnieyſzych śmiercią, innych wygnaniem ſkarano. Hrabia *de Hoya* z żoną, z dziećmi, y ze wſzyſtkiemi wygnańcami do Lubeki, iako do mieyſca ucieczki ſchronił ſię. Towary Lubeczanow znayduiące ſię w Szwecyi wſzyſtkie z rozkazu Guſtawa poareſztowane.

1534.

Gdy ſię ten ſpiſek Lubeczanom nie powiodł, ukartowali inſzy proiekt, obrawſzy do iego uſkutkowania Krzyſztofa Hrabię na Oldenburgu bliſkiego krewnego Kryſtyerna, ktorego uwolnienie z więzienia miało być pierwſzą czynnością Hrabi. Woyna przeto w Danii, gdzie Kryſtyern pod ſtrażą był trzy-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
GUSTAWA I.

many, zaczęta. Po śmierci Fryderyka panował w niey na ten czas Kryſtyern III. Syn iego. Guſtaw iako wſpolny interes przeciwko Lubeczanom maiący, przyczynił ſię do woyny znacznie y pieniędzmi, y ludźmi. Na początku Kampanii woyſka Szwedzkie y Duńſkie nieco przeciwnego loſu doznały, ale na koniec pod *Helſyngburgą* Hrabia Krzyſztof na głowę porażony, a Kommendant Lubeczanow Mac-Meyer w niewolą wzięty. Uſzczupleni tą przegraną nieprzyiaciele w ſiłach, ſkrytemi nadrabiali przeciwko ſprzymierzonym Krolom ſpiſkami, lecz te wſzyſtkie ſzczęśliwie odkryte, a winowaycy przyzwoicie ſkarani. Flotta Szwedzka z Duńſką złączona kilka okrętow Lubeczanom zabrała.

1536.

Kryſtyern III. zieżdża ſam do Sztokolmu dla naradzenia ſię o wſpolnych intereſach z Guſtawem. Krol Szwedzki daie wielkie poſiłki Kryſtyernowi, ktory z ſwoiey ſtrony obowięzuie ſię nie wchodzić w żadną ugodę z Lubeczanami bez Guſtawa. Wſzakże wkrotce zawarł z niemi oſobny pokoy bez wiadomości Szwedzkiego Krola, lubo z nim y przez interes, y przez powinowactwo, był złączony. Traktat ten zamykał w ſobie, aby Guſtaw zachował Lubeczanom wſzyſtkie przywileie, ktore dzierżyli w Szwecyi, aby ſię zdał na ſąd y pośrzednictwo Krola Duńſkiego w ſwoich zatargach tak z Regencyą, iak z dziedzicami Hrabi de *Hoya.*, ieżeliby zaś wzbraniał ſię, tedy Dania miała złączonemi z Lubeką ſiłami woynę przeciwko niemu prowadzić. Guſtaw ſpra-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

wiedliwie traktatem tym urażony, woyſka ſwoie wſzyſtkie, tak lądowe, iak morſkie z Danii wyprowadził. Kryſtyern ſkładał ſię nieuchronną potrzebą, ktora go do tego traktatu przycisnęła. Trwała zawſze między dwiema temi Dworami ſkryta zawiść. Szwedzi nie mogli zapomnieć ſtraty Gotlandyi, Skanii, Hallandyi, y Blekingii, ktore od Duńczykow opanowane były; Kryſtyern nie mogł bez zazdrości patrzać na wzraſtaiącą potęgę Szwecyi, ktorą ſobie niby lenność Krolow Duńſkich w głowie wyſtawiał.

1537. *y dalſze.*

Wſzczęły ſię znowu po niektorych Prowincyach rozruchy o odmianę Religii, ale te wſzyſtkie roſtropność Krolewſka zaſpokoiła. Franciſzek I. Krol Francuſki zawarł z Szwecyą handlowny trakrat w R. 1541. w naſtępuiącym zaś wyprawiony do Paryża w Poſelſtwie Stenon-Erykſon zawarł imieniem Gustawa z Francyą ligę zaczepną y odporną. Oba Monarchowie obiecali ſobie wzaiemnie w razie potrzeby 25 tyſięcy woyſka, y 50 okrętow przyſtawić. Pierwſzy to Krol Szwedzki był Guſtaw, ktory pokazał światu, iak wielką wagę dać może intereſom Dworow Europeyſkich Szwecya. Krol Francuſki wyſłał do Sztokolmſkiego Dworu Poſła Rycharda, ktory Guſtawowi imieniem Pana ſwoiego braterſtwa oświadczenie, y Order S. Michała przywiozł. Naſtępcy Franciſzka I. na tronie Francuſkim umieli w czaſie przyiaźń z Szwedami umocnić, y z niey korzyſtać,

1544.

Ugruntowawſzy powagę ſwoię Guſtaw w domu,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

ziednawſzy ſobie u poſtronnych ſzacunek, począł myśleć, iakby miary zamyſłow ſwoich dopełnił. Tego mu ieſzcze brakło, aby Kardynalne prawa wſzyſtkie pod wolą ſwoię podciągnąwſzy, dochody Krolewſkie bezmiernie pomnożywſzy, ukrociwſzy oſob znacznieyſzych y brykać mogących potęgę, znioſł wolne obieranie Krolow, a potomności ſwoiey naſtępność na tron ubeśpieczył. Rozumiał Krol, że Szlachta przy wolnym obieraniu, iako przy oſtatnim, a tym nayokazalſzym wolności reſztuiącey zabytku obſtawać gorliwie będzie. Wſzakże gdy na walnym Seymie w *Weſterze* propozycya ta uczyniona od Dworu była, wſzyſcy ſię na nię iednoſtaynie zgodzili, oddaiąc niby tym winną Krolowi wdzięczność za wyświadczone Narodowi uſługi w zaſpokoieniu domowych y zagranicznych woien, y w zrzuceniu Duńſkiego iarzma. W rzeczy zaś ſamey nie owi to iuż byli Szwedzi, ktorych ſam cień przywłaſzczoney nad prawa powagi pod wyżſzemi Krolami trwożył, y ſerca do odwagi zagrzewał. W tym właśnie ſtanie znaydowała ſię pod Guſtawem Szwecya, w ktorym za czaſow Auguſta Ceſarza Rzymſkie Państwo. Co Tacyt o Rzymianach, toż ſamo o Szwedach mowić ſię może. Nayznacznieyſzych Familii głowy, to ieſt wolności filary, z dawnym Senatem w Sztokolmſkiey rzezi za Kryſtyerna poginęły. Nowotny Senat dziełem był y tworzeniem Guſtawa. Szlachta y młodzież zrodziła ſię albo do ſpraw publicznych przyſtąpiła pod Guſtawa panowaniem. Nikt prawie dawnego rządu, nikt granic Krolewſkiey władzy nie

Przypadki znakomitsze pod panowaniem GUSTAWA I.

zapamiętał; wszyscy do ulegania woli panuiącego wciągnieni byli. Taki zawsze koniec mieć musi nieumiarkowana, z klub praw y rządności wypadła, w rozwiozłość zamieniona wolność, gdy cugle Państwa biegły y obrotny Rządzca w ręce weźmie. Mało widziemy w Historyach tak poczciwych, tak wspaniałych, y tak niecinteresowanych Obywatelow, iak Doria, ktorzyby oswobodziwszy od obcego iarzma Oyczyznę, lub wyprowadziwszy ią z przepaści nierządności, nie nadgrodzili sobie prac w tey mierze podiętych przywłaszczeniem udzielney władzy. Szczęśliwe te Narody, ktore przy utracie wolności dziedzica tylko, a nie tyrana dostaią.

Ustawę Seymu przysądzaiącą potomstwu Krolewskiemu następstwo na tron, nazwano *Unią dziedziczną*. Zaraz Eryk naystarszy Krolewicz następcą Gustawa był ogłoszony, po ktorym potomkowie iego płci męskiey rządnie następować mieli, a po wygasłym panuiącego Domu męskim potomstwie obieranie Krola Senatowi y Stanom Krolestwa miało się wrocić; została-li-by zaś Xiężniczka, tedy tey posag od Stanow powinien być wyznaczony. Na tymże Seymie Krol y Stany wszystkie obowiązały się przysięgą, że w kraiu inszey wiary procz Luterskiey cierpieć nie będą.

1545. *y dalsze.*

Doszedłszy tak kresu żądań swoich Krol Szwedzki, iął się do zdobienia Państwa pięknemi y użytecznemi fabrykami, do wprowadzania ręko-dzieł, stawiania Miast y Fortec, wzbudzania w poddanych

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

ſwoich przemyſſu, tudzież ochoty do handlu y żeglugi. Kryſtyern zazdroſnym okiem patrzał na wzmagaiącą ſię potęgę Guſtawa, y na przywiązanie ktore ku niemu poddani mieli; chcąc więc publiczną niby proteſtacyą przeciwko uſtawie *Unii Dziedziczney* uczynić, do herbu Kroleſtwa Duńſkiego przydał trzy Korony dawny herb Szwedzki. Guſtaw lubo tą krzywdą do żywego był tknięty, przecież ſądził, że nie była po temu pora do ujęcia ſię o nię, maiąc przed ſobą przeciwko Moſkwie wyprawę, w ktorey iednak nic znacznego nie zaſzło.

1556.

Będąc Guſtaw znacznie iuż w leciech podeſzłym, rozrządza domu ſwoiego intereſa. Nayſtarſzy Krolewicz iuż był dziedzicem tronu naznaczony; Janowi daie w podziele Finlandyą, Magnuſowi Gotlandyą Zachodnią, Karolowi Sudermanią, Nerycyą, y Wermlandyą, z obowiązkiem, aby kraie te iako lenności Kroleſtwa poſiadali. Krolewnom poſagu po ſto tyſięcy talerow naznaczył, kleynotami tudzież y ruchomościami podzielił ie. Erykowi zaś poki tronu nie oſiędzie, dochody z Smalandyi, y z Wyſpu Olandyi wyznaczył; Xiążę z ſwoiey ſtrony uczynił przyſięgę, y dał podpiſem ręki właſney zatwierdzoną obietnicę, iako wiernym Oycu, Kroleſtwu, y Braciom będzie.

1559.

Xiążę Eryk ſtara ſię o dożywotnią przyiaźń Elżbiety Krolowy Angielſkiey. Wyprawieni w tym intereſie do Dworu Londyńſkiego Poſſowie Xiążę Jan

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

Brat Eryka y Stenon-Erykſon, ludzko, grzecznie, y wſpaniale od Krolowy przyięci byli, bez żadney iednak względem zamęścia obietnicy. Zwyczayna była Elżbiety polityka wſzyſtkich o ſwoię przyiaźń ſtaraiących ſię nadzieiami łudzić, żadnemu nic obiecować. Wſzakże Xiążę Jan do Szwecyi powrociwſzy naypodchlebnieyſze Erykowi nadzieie przywiozł. Nie poſtrzegł mało ieſzcze w rzeczach doświadczenia maiący Jan, że Elżbieta była z liczby owych żeńſkiey płci Bohaterek, ktore maiąc wſzyſtkie wielkich Monarchow przymioty, wolą ſame, niżeli z towarzyſzem krolować, y chwałę panowania nad przyiaźni małżeńſkiey roſkoſz przekładaią. Stary, roſtropny, y doświadczony Oyciec wątpił ażeby nadzieie z Londynu przywiezione rzetelne były, iednak Seym do Sztokolmu dla donieſienia o tym Stanom naznaczył. Zgromadzone Stany potwierdziwſzy uczynione od Guſtawa z domem Krolewſkim rozrządzenia, na ożenienie Eryka z wielkiemi trudnościami pozwoliły, gdy Xiążę artykuły od Stanow ſobie podane przyiął y podpiſał. Na koſzta potrzebne ofiarowały Stany znaczne pieniądze Xiążęciu, y Krol z ſwoiey ſtrony dał 20 tyſięcy funtow ſrebra.

1560.

Zaſadzony na niepewney nadziei Xiążę Eryk tak, iak gdyby z uſt Elżbiety ſłowo naywyraźnieyſze odebrał, poiechał do *Ledezu*, maiąc ztamtąd przebierać ſię do Anglii, dokąd wprzod znaczne pieniądze przeſłał, aby mu tam ekwipaż przyzwoi-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

ty, y wſzyſtkę paradę ślubną wcześnie przygotowano; ale śmierć Krola wſzyſtkie mu ułożenia pomieſzała. Muſiał ſię zatrzymać w Szwecyi, a wyiazd ſwoy do czaſu powolnieyſzego odłożyć.

Umarł Krol Guſtaw w Sztokolmie w roku życia ſwoiego śiedmdzieſiątym. Tron Szwedzki winien był wielkim przymiotom ſwoim: panował na nim tak udzielnie, iak gdyby ſię był Krolem urodził; władnął podług woli ſwoiey Religią, prawami, maiętnościami poddanych, a przecie umarł bożyſzczem poſpolſtwa, ſzanowany od Panow y Szlachty, od całego ogolnie Narodu kochany, y iak Oyciec płakany. Miał Guſtaw owę umyſłu ſnadność, ktora do czaſu y rzeczy okoliczności, do obyczaiow poſpolſtwa, do humoru możnieyſzych Panow, ſtoſować ſię y nakręcać przedziwnie umie. Polityk był głęboki, byſtry, y przenikły; iednym myśli rzuceniem przeglądał iak niebeśpieczeńſtwa y zawady, tak ſpoſoby ich uprzątnienia. Na roſkoſz był nieczuły; ſerca iego paniami były ſława, y ambicya. W czynnościach przedſięwziętych cierpliwy, nic nagle, nic lekkomyślnie nie czynił; a do celu zamierzonego, aczkolwiek nie ſpieſzno dążąc, nieomylnie dochodził. Woynę poczytywał za śrzodek gwałtowny, y rzadko pewny, do ktorego przeto nie udawał ſię chyba w oſtatnim razie. Drogą polityki y negocyacyi, dalſzą w prawdzie, ale pewnieyſzą, niżeli droga oręża, przyſzedł do tego, że z Narodu iarżmo panowania Cudzoziemſkiego zrzucił, gatunek rządow w Szwecyi odmienił, odmianę Religii, tru-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA I.

dny zawſze do uſkutkowania, delikatny, y niebeſpieczny proiekt, wprowadził, zamieſzania z tey przyczyny wſzczęte uśmierzył, ugruntował ſobie panowanie, y ſwoiey potomności tron naſtępny zoſtawił. To wſzyſtko zrobiwſzy rozkrzewiał handel, Fortece na granicach Kroleſtwa, Pałace Krolewſkie na mieyſcach kilku, z okazałością aż do owych czaſow nie znaną w Szwecyi, ſtawiał; obieżdżał koleią Państwa ſwoiego Prowincye z Dworem zawſze licznym, ktory Maieſtatowi iego godności y powagi przyczyniał. Częſtym tym Prowincyi, zwłaſzcza dalſzych Stolicy, odwiedzaniem to korzyſtał, że y poſpolſtwo zachowało ſię w karności, y Rządzcy obrębow powinności ſwoich nie przeſtępowali. Panował w pokoiu bez Miniſtra, iak woynę prowadził bez Generała. Podchlebſtwu y miłości niedoſtępny, ani zwodzony nie był, ani od powinności odrywany. Słowem, wielki z miar wſzyſtkich Guſtaw, w tym ſzczegulnie był naganny, że naukę Luterſką do Szwecyi, wiarę Katolicką wytępiwſzy, wprowadził, y że Narodowi przywiley wolnego Krolow obierania odiął.

1560. *Wstęp na tron.*	*Przypadki znakomitsze pod panowaniem* ERYKA XIV.

ERYK XIV. *osiada tron po śmierci Gustawa Wazy Oyca swoiego* 1560. *maiąc lat* 27. *koronowany w* Sztokolmie 29. *Czerwca* 1561.

1560.

PRzymioty Eryka zdawały się w początkach dobre poddanym czynić nadzieie. W rzeczy samey Pan ten miał rozum bystry y oświecony, do nauk przywiązanie, ięzykami kilkoma mowienia łatwość, do interesow przenikłość, y we wszystkich sprawach poważne obeyście się. Wszakże mimo te piękne przymioty, bardzo nierozsądnie postępował. Rodzeństwo naprzod swoie uraził, niechcąc zachować uczynionego od Oyca testamentem rozrządzenia, y zbyt uciążliwe wkładaiąc na nich obowiązki.

1561.

Stany ofiarowały Krolowi znaczną pieniędzy summę w nadzieię uproiektowanego z Krolową Angielską maryażu.

Hrabstwa y Baronie były przedtym w Szwecyi do pewnych urzędow przyłączone, Eryk uczynił ie dziedzicznemi. Piotr Braheusz, Suant-Stur, Gustaw Roza, nazwisko y godność Hrabiow; Fleming, Stenbock, Guldensterns, Lewen-

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1578. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
Katarzyna podłego urodzenia Panienka, ktorą Eryk naprzod za metreſſę poiął, a potym z nią ſię poślubił.	Guſtaw umarł w Moſkwie 1601. Jnſze Eryka potomſtwo niewiadome.	ERYK XIV. Złożony z tronu od Braci 1568. w więzieniu lat bliſko dzieſięć trzymany, na koniec otruty 22. Lutego 1578. Pochowany w *Weſterze.*	*Ceſarze.* Ferdynand I. 1564. Maxymilian II. 1576. *Krolowie Franc:* Karol IX. 1574. *Angielſcy.* Elżbieta 1603. *Polſcy.* Zygmunt Auguſt 1572. *Duńſcy.* Fryderyk II. 1588. *Carowie Moſkie:* Jwan Waſilewicz 1584.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

hoofd, Grip, Oxenſtiern, Baronow, otrzymali. Polityka Krola w tworzeniu tych godności była, wzniecić pomiędzy Szlachtą niechęci, y tym ſamym nowemi tytułami ozdobionych mocniey ſobie przywiązanemi uczynić.

Eryk wmieſzał ſię w kłotnie Jnflanckie, w ktore iuż Moſkwa, Polſka, y Dania wchodziła. Gotthard Ketler oſtatni Miſtrz Kawalerow Jnflanckich nie mogąc ſię oprzeć Carowi Moſkiewſkiemu, poddał ſię Krolowi Polſkiemu Zygmuntowi Auguſtowi. Jan de Mönnichauſen Biſkup Wyſpy Ozelyi, Biſkupſtwo ſwoie przedał Magnuſowi Xiążęciu Holſztyńſkiemu, Fryderyka II. Krola Duńſkiego Bratu. Miaſto *Rewl* y Eſtonia, że były naybliżſze Szwecyi, Eryka o pomoc proſiły, y Szwedzkim żołnierzem oſadzone zoſtały. Krol Polſki przez Poſła ſwoiego w Sztokolmie dopominał ſię, aby mu Rewl był oddany, ale gdy Eryk odpowiedział, że nie więcey prawa do niego miała Polſka iak Szwecya, Polacy Miaſto oblegli, ale od załogi Szwedzkiey, ktora tam znaczna była, porażeni.

Francya odnawia przyiaźń z Szwedami, zaczętą z Guſtawem I. Krol Szwedzki dla dokończenia ſwoiego z Elżbietą maryażu do Anglii ſię wybiera. Poſtanowił z razu iechać przez Danią, ale gdy iakieś między Dworem Kopenhagſkim, y Sztokolmſkim zaſzły porożnienia, udał ſię przez *Elfsburg*. Od portu tego ruſzył z czternaſtą okrętami, w kompanii Brata ſwoiego Xiążęcia Karola, tudzież z Hrabiami Piotrem Braheuſzem, y Guſtawem de Roſa.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

Ledwo od portu odbili, nawałność ſtraſzliwa powſtała, ktora przymuſiła Krola do odłożenia na inſzy czas podroży. Braknął zaiſte roſtropności Eryk, odieżdżaiąc z Państwa w nadziei bardzo niepewnego ożenienia, w tym zwłaſzcza czaſie, gdy grożące niebeſpieczeństwa od poddanych, od Jnflantczykow, Moſkwy, Duńczykow, Polakow, przytomności iego koniecznie wymagały. Na koniec Eryk poprzeſtał ſwoich o przyiaźń Krolowy Angielſkiey krokow, pieniędzy bardzo wiele nieuważnie y niepotrzebnie wyſypawſzy.

1562.

Miaſta Anzeatyckie dopraſzały ſię u Eryka o potwierdzenie ſwoich przywileiow; Krol pozwolił im wolnego w Miaſtach ſwoich nadmorſkich handlu bez wſzelkiey opłacki, waruiąc tęż dla ſwoich Szwedow wzaiemność, ale handlu Moſkiewſkiego niechciał inaczey dozwolić tylko przez *Rewl* y *Wiburgę*; wolą ſwoię wyraźnym edyktem pod konfiſzkatą towarow ogłoſił, y zaraz poſtawił na morzu flottę, ktora ukaz miała zabierać do Szwedzkich portow wſzyſtkie okręty, ktoreby uſtawie iego ſprzeciwiały ſię. Wybuchła wprędce z tey iſkierki między Szwecyą y Miaſtami Anzeatyckiemi woyna. Xiążę Jan Brat Krolewſki poślubił ſobie Katarzynę Krolewnę Polſką Sioſtrę Zygmunta Auguſta. W przyiaźni tey ſzukał y odſieczy przeciwko Moſkalom ſąſiadom ſwoiey Finlandyi, y bardziey ieſzcze obrony przeciwko Krolowi Bratu ſwoiemu, ktorego nieſpokoyny, wynioſły, y niedowierzaiący umyſł ſprawiedli-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

we w nim boiaźni podniecał. Eryk dawſzy z razu pozwolenie na to Xiążęcia ożenienie ſię, chciał potym, ale iuż pożno, być przeciwnym. Wybuchnął wkrotce z ſwoiemi podeyźrzeniami, y rozkazał Xiążęciu ſtawić ſię w Sztokolmie dla dania ſprawy z ſwoich poſtępkow, zadaiąc mu, że ſię z nieprzyiacielem Szwecyi Krolem Polſkim przez śluby małżeńſkie ſprzyiaźnił. Xiążę przeglądaiąc niebeſpieczeńſtwo, opatrzył ſię woyſkiem, Fortece wzmocnił, y przyſięgę wierności od Finlandczykow odebrał.

Tym czaſem Krol nieſtateczny, y iak wiatr w przedsięwzięciach ſwoich odmienny, wyprawił Poſelſtwo do Szkocyi proſząc Krolowy Maryi o ſłowo; w tenże prawie ſam czas ſtarał ſię o przyiaźń Xiężniczki Lotaryńſkiey Wnuczki Kryſtyerna II.; y znowu za pierwſzym ſerca przywiązaniem idąc wznowił ſwoię do Krolowy Angielſkiey konkurrencyą. W tych wſzyſtkich okolicznościach pieniędzy moc niepotrzebnie natracił, a odmienność y nieſtałość ſerca wſzędy mu pogardę iednała. Poſtanowił znowu wyſłać Poſłow do *Kaſſelu* proſząc w dożywotnią przyiaźń o Kryſtynę Corkę Filipa Land-Graffa Haſſyi. Poſłowie ci lubo za paſportem Krola Duńſkiego iadący, przytrzymani w *Kopenhadze* pod ſtrażą byli. Skarżył ſię o tę krzywdę Krol Szwedzki, ale Fryderyk nie tylko żadney mu nie uczynił ſprawiedliwości, ale ieſzcze Kupcow Szwedzkich, ktorzy w iego Państwie znaydowali ſię poareſztował, y iawnie do woyny ſię gotować począł.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

1563.

Eryk ſpoſobił ſię do mężney obrony. Wreſzcie więcey ſię lękał domowego rozruchu, niż wſzyſtkich zagranicznych woien. Rozumiał, że poty beſpiecznym nie będzie, poki Xiążęcia Jana, y iego małżonki w niewolą nie poima. Obleżony Xiążę w Zamku ſwoim *Aboo* bronił ſię mężnie przez trzy mieſiące, na koniec woyſko Krolewſkie doſtało fortelem Fortecy. Xiążę z małżonką ſwoią y z całym Dworem ſwoim ſprowadzony pod ſtrażą do Sztokolmu. Krol wyznaczył Sędziow do ſądzenia Brata ſwoiego. Obwiniony o rebellią przeciwko Krolowi, oſądzony na śmierć y dobr wſzyſtkich utratę z wſzyſtkiemi adherentami ſwoiemi, chyba żeby ſię Krolowi podobało karę tę podarować, lub zwolnić. Więcey nad ſto wiernych tego Pana ſługących ſtracono, wielu na wieczną ſkazano niewolą; Cudzoziemcom, ktorych znaczna także liczba przy Xiążęciu była, wyniść z kraiu kazano. Co ſię ſamego Xiążęcia tycze, życiem darowany od Krola, na więzienie wieczne w *Grypsholmie* oſadzony zoſtał. Xiężna podięła dobrowolnie z małżonkiem ſwoim niewolą, y w niey lat cztery, mieſięcy dwa zoſtawała. Więzienie to tym było okropnieyſze dla Xiążęcia, iż nigdy loſu ſwoiego nie mogł być pewny; życie iego podlegało czętym, a zawſze odmiennym Krola brata rezolucyom, ktory będąc ślepo w Aſtrologii utopionym, mawiał, że z nauki tey doſzedł, iż życie Xiążęcia Jana fatalne dla niego będzie. Twierdzą nadto, że Eryk nawiedzał często brata

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

ſwoiego w więzieniu, w przedſięwzięciu zabicia go, lecz zaraz tę rezolucyą opuſzczał, ſkoro go uyźrzał. Przydaią ieſzcze, że często do nog mu padał, mowiąc, iż wiedział, że tron Szwedzki dla niego był w wyrokach naznaczony, proſząc oraz, ażeby, gdy mu ſię w niewolą doſtanie, nie karał go ſromotną śmiercią. Z tego, iako y z wielu innych dowodow wnoſić można, że Eryk nie był zupełnie złego ſerca y charakteru, ale tylko niegodziwemi faworytow ſwoich radami oślep powodował ſię. Nieiaki Jan Peerſon Syn Predykanta Salberga, człowiek chytry y złośliwy, ktory do wſzyſtkich tych czynności Krola podwodził, tak udzielnie iego umyſłem władnął, że Krol nic bez iego rady, zdania, y prawie rozkazu nie czynił.

Wyprawieni do Haſſyi inni Poſłowie Szwedzcy mieli konwoy dwunaſtu woiennych okrętow pod Admirałem Jakobem Baggiem. Flotta Duńſka daleko licznieyſza, Szwedzką napotkawſzy, bitwę ſtoczyła, ale arcy-nieſzczęśliwie. Admirał Jakob Brokenhuiſen z ſiedmią Kapitanami, y maytkami dziewięćſet w niewolą wzięci, okręty cztery zabrane, kilka ſkołatanych lub zatopionych. Szwedzki Admirał odeſławſzy zdobycz do Sztokolmu, drogę ſwoię ſpokoynie kończył, nie czyniąc żadney krzywdy kupieckim okrętom Duńſkim, ktore ſpotykał. Poſłowie do *Kaſſelu* przybywſzy, Xiężniczki nie doſtali, nie mieli bowiem od Pana ſwoiego żadnego zlecenia do ugodzenia ſię o kondycyach ożenienia; procz tego bał ſię Oyciec wrodzoney Erykowi nieſtateczności. Krol

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

Szwedzki wyprawił w tymże roku inſzych Posłow dla dotarcia intereſu. Ale gdy pod tenże czas do Krolowy Angielſkiey piſał, proſząc aby ſię z ſwoim przywiązaniem ku niemu nakłoniła, liſt ten od Krola Duńſkiego przeięty, y do *Kaſſelu* posłany, wzbudził ſprawiedliwy gniew w Land-Grafie, ktory przeto odrzucił Szwedzkich Posłow propozycye. Xiężniczka poślubiona w roku naſtępuiącym Adolfowi Xiążęciu Holſztyńſkiemu, wydała na świat Kryſtynę Guſtawa-Adolfa Matkę.

Eryk korzyſtaiąc z odnieſionego od flotty ſwoiey zwycięſtwa, o ktorym ſię dopiero namieniło, wyprawia do Kopenhagi Posłow, żaląc ſię o nieprzyiacielſkie Duńczykow poſtępki, y chcąc o ugodę traktować. Fryderyk Niemieckiemi poſiłkami, y flottą od Lubeczanow wzmocniony, nie dał ſobie o pokoiu wſpominać, ale morzem, y lądem zbroił ſię przeciwko Szwecyi. Eryk z ſwoiey ſtrony mocno ſię do odporu gotował. W Jnflanciech woyſkom Szwedzkim powodziło ſię, y odſiecz od Krola Polſkiego Xiążęciu Janowi pozno iuż wysłana w ręce Admirała Szwedzkiego wpadła.

1564.

Eryk oblega potężnym woyſkiem *Elfsburg*, chcąc Miaſto to od nieprzyiaciela odzyſkać. Flotta Szwedzka z 40. okrętow złożona, ledwo co od lądu odbiwſzy, ſtraſzliwie nawałnością ſkołatana zoſtała. Okręt Admiralſki, lubo ſam ieden, utrzymywał przez znaczny czas z flottą Duńczykow y Lubeczanow potyczkę, y okręt Lubeckiego Admirała za-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
ERYKA XIV.

topił; po długiey y uporney potyczce zewsząd od nieprzyiacioł otoczony y podpalony został. Duńczykowie chcąc go ocalić, y wziąć w zdobyczy, hurmem się nań rzucili dla ugaszenia pożaru, ale gdy ogień do prochow doszedł, okręt więcey niż z czterystą ludźmi rozsadzony. Wszakże Admirał Szwedzki Bagg y Vice-Admirał Troll żywcem poimani. Andrzey Beronis drugiego okrętu Szwedzkiego Kapitan schroniwszy się do rzeki *Warnowa*, lubo mu ofiarował Senat Rostokski wolne do portu swoiego przybicie, miał sobie za niegodną Szwedzkiego Officyera podłość, okazać naymnieyszą boiaźń. Czekał z sercem nieustraszonym potyczki, a broniwszy się do ostatniego, y z znaczną Duńczykow stratą, podpalił na koniec prochy, y wolał zginąć z okrętem, niżeli się w ręce nieprzyiacielskie dostać. Chcąc klęski tey wetować Eryk, sporządza spieszno nową flottę, ktora pod żagle wyszedłszy z Admirałem Mikołaiem Hornem, u Wyspy *Bornholmu* napada na okręty Lubeczanow towarami bogatemi ładowne; y z tych szesnaście zabiera, wiele tudzież innych statkow, iuż Duńskich, iuż Niemieckich. Na koniec obie nieprzyiacielskie flotty spotykaią się dnia 15. Sierpnia pod Wyspą Olandyą. Bitwa iedna z nayżwawszych trwała od południa aż do nocy. Duńczykowie cztery okręty stracili. Tym czasem lądowe Szwedzkie woysko odstąpiwszy od oblężenia *Elfsburgu*, Miasta *Lykeby* w Blekingii dobyło. Obywatele *Nonneby* nie tylko się niechcieli Krolowi poddać, ale ieszcze zuchwałą odpowiedź y natrząsaiącą się dali. Eryk Miasta tego szturmem do-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

ſtaie, a w zemście ſwoiey ſtraſzliwy, w pień wſzyſtkich do oręża zdatnych wycina, y Miaſto z kreteſem niſzczy.

1565.

Lądowe Szwedow woyſka trzema kolumnami do Norwegii y Hallandyi wkraczaią, mieczem y ogniem kray nieprzyiacielſki puſtoſząc. Duńczykowie wetuią ſwoiego w Hallandyi. Flotta Szwedzka pod Admirałem Hornem weſzła w *Zunt*, y pod oczami Duńczykow, opłackę, ktorą okręty prez ten przeſmyk przechodzące dawać powinny, wybierała; zabrała więcey niż 250. Statkow od zachodu idących, y wſzyſtkie okręty kupieckie do Lubeczanow lub Duńczykow należące. Dnia 4. Czerwca Flotty Duńſka y Lubecka złączonemi ſiłami uderzaią na Szwedzką pomiędzy *Wiſmarem* y *Roſtokiem*; Szwedzi po długiey y uporczywey potyczce zwyciężaią, y zoſtaią Panami morza. W Jnflanciech Szwedzi *Pernawę* utracili. W Hallandyi *Warbergę* ſzturmem wzięli. Dwa tyſiące Duńczykow pod Kommendą Jorana Bilda napadłſzy na partyą Szwedow nie liczniey ſzą, tak ſą znieſione, że ledwo miał kto o klęſce donieść; Szwedzi tylko kilku ſwoich w potrzebie tey ſtracili. Na morzu także znowu porażeni Duńczykowie pod *Bornholmem*. Admirał ich z wielą Officyerami w niewolą wzięci. Atoli zwycięſtwo to znacznie kosztowało Szwedow. Ziemne Duńſkie woyſka oblegaią *Warbergę*; Kommendant Karol Mornay bronił ſię mężnie, poki mu odſiecz nie przyſzła. Duńczykowie, gdy ſię Krol Szwedzki zbliżał, odſtąpili

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

od Miaſta, y mieli przebywać wpław rzeczkę pod *Swarterą*. Szwedzi uprzedzili ich, y drogę im przecięli, a mocnieyſze nierownie maiąc siły, obiecowali ſobie, że nieprzyiaciela pogniotą. W tym więc zadufaniu uderzyli z pogardą, y bez dobrego porządku na Duńczykow; ktorzy, iak to roſpacz niezwyciężonemi czyni, z taką potykali ſię zażartością, że z obudwoch ſtron przeſzło na ſiedm tyſięcy rannych y zabitych liczono, a żadna ſtrona nie mogła ſię ſzczycić zwycięſtwem.

1566.

Szwedzi wiele ludzi utracili pod *Pernawą*, y pod *Babuſem*, zaraźliwa tudzież choroba woyſko ich znacznie uſzkodziła. Flotta iednak Szwedzka wyſzła pod żagle, weſzła w *Zunt*, na dwieście kupieckich okrętow przymuſiła przybić do portow Szwedzkich, y tam ſwoie towary ſprzedać; na koniec zeſzły ſię nieprzyiacielſkie Flotty nie daleko Olandyi. Duńczykowie przymuſzeni ſzukać ſchronienia pod Gotlandyą, tam przez nawałność ſzesnaście okrętow ſtracili, między innemi oba Admiralſkie ſwoy y Lubeczanow. Chcąc Duńczykowie ponieſione na morzu ſtraty lądem wetować, wkroczyli do Gotlandyi, gdzie zrabowali y ſpalili Miaſt kilka. Mornay Kommendant *Warbergi* zebrawſzy cokolwiek woyſka, uczynił na nich zaſadzkę w leſie, w ktorą, nieſpodziewaiąc ſię niczego wpadłſzy, dwa tyſiące ſwoich, y zdobycz wſzyſtkę ſtracili.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

Krol zadał Nils-Sturowi, że w potyczce pod *Swarterą* pokazał niegodną żołnierza tchorzliwość. W rzeczy ſamey bał ſię Eryk Nils-Stura, ktorego Przodkowie Adminiſtratorami Szwedzkiemi bywali, y rościł ſobie podeyźrzenia, iakoby uſiłował Xiążęcia Jana z więzienia uwolnić, y na tronie oſadzić. Chcąc tedy człowieka zacnego ſpodlić, y na pośmiewiſko gminu wyſtawić, wodzić go po Sztokolmie z ſłomianą na głowie koroną kazał. Krewni, y przyiaciele Stura, Szlachta tudzież wſzyſtka hańbą tą iemu wyrządzoną nieprzebłaganie urażona, poczęła bardziey lgnąć przywiązaniem do Xiążęcia Jana, y mowić można, że to było pierwſzą przyczyną zamieſzania, ktore wnet wſzczęło ſię w Szwecyi, y nieſzczęść Krola Eryka.

1567.

Jeden z owych oſzuſtow, ktorzy fortuny ſzukaią w łatwo-wierności ludzi niebacznych, przybył do Szwecyi; zwał ſię Eryk Brurok, a udawał, że był iednym z nayznacznieyſzych Norwegii Panow. Stanąwſzy przed Krolem wyperſwadował mu, że Norwegia życzyła ſobie pod iego panowaniem zoſtawać, y że on w tey ſprawie od Obywatelow przyſłany. Krol, iak wſzyſtkiemu bez rozſądku wierzył, udarował ſzczodrze matacza, y na gołe iego ſłowa wyſłał co prędzey woyſko do Norwegii. Przybywſzy pod Fortecę *Aſslo* Szwedzi, nie znaleźli y podobieńſtwa tych nadziei, ktoremi ſię prożno Krol karmił, owſzem z znaczną ſtratą odpędzeni zoſtali.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

Po tey niepomyślney wyprawie domowe zakłócenia wichrzyć poczęły. Panowie, Szlachta, Pospolſtwo, wſzyſcy nie byli kontenci z Krola. Pan ten ſprzykrzywſzy ſobie nieſkuteczne do ożenienia kroki, puścił ſię na wolne życie. Raz poſtrzegłſzy na rynku Sztokolmſkim panienkę podłego urodzenia orzechy przedaiącą, miną iey y powabami złudzony, kazał ią przy Dworze ſwoim wychowywać. Panienka ta imieniem Katarzyna, była potym metreſſą, na koniec żoną Eryka, y Krolową Szwedzką. Twierdzą niektorzy, że Katarzyna chcąc ſobie ubeſpieczyć nieſtałe Eryka ſerce, zczarowała go. To pewna, że Krol ten często w ſprawach ſwoich pomieſzanie zmyſłow, y brak zdrowego rozſądku okazował; był przytym przyſięgły przyiaciel czczey y proźney nauki Aſtrologiczney, co mu nie mało do pomieſzania mozgu pomogło. W owych to peryodycznych na rozum ſwoy chwilach był lękliwy, prędko-wierny, nieufaiący, zabobonnik ſtraſzliwy. Podchlebcy mieli wtedy porę podwodzić go, do czego chcieli, oſobliwie pierwſzy faworyt, wyżey iuż wſpomniony Peerſon, złośliwy, ale przemyślny Miniſter. Ten ſkryty domu Sturow nieprzyiaciel, namawiał Krola do iego wytępienia. Nils-Stur przez dowod odmienności Eryka, po owey ſromocie, ktorą w Sztokolmie był nakarmiony, zoſtał Poſłem Krolewſkim do Lotaryngii. Pod niebytność tę zgubę mu gotowano; zfabrykowane liſty, fałſzywi świadkowie naſadzeni, oſkarżony o zdradę przeciwko Maieſtatowi Nils-Stur. Krol zgroma-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

dził Stany Krolestwa do Upſalu; urościł ſobie, albo uwierzył faworytom ſwoim, y donioſł zgromadzeniu, że ſpiſek przeciwko Krolewſkiey iego oſobie był uknowany; kazał poareſztować kilku znacznieyſzych Panow, to ieſt: Suanta-Stura z Synem Erykiem, Erykſona, Baniera, y Jwerſona. Nils-Stur z Lotaryngii powraca, ſprawia ſię z ſwoiego Poſelſtwa Krolowi, y znowu do łaſki przywrocony. Eryk nawiedza w więzieniu Sturow, przepraſza ich, y niby ſię z niemi ſzczerze godzi, ale wkrotce potym napotkawſzy idącego Nils-Stura, ſztylet w pierſiach iego topi. Pan ten aż do podziwienia cnotliwy, wyciąga z blizny zkrwawiony ſztylet, całuie, y z pokorą Krolowi zaboycy ſwoiemu oddaie. Zbytek ten pokory y cnoty nie ucalił mu życia; zabili go ſłużący Eryka okrutnieyſi ieſzcze od Pana. Po tym zaboyſtwie Eryk w iakąś roſpacz wpadł y w pomieſzanie. Dyonizyuſz Beurré, ktory nauczycielem był Krola, gdy go o tę zbrodnią odważył ſię ſtrofować, zabity z rozkazu Krolewſkiego. Panowie w niewolą pobrani o zdradę uroſzczoną, ſtraceni. Joran Peerſon wſzyſtkich tych okrucieńſtw Sprawca, przymuſił Stany do podpiſania przeciwko tym więźniom wyroku śmierci. Strapiony Eryk y ſumnienia zgryzotą, y zmyſłow pomieſzaniem, błąkał ſię przez trzy dni w ubiorze chłopſkim po laſach. Znaleziono go o kilka mil od Upſalu; a ſtaraniem Katarzyny przyſzedłſzy do ſiebie, żałował niewypowiedzianie zaboyſtw, ktore ſię podziały, obdarzył znacznie kre-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

wnych Panow ſtraconych, winę wſzyſtkę tych okrucieńſtw y nienawiść zwalił na Peerſona. Srogi ten Miniſter przeświadczony o nieprzeliczone zaboyſtwa naywięcey bez wiedzy Krolewſkiey popełnione, do więzienia wtrącony, y na przykładną śmierć od Senatu y Szlachty ſkazany; wſzakże ſąd ten nigdy uſkuteczniony nie był.

Duńczykowie tym czaſem nowe przygotowania do woyny czynią. Eryk boiąc ſię aby malkontenci z woyny tey korzyſtaiąc, nie oſadzili na tronie Xiążęcia Jana, poiednać ſię z nim poſtanawia. Jan uczyniwſzy Krolowi przyſięgę, y opiſawſzy ſię podług woli iego że ſię o tron ani za życia iego, ani po śmierci z krzywdą iego ſynow ſtarać nie będzie, wyſzedł z więzienia. Xiążę ten zaraz Krola Polſkiego do pokoiu y przyiaźni z Szwecyą nakłonił. Peerſon z więzienia wyzwolony, y do dawney łaſki od Krola przyięty.

1568.

Rozruchy domowe w Szwecyi znowu ſię wzmagaią, gdy Eryk za kochanka ſwoiego Peerſona radami ślepo idzie. Tak to zawſze kredyt zbyteczny iedney oſobie użyczony, fatalny być muſi y Narodowi, y ſamemu Monarſze. Marcin Helzyng gdy ſię ważył okazować Krolowi, iak to była rzecz dla niego ſzkodliwa, że ſię w ſwoim całe zatapiał Miniſtrze, ręką Krolewſką zabity zoſtał. Peerſon dawną u Monarchy łaſkę y potęgę odzyſkawſzy, chciał ſię uſprawiedliwiać w oczach ludu, albo raczey przeſladować ſwoich nieprzyiacioł. Przywiodł do tego

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

Krola, że daiąc publiczne cnocie y niewinności iego świadectwo, ogłoſił, iż Panowie ſtraceni w Upſalu, ſprawiedliwie ſkarani byli. Poſtępek ten ożywił w Panach y w Szlachcie dawną przeciwko Erykowi y faworytowi iego nienawiść. Pokazał ieſzcze Krol y nieroſtropność y nieſprawiedliwość ſwoię, gdy Xiążętom Braciom ſwoim chciał odebrać ich dzierżawy, a w zamianę naznaczyć im kraie świeżo zawoiowane w Jnflanciech. Dwa ſobie ztąd obiecował pożytki, ieden, że ſię tym ſpoſobem Xiążąt z Kroleſtwa pozbędzie; drugi, że ci zawſzeby woynami z Moſkwą, Polſką, y Danią zabawni byli, dla obrony kraiu zewſząd nieprzyiacielem otoczonego. Gdy Xiążęta niechcieli na te wymiany przyſtać, Krol zgubić ich poſtanowił, y do wykonania ſzkaradney tey zbrodni naznaczył dzień, ktorego uroczyście miał ślub brać z Metreſſą ſwoią Katarzyną, razem Sioſtrę ſwoię Zofią za Xiążęcia Saſkiego na Lawenburgu wydawać. Twierdzą niektorzy, że Katarzyna o ſpiſku tym uwiadomiła Xiążęta; ale rzadka rzecz, aby w kobietach takiego gatunku od nayokropnieyſzych zbrodni wſtręt miało przyrodzenie. Podobnieyſza ieſt do prawdy, że wiadomość o zamyśle Krola od Sioſtry ſwoiey powzięli.

Xiążęta z Panami nieprzyiaznemi Erykowi wiążą ſię w Upſalu, y na iego detronizowanie zmawiaią. Do ułatwienia ſwoiego proiektu otrzymuią przez ſtaranie Krola Polſkiego przymierze z Danią na ſześć mieſięcy. Eryk nie wiedząc o niczym, co ſię przeciwko niemu gotuie, zapraſza Xiążąt na ſwoie, y

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

Zofii weſele. Złożyli ſię ci pozornemi przyczynami od znaydowania ſię na uczcie, ktora fatalną dla nich być miała. Tym czaſem gdy ſię w Sztokolmie cieſzono, Xiążęta wziąwſzy *Wadſtenę*, *Stekeburg*, *Lekoo*, y partyą ſwoię znacznie wzmocniwſzy, napiſali do Krola dopraſzaiąc ſię, aby traktatu z niemi zawartego przeſtrzegał, Peerſona od ſiebie odegnał, y ſprawiedliwiey nad Narodem panował. Eryk dał odpowiedź zuchwałą, ktora bardziey ieſzcze umyſły rozjątrzyła. Xiążęta wydanym Manifeſtem ogień domowey woyny w całey Szwecyi wzniecili. Krol wyſzedł z woyſkiem przeciwko Braciom, pobił ich pierwſzą ſtraż, y *Nikopinge* do Xiążęcia Karola należącą ſpalił. Xiążęce woyſka zawſze potym były zwycięſkie; pobici w kilku potrzebach Krolewſcy; wielu z partyi Eryka, ſam nawet Xiążę Magnus z Xiężną małżonką ſwoią, y z Elżbietą iey Sioſtrą do Xiążąt przeſzli. Obleżony na oſtatek Krol w Sztokolmie chciał o zgodę traktować; Xiążęta domagali ſię naprzod, aby im był wydany Peerſon, na co pozwolił Eryk. Okrutny ten klęſk Narodowych Sprawca, ſrogi ten nieroſtropnego y ſłabego Krola Miniſter, ciągniony na torturach przyznał ſię do ſtraſznych zbrodni, wydał y to, że Krol zamyślał zrabować Sztokolm, podpalić, y uciec z bogactwami. Peerſon godną czynności ſwoich śmiercią, a końcem faworytow zwyczaynym ſtracony. Xiążęta zapobiegaiąc aby Krol okropnego zamyſłu nie uſkutkował, ściśley Miaſto oblegli. Wyprawiony od Eryka do Krola Duńſkiego po odſiecz Kuryer w drodze przeięty, y w Kalmarze, lubo liſty w morze

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ERYKA XIV.

wrzucił, zabity. Magiſtrat Sztokolmſki doniosł Krolowi, że nie mogąc dłużey wytrzymać obleżenia, podda Miaſto, proſił tudzież Krola, aby o ſwoim ocaleniu chciał myśleć. Lecz gdy Krol wzbraniał ſię Miaſta opuścić, Magiſtrat umowiwſzy ſię taiemnie z Xiążętami, bramy im otworzył. Woyſko Xiążąt wchodzi; Krol w Kościele w ten czas będący, wybiega, chcąc ſię do Zamku ſchronić; Stenon-Erykſon dogania Krola, y grozi ſtrzeleniem, ieżeli ſię nie podda. Gdy ſię Krol opiera, ieden z Krolewſkiey ſtraży przebiia włocznią Erykſona, y Krolowi czas do ucieczki do Zamku daie. Obleżony tam proſi o kapitulacyą, a zakładnikow od Xiążąt wziąwſzy, ſtawia ſię w Katedralnym Kościele, tam zrzeka ſię tronu, y Xiążęciu Karolowi poddaie ſię, proſząc tylko o uczciwe y nieciężkie więzienie. Stany Kroleſtwa donioſły zaraz Erykowi, iż go iuż nie uznaią za ſwoiego Pana. Odprowadzony do Zamku, y pod ſtraż krewnym Panow z rozkazu iego w Upſalu zabitych oddany.

1568. *Wſtęp na tron.*	*Przypadki znakomitſze pod panowaniem* JANA III.

JAN III. *tron po Bracie ſwoim oſiada 29 Września 1568 ogłoſʃony od Stanow zgromadzonych w Sztokolmie; koronowany w Upſalu 1569.*

1568.

Xiążę Jan wieżdża do Sztokolmu, y tam Krolem ogłoſzony zoſtaie; co uraziło Xiążęcia Karola ſpodziewaiącego ſię, że wſpolnie z Bratem rządy Kroleſtwa ſprawować będzie. Taka bowiem między Xiążętami była umowa, gdy ſię na detronizacyą Eryka wyprawiali. Nowy Krol poświęcaiąc zemście pierwſze dni ſwoiego panowania karze śmiercią tych, ktorzy Upſalſkiego zaboyſtwa winnemi byli. Do Danii ſtaraiąc ſię o pokoy, albo przynaymniey o przymierze, Poſłow wyprawia; ci z obrębow mocy ſobie pozwoloney wykroczyli, podpiſuiąc ſromotnego y uciążliwego dla Szwecyi pokoiu artykuły, ktore przeto nie były od Krola przyięte.

1569.

Na Seymie Sztokolmſkim obranie Jana ztwierdzone, Eryk na więzienie wieczne ſkazany, a potomſtwo iego od prawa do naſtępſtwa na tron odſądzone. Biedny Krol w ściſłym więzieniu zamknięty, głodem był, zimnem, y pragnieniem trapiony, natrząſano ſię

Małżonka.	*Potomstwo.*	1592. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czasu panuiący.*
KATARZYNA Zygmunta I. Krola Polskiego, y Bony Sforcyi Xiężniczki Medyolańskiey Corka poślubiona Janowi 1562. Umarła 1583.	Zygmunt Krolem Polskim obrany 1587. Jan.	JAN III. umiera w Sztokolmie 17. Listopada 1592.	*Cesarze.* Maxymilian II. 1576. Rodolf 1612. *Krolowie Franc:* Karol IX. 1574. Henryk III. 1589. Henryk IV. 1610. *Angielscy.* Elżbieta 1603. *Polscy.* Zygmunt August 1572. Henryk Walezyusz 1574. Stefan Batory 1586. Zygmunt III. 1632. *Duńscy.* Fryderyk II. 1588 Krystyern IV. 1648. *Carowie Moskie:* Jwan Wasilewicz 1584. Fiedor Jwanowicz 1597.
Gunnilla Bielka Corka pewnego Senatora Szwedzkiego.			

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

z niego, y tyſiączne wyrządzano mu przykrości od ſamey śmierci okrutnieyſze. Oluf Steenbock, ktoremu Eryk w ſtraż był oddany, zgruchotał mu ramię ſtrzeleniem z piſtoletu, y przez znaczny czas pływaiącego we krwi bez pomocy żadney zoſtawił. O! iak często fortuna okrutne ſobie igrzyſko czyni z loſu tych ludzi, ktorych poniekąd wielkiemi łaſkami obdarzyła!

1570.

Woyna z Moſkwą y Danią nie uſtawała. Mikołay Kurſel Generał Duńſki *Rewlu* w Jnflanciech dobył, y Kommendanta Oxenſtierna z żoną y dziećmi wziął w niewolą. Fortecę tę Szwedzi fortelem odzyſkali. Car Moſkiewſki oświadczył ſię Jnflantczykom, że będzie ich obrońcą, y że chce Magnuſa Xiążęcia Holſztyńſkiego Krolem Jnflanckim ogłoſić. Xiążę poiechał zaraz do Moſkwy, gdzie poślubiwſzy ſobie Maryą Cara Sioſtrzenicę powrocił do Jnflant z woyſkiem 25 tyſięcy, dobywał *Rewla*, y *Wittenſteina*, ale z znaczną ſtratą oppędzony.

W Sztetynie tym czaſem pracowano na przywrocenie pokoiu. Poſłowie Ceſarza, Krolow Francuſkiego y Polſkiego, y Auguſta Saſkiego Elektora ziechali ſię imieniem Panow ſwoich być pośrzednikami między Szwecyą, Danią, y Lubeką. Pięć mieſięcy na upieraniu ſię przy wzaiemnych pretenſyach ſtrawiono. Krol Szwedzki chcąc wſzyſtkie ſwoie ſiły na Moſkwę obrocić, zawarł pokoy z Danią lubo pod uciążliwemi obowiązkami. Zrzekł ſię wſzelkich praw y pretenſyi do Norwegii, Skanii, Hallandyi,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

Blekingii, oddał *Jemptland*, y *Hermland*; trudności o Inflantach y herbie na inſzy czas do ułatwienia odłożone. Tymże traktatem Duńczykowie wrocili *Elfsburg* Szwedom, ktorzy tamtym okrętow woiennych ośm oddali, y 150 tyſięcy talerow trzema ratami w przeciągu lat trzech wypłacić obowiązali ſię. Wſzyſtkie te artykuły były potwierdzone, y uiſzczone. Procz tego Monarchowie obadwa, iako Panowie Baltyckiego morza mieli złączonemi ſiłami morze od rozboynikow oczyſzczać, dla ubeſpieczenia handlu y żeglugi.

1571.

Krolowa nakłania Krola, aby wiarę Katolicką przywrocił do Szwecyi. Krol czyni niektore ciche y nieznaczne kroki do tego celu, wprowadzaiąc naprzod reformę iakąś w Duchowieńſtwo. Arcy-Biſkup Upſalſki Nerycyuſz napiſał Xiążeczkę ſkład niby wiary zamykaiącą, y w nię z rozkazu Krolewſkiego niektore artykuły podług Religii Katolickiey przydał. Pismo to było z razu od Duchowieńſtwa w Upſalu zgromadzonego potwierdzone, ale potym wiele hałaſu naczyniło, gdy Jan Herbſt przeciwko niemu odpiſał. Nie miał Jan ani tey roſtropności, ani tego ſzczęścia do wrocenia Katolickiey Religii, ktorą miał do iey wytępienia Guſtaw.

1572.

W Polſzcze po śmierci Zygmunta Auguſta Szwagra Krola Jana, Domu Jagiełły oſtatniego płci męſkiey potomka, było bez-Krolewie. Krol Szwedzki ſtarał ſię o tron Polſki przez Poſła ſwoiego Jana Lor-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem JANA III.

cha; ale Polacy z pomiędzy wſzyſtkich Kandydatow obrali ſobie za Pana Henryka Walezyuſza Xiążęcia Andegaweńſkiego, Brata Krola Francuſkiego Karola IX.

1573.

Forteca Wittenſtein przez Moſkwę dobyta, gdzie Car z nieſłychanym obſzedł ſię okrucieńſtwem z Kommendantem, Szwedami, y Jnflantczykami, ktorzy mu ſię w ręce doſtali. Z takąż dzikością inſze woyſka Moſkiewſkie Eſtonią plondrowały. Mikołay Akeſon Generał Szwedzki wyſzedł z Miaſta z garſtką małą w pole, ſpotkał Moſkwę u Miaſta *Lod*; Jnflantczykowie przerwali pierwſze glity piechoty nieprzyiacielſkiey, ale poſtrzegłſzy liczbę nierownie od ſwoicy większą, pierzchnęli ſamych Szwedow na placu potyczki zoſtawiwſzy. Ci, lubo ich nie więcey było iak 600. iazdy, a 100. piechoty, z taką walecznością przeciwko 16. tyſięcom Moſkwy potykali ſię, że trupem ſiedm tyſięcy położywſzy, reſztę rozegnali, y tyſiąc wozow z bagażami zabrali. Zwycięſtwo tak wielkie garſtką tak ſzczupłą otrzymane, między nayznacznieyſzemi liczyć ſię ſłuſznie powinno. Szwedzi ſzturmuią do *Weſſenbergu*, y *Telsburgu*, ale bez ſkutku, owſzem z znaczną ſwoich ſtratą. Między Niemcami y Szkotami, ktorych Krol na żołdzie ſwoim trzymał, zaięła ſię kłotnia; Piechota Szkocka prawie cała od Jazdy Niemieckiey wyrżnięta. Moſkale iazdę Szwedzką porażaią, y *Pernawę* ſzturmem biorą. Flotta także Szwedzka pod *Narwę* wyſłana, znacznie od wiatrow uſzkodzona.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

1575.

Krol ſtateczny przy ſwoim zamyśle wrocenia do Szwecyi Katolickiey Religii, naznacza do *Sztokolmu* ziazd Biſkupom y Predykantom każdey Dyecezyi, pod pozorem przyſtąpienia do obrania nowego Arcy-Biſkupa po śmierci Nerycyuſza; w rzeczy zaś chciał przywieść Duchowieńſtwo do przyięcia artykułow y obrządkow Kościoła Rzymſkiego, tudzież ułożonego za rozkazem ſwoim Formularza, ktory nazwano *Liturgią Kościoła Szwedzkiego podług nauki Katolickiego y prawowiernego Kościoła.* Otrzymał Krol przyięcie niektorych artykułow, ale nie mogł doſtąpić owey iednomyślności w wierzeniu y czci, ktora w całym być powinna Kościele. Z nową tą Liturgią wyſłany do Stolicy Rzymſkiey Ponc de la Gardie; ale Papież Grzegorz XIII. zganił takie kroki Krolowi, ktory rozgniewany chciał ſię z Greckim Kościołem związać, zrozumiawſzy zwłaſzcza, że Patryarcha Konſtantynopolitańſki nie byłby od tego dalekim. Przeciwko niechcącym przyiąć nowey Liturgii tak Duchownym iak Swieckim, poſtanowił Krol ſurowości zażywać; ale rzadko w materyi wiary moc ſkutkuie, y nie wiem czy nie upornieyſzemi umyſły czyni. Zwadki te wiele w krain rozruchu naczyniły, a nie pożytkowawſzy nic dla prawdy, były nader publiczney ſpokoyności ſzkodliwe.

1578.

Krol Eryk bliſko dzieſięć lat w niewoli trzymany, kuſił ſię po kilkakroć wyiść z więzienia;

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

partyzantow ieſzcze w Szwecyi miał nie mało; a Janowi reforma, ktorą chciał czynić w Religii, wielu malkontentow ſprawiła; tak dalece, że Jan nie ſądził ſię dość beſpiecznym, pokiby żyw był Eryk. Do czegoż y dobrych poniekąd Krolow nie podwodzi boiaźń ſtracenia tronu? Rozumieią, że oſobiſtemn ich beſpieczeńſtwu nie tylko mogą, ale y powinni ſakryfikować nayświętſze ſprawiedliwości, y nawet przyrodzenia obowiązki. Krol Jan za radą y zdaniem Senatu, y niektorych oſob z innych Stanow, iakby to tym niewinność ſwoię ocalił, kazał otruć nieſzczęśliwego Krola, Brata ſwoiego. Ciało umarłego ukazano ludowi, aby żaden oſzuſt przywdzianym Eryka nazwiſkiem nie zwodził. Wſzyſtka panuiącego chwała zależy od wyboru Miniſtrow. Eryk zakochał ſię y zatopił w człowieku podłym, matactwa, nieſprawiedliwości, zemſty, okrucieńſtwa, pełnym; y ſam też wſzyſtkie ſwoiego Faworyta wyſtępki w ſiebie przeiął. Nie miał porządnego y ſtałego w rządzeniu poddanemi układu; pſował y odmieniał wprędce co raz uſtanowił; nie był Panem woli y zamyſłow ſwoich, dopieroż namiętności. Pan ten, ktorego umyſł, rownie iak ſerce, był nieſpokoyny, nieſtateczny, miał niektore chwile pomieſzania, porywczości, y gwałtowności, po ktorych znowu wpadał w ſłabość y niemożność iakąś. O! iak biedne ſą Narody, ktorym tacy zdarzaią ſię Krolowie! O! iak razem godni opłakania Krolowie, ktorych urodzenie na tron ſadza, nie daiąc im cnot ani przymiotow do panowania

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

potrzebnych! Eryk ieſt ſmutnym przykładem owych Monarchow, ku ktorym natura ſzczodrą oraz y ſkąpą nazbyt pokazała ſię.

1579.

Papież przyſyła do Szwecyi Antoniego Poſſewina *Societatis Jeſu* w charakterze Nuncyuſza ſwoiego. Przyięty w Sztokolmie z wielką uczciwością muſiał dla poſpolſtwa Ceſarſkim Posłem udawać ſię. Poſſewin zachęcał Krola, aby porzuciwſzy dyſſymulacyą, oświadczył ſię iawnie Obrońcą Rzymſkiey Katolickiey wiary. Jan chciał powagą ſwoią przymuſić Szwedow, aby ſię do łona Kościoła Rzymſkiego wrocili, ale tyle znalazł odporu y w Duchowieńſtwie y w ludzie, że muſiał porzucić drogę mocy y muſu, a łagodnością nadrabiać. Gotus Arcy-Biſkup Upſalſki umiera. Krol na iego mieyſce mianuie Wawrzeńca Magnuſa, ktorego wprzod wyprawił do Włoch, aby ſię tam artykułow wiary Katolickiey doſkonale wyuczył. W Zamku Krolewſkim była Kaplica, gdzie Mſze Swięte obrządkiem Kościoła Rzymſkiego dla Krola odprawiały ſię. Xiążę Karol bardzo był nie kontent z odmian, ktore Krol Brat iego w Religią wprowadzał. Duchowieńſtwo w Prowincyach do Xiążęcia należących będące, miało wraz z Xiążęciem ziazd w *Nikopindze*, gdzie wſzyſcy przyſięgą, y podpiſami rąk właſnych obowiązali ſię obſtawać przy artykułach *Składu Außburſkiego.*

Woyna tym czaſem w Jnflanciech nie uſtawała. Car *Wenden* oblega. Jerzy Boye Generał Szwedzki złączywſzy ſię z Jędrzeiem Sapiehą, ktory partyą

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

Polakow kommenderował, uderzyli na 18. tyſięcy Moſkwy, połowę trupem położyli, ieńcow mnoſtwo, y zdobyczy znaczney doſtali.

1580.

Seym w *Wadſtenie*, na ktorym Stany więcey o materyi Religii, niż o innych potrzebach radzą. Proſzą Krola, aby przeſtał dawać poręki Katolickiey wierze, y Krolewicza przyſzłego na tron naſtępcę w Proteſtantſkiey Religii wychowywał, ale Krol niechciał od ſwoiego ułożenia odſtąpić.

Krolowie Szwedzki z Polſkim czynią ligę przeciwko Moſkwie; artykuł głownieyſzy traktatu był, aby oba Krolowie iednegoż czaſu na Moſkwę uderzyli, a zdobyte na nieprzyiacielu kraie, ſwoie każdy trzymali. Gdy Stefan Batory z Zamoyſkim Hetmanem ſwoim przyległe Litwie Miaſta Moſkiewſkie ſzczęśliwie zdobywał; Pont de la Gardie *Padys* w Jnflanciech ſzturmem wziął, y załogę nieprzyiacielſką tam będącą w pień wyciął, *Weſſenbergu* dobył, gdzie prochow y wſzelkiego woiennego ſprzętu wiele znalazł; wiele procz tego innych Miaſt y Zamkow iemu ſię poddały. Waleczny ten Generał gdy tak pięknie Oyczyznie ſłużył, nie uſzedł zazdrości zwyczayney wielkich zasług towarzyſzki. Jakob Typot Sekretarz Krolewſki, ſkrytemi podſtępami ſwoiemi uſiłował go w podeyźrzenie u Dworu wprawić. Ale Pont de la Gardie oczyścił ſię zupełnie z niegodziwego udania, a zazdroſny y złośliwy podſzczuwacz na więzienie wieczne ſkazany ucieczką do Niemiec ſchronił ſię. Zawſze niewinność y cnota poźniey

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

albo rychley uſprawiedliwione być muſzą, a niepoczciwych podſtępcow y zawſtydzenie potyka, y w ſidła, ktore na innych zaſtawiali, ſami wpadaią.

1582.

Tatarzy weſzli w ligę z Szwedami y Polakami przeciwko Moſkwie, czym Car zatrwożony, ſtara ſię przez Papieża pośrzednictwo pokoy z Polſką otrzymać. Grzegorz XIII. ſpodziewaiąc ſię że uſługą tą pociągnie Cara y Narod cały do Unii z Kościołem Rzymſkim, wyprawił wſpomnionego wyżey Poſſewina do Moſkwy y do Polſki, aby Krola Stefana do pokoiu, a Cara do przyięcia Rzymſkiey Unii ſkutecznie ſkłonił. Dzielny ten y obrotny Miniſter ziednał Moſkwie od Polſki pokoy; ale Krol Batory widząc potym, że nadzieie Stolicy Rzymſkiey od Cara uczynione tylko wymyſłem były do otrzymania pokoiu użytym, nie mogł odżałować, że z pośrzod biegu zwycięſtw dał ſię od woyny odwieść.

1583.

Stany Szwedzkie zgromadzaią ſię w Sztokolmie. Zygmunt naſtępcą na tron po Oycu naznaczony. Na tymże Seymie o Kościelnych intereſach wiele było hałaſu. Dokazał ſwoiego Krol, że nową Liturgią y obrządki niektore wprowadził, y poſtanowiono, iak winnych zelżonego Maieſtatu tych karać ktoryby ſię od nich odpiſywać ważyli. Poſtanowiły tudzież Stany, aby Xiążęciu Karolowi całe nie było wolno nic odmieniać, lub przepiſywać w Religii, ale żeby ſię we wſzyſtkim do ſeymowych uchwał

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

ſtoſował. W Krolu pomnażała ſię co raz bardziey nieufność przeciwko Xiążęciu, ktory y w ten czas w *Heidelberdze* bawiąc z Krolami Nawarry, Anglii, y Danii w ligę ku obronie wiary Proteſtantſkiey wchodził.

Krolowa Katarżyna umiera, a z nią wiara Katolicka wielką podporę w Szwecyi traci. Krol żeni ſię z Gunnillą Bielką Proteſtantką. Nowa małżonka y Senatorowie Krolowi przychylni radzą mu, aby ſię nie wydawał zbyt iawnie z ſwoim ku Kościołowi Rzymſkiemu przywiązaniem, oſtrzegaiąc, iż te ſpory Religii mogłyby mu być fatalne, y podſycić kſztałtnym pozorem Xiążęcia Karola ambicyą. Krol z oſtrzeżenia tego nie omieſzkał korzyſtać, y Katolikom ſchadzek w Sztokolmie, ktore im przedtym wolne były, zakazał.

1586.

Przymierze z Moſkwą dawniey do lat dwoch zawarte, do czterech przewleczone. Pont de la Gardie z Poſelſtwa z Moſkwy powracaiąc pod Narwą zatonął. Wielki ten czaſow ſwoich Generał był rodem Francuz z znacznego domu w Langwedocyi idący. Przymiotami ſwoiemi y zaſługami woiennemi wielką ſobie łaſkę u Krola Jana pozyſkał, ktorego Corkę z nieprawego łoża Zofią za małżonkę poiął, z poſagiem Miaſt kilku na Moſkwie walecznością ſwoią zdobytych.

Nieufność Krola przeciwko Xiążęciu Sudermanii wzmagała ſię. Poſłał do niego Krol, aby ſię ſtawił na Seym do Wadſteny dla uſprawiedliwie-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

nia ſię z poſtępkow ſwoich. Xiążę boiąc ſię iakiego niebeſpieczeńſtwa nie był poſłuſzny, owſzem z woyſkiem w naybliżſzey *Wadſteny* wioſce zaobozował. Ale Stany pogodziły go z Krolem.

1587.

Bez-Krolowie w Polſzcze po śmierci Stefana Batorego. Krolowa Anna Wdowa Stefana, a Katarzyny zmarłey Krolowy Szwedzkiey Sioſtra zebrała znaczną w Polſzcze partyą życzącą mieć za Krola Zygmunta. Wyprawieni od Krola Jana do Polſki Posłowie Sparyuſz y Braheuſz intereſu tego dobrze y ſzczęśliwie dotarli. Zygmunt Krolem Polſkim obrany. Posłowie Szwedzcy przyięli y podpiſali imieniem ſwoiego Pryncypała artykuły od Polakow podane. Głownieyſze zawierały wieczne między Polſką y Szwecyą przymierze, uſtąpienie Rzeczypoſpolitey cząſtki Jnflant pod panowaniem Szwedow będącey, utrzymywanie na morzu Baltyckim Flotty, y pięciu fortec na granicach Polſkich koſztem właſnym Zygmunta wyſtawienie. Artykuł o Jnflantach długo był y dużo trudniony. Gdy Marcin Leśniowolſki Kaſztelan Podlaſki Poseł od Rzeczypoſpolitey do Sztokolmu przybył, Stany Szwedzkie przed wyiazdem Zygmunta do Polſki utwierdziwſzy naſtępſtwo na tron po śmierci Oyca obranemu Krolowi Polſkiemu, wymogli na Janie y Zygmuncie podpis wielu warowanych ſobie artykułow, między innemi że kłocić Szwecyi względem wiary nie będą, y że Rzymſką wyznaiącym Religią więcey ſwobod

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
JANA III.

nad te, ktore na ow czas dzierżyli, nie nadadzą. Jnſze artykuły tykały ſię całości praw Narodowych, Jnflantſkiego intereſu, y gatunku rządow, ſkoro obadwa Kroleſtwa pod iednym Panem zoſtawać będą. Na koniec to ſobie warowali Szwedzi, iż od przyſiężonego Krolowi poſſuſzeńſtwa wolni będą, ieżeliby w czym te obowiązki pogwałcił.

1588. *y dalſze.*

Zygmunt do Polſki przybywſzy, zakończenie ſporu o Jnflanty do śmierci Oyca ſwoiego odkłada, co ſię Krolowi y Senatowi Szwedzkiemu nie podobało.

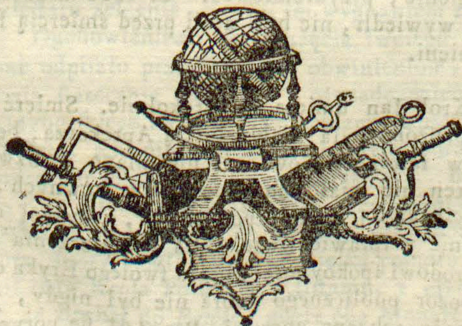
W Prowincyach do Xiążęcia Karola należących dotąd nowa Liturgia nie była przyięta. Krol niechcących ſię poddać obwinia o bunt, o herezyą, o Maieſtatu zelżenie, y grozi im wygnaniem z Państwa. Duchowieńſtwo od Xiążęcia ſwoiego poduſzczone odpiſało przeciwko tym obwinieniom, nową Liturgią ſtatecznie odrzuciło z oświadczeniem, że od Auſzburſkiego Składu y Katechizmu Luterſkiego nie odſtąpi. Kłotnie te kościelne bardziey coraz ſerca braterſkie przeciwko ſobie roziątrzały. Bał ſię Krol, aby Xiążę otwarcie broni przeciwko niemu nie podnioſſ, y żałował, że nie miał przy ſobie Zygmunta, ktory mogłby mu być wielką pomocą. Namowił tedy Krola Polſkiego y liſtami, y przez Poſłow, że ziechał do *Rewlu*, gdzie oba Monarchowie przez czas nieiaki bawili. Polacy y Szwedzi tamże przytomni nalegaią rownie o powrot Zygmunta do

Polſki; pierwſi bali ſię, aby ich Krol przykładem Henryka nie porzucił; ci ażeby w nieprzytomności Zygmunta, Polacy innego ſobie nieprzyiaznego Szwedzkiemu Narodowi nie obrali. Wſzakże wſzyſtkie rady, nalegania, prozby, nic nie ſkutkowały u Jana, ktory koniecznie chciał z ſobą Zygmunta wziąć do Szwecyi. Na koniec gdy Kanclerz y Hetman W. K. Zamoyſki donioſł Krolowi, że Tatarzy w Polſkę wkroczyli, y Turcy woyną grożą, muſiał powrocić do Polſki Zygmunt. Krol zaś Jan do Sztokolmu wrociwſzy urościł ſobie, że ſpiſek przeciwko niemu uknowano, y że dla tego nalegano o powrot Zygmunta do Polſki, aby beśpieczniey rozrożnienia między nim y Xiążęciem zaięte rozżarzać. Uprzątaiąc tedy wſzelkie niebeſpieczeńſtwo, pogodził ſię z Xiążęciem, a Panow, na ktorych mogł mieć porozumienie, przyareſztował. Ci lubo niewinność ſwoię wywiedli, nie byli atoli przed śmiercią Krola uwolnieni.

1592.

Krol Jan umiera w Sztokolmie. Smierć iego przyſpieſzona była niebiegłością Aptekarza, bo Lekarzow ieſzcze na ow czas nie miano w Szwecyi. Pan ten nie miał namiętności gwałtownych, ani wad ciężkich; kochał poddanych, panował doſyć łagodnie y ſprawiedliwie. Dla ubeſpieczenia ſobie y Narodowi ſpokoyności, brata ſwoiego Eryka otruł; ale pozor publicznego dobra nie był nigdy, y być nie może ochroną zbrodni. Brzydził ſię potym ſam Jan ſwoim bratoboyſtwem, y poddał ſię włożoney

na niego od Nuncyusza Possewina pokucie. Umiał poznawać, y odpłacać przymioty zdatne, miał przeto dobrych Generałow, y wiernych poddanych. Skryty z przyrodzenia żadnemu się Ministrowi cale nie zwierzał. Lepszy Polityk niż Woiennik więcey wskorał traktatami niżeli orężem; wszakże nie wiedział prawdziwego y dobrego mocy użytku, bo się gruntowniey w ten czas y pewniey prawa swoie y pokoy zachowuią, kiedy iest przytomne od oręża poparcie. Katolickiey Religii szkodził więcey niżeli pomogł skrytemi y dalekiemi od iey wrocenia do Szwecyi krokami. Nie śmiał się wyiawić Katolikiem, y podobno bardziey czynił przez chęć przymilenia się Krolowy małżonce swoiey, niż przez prawdziwą gorliwość.

1592.
Wſtęp na tron.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ZYGMUNTA.

ZYGMUNT *Krolem Polſkim obrany* 1587. *tron Szwedzki oſiada* 1592. *koronowany od Biſkupa Stregneſkiego w Upſalu* 1594.

1592.

SMierć Jana taiona była w Sztokolmie przez dwa dni. Skarbiec Krolewſki zrabowany. Xiążę Karol iuż po śmierci Krola z *Tellii* przybywa, więzienia wſzyſtkie otwiera, Panow, ktorzy z rozkazu Krolewſkiego pod ſtrażą trzymani byli, do wolności, dobr, y urzędow wraca, Zygmuntowi o śmierci Krola Oyca iego donoſi, y radzi, aby ſpieſzno dla odzierżenia tronu przyieżdżał. Tym czaſem kommendantom Eſtonii zaleca, aby wiernemi byli Oyczyznie, y nie ſłuchali rozkazow Krola, ieżeliby chciał, aby Miaſta Rzeczypoſpolitey Polſkiey oddali. Hrabia Lewenhaupt rozkazy te tłomaczył za pierwſzy krok dążący do oſiągnienia tronu Xiążęcia ambicyi. Zagrzał do wierności ku Zygmuntowi Obywatelow Gotlandyi Zachodniey, a ſam ſchraniaiąc ſię przed gniewem y zemſtą Xiążęcia do Polſki uiechał; toż ſamo uczynił Oluf Steenbock. Oba ci Panowie wzmacniali w Zygmuncie podeyźrzenia y nieufność przeciwko

Małżonka.	*Potomstwo.*	1632. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czasu panuiący.*
ANNA Corka Karola Arcy-Xiążęcia Austryackiego, Wnuczka Ferdynanda I. Cesarza, poślubiona Zygmuntowi 1592. umarła 1598.	WŁADYSŁAW panował w Polszcze po Oycu.	Zygmunt lat maiąc 66 umiera w *Warszawie* apoplexyą ruszony 1632. pochowany w *Krakowie.*	*Cesarze.* Rodolf 1612.
			Krolowie Franc: Henryk IV. 1610.
	JAN KAZIMIERZ panował po Bracie.		*Angielscy.* Elżbieta 1603.
KONSTANCYA Siostra Anny zaślubiona 1605. umarła 1631.	Jan Albert był Biskupem Krakowskim y Kardynałem.		*Polscy.* Zygmunt III. 1632.
	Karol Ferdynand był Biskupem Płockim y Wrocławskim.		*Duńscy.* Krystyern IV. 1648.
	Anna Katarzyna zaślubiona Filipowi Falc-Graffowi Renu z linii Neyburskiey.		*Carowie Moskie:* Fiedor Jwanowicz 1597. Borys Gudenow 1605.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ZYGMUNTA.

Xiążęciu. Tym czaſem Krol przed odebraną ieſzcze o śmierci Oyca wiadomością wyſłał był Jakoba Horna do Xiążęcia, proſząc go, aby ſię rządow Państwa, ieżeliby śmierć na Krola przypadła, aż do ſwoiego przyiazdu podiął.

1593.

Xiążę rządy Państwa w ręku maiąc, zażył naprzod powagi ſwoiey do znieſienia Liturgii, a wprowadzenia w cały kray Auſzburſkiego Wyznania. Zgromadził Synod w Upſalu, na ktorym Katolicka wiara do ſzczętu znieſiona, obrońcy Liturgii z urzędow złożeni, Abraham gorliwy Proteſtant Arcy-Biſkupem obrany. Na teyże Schadzce ſtanęła uchwała, aby w ſądach nie apellować do Krola, gdy ſię w Polſzcze znaydować będzie. Uſtawy te miały być potwierdzone od Krola przed koronacyą, inaczey, obowiązało ſię Zgromadzenie bronić mu wſtępu na tron.

Krol poſyła kilku Szwedow, o ktorych wierności ku ſobie ufał, do Eſtonii, dla obięcia Kommend nad Fortecami do Szwecyi należącemi; Janowi Sparyuſzowi daie zlecenie, aby przyſięgę wierności od Finlandczykow odebrawſzy, Fortece zaufanemi kommendantami oſadził. Poſtępek ten nie podobał ſię Xiążęciu, y lubo liſt od Krola pełny przychylnego oświadczenia odebrał, atoli z ſpraw iego nieufność iawnie wyczytywał. Niezadługo Zygmunt rozkazał do ſiebie przyiechać Suercherſonowi z regeſtrami Skarbu Krolewſkiego, a Xiążęciu zalecił, aby Po-

ſelſtwo do Warſzawy wyprawił, proſząc dla niego o pozwolenie Stanow Rzeczypoſpolitey iechania do Szwecyi. Pozwolenie to ſnadno od Stanow na Seymie Warſzawſkim zgromadzonych otrzymał Thuron Bielk Poſeł Szwedzki. Wyiechał tedy Krol w przedſięwzięciu przywrocenia wiarę Katolicką do Szwecyi, maiąc z ſobą Nuncyuſza Papieſkiego Kardynała Malaſpinę, ktory mu potuchy w tych zamyſłach dodawał. Ale ſię pokazało, iako trudniey ieſt wykorzenić błędy, niż wprowadzić.

1594.

Stanąwſzy Krol w Szwecyi zkaſſował zaraz Soboru Upſalſkiego uſtawy, dopominał ſię tudzież, aby Katolicy w każdym Mieście Kościoł ieden dla wolnego obchodzenia ſwoich obrządkow mieli. Obruſzyli ſię Szwedzi przeciwko tym na Religią ſwoię zamachom, y proſili Xiążęcia, ktory w ſporkach tych oboiętnym ſię zmyślaiąc w *Grypzolmie* mieſzkał, aby Krola do łagodnieyſzych y ſpokoynieyſzych myśli nakłaniał. Przybył Xiążę do Upſalu z woyſkiem, y radził Krolowi, ażeby ſwobody Narodowe y wolność Religii potwierdził. Nierozſądne niektorych Konſyliarzow rady ledwo nie były fatalne Krolowi, ktory widząc nakoniec niewzruſzoną Szwedow ſtałość, uſtąpił od ſwoich pretenſyi, y był koronowany przez Biſkupa Stregneſkiego. W Kaplicy Zamkowey pozwolono Krolowi odprawiać wiary ſwoiey ćwiczenia.

Na Seymie Sztokolmſkim Stany upraſzaią Krola, ażeby im formę rządu na czas niebytności ſwoiey

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
ZYGMUNTA.

opisał; Krol wznawia interes y kłotnie Religii; postanawia mimo woli Senatu Kommendantem Zamku Sztokolmskiego Eryka Braheusza Katolicką wyznaiącego wiarę; na koniec nie uczyniwszy żadnego rozrządzenia powraca do Polski, Szwecyą w zamąceniu zostawuiąc. Senat po odieździe Krola naznacza Administratorem Państwa Xiążęcia; ktory w rządach nie tak się stosuie do rozkazow Krolewskich, iako raczey przymilenia się Senatowi y ludowi szuka; Braheuszowi Kommendę Sztokolmskiego Zamku odbiera, y Katolikow wszystkich z urzędow składa.

1595.

Xiążę Karol bez wiadomości, owszem przeciwko woli Krola, Stany Szwedzkie do *Suderkopingi* zgromadza. Tam ustanowiono, aby w Szwecyi nie cierpieć inszey nauki, oprocz Auszburskiey, aby Kapłani Katoliccy w przeciągu sześciu tygodni z kraiu się wynieśli, aby Zakonnice do *Wadsteny* wprowadzone od Krola, były wysłane, aby na potym inszą, procz Protestantskiey, wiarę wyznaiący, wywołanemi z Państwa bywali, y nic po Przodkach swoich y krewnych dzierżeć nie mogli; tym zaś, ktorzy przed koronacyą Zygmunta Katolicką Religią przyięli, pozwolono wprawdzie zostać w Szwecyi, ale urzędow posiadać, y publicznie obrządy wiary swoiey obchodzić, surowo zabroniono. Procz tego ustanowiono, aby uchwał żadnych od Krola z Polski przysłanych nie głosić, dopieroż nie wykonywać, pokiby od Xiążęcia z Senatem rostrząśnione y po-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ZYGMUNTA.

twierdzone nie były; względem wakanſow ułożono, aby Xiążę z Senatem mianował trzy oſoby, z ktorych iednę Krol miał obierać; na koniec żeby Krol nie mogł nikogo z urzędu złożyć, pokiby o zbrodnią nie był przekonany. W reſzcie zgromadzone Stany odnowiły przyſięgę wierności ku Krolowi; ale kroki ich wſzyſtkie dążyły do podeptania władzy Krolewſkiey, y oſtrzegały Krola, że był bliſkim ſtracenia dziedzicznego berła. Trzeba było Zygmuntowi ziechać ſpieſzno do Szwecyi, y rozſądnym to powagi, to łagodności użyciem zamachy te uśmierzyć; lecz Krolowi wrodzone było w ſprawach nayważnieyſzey wagi ociąganie ſię.

1596.

Zakonnice z *Wadſteny* przenieſione do Gdańſka; Katolikow także wielka liczba z kraiu wyſzła, niektorzy z nich, rownie iak ci wſzyſcy, ktorzy byli wierni Monarſze, a Karolowi przeciwni, ſchronili ſię do Finlandyi, ktorey Prowincyi Gubernatorem był Mikołay Fleming wierny Krolowi. Zygmunt odpłacaiąc mu tę ku Maieſtatowi ſwoiemu wierność, uczynił go Felt-Marſzałkiem. Tym czaſem do Szwecyi wyprawił Sapiehę, Działyńſkiego, Czyżewſkiego, Stenboka, y Braheuſza, zalecaiąc przez nich Xiążęciu y Senatowi, aby zamieſzania kraiowe powolnością zaſpokoili, a ku niemu z większym byli poſzanowaniem, niżeli na Suderkopińſkim pokazali ſię zieździe. Rzeczeni Poſłowie domagali ſię, aby tego ziazdu uſtawy, iako uſzczer-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ZYGMUNTA.

biaiące władzy Krolewſkicy, zniſzczone były. Lecz odpowiedź odebrali, że Stany uchwaliły to, co oſądziły koniecznie być potrzebnym do ocalenia ſwobod ſwoich, y że tego znośić nie mogą. Tym czaſem większa Senatorow liczba przed Poſſami ſkrycie wymowiła ſię, wſzyſtkie czynności Suderkopińſkiego ziazdu na ſamego Xiążęcia zwalaiąc. Wſzczęło ſię ztąd między Senatem y Xiążęciem rozrożnienie, y partya drugiego znacznie oſłabła.

1597.

Zygmunt korzyſta z tego rozrożnienia. Odbiera Xiążęciu Adminiſtracyą Kroleſtwa a oddaie ią Senatowi. Xiążę z partyzantami ſwoiemi ziazd w *Arbodze* ſkłada. Zgromadzenie to we wſzyſtkim do iego żądań powolne, iego ſamego Adminiſtratorem Państwa uznało, uſtawy Soboru Upſalſkiego względem wiary, rownie iak uchwały Suderkopińſkiego Seymu potwierdziło, obiecuiąc mieć za nieprzyiacioł Oyczyzny, y kłocicielow ſpokoyności powſzechney, ktorzyby byli przeciwni. Chciał Xiążę wymodz na Senatorach potwierdzenie tego ziazdu, ale iedni do Polſki uiechali, inni zwłokę czynili, czekaiąc od Krola pomocy. Dopiero Xiążę oręż podnośi, wchodzi z woyſkiem do Gotlandyi, Fortece, z ktorych Kommendanci wierni Monarſze powynośili ſię, żołnierzem ſwoim oſadza, y przyſięgę wierności od Obywatelow odbiera. Mimo te nieprzyiacielſkie kroki, Xiążę zmyślał ſię być wiernym Krolowi, do ktorego kilka liſtow piſał żaląc

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ZYGMUNTA.

ſię na Senat, y nań wſzyſtkę winę kraiowych rozruchow zkładaiąc. Krol nic nie odpiſuiąc, zachęcał Senatorow do wierności ku ſobie, y do zaſtawienia ſię Karola zuchwałości. Tym czaſem Karol Kommendantom, ktorych po Fortecach pooſadzał, przykazał, aby do nich nikogo nie wpuſzczali podeyźrzanego o złe przeciw Oyczyznie myśli, nawet y ſamego Krola, ieżliby wprzod nie dał przyrzeczenia na piśmie, że uchwały Upſalſkie zachowa, y nic z uſzczerbkiem Oyczyzny, lub Xiążęcia czynić nie będzie. Zwołał zatym do Sztokolmu Stany, aby pozor rządu zachował; Zgromadzenie to było zbiorem ludzi cale iemu przyſięgłych, ſnadno przeto wyiednał uchwałę, aby Senatorow nieprzytomnych mieć za buntownikow, a Finlandyą y inſze Prowincye mocą przymuſić do przyięcia uſtaw Suderkopińſkiego Seymu.

1598.

Poſzedł wnet do Finlandyi Karol, Zamek *Aboo* wziął, ieńcow wiele, y okrętow woiennych kilka z Portow tey Prowincyi zabrał. Ale Zamek na Krola wprędce odzyſkany. Samuel Łaſki Poſeł od Krola do Szwecyi przyieżdża, żali ſię imieniem Zygmunta na Xiążęcia, że Senat rozegnał, wiernych Krolowi poddanych w niewolą poimał, na Finlandyą uderzył, y na Seymach uſzczerbiaiące powadze Krolewſkiey ſtanowił prawa. Odpowiedź Xiążęcia taka była, że Krol z woyſkiem poiechać do dziedzicznego Kroleſtwa muſiał. Karol znaczną maiący

Przypadki znakomitsze pod panowaniem ZYGMUNTA.

partyą, y flottę Szwedzką pod swoiemi ordynansami, chciał własnemu Monarsze prawa, y artykuły pokoiu przepisywać. Krol odrzucił ie, y gotował się do broni. Pod *Stegeborgiem* stoczona między Krolewskiemi y Xiążęcemi lekka utarczka. Krol do *Linkopingi* odieżdża; Xiążę z woyskiem swoim za nim ciągnie, potyczkę zwodzi, y ludzi Krolewskich znacznie poraża. Mogłby był cale znieść Krolewskie woysko, ale niechciał korzystać z zwycięstwa, owszem skromnością nadrabiaiąc prosił o ugodę, otrzymawszy wprzod od Krola, iż mu wydał pięciu Senatorow, ktorych on Autorami wszystkich tych rozruchow mienił. Stanął traktat, mocą ktorego Xiążę miał daley w nieprzytomności Krola Administratorem Państwa zostawać, poroźnienia między Krolem y Xiążęciem miały być na Seymie ugodzone, Senatorowie poimani tamże sądzeni, woyska oboiey strony rospuszczone; Krolowi miały być oddane Zamki, Flotta, y Artylerya Krolestwa, Xiążę uznany za niewinnego. Traktat ten od Krola, y od Xiążęcia podpisany. Krol udaiąc że się szczerze z Xiążęciem Stryiem swoim pogodził, taił w sercu zawziętość przeciwko niemu, y chciwość zemsty. Nieprzebłagane są panuiących urazy. Obiecał Zygmunt prosto do Sztokolmu poiechać dla uiszczenia tam zawartych w traktacie obowiązkow, ale przeciwnie powrocił nagle do Polski protestuiąc się przeciwko ugodzie Linkopińskiey.

1599. 1600.

Po wyieździe Krola, Xiążę garnizon Krole-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem ZYGMUNTA.

wſki z Kalmaru wypędził. Na Seymie Sztokolmſkim dnia 14. Czerwca uchwalono, wypowiedzieć Krolowi poſłuſzeńſtwo. Ofiarowały ſtany Krolewiczowi Władyſławowi berło, pod tym obowiązkiem, aby wiarę Proteſtantſką przyiął. Na koniec na zieździe Linkopińſkim w Roku 1600. odſądzono od tronu iak Zygmunta, tak Krolewicza Władyſława. Xiążę Jan Brat Krolewſki nie mogł być w tey porze obrany Krolem, przez wieku młodość, zaczym Karolowi władzę udzielną oddano, y naſtępſtwo do tronu potomkom iego męſkiey płci przyſądzono.

1601. *y dalſze.*

Karol podbiia Finlandyą, wielką tudzież część Eſtonii y Jnflant. Polacy odzyſkuią niektore w Jnflanciech Miaſta. Zamoyſki Hetman W. K. ktory mimo wieku podeſzłość, ſam na tey był wyprawie, raniony pod *Felinem* zoſtał, gdzie też Jerzy Farensbach Woiewoda Wendeńſki zginął. *Weſſenſtein* przez Zamoyſkiego, *Weſemberg* przez Zołkiewſkiego dobyte. Zamoyſki Miaſta na Krola wzięte obroną przyzwoitą opatrzywſzy, ſam do Polſki wraca, a kommendę Karolowi Chodkiewiczowi Staroście Zmudzkiemu zdaie. Stany Szwedzkie ieſzcze Władyſławowi pozwalaią czaſu na przybycie do Szwecyi. Ale Krol za rzecz niegodną ſądził przyimować od poddanych kondycye. Utracił tedy Krol dziedziczne Państwo. Opieſzały w naywiękſzey wagi ſprawach, y prędkiego wymagaiących śrzodku, nigdy z pogody zdarzaiącey mu ſię nie korzyſtał, a przeciwnie gdy

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ZYGMUNTA.

mu ſię nie powodziło, wtedy nayuporczywiey zamyſły ſwoie chciał ſkutkować. Zacięty przy własnym zdaniu, rady od tych zaſięgał, ktorzy dobrze radzić nie umieli. Miawſzy ledwo nie cały Senat po ſobie, mogł był roſtropnemi krokami ugruntować ſwoię powagę, a Xiążęcia Stryia ukrocić. Naywiękſzy zaś błąd popełnił, gdy po zawartym w *Linkopindze* traktacie, ſpoſobem haniebnym, y do ucieczki podobnym z Szwecyi uiechał. Tę Zygmunta w zachowaniu dziedzicznego tronu nieumiejętność przypłacili Polacy długą z Szwedami woyną, y utratą Jnflant.

1604.
Wſtęp na tron.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA IX.

KAROL IX. *naymłodſzy Syn Guſtawa I. Stryi Zygmunta wſtępuie na tron* 1604. *obrany od Stanow zgromadzonych w* Norkopindze. *Koronowany wraz z małżonką ſwoią w Upſalu* 1606.

1604.

XIążę Karol zgromadziwſzy Stany do *Norkopingi*, proſi o pozwolenie złożenia adminiſtracyi, pokrywaiąc tak ſwoię ambicyą pozorem bezwzględności na interes własny. Ofiarowano tedy berło Xiążęciu Janowi; ale Pan ten przeglądał zakłocony ſtan Krolestwa; y widział czego mu ſię obawiać było potrzeba od wynioſſych myśli Karola do niczego bardziey iak do tronu nie dążącego. Wymowił ſię więc z tego ciężaru, y radził, aby oddać tron Karolowi, iako do obronienia go w tych zamąceniach nayzdatnieyſzemu. Obrany tedy Krolem iednoſtaynemi zgromadzenia głoſami Karol, a ſyn iego Guſtaw Adolf za naſtępcę mu wyznaczony.

1605. *y dalſze.*

Nowy Krol poſzedł zaraz z woyſkiem do Jnflant, gdzie *Weiſenſteinu* dobywał, ale tam znacznie porażony. W roku naſtępuiącym *Dunamundę* odbiera, *Rygę* oblega, potym ztrudzone marſzem nagłym woyſko na Polakow pod *Kirchol-*

Małżonka.	*Potomstwo.*	1611. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czasu panuiący.*
Marya Corka Ludwika Elektora Palatyna Renu, poślubiona Karolowi 1579. Nie miał z niey żadnego potomstwa. KRYSTYNA Corka Adolfa Xiążęcia Holsztyńskiego poślubiona 1592.	GUSTAW-ADOLF panował po Oycu. Karol-Filip umarł 1623. Katarzyna zaślubiona 1614. Xiążęciu Biponckiemu. Syn iey Karol-Gustaw był Krolem Szwedzkim po Krystynie.	KAROL IX. umiera w *Nikopindze* maiąc lat 61. 30. Października 1611.	*Cesarze.* Rodolf 1612. *Krolowie Franc:* Henryk IV. 1610. Ludwik XIII. 1643. *Angielscy.* Jakob I. 1625. *Polscy.* Zygmunt III. 1632. *Duńscy.* Krystyern IV. 1648. *Carowie Moskie:* Borys Gudenow 1605. Wasil Szuyski 1610. Michał Fiedorowicz 1648.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA IX.

mem obozuiących prowadzi. Chodkiewicz Hetman W. Litewſki po Radziwile, ſławny owych czaſow w Polſzcze Generał, lubo małą garſtkę ludzi maiący zupełne nad Szwedami zwycięſtwo odnoſi; ſam Karol ledwo z życiem do *Rewlu* uſzedł. Atoli Zygmunt zaprzątniony domowemi kłotniami, y Rokoſzem od Zebrzydowſkiego podnieſionym nie mogł z tego zwycięſtwa korzyſtać. Szwedzi przeciwnie mieli porę niektore w Jnflanciech Zamki zdobywać.

1608. y *dalſze.*

Krol Szwedzki wyſyła woyſko do Moſkwy na pomoc Carowi Szuyſkiemu przeciwko Polakom y Moſkalom ſtronę Dymitra Oſzuſta trzymaiącym. Woyſko to wraz z Moſkiewſkim złączywſzy ſię znieſione pod *Kluzynem* od Hetmana W. K. Zołkewſkiego. Na Seymie Sztokolmſkim Krol proſił o poſiłki na woynę przeciwko Polſzcze, a gdy nie mogł wſzyſtkiego, czego żądał, otrzymać, tak ſię ciężko rozgniewał, że języka iąkotliwości, y pomieſzania umyſłu doſtał.

1611.

Jakob de la Gardie odebrawſzy poſiłki z Szwecyi Miaſt kilka Moſkiewſkich dobył; y przywiodł do tego niektorych Moſkiewſkich Panow, że Karola-Filipa młodſzego Syna Krolewſkiego Carem obrali, gdy od innych Władyſław Krolewicz Polſki był obrany.

Duńczykowie co raz iawnicy z ſwoią przeciwko Szwedom nieprzyiaźnią wydaią ſię, na ko-

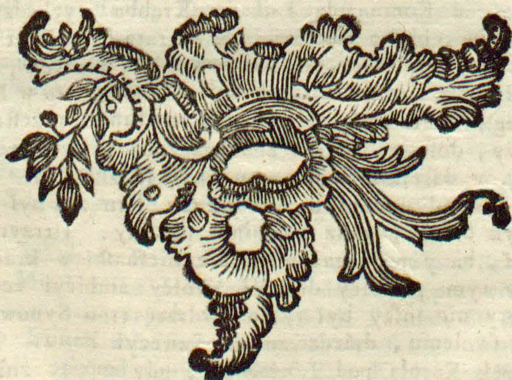
Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA IX.

niec iawnie pokoy wypowiadaią. Pretenſye Kryſtyerna IV. były, że Krol Szwedzki przywłaſzczył ſobie nazwiſko Pana Laponii, że Fortece na granicach ſtawiał, że handel y żeglugę morza Baltyckiego kłócił. Prawdziwa zaś do woyny pobudka była, iż Krol Duńſki upatrzył ſobie porę do korzyſtania na Szwecyi, gdy ta woynę ieſzcze z Polſką y z Moſkwą miała. Guſtaw Adolf okazował w ſobie wiele marſowego ognia, y zdatności do woyny. Gdy Duńczykowie dobywali *Kalmaru*, młody Xiążę przybiegł ſpieſzno z odſieczą, nie mogł atoli przeſzkodzić, aby ſię Miaſto w ręce nieprzyiacielſkie nie doſtało. Tym czaſem Krol z całym woyſkiem przybywa; Duńczykowie pod Kommendą Łukaſza Krabba wychodzą z okopow, bitwę ſtaczaią, ale z ſtratą ſiedmiuſet ludzi, y ſamego Generała, oprocz wielu brańcow, odpędzeni. Xiążę Guſtaw-Adolf *Kryſtyanſtadu* w Blekingii, fortelem, pięćſet iazdy po Duńſku przeſtroiwſzy, doſtaie, y tam znaczną zdobycz w żywności, y wſzelkim woiennym ſprzęcie znayduie.

Karol umiera w *Nikopindze*. Pan ten był polityk biegły, oraz woiennik dzielny. Utrzymywał, ba y podżegał umyślnie nieſnaſki w kraiu, aby tym pewniey doſzedł ſwoiey ambicyi celu, ktory nie inſzy był tylko wydrzeć tron Synowcowi ſwoiemu, dziedzicznemu Szwecyi Panu. Poſtępek Karola pod *Linkopingą*, gdy mogąc znieść do ſzczętu Zygmunta, niechciał korzyſtać z zwycięſtwa, y o pokoy ſię proſił, a bardziey ieſzcze niewyliczone tegoż Zygmunta błędy względem Szwe-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA IX.

cyi popełnione, zdaią ſię poniekąd wymawiać Karola. Nie miał on owego ogniſtego charakteru, ktory do wielkich zamyſłow uſkutkowania pędem bieży, ale miał umyſł rozważny, z bacznością wſzyſtko miarkuiący, czekaiący cierpliwie zdatney pogody, y z naymnieyſzych okoliczności pożytkować ſztucznie umieiący. Karol iak drugi Filip Macedoński miał Syna drugiego niby Alexandra, ktorego zoſtawił na tronie chwieiącym ſię, y ze wſzyſtkich ſtron nieprzyiaciołmi opaſanym.

1611.
Wstęp na tron.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

GUSTAW-ADOLF *oſiada tron po Oycu* 1611. *koronowany w* Upſalu 12. *Październiaka* 1617.

1612.

KArol przed śmiercią mianował Opiekunami młodego Guſtawa Krolową Kryſtynę, Xiążęcia Jana, y kilku Senatorow. Ale ci wſzyſcy zrzucili ſię z opieki, a Krol ośmnaście lat maiący, ſam rządy obiął. Woyna z Danią nie uſtawała. Miaſta Anzeatyckie, y Hollendrzy maiąc ztąd w handlu ſwoim uſzczerbek, nakłonili Krola Angielſkiego, że ſię podiął być pokoiu Pośrzednikiem. Wyſłali oba Pułnocni Krolowie Posłow ſwoich do *Knaredh*, gdzie pokoy 19. Stycznia pod temi obowiązkami ſtanął, aby *Kalmar* y inne zdobycia oddane były Szwedom, a ci milion talerow zapłacili Danii, zoſtawiaiąc iey w zaſtawie Miaſto *Elfsburgg*. Szwecya tym chętniey zezwoliła na tę ugodę, iż chciała korzyſtać z oświadczenia niektorych Moſkalow życzących ſobie Brata Krolewſkiego Carem obrać. Jakob de la Gardie naprężał walny ten interes, y Zamkow Moſkiewſkich kilka w ręku trzymał. Ale Guſtaw odwłoczył wyiazd do Moſkwy Xią-

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1632. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
MARYA-ELEONORA Corka Jana-Zygmunta Elektora Brandeburſkiego, zaślubiona Guſtawowi 1620.	Kryſtyna młodo umarła 1624. KRYSTYNA narodziła ſię 16 Grudnia 1626. panowała po Oycu. Guſtaw Guſtawſon Hrabia na Wazeburgu Syn z nieprawego łoża.	GUSTAW-ADOLF zabity w batalii pod *Lucena* 16. Liſtopada 1632. Ciało iego do Szwecyi zawiezione y pochowane w Sztokolmie 22. Czerwca 1633.	*Ceſarze.* Maciey 1619. Ferdynand II. 1637. *Krolowie Franc:* Ludwik XIII. 1643. *Angielſcy.* Jakob I. 1625. Karol I. 1649. *Polſcy.* Zygmunt III. 1632. *Duńſcy.* Kryſtyern IV. 1648. *Carowie Moſkie:* Michał Fiedorowicz 1648.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

żęcia Brata ſwoiego, a zwłoką tą odſtręczeni Moſkale obrali Carem Michała Fiedorowicza.

1614.

Między Szwecyą y Polſką ſtanęło do lat dwoch przymierze, w ktorym przeciągu miano traktować o pokoiu za pośrzedniſtwem Francyi, Anglii, y Stanow Hollenderſkich. Z oſtatniemi także zawarł Krol Szwedzki do lat 15. traktat, nie tylko do handlu wſpolnego, ale y do wzaiemnych w razie potrzeby poſiłkow. Procz tego Poſeł Angielſki ſtarał ſię o przywrocenie pokoiu między Moſkwą y Szwecyą.

1616. *y dalſze.*

Krol Polſki, ktory nie mogł prędko ſtrawić utraty dziedzicznego tronu, rozſiewał po Szwecyi piſma, utrzymuiąc w nich ſwoie prawa, y Obywatelow do buntu przeciwko Guſtawowi podżegaiąc. Dom Auſtryacki przez Hrabię d'Althan czynił nadzieię Zygmuntowi znacznych na odzyſkanie Szwecyi poſiłkow, y obietnicami temi do woyny przeciwko Guſtawowi podniecał. Guſtaw uprzedza Zygmunta wkroczeniem do Jnflant; Dunamundę y Zamkow innych kilka w moc bierze przez zdradę Wolmara Farensbacha; ale Farensbach znowu ſię na ſtronę Krola Polſkiego przekinąwſzy, iak to zwyczayna zdraycom żadney ſtronie nie ſłużyć ſtatecznie, też Zamki Polakom wraca. W roku 1618. przymierze z Polſką do lat dwoch przewleczone z obowiązkiem, aby ſtrona zerwać chcąca, na trzy mieſiące wprzod drugą oſtrzegła. Wprzody nieco po-

koy z Moſkwą w *Stolbowy* zawarty, ktorym Moſkwa Jngermanii Szwedom uſtąpiła; kray ten był ścianą przegradzaiącą Szwecyą od Moſkwy; ta zaś uſtąpieniem wſpomnioney Prowincyi cale od morza Baltyckiego oddaloną zoſtała.

1620. *y dalſze.*

Gdy Polacy woyną z Turkami zaprzątnieni, Guſtawowi zdało ſię nie zaniedbać tey pory do wkroczenia w Jnflanty; iakoż nie oſtrzegłſzy podług umowy Polakow woynę wſzczyna, y Rygę po ſześcioniedzielnym obleżeniu przez kapitulacyą bierze. Wkroczywſzy potym w Kurlandyą, Nitawę Stolicę Xięſtwa do poddania ſię przymuſza. Wſzakże znowu przymierze do lat dwoch ſtanęło. W przeciągu tym Krol Szwedzki ofiarował Zygmuntowi pokoy dość dla niego z korzyścią, ale Zygmunt zawſze ſobie rościł nadzieie, że pozyſka pogodną porę do wrocenia ſię na tron Szwedzki. Nadzieie te płonnie zawzięte wiele koſztowały Polſkę. Guſtaw bowiem widząc dalekie od zgody Zygmunta myśli, znowu do Jnflant wpada, y wſzyſtkie Miaſta po tamtey ſtronie Dzwiny leżące oprocz Dyneburgu w moc bierze. Generał Horn woyſko Litewſkie w Semigallii pod Kommendą Staniſława Sapiehy Marſzałka W. Litewſkiego będące ze ſzczętem znoſi.

1626.

Alexander Gąſiewſki kommenderuiący w Litwie nie wielką partyą znieſiony od Szwedow. Guſtaw woynę w Pruſy przenoſi. Elektora Brandeburſkiego

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

Xiążęcia Pruſkiego do zachowania oboiętności przymuſza; Polſkie w Pruſiech Miaſta bez trudnośi odbiera, y ſwoiemi załogami oſadza; iuż nawet o Gdańſk chciał ſię pokuſić, kiedy Krol Polſki z ośmią tyſiącami iazdy y trzema piechoty do Torunia przybywa. Zwiedziona pod Gniewem potyczka z rowną prawie obu ſtron ſtratą. Guſtaw zdawſzy kommendę w Pruſiech Oxenſtiernowi, ſam do Szwecyi powraca. Woyſk Polſkich Hetmanem był Staniſław Koniecpolſki. Ten przez całą zimę w polu żołnierza trzymawſzy, naprzykrzał ſię uſtawnie wycieczkami ſwoiemi Szwedom, *Pucka* dobył, y kilka tyſięcy nowo zaciążnego dla Guſtawa w Pomeranii żołnierza zniosł pod *Hammerſteinem*.

1627.

Na początku mieſiąca Maia Krol Szwedzki do Prus wraca z większemi nierownie, niż w roku przeſzłym, ſiłami, zamek Gdańſki przy wiśle ſzturmuie, lecz do odſtąpienia przymuſzony, y ſam lekko ranny. Koniecpolſki *Gniew* odbiera; tenże pod *Tczczewem* obozuiąc wziął chłoſtę od Szwedow, ktorzy iednak nie zupełne zwycięſtwo odnieśli, gdy dla zadaney Krolowi ſwoiemu rany mieć ſię do odwrotu muſieli. Posłowie Stanow Hollenderſkich prawie iuż nakłonili obiedwie ſtrony do pokoiu; ale Krol Polſki nowemi od Auſtryakow nadzieiami podſycony zrzucił ſię z niego. Polityka Domu Auſtryackiego była zabawiać iak naydłużey Guſtawa woyną Polſką, aby ſię do intereſow Niemieckich nie mogł mieſzać. A Zygmunt tyle na tym wſkorał, że nie-

chciawſzy uczynić pokoiu uczciwego, muſiał potym przyiąć uciążliwy. Hiſzpańſkiego Krola Filipa IV. Posłowie Gabryel Roy Hrabia de Sorle, y Jan Bonyers Baron d' Auchi, imieniem Pryncypała ſwoiego obiecowali Zygmuntowi flottę z 24. okrętow, y z 12,000. ludzi złożoną, ktora koſztem Hiſzpańſkim oporządzona, y przez cały woyny przeciąg utrzymywana, miała wkroczyć do Szwecyi, y Zygmuntowi do odzyſkania tronu dziedzicznego dopomoc. Wſzakże z tak pięknych obietnic nic nie było.

1629.

Herman Wrangel Generał Szwedzki pod *Gorznem* zupełne zwycięſtwo odnoſi. Trzy tyſiące Polakow trupem padło, w niewolą tyſiąc przeſzło wzięto. Po tey wygrany Szwedzi podſtąpili pod Toruń, ale Obywatele zagrzani od Denhoffa mężny im odpor dali. Siedm tyſięcy poſiłkowego Ceſarſkiego woyſka łączy ſię z Koniecpolſkim. Batalia walna pod *Sztumem*, ktorey wygraną Pufendorff Szwedom przyznaie, Polſcy Dzieiopiſowie Polakom. W potrzebie tey Krol Szwedzki y Hetmana y żołnierza powinności ſprawował. Odwagą ſwoią wpośrzod nieprzyiacielſkie ſzyki zapędzony dwa razy w niebeśpieczeńſtwie, y prawie iuż w niewoli u Polakow zoſtawał.

Na koniec za uſilnym ſtaraniem Francyi, Anglii, Stanow Hollenderſkich, y Elektora Brandeburſkiego ſtanęło między Mocarſtwami woiuiącemi przymierze do lat ſześciu, mocą ktorego Guſtaw

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

Jnflanty aż po Dźwinę, y Miaſta niektore w Pruſiech zatrzymał, reſztę Polakom oddał. Do tego z Polſką przymierza tym ſnadniey ſkłonił ſię Krol Szwedzki, iż z nieſpokoynością patrzał na pomyślne oręża y polityki Domu Auſtryackiego powodzenia. Dociekł nad to Guſtaw proiektu od Ferdynanda II. Ceſarza ukartowanego o panowaniu nad Pułnocnemi kraiami, a naprzod nad Szwecyą. Do tego celu zmierzały poſłane Zygmuntowi Ceſarſkie poſiłki. A uſkutkowanie proiektu złatwiało Ceſarzowi opanowanie nadbrzeżnych morza Baltyckiego kraiow, y części Danii. Już był Guſtaw nieprzyiacielem Ceſarſkim oświadczył ſię, gdy w Pruſiech woiuiąc, odſiecz *Stralzundowi* poſłał, y Miaſto to od Generała Wallenſteina oblężenia uwolnił. Wſzakże niechcąc nic lekkomyślnie czynić, wyprawił Poſłow ſwoich do Lubeki, gdzie także Miniſtrowie Pełnomocni Ceſarſcy znaydowali ſię. Ale gdy Poſłom tym nawet przyiechać do Lubeki nie pozwolono, Guſtaw tą krzywdą urażony, a raczey baczną ſkłoniony przezornością, poſtanowił woynę Domowi Auſtryackiemu wydać, y z woyſkiem wkroczyć do Niemiec.

1630.

Jedenaſty iuż rok wlekła ſię między Ceſarzem Ferdynandem, y Xiążętami Ligi Proteſtantſkiey woyna, wſzczęta naprzod z rokoſzu Czechow, ktorzy poſłuſzeńſtwo Ceſarzowi w Roku 1619. wypowiedziawſzy, Krolem ſwoim obrali Fryderyka V. Elektora Ryńſkiego. Ten na głowę od Ceſarza pod

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

Pragą zbity, bannicyą wielką ſkarany, y z godności wyzuty Elektorſkiey, ktorą Ceſarz na młodſzą Domu Bawarſkiego linią przenioſł. Po tym zwycięſtwie Ceſarz bliſko przez dzieſięć lat ſtatecznie przyiazne woyſkom ſwoim miał ſzczęście, ktorym nadęty począł myśleć o zupełnym Proteſtantow poniżeniu, do czego w roku 1629. wydał wyrok, nakazując Proteſtantſkim Xiążętom, aby dobra wſzyſtkie Duchowne, ktore ſobie od traktatu Paſſawſkiego przywłaſzczyli, Katolikom oddali. Xiążęta nie uſpokoieni ieſzcze o krzywdę Domowi Palatyńſkiemu uczynioną, a nową od Ceſarza zaczepkę odbiiaiąc, ſprzymierzyli ſię ku wſpolney obronie w Lipſku, y Guſtawa Adolfa ku pomocy ſwoiey przyzwali. Krol Szwedzki wyſadziwſzy woyſko na brzegi Pomeranii, głoſi ſię Obrońcą całey Niemieckiey Rzeſzy, Wyſpę Rugią odbiera, y Ceſarſkie woyſka z całey Pomeranii w krotkim czaſie ſpłoſzywſzy, Miaſta y Zamki tey Prowincyi wſzyſtkie bez naymnieyſzego odporu obeymuie. Gdy ſię raz za częścią Ceſarſkiego woyſka z małą bardzo garſtką zapędził dla doſtania ięzyka, poimany był z innemi Szwedami w niewolą, lecz ſkoro większa Szwedow partya na odſiecz ſwoim przybiegła, Ceſarſcy, z ktorych żaden Krola nie znał, puścili go wraz z innemi ieńcami wolno. Generał Horn kilka Pułkow Krolowi z Jnflant y Finlandyi przyprowadza; zwerbowane także w Pruſiech Regimenta przybyły. Pod *Greinffenhagen* Ceſarſcy pobici, y aż do *Frankfortu* nad Odrą zagnani.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

1631.

Arcy-Biſkup Bremeńſki Jerzy na Luneburgu, y Gwilelm Land-Graff Heſſ-Kaſſelſki w ligę z Szwedami wchodzą. Francya także ligę z Guſtawem przez Poſſa ſwoiego P. Charnacé zawiera w *Berenwaldzie* w Marchii Brandeburſkiey. Po nieiakich w początku trudnościach (f) traktat dnia 13. Stycznia podpiſany; Nim Francya obowięzywała ſię płacić corocznie 400,000 talerow na pieniężne poſiłki Szwedom, ktorzy mieli woiować w Niemczech

(f) *Charnacé Poſeł Francuſki traktuiąc z Szwedzkiemi, chciał, ażeby traktat w te ſłowa był ułożony:* że Krol Francuſki Ludwik XIII. ofiaruie ſwoię protekcyą Guſtawowi. *Krol Pan naſz, odpowiedzieli Miniſtrowie Szwedzcy, nie potrzebuie inſzey protekcyi, tylko Boſkiey, y zwycięſtwa, ktore ſię odnieść ſpodziewa, ſwoiemu orężowi chce być winien. Y gdy ciż Szwedzi utrzymywali, iż traktat między dwiema Krolami, iak między rownemi powinien być napiſany, Charnacé śmiał zuchwale odpowiedzieć:* że na rozmaite pieniądze ieſt purpura. *Wtedy Guſtaw oświadczył ſię, iż dla pozyſkania ligi z Francyą, niechce podłości czynić. Dopiero gdy przywiedziony był traktat między Guſtawem I. Dziadem Adolfa y Krolem Franciſzkiem I. iak między rownemi Monarchami zawarty, wtedy Charnacé uſtąpił, y więcey trudności nie czynił.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

za oſwobodzenie od iarżma Ceſarſkiego Xiążąt Proteſtantſkich, bez naymnieyſzego iednak Katolickiey wiary uſzkodzenia. Woyſko Szwedzkie wytrzymało na mrozy, woiowało w naytężſzey zimie: Miaſta *Lokenitz*, *Prentzlow*, *Nowa Brandeburgia*, *Klempenow*, *Treptow*, *Loytz*, *Demmin*, (g) Guſtawowi ſię poddały. W oſtatnim wiele żywności, y woiennego rynſztunku Szwedzi znaleźli.

Tak nagłym Guſtawa ſzczęściem zatrwożony Ceſarz oddał woyſk ſwoich Kommendę Tyllemu, ktory pomyślnie aż do owego czaſu woiował. Tylly dobył *Nowey Brandeburgii*, gdzie dwa Regimenta Szwedow na garnizonie będące w pień wycięte, a Kommendant Kniphauſen w niewolą wzięty. Guſtaw Frankfortu nad Odrą we trzech dniach dobywa. Na dwa tyſiące Ceſarſkich pod Kommendą Hrabi de Schaumburg tam będących wycięto, a w niewolą ośmſet zabrano. *Landsberga* także mimo mocną załogę poddała ſię małey garſtce Szwedow. *Magdeburg*, ktorego Obywatele niechcieli załogi Ceſarſkiey przyiąć, obleżony był od Tyllego,

(g) *Xiążę de Savelli bronił z dwiema Pułkami Ceſarſkich* Demminu, *ale go Guſtaw we trzy dni dobył. Zartuiąc potym z Xiążęcia, że bronić Miaſta nie umiał maiąc podoſtatek wſzelkiego ſprzętu woiennego*, radzę ci, *mowił mu*, abyś napotym Ceſarzowi przy Dworze raczey, niż w woyſku ſłużył.

y żwawo ſzturmowany. Guſtaw maiąc na odſiecz oblężeńcom bieżeć, chciał pierwey dla ſwoiego beſpieczeńſtwa otrzymać od Elektora Brandeburſkiego *Spandau*, y *Kyſtryn*, ażeby ſię do tych Miaſt w razie potrzeby mogł ſchronić. Poſzedł tedy pod Berlin z woyſkiem, popieraiąc poſtrachem prozbę. Elektor przyſtaie na żądanie Guſtawa, y ligę z nim otwarcie przeciwko Ceſarzowi zawiera. Magdeburg iuż był dobyty przez Ceſarſkich, zrabowany, y ſpalony. Xiążęta Meklemburſcy poſiłkami Szwedzkiemi wſparci, Ceſarſkich z kraiu ſwoiego wypędzaią. Land-Graff Haſſyi woyſka ſwoie z Krolem Szwedzkim łączy.

Tylly chąc potrwożyć Xiążęta Proteſtantſkie w Lipſku ſprzymierzone, poſtanowił naprzod Elektora Saſkiego naypotężnieyſzego z Sprzymierzeńcow pokonać. Wtargnął tym zamyſłem do Saxonii, y Lipſka dobył. Elektor, ktory dotąd pozor oboiętności zachowywał, proſi o pomoc Guſtawa. Tak Generał Ceſarſki błędem ſwoim ſiły nieprzyiacielſkie pomnożył. W *Werbenie* dnia 1. Września ſtanął między Krolem y Elektorem traktat, po ktorym Guſtaw z 12,000 piechoty, y 9000 iazdy, poleciał zaraz na obronę ſwoiego Allianta, y z woyſkiem Saſkim pod *Diebenem* złączył ſię. Ceſarſcy obozowali pod Lipſkiem w położeniu wybornym. Tylly przeciwko zdaniu ſwoiemu namowiony był od innych Officyerow, aby opuściwſzy to mieyſce, y nie czekaiąc innych woyſk przyść mu maiących, ſtoczył bitwę. Nic nie mogło być nad to dla Krola

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

y Elektora pożądańſzego. Stoczona wielka dnia 17. Września batalia; przy ſamym potrzeby zagaieniu pierzchnęli Saſi; Tylly iuż kuryerow z donieſieniem o zwycięſtwie do Ceſarza wyprawił; Elektor do *Kulemburgu*, rozumieiąc że Państwo iego iuż przepadło, uciekł. Sam nieuſtraſzony Guſtaw ſerca nie tracąc uważał pilnie nieprzyiacielſkie obroty, a poſtrzegłſzy nierząd, y iako część iedna za Saſami pierzchaiącemi w pogoń poſzła, druga iuż ſię ma za zwyciezcę, mężnie y porządnie naciera, y wnet zupełne odnoſi na nieprzyiacielu zwycięſtwo. Legło na placu Ceſarſkich przeſzło na 10000, oprocz brańcow y rannych, zdobycz wielka w ſztandarach y działach wzięta. Tylly ſam raniony ledwo ſię z rąk nieprzyiacielſkich wyśliznął. Tak iedney bitwy niepotrzebnie y niewcześnie wydaney przegraną wielki ten Generał ſtracił wſzyſtkę korzyść z dwunaſtoletnich zwycięſtw, y chwałę roſtropności y biegłości ſwoiey. Guſtaw, gdyby był chciał korzyſtać z zwycięſtwa, byłby podobno Ceſarza y z Wiednia wygnał, tak powſzechny po tey porażce między Ceſarſkiemi był poſtrach. Ale oſtrożny y na wſzyſtko baczny zwycięzca niechciał nic lekkomyślnie czynić, ani nazbyt ſzczęściu ſwoiemu ufać. Po tey wygrany naſtąpiło Lipſka odebranie. Guſtaw potym do Frankonii wkracza, gdzie Miaſt wiele łatwo mu ſię poddaie.

Tym czaſem Tylly pozbierawſzy po przegrany pod Lipſkiem woyſko, y partyą 12,000 od Xiążęcia Holſztyńſkiego przyprowadzoną wzmocniony iuż

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

miał licznieyſze ſiły od Szwedow. Ci cztery Regimenta Ceſarſkie nieſpodziewanie zaſkoczywſzy pod *Würtzburgą* ze ſzczętem znieśli. Kryſtyan Margrabia Anſpacki zawiera ligę z Guſtawem. Krol ten *Würtzburg* y Zamki okoliczne wſzyſtkie opanowawſzy, *Hanau*, Frankfortu nad Menem, y innych Miaſt wiele dobył. Hiſzpanow, ktorzy mu przeprawy Renu bronić chcieli, potężnie poraził. Wſzyſtko ſię płaſzczyło przed Guſtawa ſzczęściem. W przeciągu nie zupełnych trzech mieſięcy od wygrany Lipſkiey ledwo nie całe Niemcy woyſkiem zwycięſkim obieżał, zoſtał Panem Saxonii, Frankonii, Szwabii, Wyżſzego Renu, Moguncyi, y Palatynatu; woyſka iego lubo ſię garnizonami zmnieyſzały, z drugiey atoli ſtrony Proteſtanci ſzczęściem y chwałą Guſtawa pociągnieni, co żywo do niego ſię łączyli. Roſtoka nawet y Wiſmar poddać ſię muſiały zwycięzcy, a tak Ceſarcy y z nadmorſkich kraiow całe wypędzeni zoſtali.

Poſtrzegł Ceſarz, ale iuż nierychło, iak wiele tym ſamemu ſobie zaſzkodził, że w kray Elektora Saſkiego Tyllemu wtargnąć rozkazał; chciał ſię poiednać z Elektorem, ale ten odrzucał ugody propozycye, owſzem poſłał do Czech woyſko, ktore tam Miaſt kilku dobyło. W tak ciężkim razie potrzeba było Ferdynandowi Generała, bo Tyllemu iuż ſzczęście ſłużyć przeſtało. Udano ſię znowu do ſtarego y doświadczonego Wallenſteina, ktory miłość y kredyt wielki miał w woyſku, pieniądze tudzież tak znaczne, że koſztem ſwoim mogł liczne pułki

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

zaciągać. Jakoż obiąwſzy udzielną y bez wſzelkiey dependencyi kommendę, zaraz 40,000 nowego woyſka w kraiach Ceſarſkich zrekrutował. Podobnoby był temu zapobiegł Guſtaw, gdyby był po Lipſkiey batalii proſto w kraie Ceſarza dziedziczne wkroczył.

1632.

Krol podczas oſtrey zimy Miaſt kilka dobył. Generał Szwedzki Horn pod Bambergą pobity powetował ſwoiey porażki znieſieniem dwoch Regimentow Ceſarſkich. Tylly był z woyſkiem w Frankonii, Guſtaw poſzedł przeciwko niemu, a opanowawſzy Zamki wſzyſtkie nad Dunaiem aż po *Ulmę* leżące, przyſzedł nad rzekę *Leka.* Tylly w leſie po drugiey ſtronie wody uſzykowawſzy ſwoie woyſko bronił Szwedom przeprawy, lecz Artylerya Szwedzka gęſtym ogniem raziła ciężko Ceſarſkich, Tylly ſam w nogę raniony umarł nie zadługo w *Jngolſtadzie.* Zatym Szwedzi wkraczaią do Bawaryi, Ausburgu y wiele innych Miaſt dobywaią; z *Monachium* wyprowadzaią więcey niż na 140 ſztuk armat. Chciał ieſzcze Guſtaw *Ratysbonę* y *Jngolſtad* opanować, ale więcey znalazł, niż ſię ſpodziewał, trudności. Zamkow dwoch nad moſtem Dunaiu dobywaiąc iednego doſtał, od drugiego z znaczną ſwoich ſtratą odpędzony zoſtał. Koń nawet pod Krolem od kuli armatney zabity. Bawarya wiele złego ucierpiała; Miaſt nayznacznieyſzych Szwedzi dobyli, kontrybucye ſtraſzne nałożyli, y Obywatelow, ktorzy ſię do broni mieli,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

w pień wyrżnęli. Szwabia Wyżſza niemniey także ponioſła. Wallenſtein z całych Czech wypędził Saſow, Pappenheim część Niżſzey Saxonii podbił, y Szwedow pod *Hoxterem* poraził.

Ceſarz ofiaruie Krolowi Duńſkiemu Xięſtwo Bremeńſkie, chcąc go tym ſpoſobem do woyny przeciwko Szwedom wciągnąć. W rzeczy ſamey Kryſtyern wyſłał coś woyſka do Fryburgu, ale gdy Arcy-Biſkup Bremeńſki Duńczykow odparował, Krol Duńſki nie śmiał więcey nic czynić, owſzem przez Poſła ſwoiego wymowił ſię u Guſtawa, że to woyſka wkroczenie mimo iego wiedzy ſtało ſię. Hiſzpani pod ten czas do Palatynatu wkroczywſzy Miaſt kilka opanowali, ale wnet do Niderlandu odwołani byli; Kanclerz Oxenſtiern ścigał ich aż do Trewiru, ludzi im znacznie urwał, y wozy wſzyſtkie z tłomokami zabrał.

Wallenſtein przybyciem Xiążęcia Bawarſkiego wzmocniony upatrował pogody do wydania Krolowi Szwedzkiemu batalii. Obozował Guſtaw pod Norymbergą dla ochrony tego Miaſta, ktorego rabunek żołnierzowi ſwoiemu Generał Ceſarſki przyobiecał. Stały przez czas nieiaki w bliſkości oba nieprzyiacielſkie woyſka; na koniec Guſtaw natarł na wielki oboz Wallenſteina, y lubo do boiu wſtępnego nie przyſzło, atoli utarczka godzin dzieſięć trwała z znacznieyſzą z ſtrony Szwedow ſtratą. Krol Szwedzki odſtępuie z pod Norymbergi, mocną w niey załogę zoſtawiwſzy. Armią ſwoię dzieli na dwie partye, z iedną zoſtawia w Frankonii Bernarda Xiążęcia de Sax-Weimar, z drugą ku Dunaiowi,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

y Bawaryi ſam pomyka. Wallenſtein tym czaſem do Saxonii wpada; Elektor ściśniony od woyſk Ceſarſkich proſi o odſiecz Szwedow. Guſtaw, lubo mu wiele natym zależało, aby ſam oſobą ſwoią dziedzicznych Ceſarza Państw nie opuſzczał, atoli pobiegł ratować ſwoiego Allianta. W Bawaryi y Szwabii zoſtawił Kryſtyerna Birckenfelda Hrabię Palatyna, Horna Generała w Alſacyi, ſam zaś z Xiążęciem Bernardem wkracza do Mi nii, gdzie wſzyſtkie ſwoie ſiły Ceſarſcy zgromadzili. Wallenſtein za przybyciem Szwedow cofa ſię ku *Weiſſenfels*, Guſtaw za nim ſię pomyka, aż oba woyſka zeſzły ſię pod Luceną o cztery mile od Lipſka. Dnia 16. Liſtopada zwiedziona walna bitwa, długa y krwawa. Za pierwſzym boiu wſtępem piechota Szwedzka Ceſarſką od armat odegnała. Ale ogniſty Guſtaw nazbyt ſię daleko między hufce nieprzyiacielſkie zapędził, y zabity zoſtał. Okoliczności śmierci nieporownanego Guſtawa rożni rożne przywodzą. Pufendorff (h) bez doſtatecznych podobno dowodow

(h) *Pufendorff dla poparcia ſwoiego porozumienia przeciwko Xiążęciu Albertowi, powiada że Xiążę z woli Ceſarza poiechał był do Elektora Saſkiego, namawiać go do zerwania ligi z Szwedami, że nic tam nie wſkorawſzy, ſłużbę u Guſtawa za ochotnika przyiął. Kanclerz Oxenſtiern, ktoremu ten poſtępek Alberta był w podeyźrzeniu, oſtrzegał Krola, aby Xiążęciu nie ufał; ale Guſtaw*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

twierdzi, że Franciſzek Albert Xiążę Saſkie na Lawenburgu od Ceſarſkich namowny przeſzedł w ſłużbę Guſtawa umyślnie aby zabicie tego Woiennika ułatwił. Cożkolwiek bądź, zdanie o śmierci Guſtawa naypowſzechnieyſze ieſt, że Krol ten natarłſzy na Szwadron Kiryſyerow Ceſarſkich pod kommendą Picolomina będących, poſtrzał naprzod w ramię z piſtoletu odebrał, y że drugi raz z muſzkietu raniony ſpadł na ziemię, y od koni zatratowany zoſtał.

---

zawſze odpowiadał, że nie rozumiał, iakby Pan takiego urodzenia, y iedneyże z nim wiary, miał być zaboycą y zdraycą. W dzień Luceńſkiey bitwy Xiążę znaydował ſię przy Krolu, y gdy go potym pytano, iak to być mogło, że tak bliſko Guſtawa w potyczce bywſzy, rany nawet nie odnioſł, odpowiadał, iż ſczęście to winien był ſwoiey zieloney Szarfie, y miał nawet tyle nieroſtropności, że ſuknie ſwoie krwią Guſtawa ſkropione ukazował. Z tych domyſłow wnoſi Pufendorff, że Xiążę winnym był Guſtawa śmierci, nie wątpiąc iż ſię nią przymili Dworowi Wiedeńſkiemu, z ktorym w ſłużbie nawet Guſtawa zoſtaiąc konſzachty miewał, że Szarfa zielona była znakiem danym Ceſarſkiemu woyſku do rozeznania mieyſca, w ktorym ſię znaydował podczas potrzeby Guſtaw. Przydaie na koniec Pufendorff, że porozumienia te wſzyſtkie utwierdził Xiążę odſtępuiąc po potyczce Szwedow, y do nieprzyiaciela przechodząc.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

Smiercią Krola ſwoiego rozżarci Szwedzi tym mocnicy na nieprzyiaciela uderzyli, po kilkakroć z placu zegnali, y zupełne otrzymali zwycięſtwo, lubo z wielkim koſztem bo z ſtratą wielkiego y nieodżałowanego dla nich Guſtawa. Pappenheim Generał Ceſarſki w potrzebie zabity.

Guſtaw-Adolf ſprawiedliwie, ieżeli kto w Swiecie, dla dzieł y przymiotow ſwoich zaſłużył być wielkim nazwany. Zrodził ſię do woyny; miał ow wielki, byſtry, y gruntowny rozum, ktory wſzyſtkę proiektu obſzerność wprędce widzi, y na wſzyſtkie go uważa ſtrony. Krol, Hetman, y żołnierz razem, znał, kochał, ſprawował, y wſławił tych nazwiſk powinności. Umiał prawdziwą zaſługę, y zdatność do wſzyſtkiego rozeznawać, dobierać Miniſtrow biegłych, Officyerow walecznych, przyimować zdrowe rady, przeglądać co za iakową imprezą poydzie. Sędzią był y Oycem poddanych ſwoich, przepiſywał im zbawienne prawa, czuwał na ich obronę, pracował dla nich na ſławę, na uſzczęśliwienie. Niepodobny do owych ſzalonych Bohaterow, ktorzy cudze Państwa woiuiąc ſwoie ruinuią, y płaczem poddanych właſnych zakupuią ſobie czczą ſławę, woiował Guſtaw bez wyniſzczenia właſnego kraiu, owſzem iako ſię z zakończenia woyny pokazało, z korzyścią wielką, a chwałą nieśmiertelną. Powiadaią, że wielki ten Krol uſtawiczny był w czytaniu Xięgi Grocyuſza *O Prawie woyny y Pokoiu.* Pan ten był dzielny, ale z roſtropnością, odważny na wielkie czyny,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
GUSTAWA-ADOLFA.

ale z rozmyſłem. Każda iego kampania była naydoſkonalſzym ſztuki woienney przykładem. Nikt lepiey nadeń nie umiał władać woyſkiem, iednać ſobie miłość y poſłuſzeńſtwo żołnierza, zagrzać do odwagi, uſzykować do boiu, rozrządzać woyſkowe obroty, na wſzyſtko mieć przezorność, rokować przed czaſem nieprzyiaciela myśli, wſzędy podczas potrzeby być przytomnym. Guſtaw do cnot Krola, do przymiotow Generała, łączył nieuſtraſzone żołnierza ſerce, y w ogniu potyczki tak ſię podczas zaciekał walecznością ſwoią, że ſię w naywiękſze niebeſpieczeńſtwa zapędzał. Xiążę Bernard obiął nad woyſkiem Szwedzkim naywyżſzą po Guſtawie kommendę, y tak mu ſzczęście poſłużyło, że przed końcem roku z całey Saxonii Ceſarſkich ſpłoſzył.

1633. *Wſtęp na tron.*	*Przypadki znakomitſze pod panowaniem* KRYSTYNY.

KRYSTYNA *tron po Oycu oſiada* 1633. *ogłoſzona zdatne lata maiącą do rządu Państwa* 1645. *koronowana* 1650.

1633.

KRyſtyna iedynaczka Guſtawa-Adolfa ſześć lat dopiero miała. Gdy podczas zgromadzenia Stanow Marſzałek Seymowy ogłaſzał ią Krolową Szwedzką, ieden z Stanu Poſpolſtwa przerwał mu mowę, pytaiąc ſię ktora to była ta Guſtawa Corka. *Nie znamy iey*, rzekł, *nigdyśmy iey nie widzieli, prośiemy nam ią ukazać.* Gdy Kryſtyna na widok wyſzła, wtedy chłopek ow, dobrze iey ſię przypatrzywſzy, zawołał: *Prawdziwieć ona ieſt; oto nos, oczy, czoło wykapałe Guſtawa-Adolfa; dobrze, niech będzie Krolową naſzą.* Przydano Krolowy za Miniſtrow y Opiekunow, Wielkiego Sędziego, Marſzałka, Admirała, Kanclerza, y Podſkarbiego Koronnych. Władzę zaś naywyżſzą w ſprawowaniu Niemieckich intereſow Oxenſtiernowi poruczono.

Po śmierci Guſtawa śliſki prawdziwie krok był na Szwecyą. Bać ſię było potrzeba, aby Xiążęta Proteſtantcy bardziey podobno dobra oſobiſtego ſzukaiący, niż powſze-

Małżonka.	Potomſtwo.	1689. Smierć.	Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.
KRYSTYNA żyła w ſtanie bezmęſkim.		KRYSTYNA złożywſzy koronę 16. Czerwca 1654. wyiechała z Szwecyi, Katoliczką zoſtała, y umarła w Rzymie 19. Kwietnia 1689.	*Ceſarze.* Ferdynand II. 1637. Ferdynand III. 1657. *Krolowie Franc:* Ludwik XIII. 1643. Ludwik XIV. 1715. *Angielſcy.* Karol I. 1649. Karol II. 1684. *Polſcy.* Władyſław IV. 1648. Jan Kazimierz 1663. *Duńſcy.* Kryſtyern IV. 1648. Fryderyk III. 1670. *Carowie Moſkie:* Michał Fiedorowicz 1648. Alexy Michałowicz 1676.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

wſzechną kochaiący ſprawę, ligi nie zerwali. Saſki oſobliwie Elektor był nayniepewnieyſzy Alliant, mimo tyle uſług od Krola Szwedzkiego odebranych. Nad to, powaga Guſtawa łatwo Elektorow, y Xiążęta ſprzymierzone w zgodzie y iedności utrzymywała. Oxenſtiern zaś, lubo wart był tego, aby zaczęty interes przez Guſtawa, prowadził, przecież nie obiecywał ſobie, żeby Xiążęta Niemieccy chcieli ſię do rozrządow iego ſtoſować. Na koniec bać ſię było potrzeba zazdrości między Generałami, ktorych naywięcey Niemieckich rodakow było. Wſzakże zdało ſię raczey, utrzymywać orężem nabytą ſławę przynaymniey aż do zawarcia uczciwego traktatu, niżeli z hańbą y ſromotą oſtatnią poczętey przez Krola ſprawy odſtępować.

Woyſka Szwedzkie y Sprzymierzeńcow wſławiły ſię w kilku potrzebach iuż nawet po śmierci Guſtawa. Generał Horn podbiwſzy Alſacyą, wkroczył do Szwabii, gdzie iazdę Bawarſką pod *Kempten* pobił. Jerzy Xiążę na Luneburgu znioſł Hrabię Mansfelda bliſko *Rhetelm* w Weſtfalii. W Sląſku atoli nie miały tego ſzczęścia woyſka przez niezgody Generałow Szwedzkich z Saſkiemi.

Oxenſtiern Stany czterech Cyrkułow Wyżſzych Niemiec zgromadza do *Heilbronu*, gdzie liga odnowiona. Oxenſtiernowi iako Pełnomocnemu Miniſtrowi Szwedzkiemu poruczono ſprawowanie intereſow ſprawy powſzechney tykaiących, ale mu przydano Radę, ktorą nazwano *Conſilium Formatum*; Frankfort nad Menem onemuż do rezydencyi wy-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KRYSTYNY.

znaczono, aby ztamtąd potrzebne rozrządzenia wydawał. Feuquières Poseł Francuski był przytomny temu Zgromadzeniu, popieraiąc interesa swoiego Pryncypała. Liga Francyi z Szwecyą odnowiona. Na innym w *Heilbronie* zieździe, Oxenstiern postrzegłszy iawne iuż Saskiego Elektora do ugody z Cesarzem kroki, przywrocił potomkow Fryderyka Hrabi Palatyna do wszystkich kraiow y godności Elektorskiey, spodziewaiąc się, że tym postępkiem obowiąże sobie Anglią, Hollandyą, Brandeburczyka, y cały Dom Palatyński.

Xiążę Bernard y General Horn wtargneli razem do Bawaryi; ale czynnościom woiennym prywata y ambicya przeszkodziła. Officyerowie ledwo nie wszyscy dopominali się o zapłatę swoię y nadgrodę przyzwoitą prac podiętych. Porozumienie niepłonne na Xiążęcia padło, że bunt ten woyskowy z iego był wszczęty potuchy. Chciał bowiem Xiążę opanować na siebie Xięstwo Frankońskie, Würtzburgę, y Bambergę, zostać naywyższym interesow Szwedzkich w Niemczech Rządzcą, y woysk udzielnym Hetmanem. Oxenstiern zapobiegaiąc klęskom domowych niezgod ustąpił Xiążęciu żądanych od niego kraiow.

Wallenstein od Arnheima do Saxonii przyzwany przymusił do ustąpienia Szwedow; wszakże tym na inszych mieyscach szczęściło się. General Bodysz dał znaczną nieprzyiacielowi chłostę pod *Andernachem*; Land-Graff Gwilelm dobył *Paderbornu*; Gwilelm Xiążę na Weimarze pobił Cesarskich w

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

Frankonii; Horn wziął ſzturmem Miaſta *Pappenheim*, y *Neumarck* w Wyżſzym Palatynacie; ale naycelnieyſzą tey Kampanii czynnością było wzięcie *Hamelu* przez Xiążęcia na Luneburgu, po otrzymanym zupełnym zwycięſtwie na pietnaſtu tyſiącach z odſieczą obleżeńcom idących. Dodon Kniphauſen Szwed przymuſił *Oſnabryk* do poddania ſię. Kryſtyan Hrabia de Birkenfelds zbił na głowę Lotaryńczykow w Niżſzey Alſacyi. Xiążę Feria 14,000 woyſka z Włoch Ceſarzowi prowadzący, złączył ſię z Generałem Altryngerem; woyſka te tak były od Horna ściśnione, że kilka porażek odebrawſzy, ledwo ſię mogły do Bawaryi ſchronić. Xiążę Feria umarł nie zadługo z roſpaczy, że mu ſię ta niepomyślność zdarzyła. Xiążę Bernard doſtał bez wielkiego odporu *Ratysbony*. Ale w Sląſku Szwedzi pod Kommendą Hrabi de la Tour zoſtaiący pobici od Wallenſteina pod *Steinau*, y prawie cały Sląſk pod Ceſarza moc wrocony.

1634.

Wallenſtein naywiękſzy owych czaſow między Ceſarſkiemi Generał umyſłu był oſtrego, y wynioſłego. Nieprzyiacioł przy Dworze Wiedeńſkim, y zawiſtnikow chwały ſwoiey miał bardzo wielu, ktorzy czernili go przed Ceſarzem, y o niegodziwe zamyſły udawali. Generał niekontent z Ceſarza, y z Elektora Saſkiego, podeyźrzenia, ktore o nim miano, uczynił rzetelnemi, gdy z Francyą y Szwedami traktował, owſzem zdawał ſię gotowym przeyść na ſtronę nieprzyiacioł, byleby mu do odzierżenia

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

tronu Czeſkiego dopomogli. Wſzakże Oxenſtiern te Wallenſteina propozycye miał za nieſzczere, y tylko za fortel do oſzukania Szwedow wynalezione, przyznaiąc w reſzcie że nie mogł zamyſłow tego Generała przeniknąć. Cożkolwiek bądź, zamyſły Wallenſteina były-li ſzczere, czyli tylko uroſzczone, Ceſarz odiął mu kommendę, y zdał ią nayſtarſzemu Synowi ſwoiemu Ferdynandowi Arcy-Xiążęciu Krolem iuż Węgierſkim y Czeſkim będącemu. Wallenſtein w *Egrze* od trzech Officyerow Szkockich Gordona, Leslego, y Butlera, zabity. Trzeba ſię było ſpodziewać, że zabicie tak ſławnego y tak od woyſk kochanego Generała, wznieci iakie zamieſzanie w Ceſarſkich, atoli wſzelka była ſpokoyność.

Xiążę Bernard Regiment ieden Ceſarſkich zarwawſzy w pień go wyciął. W Wyżſzym Palatynacie y w Bawaryi gorę cokolwiek wzięli Ceſarſcy. W Wyżſzey Szwabii Horn kilka Miaſt znaczniey-ſzych odebrał. Falc-Graff Renu zwyciężywſzy znacznie Ceſarſkich y Lotaryńczykow partyą pod *Watweilerem* Miaſt kilka w Wyżſzey Alſacyi doſtał. Schmiedberg Pułkownik Szwedzki wziął głodem *Filipsburg*; Alexander Leslé Ceſarſkich z *Landsbergi* wyparował.

Oxenſtiern zgromadził Alliantow Szwecyi do Frankfortu nad Menem; oſobiſte intereſa dobru powſzechnemu na przeſzkodzie były, nic przeto nie uradzono. Krol Węgierſki na ten czas z woyſkiem potężnym obległ Ratysbonę; Xiążę Bernard y Horn pobiegli na odſiecz Miaſtu, ale ſię poddało wprzod

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

niżeli zdążyć mogli. Odſtąpili Szwedzi do *Ropfingen*, y na mieyſcu arcy-wygodnym zaobozowali; mieyſce to niebacznie porzucili przeciwko zdaniu Generała Horna, a przybliżyli ſię ku *Nortlindze*, ktorą po wzięciu Ratysbony oblegli Ceſarſcy pomnożeni znacznie partyą Hiſzpanow, ktorzy przechodząc z Włoch do Niderlandu, chcieli na prędce przyſługę iaką Ceſarzowi uczynić. Horn radził, aby potyczki bez przymuſu nie ſtaczać, a przynaymniey czekać na poſiłki, ktore w liczbie dzieſiątka tyſięcy nadciągnąć miały. Ale przeważyły inſzych Officyerow ſpotkania ſię chciwych zdania. Batalia zwiedziona, w ktorey piechoty Szwedzkiey na ſześć tyſięcy trupem legło, w niewolą znacznie zabrano; ſam waleczny y roſtropny Generał Horn z liczby był ieńcow. Artylerya prawie wſzyſtka Ceſarſkim doſtała ſię w zdobyczy. Przegrana ta (i) ledwo Szwedow nie pozbawiła wſzyſtkich korzyści, ktore ſobie z zwycięſtw aż dotąd ſtatecznie odno-

(i) *Jazda Polſka, ktorą ſwoim koſztem zaciągnioną Staniſław Lubomirſki y Hetman W. Koronny Ceſarzowi do Niemiec w poſiłku poſłał, nie mało ſię do tey wygrany Ceſarſkich przyczyniła. Wpadłſzy bowiem raptownie na piechotę Szwedzką, zlity im przerwała, y to było początkiem zamieſzania y porażki. Ferdynand III. Ceſarz wdzięczen tey Lubomirſkiemu przyſługi, uczynił go Xiążęciem Rzeſzy Niemieckiey w Roku* 1640.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

ſzonych obiecowali. Lubo im ſię albowiem w Weſtfalii y w innych Prowincyach pomyślnie wiodło, atoli Proteſtancka liga poczęła tracić umyſły, y bać ſię okropnych porażki Nortlińſkiey ſkutkow. Elektor Saſki ſtaraiąc ſię o oſobny z Ceſarzem pokoy, rozrywał ſiły ligi; woyſka Szwedzkie przez czas długi niepłatne, do buntu ſię miały; a Ceſarſcy iuż za Ren przeſzli. Oxenſtiern, ktorego takie tylko cioſy zatrwożyć mogły, ale przecie nic pognębić zupełnie, krzątał ſię żywo około podźwignienia intereſow Szwedzkich, traktował z Francyą, namawiał Marſzałka de la Force, aby ſię z woyſkiem Francuſkim zbliżył, y ułatwił tym ſpoſobem rozſtrzelonym woyſkom Szwedzkim złączenie; chcąc zaś Krola Francuſkiego nakłonić, ażeby iawnie pokoy Ceſarzowi wypowiedział, uſtąpili mu Szwedzi *Filipsburgu*, y całey Alſacyi, procz *Benfeldu*.

Ceſarſcy korzyſtaiąc z zwycięſtwa wiele Fortec Szwedom poodbierali. Elektor Saſki traktat przedugodny zawiera z Ceſarzem w *Pirnie*, w roku zaś naſtępuiącym pokoy w *Pradze* podpiſany.

1635.

Ceſarſcy doſtaią Filipsburgu, w ktorym Francuzi wielki ſkład żywności y woiennego rynſztunku mieli; Hiſzpani dobywaią *Trewiru*, y Elektora w niewolą biorą; *Auſsburg*, Zamki tudzież *Pappenheim*, *Würtzburg*, *Koburg*, Ceſarſkim ſię poddaią. Elektor Saſki nie tylko iuż ſam nieprzyiacielem był Szwedow, ale y Brandeburczyka do

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

zawarcia pokoiu z Ceſarzem pociągał, obiecuiąc mu, że Pomeranii doſtanie.

Pod tenże czas traktat z Polſką wychodził. Jakob de la Gardie poſſany od Regencyi Szwedzkiey z woyſkiem do Prus, aby traktowanie o pokoy za okazaniem gotowych ſił ważnieyſze było. Za ſtaraniem Francyi, Anglii, y Hollendrow odnowiony do lat 26. między Szwecyą y Polſką traktat, ktorym Szwedzi z Prus Polſkich uſtąpili, Jnflanty zawoiowane po Dźwinę zatrzymawſzy.

Banier Generał Szwedzki miał znaczną woyſka partyą; ale Officyerowie będąc niepłatni, chwiali ſię podſycani obietnicami nieprzyiacioł, a zwłaſzcza Saſkiego Elektora, y Generała ſwoiego myśli nie popierali. Banier w kray Brunſwicki idzie; ſtraż pierwſzą Elektora Saſkiego pod *Altenburgiem* poraża; a iazdy partyą na zbicie Saſow, ktorzy w 7000 Elbę pod *Domitz* przeſzli, wyſyła. Porażeni na głowę Saſi, na pięć tyſięcy trupa y niewolnikow liczono: zwycięſtwo to odżywiło nadzieie y ſerca Szwedow. Uderzyli ci powtornie na Saſow w Meklemburgu, y do odwrotu przymuſili.

1636.

Szwecya od wſzyſtkich prawie Sprzymierzeńcow w Niemczech odſtąpiona była, oprocz Land-Graffa Haſſyi, ale ten zewſząd od nieprzyiaciela otoczony nic działać nie mogł; Anglia, Francya, Hollandya, niechciały ſię iawnie przeciwko Ceſarzowi oświadczyć; ſwoim tedy własnym ſiłom zoſtawieni byli Szwedzi. Banier w tak krytycznych okolicznościach

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

był obrońcą Oyczyzny, y ſławy Szwedzkiey popieracą. Waleczny ten rownie iak rozſądny Generał zaobozował pod *Hallą;* Saſkie woyſka wpręcce nadciągły, y tylko rzeka Sala nieprzyiacioł dzieliła. Saſi porwali ſię kilka razy do przeprawy przez tę rzękę, ale zawſze z ſtratą ſwoich odparci. Banier zbił znowu pod *Petesbergiem* dwanaście Regimentow Saſkich.

Z rownym ſzczęściem y inſze Szwedow Partye potykały ſię. Generał Kniphauſen poraził mocno Ceſarſkich w Weſtfalii, ale ſam w potyczce zabity. Generał Leslé złączywſzy ſię z Land-Graffem Haſſyi poſzli na odſiecz Miaſtu *Hanau*, ktore Lamboi Ceſarſki Generał ściśle obległ. Odpędzeni z znaczną klęſką obleżcy. Tenże Leslé dobył *Luneburgu*, garnizonem oſadził *Kalleberge* y *Winſen* nad Elbą. *Magdeburg* poddał ſię Saſom. Ciż dobyli *Hawelbergi*, Zamkow *Werbenu* y *Ratenau*, y Miaſta *Brandeburgu*. Nadęci temi pomyślnościami pomknęli ſię ku Meklemburgowi z woyſkiem licznym, y zaobozowali bliſko *Perlebergi*. Generał Banier przeprawiwſzy ſię przez Elbę ſtanął pod *Parchimem;* tam Wrangel z Pomeranii poſiłki mu przyprowadził, tak że woyſko Szwedzkie całe wynoſiło do 9000 iazdy, 7000 piechoty. Pomknęli ſię ku Perleberdze Szwedzi chcąc wyprowadzić do potyczki Saſow, lubo ci y daleko liczniey ſi byli, y mieyſce wyborne dzierżyli. Stoczona długa y krwawa bitwa. Zwycięſtwo na ſtronę Szwedow nakłoniło ſię. Na placu 5000 Saſow legło, oprocz bran-

cow y w ucieczce zabitych. Szwedzi tyſiąc ſto ſwoich ſtracili, a rannych na 3000 mieli. Banier korzyſtaiąc z zwycięſtwa wkroczył do Turyngii, y nieprzyiaciela do Weſtfalii wyparował.

1637.

Ceſarz Ferdynand II. w tym roku umarł; naſtąpił na tron Syn iego Ferdynand III. Woyna nie z mnieyſzą zaciętością obu ſtron trwała. Banier pod *Eulenburgiem* ośm Regimentow Saſkich potrzepał, gonił aż pod *Torgau*, y do poddania ſię przymuſił. Chciał potym oblec Lipſk, ale gdy Hatsfeld y Götz Generałowie Ceſarſcy Miaſtu na odſiecz biegli, Banier poſzedł przeſzkadzać im na Sali przeprawy. Dwa tyſiące nieprzyiaciela pod *Pegau* znioſł, wſzakże gdy ſię woyſka Ceſarſkie zewſząd nań ściągały, cofnął ſię pod *Torgaw*, gdzie oboz miał mocno okopany. Tam boiąc ſię aby od ſtraſznego nieprzyiacioł mnoſtwa zewſząd opaſany nie zoſtał, poſzedł ku Pomeranii, tylna ſtraż od iazdy Ceſarſkiey dościgniona mężny dała odpor. Wyprowadzenie to woyſka z tak niebeſpiecznego mieyſca wiele chwały ziednało Banierowi. Udał ſię on do *Landsbergi*, ale go uprzedzili Ceſarſcy, y iuż obozowali nad Wartą; zmyśliwſzy tedy marſz ku Polſzcze, nocą nad Odrę powrocił, y doſtał ſię do *Sztetyna*, zwiodłſzy tak nieprzyiaciela rozumieiącego, że iuż Szwedow iak w śieci trzymał.

Uſiłowali pokilka razy wtargnąć do Pomeranii Ceſarſcy, ale zawſze odparci od Szwedow byli. Na-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

koniec Szlachcic Pomorſki Kuſſon wprowadził do tey Prowincyi drogami bocznemi y trudnemi Generała Gallaſa; zaraz od iego weyścia w złym ſtanie poczęły być Szwedzkie intereſa w Pomeranii. Ceſarſcy ſzturmem wzięli *Uſedom*, *Wollin*, *Demmin*, ſplondrowali wyżſzą Pomeranią, głownieyſze Fortece garnizonami pooſadzali, y powrocili na zimowe leże do Meklemburgu y niżſzey Saxonii. Procz tych nieſzczęść, wſzyſtkie Fortece nad Hawlem ſtracili Szwedzi, y ieſzcze *Domitz*, *Luneburg*, y *Winſen*. Land-Graff Haſki Gwilelm ſzczegulny Szwedow Sprzymierzeniec, ktory do traktatu Pragſkiego nie przyſtąpił; y Xiążę Pomorſkie Boguſław XIV. pomarli. Szwedzi wiele mieli trudności w obronieniu Pomeranii przeciwko Brandeburczykowi, ktory ſwoie do tego Xięſtwa prawo utrzymywał. (k)

Szwecya ligę z Francyą do lat trzech zawiera. Ceſarſcy *Gartz* zdobyli, Banier niezadługo to Mia-

(k) *Pomerania miała ſwoich Xiążąt, z ktorych oſtatni Boguſław XIV. zmarł bezdzietny. Zaſzła zaś dawniey między Domami Xiążąt Pomorſkich y Margrabiow Brandeburſkich umowa, aby gdy męſka płeć dziedzicznych Xiążąt Pomorſkich wygaśnie, Xięſtwo Domowi Brandeburſkiemu doſtało ſię. Że zaś na początku tey woyny wiele tam Miaſt Szwedzi opanowali, y oneż utrzymać chcieli, muſiano Elektorowi iak ſię niżey pokaże, przy traktacie Oſnabrykſkim inſze Prowincye w nadgrodę tego uſtąpić.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

ſto odzyſkał, Generała Gallaſa w Meklemburgu poraził, y aż za Elbę zagnał.

1638.

W tym roku Szwedzi ſtracili *Hanau*, oſtatnią Fortecę, ktora im ſię w Niemczech wyżſzych zoſtała. Karol Ludwik Syn Fryderyka Elektora Rynſkiego chciał odzyſkać orężem ſwoie dziedziczne kraie, łącząc ſię do Szwedow; ale Ceſarſcy *Meppen*, gdzie był ſkład Elektora zdobyli, partyą iego znieśli, Karol ſam ledwo umknął, a Brat iego Xiążę Robert w niewolą wzięty.

Xiążę Bernard po ſwoiey pod Nortlingą przegrany zaciągał co żywo woyſko, y iuż ſię znacznie wzmocniwſzy, zaczął czynności woienne od dobycia *Lauffenburgu* y *Sekingi*; tych Zamkow doſtawſzy obległ *Rheinfeld*. Ceſarſcy przylecieli na odſiecz tey Fortecy; potyczka zwiedziona żwawa z rowną obu woyſk ſtratą; wſzakże Ceſarſcy żywności y ludzi *Rheinfeldowi* dodali. We dwadzieścia y trzy dni po tey akcyi, Xiążę Bernard uderzył znowu na Ceſarſkich z takim ſzczęściem, że ani ieden z znacznieyſzych Officyerow Ceſarſkich nie zoſtał, ale wſzyſcy zabici lub poimani w niewolą byli. Po zwycięſtwie tym naſtąpiło wzięcie *Rheinfeldu*, *Retelnu*, *Fryburgu*. Poſzedł zatym Xiążę Bernard pod *Bryzak*; kilku Ceſarſkich Generałow z znacznemi partyami, bronić tego Miaſta przybiegli, ale Szwedzi wſzyſtkich, iednego po drugim, pobili. Jan Götz tak ſtraſznie porażony pod *Witteweierem* że z 12,000 ludzi, tylko mu ſię puł trzecia tyſiąca

niedobitkow zoſtało. Karol Xiążę Lotaryńſkie podobnież pod *Thaunem* na głowę przegrał. *Bryzak* głodem ściśniony, y iuż nieſpodziewaiąc ſię żadney pomocy, muſiał ſię poddać zwycięzcy. Xiążę Bernard po chwalebney kampanii, bo w niey kilka znacznych Fortec doſtał, y kilka potyczek wſtępnym boiem odprawionych wygrał, liczniey ſze kilkoma tyſiącami miał woyſko, niż kiedy wyſzedł w pole. Złączył ſię potym z Generałem Banierem, maiąc razem uderzyć na dziedziczne Ceſarza kraie, y przymuſić do zawarcia chwalebnego y z korzyścią dla Szwecyi pokoiu.

1639.

Banier z wielką żywością przykładał ſię do uſkutecznienia tego proiektu. Napadłſzy na Salliſa Generała Artyleryi Ceſarſkiey między *Olnitzem*, y *Reichenbachem*, ſiedm Regimentow zniosł; w okolicach znowu Drezna cztery Saſow Regimenta pobił. Pod *Kemnicą* uderzył na Saſow z Ceſarſkiemi złączonych; bitwa była długi czas uporczywa, ale na koniec Szwedzi zwycięſtwo otrzymali, a nieprzyiacioł ledwo garſtka mała ocalała. Przeſzedłſzy potym za Elbę, ſpotkał ſię pod *Brandeitzą* z Hofkirkiem Generałem dzieſięć Regimentow iazdy, y coś nie wiele piechoty kommenderuiącym; y tę ieſzcze potyczkę Szwedzi wygrali. Ceſarſcy mężnie przez znaczny czas biwſzy ſię pierzchnęli, y pod mury Prag ſkie ſchronili ſię zawſze od Szwedow ścigani. W potrzebie tey ſławni dway Officyerowie Ceſarſcy Hofkirck, y Montecuculli w niewolą doſtali ſię.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

Mimo wſzyſtkie te zwycięſtwa, Banier nie mogł ſię długo utrzymać w Czechach; nieprzyiaciele mnogością ſwoią byliby go przygnietli. Atoli waleczny ten Generał rozmnażał ſię nieiako czuynością y dzielnością ſwoią, y zwycięzcą zoſtawał wſzędy, gdzie ſię tylko znaydował. Pod *Glatzem* 1500 Ceſarſkich w pień wyciął; od *Tyrnu* po trzykroć Saſow odpędził; Jeździe Węgierſkiey pod Pragą znaczną dał chłoſtę; dwa Saſkie Regimenta pod *Satzem* rozſypał. Obywatele tego oſtatniego Miaſta wpuścili 600 nieprzyiacielſkich żołnierzy, ale ich Szwedzi przymuśili wnet do poddania ſię na dyſkrecyą zwycięzcow.

Tym czaſem Ceſarz oſtatnich ſił ruſzał na pokonanie Szwedow. Woyſko pod Generałem Picolomini będące wzmacniało ſię potężnie; Arcy-Xiążę Leopold Felt-Marſzałek Ceſarſkich woyſk zaciągi nowe z wſzelką uſilnością czynił; wſzakże przecię nie próżnowali Szwedzi. W Pomeranii doſtali *Demminu*, w Marchii *Landsbergi* y *Dieſenu*. Stalhanſch do Sląſka od Baniera poſłany, Miaſt kilka ſwoiemi garnizonami oſadził; gdy Köningsmark inſzy Generał Szwedzki woiował Weſtfalią.

Szwecya ſtraciła wielki filar w Oſobie Xiążęcia Bernarda, ktory umarł w *Neuburgu* nad Renem, gdy ſię do Bawaryi wkroczyć gotował. Do zoſtałego po Xiążęciu woyſka rożni rościli ſobie prawo. Elektor Palatyn wyſłał Poſłow traktuiąc z woyſkiem, y ſam wyiechał z Anglii przez Francyą do Niemiec; ale gdy przybył do *Moulins*, z rozkazu Dworu Werſalſkiego poimany y do Zamku Vincennes zaprowa-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

dzony, pod pozorem że ſię ważył przeieżdżać przez kraie Francuſkie nie opowiedziawſzy ſię wprzod Krolowi. Kardynał Richelieu Miniſter Francuſki obietnicami y pieniędzmi uiąwſzy Erlaka, pierwſzego z Officyerow Xiążęcia, dokazał tego, że Francuzi iak woyſkiem, ktore nazywano Weimarſkie, tak Miaſtami od Xiążęcia zdobytemi, a oſobliwie Bryzakiem, rządzili.

Hiſzpania wyſłała w tym roku znaczną Flottę, ktora miała pod Sztokolm płynąć, y złączonemi z Krolem Duńſkim ſiłami Stolicy tey Szwedzkiey dobywać, aby tak Szwedow do bronienia własności z Niemiec wywabić. Ale Flotta ta zatrzymana y zbita od Hollendrow, ktorzy tym zwycięſtwem przekartowali wſzyſtkie ligi Auſtryackiey ułożenia. A Brokman Holſztyńczyk, ktory wynalazcą y duſzą był tych proiektow, z rozkazu Xiążęcia Holſztyńſkiego ścięty. Tak to za zwyczay Monarchowie ſądzą o ludziach z przypadkow. Szacuią gdy ſię rada ich pomyślnie uda, zdraycami zowią gdy niepomyślnie; y w ten czas mſzczą ſię na nich za klęſki te, ktorych przewidzieć nie mogli.

1640.

Pułkownik Szwedzki Eryk Slange znioſł ze ſzczęſtem 3000 Ceſarſkich pod *Kiczem;* Generał Königſmark powracaiąc z Weſtfalii trzy razy potykał ſię z nieprzyiacielem, pod *Gerą*, pod *Schmolen*, y niedaleko *Lipſka*, zawſze z zwycięſtwem. Tym czaſem przez niedoſtatek żywności Generał Banier przymuſzony do opuſzczenia Czech, przeſzedł do Miſnii,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

aby Jerzego Xiążęcia na Luneburgu, ktory iuż nie kontent był z Ceſarza do ligi z ſobą pociągnął, tudzież aby był w bliſkości woyſk Weimarſkiego y Haſkiego. Generał ten rozłożywſzy woyſka ſwoie po nad Muldą do Voigtlandu wyſłał z mocną partyą Wittenberga; ale ten od Generała Picolomini wypędzony. Wtedy Banier nalegał mocno na ſprzymierzonych, aby ſiły ſwoie w iedno złączyli; iakoż Weimarſkie woyſko pod Kommendą Xiążęcia de Longueville y de Guébriant; Haſkie pod Melandrem, y Luneburſkie maiące na czele ſwoim Klitzinga Generała, złączyły ſię z Banierem nie daleko *Erforta*. Straſzne to woyſko, gdyby od iednego było rządzone, byłoby bez wątpienia wiele złego Ceſarſkim wypłatało; ale przypadło to, co ſię dziać muſi w woyſku kilku Generałow maiącym; każdy z nich chciał z naywyżſzą władzą kommenderować, y tak prywata dobru powſzechnemu na przeſzkodzie była. Stanęło na koniec, aby wydać Ceſarſkim batalią; lecz ci nie dali ſię nigdy z okopow ſwoich w pole wyprowadzić. Banier poſtanowił przeyść przez Turyngią do Frankonii, y iuż ſię był pomknął ku rzece Sali od *Neuſtadu*, ale Ceſarſcy zamyſł iego przeniknąwſzy, nagły marſz przypuścili, y ſtanęli na drugiey ſtronie rzeki bronić Szwedom przeprawy, ktorzy przeto na zad ſię wracać muſieli.

Ceſarſcy opuściwſzy Frankonią, pomaſzerowali ku Weſtfalii, y iuż pod *Hoxterem* byli, zkąd mieli ſię przeprawić przez Weſer, y kray Luneburſki puſtoſzyć; ale pod tą Forteczką trzy dni zabawieni by-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

li mężnym garnizonu odporem, a tym czaſem Szwedzi Luneburg zaſłonili, y przeprawy Ceſarſkim na Weſerze nie dopuścili. Sciśnieni potym Ceſarſcy y od niedoſtatku żywności, y od woyſk Haſkich, muſieli ſię wrocić do Frankonii, w odwrocie tym znacznie od woyſka Weimarſkiego urwani. *Banier* poſzedł do Kulmbachu, aby był bliżey zimowych leż nieprzyiaciela.

Stanhalſch zoſtawiony od Baniera w Sląſku, nie tylko wſzyſtkie Szwedow zdobycia w całości zachował, ale ieſzcze pod *Schonau*, dziewięć Regimentow nieprzyiacielſkich pobił.

1641.

Na początku tego roku *Banier* wziął przed ſię śmiałą, ale nielekkomyślną imprezę; nagle z pierwſzą woyſka ſtrażą przypadł pod Ratysbonę, gdzie Ceſarz z Stanami Rzeſzy Niemieckiey ſeymował; imprezie tey wſzyſtkie okoliczności ſprzyiały; woyſka Ceſarſkie po zimowych kwaterach rozłożone były, y Dunay ſtanął; ale nagle tak rozpuściło, że ani przeyść nie można było po rzece, ani dla kry ſtraſznie idącey moſtu z batow poſtawić.

Guébriant woyſka Weimarſkiego Generał, odſtępuie Baniera mimo uſilne Szwedzkiego Generała naleganie, aby tego nie czynił; woyſka Ceſarſkie zgromadzaią ſię między Jngolſztadem y Ratysboną; Szwedzi w niebeſpieczeńſtwie oczywiſtym zoſtaią, aby ich większe nierownie nieprzyiacioł ſiły nie pognietły. Wſzakże obrotny y przemyślny Banier wymknął ſię przez las Czeſki. Ceſarſcy ścigaiąc Ba-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KRYSTYNY.

niera napadli na Pułkownika Slange w Neuburgu, ktory się z trzema Regimentami zamknął, y przez cztery dni, lubo mury miasta słabe były, z męstwem nieporownanym bronił. Dobywanie tego Miasta, nad ktorym nierozsądnie zabawili się Cesarscy, zbawiło Szwedow. Schronili oni się z Banierem swoim do Annabergi, szczęśliwie puł godziną uprzedziwszy Picolomina, ktory z Piechotą y Artyleryą ścigał, maiąc ich zastanowić y razić na przeprawie Przyśnicza; ale sam od Szwedow był zatamowany. Banier dla wytchnienia swoim ludziom, rozkwaterował się w *Suitkaw*. Tam Guébriant przyłączył się znowu z Weymarskim woyskiem do niego. Jerzy Xiążę na Luneburgu umiera; śmierć iego pomieszanie między Sprzymierzonemi czyni, tym większe, że Ministrowie Luneburskiego Domu, niechcieli torem iego, sprawy powszechney popierać y bronić. Woyska złączone ruszyły ku rzece Sali maiąc bronić przeprawy Cesarskim, ktorzy hurmem wielkim do Woigtlandu wpadli; odparci ci z znaczną swoich stratą cofnęli się ku Bernsburdze; Szwedzi zaś pomaszerowali ku Halbersztadowi. Tam umarł Generał Banier. Powiadaią że był otruty, rownie iak Xiążę Luneburski, Land-Graff Hassyi, y Hrabia de Schaumbourg, wszyscy bowiem ci iednegoż prawie czasu poumierali. Ale powieści takie, że są obydzaiące, nie powinny być łatwo wierzone, zwłaszcza gdy gruntownych brakną dowodow, boć tu nie dosyć na samym do prawdy podobieństwie. Banier chwała y podpora Szwecyi, zawsze miał za cel dobro y sławę

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

Oyczyzny ſwoiey; był iednym z nayſławnieyſzych wieku ſwoiego Generałow, iednym z naybiegleyſzych w rzemieśle woiennym, ktore wtedy do wyſokiey iuż doſkonałości przyſzło. Rączość iego y czuyność wſzędy go czyniła przytomnym, gdzie tylko był nieprzyiaciel; roſtropności nigdy nie oddzielał od męſtwa; a co naypierwſzą ieſt wielkiego Generała zaletą, tak dobrze, tak ſzczęśliwie, proiekta woienne układał, y obroty ſwoie rozrządzał, iak gdyby Xiążkę przyſzłości zawſze miał pod oczami otwartą, y w niey przypadki być maiące czytał.

Czterech Generałowie-Majorowie Adam Pfhul, Karol Guſtaw Wrangel, Arfwerd Wittenberg, y Krzyſztof Köningsmarck obięli nad woyſkiem kommendę, pokiby z Szwecyi nowy Felt-Marſzałek nie był przyſłany. Pułkownicy y inni Officyerowie ligę między ſobą uczyniwſzy mieli ſię orężem winney ſobie zapłaty dopominać; wſzakże przezorna Generałow baczność zapobiegła złym ſkutkom buntu tego.

Ceſarſcy korzyſtali z pomieſzania, w ktorym ſię znaydowali Szwedzi po śmierci Generała ſwoiego Baniera. Porazili ich znacznie pod *Kwedlinburgiem*; ale chcąc uwolnić od obleżenia *Wolfenbutel*, znaczną ſami klęſkę od Szwedow ponieśli. Generałem woyſk Szwedzkich zoſtaie Leonard Torſtenſon, (1) z nim

(1) *Torſtenſon był Pażem Guſtawa-Adolfa w Roku* 1624. *Krol ten maiąc uderzyć na partyą Litwi-*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

Jan Lilienhock na Generała Artyleryi przyieżdza. Szwedzi odſtępuią od obleżenia Wolfenbutla. Skoro Torſtenſon obiął nad Szwedami kommendę, woyſko Weimarſkie zaraz ſię odłączyło; przez co wſzyſtkie pomieſzały ſię nowemu Generałowi ułożenia. Stalhanſch nie mogąc ſię utrzymać w Sląſku przeciwko większey nierownie nieprzyiacielſkiey ſile, porzucił ią, y wyſzedł do nowey Marchii.

Liga między Szwecyą y Francyą przedłużona aż do ſkończenia woyny. Generał Torſtenſon zacho-

---

now w Jnflanciech, gdy żadnego przy nim Adiutanta nie było, Torſtenſona z ordynanſem do iednego z Generałow ſwoich wyſyła, aby było z marſzu nieprzyiacioł korzyſtać. Pobiegł Torſtenſon y powraca. Nieprzyiaciele tym czaſem marſ y ſzyk ſwoy odmienili. Krol zły że mu ſię ordynans iego źle miał powieść. Torſtenſon widząc Krola pomieſzanego rzecze: Daruy mi W. K. Mć, iż widząc że nieprzyiaciele przeciwny marſz czynili, ordynans przeciwny danemu od W. K. Mci zanioſłem. Krol nic w ten czas nie rzekłſzy, w wieczór poſadził przy ſobie u Stołu Torſtenſona, y zaraz go Chorążym, w pietnaście dni Kapitanem, w mieſiąc Pułkownikiem zrobił. Poſtrzegł wielki ſam Generał Guſtaw ow w Torſtenſonie woienny dowcip, ktory w roku życia dwudzieſtym może ſię bez doświadczenia obeyść. Torſtenſon był iednym z nayſławnieyſzych w Europie Generałow.

rował, muſiało przeto woyſko Szwedzkie w nieczynności aż do końca roku zoſtawać, obozuiąc w Xięſtwie Luneburſkim.

1642.

Pułkownik Seckendorf miał ſkryte z Ceſarſkiemi konſzachty; zdrayca ten docieczony, y śmiercią ſkarany. Tym czaſem nieprzyiaciele obietnicami tego Pułkownika, y fałſzywą o śmierci Generała Torſtenſona pogłoſką, zwiedzieni, nagły marſz y przez złe bardzo drogi uczynili aż do *Sztendlu*, ſpodziewaiąc ſię że na nieſpodziewanych y pomieſzanych Szwedow napadną y onych zbiią; ale Torſtenſon tak był dobrze przygotowany, że Ceſarſcy umykać muſieli, tyle ludzi, iak gdyby wielką batalią przegrali, utraciwſzy.

Torſtenſon wyſyła do Weſtfalii Köningsmarcka z kilkoma partyami dla ukrycia ſwoiego marſzu Ceſarſkim; y gdy Köningsmarck pod *Kwedlinburgiem* nieprzyiaciela raził, Miaſto *Mansfeldyą* od obleżenia uwolnił, Torſtenſon uſkutkował ſwoy zamyſł o wpadnieniu do Sląſka. Wziął ſzturmem wielki *Głogow*, po ktorym kilka innych znacznych Fortec wzięcie naſtąpiło. Obległ potym *Szweidnicę*. Franciſzek-Albert Xiążę Saſkie na Lawenburgu na odſiecz obleżcom z iazdą przybywa; Szwedzi tak mężnie na niego natarli, że trzy tyſiące ludzi ſtraciwſzy, ſam raniony niebeſpiecznie, y poimany zoſtał, a w niewoli niezadługo umarł. Szweidnica zaraz ſię muſiała poddać. Wſzedł potym do Morawy Torſtenſon, gdzie bez wielkich trudności *Ołomuńca*, *Litty*, y

P

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

Neuſztadu doſtał; powrociwſzy znowu do Sląſka *Opol* y *Briegg* wziął; *Wrocław* obleżeniem opaſał; obleżcy tak ſię potężnie bronili, że tym czaſem Arcy-Xiążę Leopold na czele potężnego woyſka nadciągnął. Szwedzi nierowni w ſile odſtąpili od obleżenia, y cofali ſię po nad Odrą, aby nowym Pułkom z Szwecyi idącym złączenie ſię z niemi ułatwili. Torſtenſon dobył *Zyttawu* w oczach Ceſarſkiego woyſka; pomknął ſię więc ku Lipſku, gdy Köningsmarck niżſzą Saxonią plondrował. Arcy-Xiążę y Picolomini z wſzyſtkiemi Ceſarſkiemi ſiłami przeciwko Szwedom nadciągli. Stanęły nieprzyiacielſkie woyſka przeciwko ſobie na rowninach pod *Breitenfeldem*, gdzie iuż Guſtaw-Adolf wſławił był oręż Szwedzki pamiętnym zwycięſtwem. Naprzod ciężka Artylerya z obudwoch ſtron ſtraſzny ogień dawać poczęła; rzecz dziwna, że iednaż kula armatna konie pod Generałem Torſtenſonem, pod Karolem Guſtawem Graffem Palatynem, y pod Rubenau iednym z znacznieyſzych Officyerow Szwedzkich, razem zabiła, żadnemu z Generałow nic nie ſzkodziwſzy. Skoro do boiu wſtępnego przyſzło, Szwedzi po długiey y uporczywey potyczce, nakłonili na ſwoię ſtronę zwycięſtwo; 5000. Ceſarſkich legło na placu, 2500. ieńcow zabrano; Szwedzi 2000. ludzi, y Lilienhocka Generała Artyleryi, ktory w potrzebie zabity, ſtracili. Zwycięzca Torſtenſon powrocił pod Lipſk, ktory ſię zaraz przez kapitulacyą poddał.

Około tegoż czaſu woyſka Haſkie, y Weimar-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KRYSTYNY.

ſkie zwycięſtwo chwalebne otrzymały pod *Kempen* na Generałach Ceſarſkich Lamboi y Merci, ktorzy oba w niewolą zabrani. Zwycięzcy w Xięſtwo Kolońſkie y do Julii precz wkroczyli.

1643.

Szwedzi oblegaią Freyburg; ale Picolomini z 15000. na odſiecz Miaſtu przybywſzy, przymuſił do odſtąpienia Torſtenſona, ktory tam 1500. piechoty ſtracił. Generał ten do Luzacyi, potym do Czech wkroczył, gdzie była partya Ceſarſkich pod Kommendą Gallaſa. Wſzedł potym do Morawy, gdzie Miaſt kilka zdobył. Regimenta niektore Szwedzkie na gorach kwateruiące nie maiąc ſię na oſtrożności potrzebney, znieſione ſą; Szwedzi wzaiemnie 1500. iazdy furażuiących napadłſzy, w pień wycięli; do batalii generalney nie przyſzło, bo iey z wielką uſilnością unikał Gallas. Torſtenſon odbiera rozkaz od Regencyi Szwedzkiey wpadnienia ſekretnie do Holſacyi; uſtawnie tedy marſze zmyślaiąc, y fałſzywe o ſwoim zamyśle puſzczaiąc wieści, aby było nieprzyiaciela oſzukać, nad ſpodziewanie wſzyſtkich do Xięſtwa Holſztyńſkiego wkroczył.

Köningsmarck do Miſnii y Frankonii od Torſtenſona kommenderowany, z wſzyſtkich Prowincyi, aż po Ren, wielkie ſkładki pieniężne wybrał; w Niżſzey Saxonii wziął *Halberſtad*, *Sladen*, y *Oſterwick*; a z Pomeranii Niżſzey wypłoſzył Erneſta Crakau, ktory tam z 3000. Ceſarſkich wtargnął.

Guebriant Generał woyſk Weimarſkich nieſzczę-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KRYSTYNY.

śliwą miał w tym roku kampanią; zapędzony był od Bawarczykow aż do Alsacyi. Guébriant dobył Miasta *Rotweil* w Szwabii, ale go dobycie to wiele kosztowało, bo y woyska moc stracił, y sam postrzelony, z rany niezadługo umarł. Pozostałe po nim woysko rozkwaterowawszy się w okolicach *Dutlingen*, częścią wyrżnięte od Bawarczykow, częścią w niewolą zabrane, reszta w rozsypkę poszła. Cesarscy po zniesieniu Weimarskiego woyska obrocili się całemi siłami na Szwedow, ktorzy za przyczynę swoiego do Holsztynu wkraczania dawali, że Duńczykowie czyniąc się Pośrzednikami pokoiu, zdradzali Szwecyą; skarżyli się tudzież że dopomogłszy do wyiazdu z Szwecyi Krolowy Wdowie Matce Krystyny, dawali icy u siebie schronienie w Danii.

1644.

Duńczykowie nie przygotowani będąc do woyny, nie mogli się oprzeć sile Szwedzkiey. Torstenson opanował w krotkim czasie głownieysze Miasta, y rozłożył woysko po całey prawie Holsacyi y Jutlandyi. Piechota Duńska w liczbie 4500. musiała się poddać Szwedom. Pod tenże czas Gustaw Horn wziąwszy z Szwecyi 14000 ludzi, wkroczył do Schonii, *Helsingburg* garnizonem swoim osadził, y znosił wszystkich, ktorzy mu się opierać śmieli.

Flotta z 30 okrętow srzedniey wielkości złożona zaciągniona od Hollendrow przymusiła Duńczykow do odstąpienia od Portu *Gottenburgi*, ktory w obleżeniu trzymali. Admirał także Fleming z Flottą Szwedzką Wyspę Femeren plondrował. Duńska flot-

ta nadciągnąwſzy wydała potyczkę, ktora z rownym prawie obu ſtron loſem, y z małą bardzo ſtratą ſtoczona, tylko że w niey Kryſtyern IV. Krol Duńſki dwa razy był raniony. Szwedzka Flotta cofnęła ſię do *Kryſtyanpreis*, a Duńſka u Portu tegoż Miaſta ſtanęła; partya tych opanowawſzy pagorek Kryſtyanpreiſowi przeciwny, z armat na Szwedow ſtrzelała. Admirał Fleming, ktory ſię kąpał na ten czas, od kuli armatney ranny, w kilka dni umarł. Torſtenſon pomścił ſię za Admirała śmierć, wyciąwſzy 1300. Duńczykow, ktorzy na ląd wyſiedli. Wrangel na mieyſcu Fleminga Admirał wiatru przyiaznego doſtawſzy, wyprowadził okręty z niebeſpiecznego, w ktorym ſię znaydowały, mieyſca, y popłynął ku Sztokolmowi.

Flotta Szwedzka przeciwko ſpodziewaniu Duńczykow znowu na morze wyſzła, y okrętami z Hollandyi przybyłemi wzmocniła ſię; napadła na 16. woiennych okrętow Duńſkich w okolicach Wyſpy Femeren; Duńczykowie na głowę przegrali dzieſięć okrętow utraciwſzy.

Tym czaſem Torſtenſon, lubo Duńſką woyną był rozerwany, nie zaniedbywał y Niemieckiey. Wyſłał do Pomeranii Generała Douglas, do Weſtfalii Guſtawa Ottona Steenboka, do Saxonii Köningsmarka. Oſtatni ten Generał wziął Miaſto *Ferden* Arcy-Biſkupowi Bremeńſkiemu, ktory w woynie tey z Duńſkim Krolem Oycem ſwoim trzymał. Generał Gallas wſzedł do Holſztynu z potężnym woyſkiem, maiąc wyiścia z Jutlandyi Szwedom prze-

ſzkadzać; Torſtenſon wyprowadziwſzy woyſko ſwoie pod *Rendsburg*, ofiarował Ceſarſkim potyczkę, ktorzy icy nie przyięli. Wyſzli Szwedzi z Holſztynu, y wnet otoczyli Ceſarſkich, od ktorych opaſani być mieli. Gallas bowiem zaobozował na pagorku bliſkim Zamku Bernburſkiego; Torſtenſon Zamku tego w oczach nieprzyiaciela doſtał, inne w okolicach Fortece żołnierzem ſwoim poosadzał, y otoczył Ceſarſkich, głodem tudzież wielkim ściſnął. Ale przez nieoſtrożność wyſzedł z wſzyſtką prawie iazdą na furażuiących Ceſarſkich; Gallas z pogody tey korzyſtaiąc wyprowadził ciężką armią, y do Magdeburgu dociągnął. Jazda Ceſarſka zawſze żywności niedoſtatkiem ſtrapiona chciała ſię przerzynać do Sląſka; wtedy Szwedzi większą iey połowę znieśli, wiele w niewolą zabrali, reſztę roſproſzyli. Gallas kilka ieſzcze porażek odnioſł, tak dalece że z licznego woyſka, ktore na początku kampanii wyprowadził, tylko z tyſiączkiem piechoty do Czech powrocił, reſztę nieroſtropnością ſwoią y w ſztuce woienney niebiegłością marnie utraciwſzy.

Wſzakże w Sląſku pomyślnieyſze mieli ſzczęście Ceſarſcy, *Drakenburg*, *Szweidnicę*, *Opol*, y *Oławę* odzyſkali; *Ołomuńca* y wielkiego *Głogowa* dobywali bez ſkutku. Szwedzi uſtąpili im z *Frankfortu* nad Odrą, a *Kroſſen* Elektorowi Brandeburſkiemu poddali.

Rakoczy Xiążę Siedmiogrodzkie wiele także zabawki woyſku Ceſarſkiemu zadaie. Francuzi pod Kommendą Wielkiego Kondeuſza, ktorego wtedy

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

zwano Xiążęciem d' Enguien, y Turenniuſza, zbiiaią na głowę Bawarczykow pod *Fryburgiem*; y Miaſta *Filipsburg*, *Wormacyą*, *Spirę*, y *Moguncyą* zdobywaią.

1645.

Horn Wrangel wſławił w początkach tego roku oręż Szwedzki w Jutlandyi, y w Holſztynie; z drugiey ſtrony Elby Köningsmark kilka pięknych akcyi odprawił. Zdobył *Altenland* y *Kedingerland*, y w iednym mieſiącu całą Prowincyą Bremeńſką zawoiował. Na granicach także Norwegii powiodło ſię Szwedom: na koniec za pośrzednictwem Francyi y Hollandyi pokoy między Danią y Szwecyą w Bronſebro ſkoiarzony. Duńczykowie uſtąpili Szwedom wiecznemi czaſy *Jemptlandu* y *Harndalenu* z Wyſpami Gotlandyi y Ozelii, y dali w zakładzie Hallandyą do lat 26.

Szwedzi oſwobodzeni od Duńczykow obrocili wſzyſtkie na Ceſarza ſiły. Torſtenſon miał nawet tyle ſpoſobow, że Saſkiego Elektora od ligi z Ceſarzem odciągnął, y przymierze z nim zawarł. Tym czaſem Ceſarſcy woyſko wyprowadzili na kampanią pod Kommendą Generała Hatsfelda; Ceſarz ſam przybył do Pragi, aby przytomnością ſwoią dodał ſerca woyſku; zeſzli ſię nieprzyiaciele pod *Jankowicami*. Ceſarz widząc ſwoie woyſko daleko licznieyſze, poſtanawia wydać batalią; ſtoczona ta dnia 24. Lutego. Szwedzi zwycięzcami zoſtali. Legło na placu Ceſarſkich przeſzło na 4000, y tyleż w niewolą wzięto, między innemi Felt-Marſzałka Hatsfelda,

y wielu innych Generałow. Szwedow to zwycięſtwo około 2000. ludzi koſztowało.

Zwycięzca Torſtenſon miał drogę otwartą do Morawy y Auſtryi. Wziął ſzturmem *Jglau*, y *Znaim* w Morawie, tudzież *Crems* nad Dunaiem; wiele także Miaſt y Zamkow Auſtryackich opanował; obleżeniem *Brinny* przydłużey był zatrzymany; tam Rakoczy miał ſię złączyć z Szwedami, ale Ceſarz pokoy z Xiążęciem Siedmiogrodzkim zawarłſzy, złączeniu temu przeſzkodził. Torſtenſon odſtąpił od obleżenia *Brinny*, ktorey bronił Souches odſtępca od woyſka Szwedzkiego. Wrocili ſię Szwedzi do Czech, a wielki ich Generał, ktory przez kilka lat z znaczną chwałą ciężar woyny w Niemczech utrzymywał, muſiał złożyć Kommendę, dla ciężkiego podagry bolu; rozłożywſzy tedy po leżach zimowych woyſko, ſam do Lipſka przenioſł ſię.

Grocyuſz przyięty łaſkawie w Szwecyi za Guſtawa-Adolfa, y poſłany potym od Krolowy Kryſtyny w charakterze Poſelſkim do Francyi, gdzie przed kilkoma laty tenże nieśmiertelney ſławy mąż ſchronienia ſię y urzędu ſzukał, umarł tego roku za ſwoim z Poſelſtwa powrotem w Sztokolmie.

1646.

Karol Guſtaw Wrangel obiął naywyżſzą nad woyſkiem po Torſtenſonie kommendę; y pomknął ſię ku Wezerowi, wziąwſzy po drodze *Paderborn*, *Hoxter*, *Stadbergę*, y innych Miaſt kilka. Köningsmarck kommenderuiący oſobną Szwedow partyą, złączył ſię z Wrangelem nie dalcko *Wetzlaru*.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

Szwedzi pomknęli ſię aż do wyżſzego Sląſka, aby tym łatwiey mogli ſię złączyć z Francuzami pod kommendą de Turenne będącemi; ale Generał Francuſki nie mogł ieſzcze uſkutkować tego proiektu, y zoſtawiał w śliſkim bardzo kroku Szwedow: Ceſarſcy bowiem z Bawarczykami nadciągnęli w większey w dwoynaſob ſile nad Szwedow: do batalii generalney nie przyſzło; kilka atoli utarczek między mnieyſzemi Partyikami odprawiło ſię, w ktorych Szwedzi zawſze korzyſtali. Na koniec Ceſarſcy braknąc żywności y furażow cofnęli ſię, a w ten czas Generał de Turenne w okolicach *Giſſy* przywiodł do ſkutku ukartowane z Szwedami złączenie ſię. Woyſka te ſprzymierzone ofiarowały batalią Ceſarſkim, ktorzy iey nie przyięli. Przecięta im kommunikacya z Frankfortem, Hanau, y rzeką Menem. Pięćſet Karabinierow Ceſarſkich broniących przeprawy przez Niddę wyrżnięto; ſkłady zboż Ceſarſkich nad tą rzeką będące zrabowane, Ceſarſcy do oſtatniego przywiedzeni niedoſtatku muſieli ſię w wielkiey pilności ſchraniać ku rzecze Lenie.

Sprzymierzeni bez wſzelkiego odporu pomknęli ſię ku Dunaiowi; 800. Bawarczykow znieśli; Miaſto *Sztein* wzięli; *Außburg* oblegli, ale widząc że ſię na długie zanoſiło oblężenie, odſtąpili; ſplondrowali Bawaryą, y na kwatery ſwoie do Szwabii powrocili. Generał de Turenne obiął Miaſta po nad Dunaiem leżące; Wrangel kray ku ieziorowi Konſtanckiemu rościągły. W okolicach *Brukheimu* 2000 Bawarczykow znieſiono. Wittemberg z Partyą Szwe-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

dow w dziedzicznych Ceſarza Państwach woiuiący, lubo ſię dzielnie ſprawował, nie mogł atoli zabieżeć, aby ſię wiele Miaſt do Ceſarza nie powrociło.

Hrabia de la Gardie wyſłany od Krolowy Szwedzkiey do Francyi, dla utrzymania ligi między obiema Narodami.

1647.

Wrangel oblega *Lindaw*, lecz bez ſkutku; Wyſpę Meinau na ieziorze Konſtanckim bez trudności w moc bierze. Z Bawarczykami za podwodem Francyi przymierze w *Ulmie* zawiera; przymierzem tym Bawarczykowie uſtąpili Szwedom *Memmingen* y *Uberlingen;* im zaś wzaiemnie Szwedzi *Rain*, *Donawert*, y *Mundelheim*. Elektor Trewirſki, y Land-Graff Haſſyi na Kaſſelu byli w tymże przymierzu umieſzczeni. Woyſko Szwedzkie wkroczyło do Frankonii, gdzie opanowało *Schweinfort;* garnizon tey Fortecy z 700. iazdy, y 400. piechoty złożony, przyiął u Szwedow ſłużbę. Obleżenie *Egeru* zabawiło nieco Wrangela, atoli y to Miaſto poddało ſię przez kapitulacyą. Generał Szwedzki Officyerow wſzyſtkich rozpuścił, a żołdakow zabranych między ſwoie woyſko pomieſzał.

Woyſko Ceſarſkie, w ktorym ſię ſam Ceſarz oſobą ſwoią znaydował, zaobozowało bliſko Szwedow, na pagorku zwanym Galgenberg, nie daleko Egeru. Rzeczka tylko woyſka nieprzyiacielſkie dzieliła. Wrangel na czele kilku Szwadronow Kawaleryi uderza na oboz nieprzyiacielſki; przerzyna ſię aż do Ceſarſkiego namiotu; ſzylwach nawet namio-

towy iuż był zabity; atoli Ceſarz ſam wymknął ſię z przytomnego niebeſpieczeńſtwa, a iazda Szwedzka zewſząd od nieprzyiacioł otoczona wiele trudności w ſwoim odwrocie doznała. Ceſarſcy w złym bardzo mieyſcu obozuiący, y do cięzkicy przyprowadzeni karyſtyi, muſieli ſię na inſze mieyſce przenieść; tylna ich ſtraż wiele od Szwedow ucierpiała. Wrangel kazawſzy naprawić Fortecę Egeru, poſzedł ſam do Czech. Ceſarſcy chcieli mu przerżnąć drogę, y ſtanęli obozem u *Tuſſowa* o puł mile od Szwedzkiego woyſka; Zamek *Triebel* wzięli, na kilka Regimentow Szwedzkich napadłſzy, dzieſięć im Chorągwi zabrali; lecz gdy iazda Szwedzka nadciągła, przyſzło do żwawey bitwy, zwycięſtwo obiedwie ſtrony ſobie przypiſywały; tym czaſem Ceſarſcy cofnęli ſię ku wyżſzemu Palatynatowi; Szwedzi tuż za niemi pomaſzerowali, y trzy Regimenta nieprzyiacielſkicy Dragonii od reſzty woyſka oderwane napadłſzy, znieśli. Okopały ſię oba woyſka w takicy bliſkości, że ſię tylko fortyfikacyami dzieliły. Spodziewano ſię koniecznie walney batalii, ale Ceſarſcy lubo liczniey ſi, y w właſnym kraiu nie śmieli iey odważyć.

Bawarczyk za namową Ceſarza znowu ſię do oręża bierze; co przymuſiło Generała Szwedzkiego do ſzukania dla ſiebie beſpieczeńſtwa, pokiby ſię z Köningsmarckiem y z Haſkim woyſkiem nie złączył. Poſzedł za rzekę Weſer do *Oldendorpu*, gdzie znużonemu woyſku cokolwiek wytchnął. Ceſarſcy Haſſyą przebyli nie bez rabunku, ale w kraiu tym go-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

rzyſtym ſami dziwnie byli ztrudzeni; procz tego wiele żołnierzy od Armii odrywaiących ſię chłopſtwo porżnęło. Woyſko Ceſarſkie po długim oblężeniu doſtało Miaſta *Jglau* w Morawie; Wzaiemnie Köningsmarck Szwed dobył *Wechtu* w Weſtfalii, rownie iak *Fürſtenau* y *Weidenburgi*. Tenże Generał odnioſſzy kilka korzyści na nieprzyiacielu w Zachodniey Fryzyi, powrocił do Wrangela Armii, prowadząc z ſobą ſtarych żołnierzy Weimarſkich, ktorzy ſię w woyſku Francuſkim zbuntowali.

1648.

Woyſka Francuſkie pod Kommendą Marſzałka de Turenne, z Szwedzkim złączone poſzły przeciwko nieprzyiacielowi obozuiącemu między *Neuburgiem* y *Jngolſtadem*, y przymuſiły go do przeyścia na drugą Dunaiu ſtronę. Francuzi na leże ſwoie powrocili, a Generał Wrangel ku wyżſzemu Palatynatowi pomknął ſię. Köningsmarck wziął przed ſię niebeſpieczną wprawdzie y trudną imprezę, żywności do Egeru wprowadzić, ale ią z wielką ſławą ſwoią wykonał, bynaymniey od nieprzyiaciela nie ſzwankowawſzy.

Generał Szwedzki opanował *Dunekeſpuhl* w Szwabii. Tenże wraz z Marſzałkiem de Turenne ścigali nieprzyiaciela za Dunay, y oſtatniey iego ſtraży doganiwſzy bliſko *Suſtnarshauſen*, dwa tyſiące ludzi zabili; ſam Generał Holtzapfel, zwany inaczey Melander, zginął. Pomknęli ſię Sprzymierzeni ku *Freyſyndze*, ſpędzili nieprzyiaciela z nad *Jzru*, y *Lands-*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

but wzięli. Picolomini obiąwſzy naywyżſzą nad woyſkami Ceſarſkiemi kommendę, zaobozował bliſko *Landau*, gdzie od Kommend Francuſkich y Szwedzkich znacznie bywał urywany. Ceſarſcy obrocili ſwoy marſz ku Alpom; Sprzymierzeni udali ſię ku *Landsberdze*, w zamyśle ſzturmowania do Miaſta, y przyciągnienia do potyczki nieprzyiaciela; ale Wrangel w marſzu ſwoim nieſpodziewanie bliſko *Daſchau* napadniony, kilkaſet ludzi utracił. Obleżenie *Landsbergi* opuſzczone, gdyż ſię na długi czas zanoſiło.

Szwedzi przebywſzy Dunay pod *Donawertą*, zabawili przez czas nieiaki w okolicach *Nortlingi*; tym czaſem Königsmarkowi darzyło ſię w wyżſzym Palatynacie y w Czechach. Odowalſki Pod-Pułkownik dysgracyowany od Ceſarza, przeſzedł do Königsmarka, y podał mu ſnadny ſpoſob doſtania Pragi; w rzeczy ſamey impreza ta tak ſię ſzczęśliwie udała, że Königsmark Pragę mnieyſzą, w ktorey był Zamek y Panow Czeſkich znacznieyſzych Pałace, z wſzelką łatwością wziął, iednego tylko żołnierza ſtraciwſzy. Zdobycz tam tak wielką znalazł, że iedna iey część Krolowy do Szwecyi poſłana, ſzacowana była na ſiedm milionow talerow. Wittemberg inſzy Generał Szwedzki, naprzykrzywſzy ſię potężnie nieprzyiacielowi w Sląſku, wtargnął także do Czech, y Miaſta *Tabor* ſzturmem doſtał. Tenże przebiegły Officyer Hrabię Buchheim z wielą Officyerami przy partyice 350. ludzi z Pragi z plonem znacznym umykaiącego zabrał.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

Karol Guſtaw Hrabia Palatynu przybywa do Niemiec dla obięcia kommendy nad woyſkami Szwedzkiemi z godnością Felt-Marſzałka. Pan ten pod ſławnym Generałem Torſtenſonem lat kilka woyſkową ſłużąc nauczył ſię woiennego rzemiosła; powrocił potym był do Szwecyi w nadziei ożenienia ſię z Kryſtyną, ale Krolowa, lubo doſyć poważała Karola, w ſtanie iednak bezmęſkim trwać poſtanowiła.

Karol Guſtaw prowadził z ſobą 7000. świeżego woyſka z Szwedow y Jnflantczykow złożonego. Nie mogł ſię z wielką armią złączyć bez wielkiego niebeſpieczeńſtwa, z przyczyny dalekiey odległości; Wziął tedy przed ſię oblec ſtarą Pragę, aby tym ſpoſobem Wrangela od części woyſka Ceſarſkiego oſwobodził; czego gdy w rzeczy ſamey dokazał, Ceſarſcy bowiem na odſiecz Pradze znaczną partyą wyſłali, Karol od oblężenia odſtąpił, y woyſko ſwoie na zimowe leże w Czechach rozłożywſzy, czekał donieſienia względem pokoiu, nad ktorym od kilku iuż lat pracowano. Sławne te traktaty odprawowały ſię razem w *Monaſterze* y w *Oſnabrydze* Cyrkułu Weſtfalſkiego Miaſtach; umyślnie zaś dwa Miaſta obrano, aby było uniknąć trudności y ſporek, ktoreby o pierwſzeńſtwo między Potencyami traktuiącemi wyniknąć mogły, z tym iednak warunkiem, aby traktaty w obudwoch Miaſtach poczynione, za iedenże traktat miane były. Nigdy nie był wſpanialſzy y poważnieyſzy ziazd, nad ten. Posłowie Szwedzcy z innemi Potencyi Proteſtanckich Miniſtrami ziazd mieli w Oſnabrydze; Francuſcy, Ce-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

ſarſcy, y inſzych Panow Katolickich Poſłowie w Monaſterze; y w tym to drugim Mieście traktat był dnia 24. Października podpiſany. Traktat ten, ktory ſię poſpolicie Weſtfalſkim zowie, ſtał ſię gruntem y prawidłem wſzyſtkich naſtępuiących traktatow, y wielką nie tylko w rząd wewnętrzny Niemiecki, ale też y w intereſa cały Europy odmianę wprowadził. Co ſię tycze Szwecyi, ta korzyſtała nim Xięſtwa Bremeńſkie y Werdeńſkie, wyżſzą Pomeranią z częścią niżſzcy y z Wyſpą Rugią, y Miaſto Wiſmar, tudzież w nadgrodę woiennych nakładow, pięć milionow talerow, ktore trzema ratami we dwoch latach powinny iey były być wypłacone. Warownictwa tego pokoiu podięły ſię Francya y Szwecya. Felt-Marſzałek woyſk Szwedzkich Karol Guſtaw boiąc ſię nierzetelności Ceſarza w dopełnieniu obowiązkow w traktacie przyiętych, niechciał poty woyſka roſpuścić, pokiby zupełne we wſzyſtkim uiſzczenie ſię nie naſtąpiło.

1649.

Ziazd Poſłow Pełnomocnych odprawił ſię w Norymberdze względem uſkutkowania obowiązkow traktatu.

1650.

Karol Guſtaw powraca z zwycięſkim woyſkiem do Szwecyi, tę ſobie ziednawſzy chwałę, że Szwedom, nie na papierze tylko napiſany, ale rzetelnie użyteczny przywiozł pokoy. Krolowa Kryſtyna na walnym Stanow Szwedzkich Seymie, mianuie ſwoim na tron naſtępcą Karola Guſtawa, kto-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

remu tytuł Jego Krolewiczowſka Mć dano, y dochody na Dwor wyznaczono. Seym zakończył ſię koronacyą Kryſtyny. Obrządek ten odprawił ſię z okazałością nadzwyczayną, to ieſt godną potęgi Narodu tego, y ſławy, ktorą właśnie wtedy dzierżyła Szwecya. Narod ten ſtał ſię ſtraſznym w Europie przez odnieſione zwycięſtwa, y przez arcy-chwalebny pokoy. Car Moſkiewſki boiąc ſię nieprzyiaźni z Szwecyą, ofiarował iey wielką pieniędzy ſummę, aby było pretenſye, względem chłopſtwa Szwedzkiego buntuiącego ſię, y w Moſkwie ſchronienia ſzukaiącego, umorzyć. Traktowała y Polſka o pokoy z Szwecyą. Wyſłany na ten koniec od Jana Kazimierza do Sztokolmu w Poſelſtwie Jerzy Fiſcher, wyrobił to, że ziazd w roku przyſzłym do Lubeki naznaczono Pełnomocnym oboiego Narodu Posłom.

1651.

Krolowa Kryſtyna ułożyła ſobie złożyć Koronę; żądała wolnego y ſpokoynego życia, tey zaś pożądaney ſpokoyności y ſwobody nie mogła ſobie obiecywać władaiąc Narodem zuchwałym y nieſpokoynym; do tego trudnoby iey było zoſtać ſię na tronie, a w ſtanie bez-męſkim. Zamyſłu iey docieckniono. Chanut Poſeł Francuſki u Dworu Sztokolmſkiego, naypierwſzy przeniknął y odradzał ten Krolowy proiekt, ale bezſkutecznie. Krolowa poſtanowiwſzy nieodmiennie złożyć berło, zwierzyła ſię ſama Xiążęciu Karolowi Guſtawowi, że mu chce zdać panowanie; nad to donioſła o tymże zamyśle

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

ſwoim Xiążęciu przez Marſzałka y Kanclerza W. Koronnych. Karol zdawał ſię odradzać tę Krolowy imprezę, owſzem namawiał ią, aby nie porzucała tronu, ktory roſtropnością ſwoią, y zwycięſtwami tak wſławiła. Na koniec dnia 25. Października, doniosła Krolowa Senatowi o woli ſwoiey mocney y niewzruſzoney oddania rządow Kroleſtwa Xiążęciu dziedzicznemu, y powrocenia ſię do życia prywatnego. Senatorowie wſzelkiey przykładali uſilności, aby było odwieść od tego przedſiewzięcia Kryſtynę, ktora zdawała ſię iuż być nakłonioną ich prożbami do dalſzego panowania, to ſobie tylko warując, aby iey nigdy o zamęściu nie wzmiankowano; na co przyzwolił Senat.

Traktat Lubecki z Polſką rozſzedł ſię bez ſkutku, gdy Krol Jan Kazimierz dopominał ſię dla ſiebie zamiany iakiey za tron Szwedzki, a dla Polſki, wrocenia Jnflant. Wſzakże znowu na rok przyſzły naznaczony był ziazd Kommiſſarzom.

1652.

Krolowa w tym roku o mało życia treſunkowym ſpoſobem nie poſtradała. Wyiechała dnia pewnego o czwartey godzinie ranney, oglądać nowo ſporządzoną Flottę; y ſzła przez wąſką bardzo ławeczkę z Admirałem Hermanem Flemingiem. Admirał chybiwſzy kroku w padł w wodę, ktora w owym mieyſcu na trzydzieście ſążni głęboka była, y Krolową za ſobą ściągnął. Szczęściem Antoni Steinberg Koniużſzy Krolowy wcześnie w wodę wſkoczywſzy,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

przytrzymał za brzeg ſukni Kryſtynę, a maytkowie natychmiaſt przybywſzy, całą iuż zmokłą y opiłą wody wyratowali. Krolowa nieprzeſtraſzona tym niebeſpieczeńſtwem, kazała co prędzey ratować Admirała, tegoż ſamego dnia obiad publicznie iadła, y owſzem ſama przypadek ten opowiadała: co było oznaką wielkości y męſtwa duſzy.

Traktaty z Polſką znowu odnowione w Lubece, a to przy pośrzednictwie Francyi, Anglii, Hollandyi, Rzeczypoſpolitey Weneckiey, y Elektora Brandeburſkiego; ale y tą razą nie wzięły ſkutku, gdy Miniſtrowie Szwedzcy proteſtowali ſię, że Polſcy na inſtrumencie ſwoim mieli w Pieczęci herby y tytuły Krolow Szwedzkich wybite. Tak Krol Polſki uporem ſwoim y prożnemi pretenſyami zaniedbał, uczynić pokoiu z Szwecyą, owſzem wplątał Polſkę, dość iuż od inſzych nieprzyiacioł ściśnioną w krwawą y uciążliwą woynę.

Przymierze, ktore Fryderyk III. Krol Duńſki zawarł z Hollandyą, dało pochop Szwecyi do wzmocnienia ſię przyiaźnią Angielſką; iakoż ſtanęła między dwiema temi Narodami w tym Roku liga.

1654.

Kryſtyna w przedſięwzięciu ſwoim niewzruſzona, czekała tylko pogody przyiazney do złożenia berła, ktorego inni krwi ludzkiey wylewem y własnego życia niebeſpieczeńſtwami dokupuią ſię, y z niechęcią wtedy nawet odſtępuią, gdy im przyrodzenia dług wypłacić przychodzi. Krolowa ta upatrowała w prywatnym życiu owe powaby y roſko-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

ſzy, ktorych koſztować nie można przy trudach y zabawach tronu. Wyſokim udarowana dowcipem, przywiązaniu ſwoiemu do nauk ſakryfikowała panowania ambicyą; pragnęła żyć w takim kraiu, gdzieby natura ſzczodrzeyſza y przyiemnieyſza była, niżeli w Pułnocnych Pańſtwach; procz tego przeglądała, że Szwecya nie mogła ſię długo cieſzyć pokoiem; że ſkarb był wyniſzczony; y że możeby ſię co takiego w krotce zdarzyło, przez co nie byłoby więcey w iey mocy złożyć Koronę; wtedy zaś takie były wſzyſtkie okoliczności, że uſtąpienie iey z tronu nie mogło być w inſzym czaſie z większą dla niey chwałą; y po ſławnieyſzym panowaniu; w reſzcie Krolowa nie dała ſię zwyciężyć ani prozbom ani naleganiom Senatorow y Panow Szwedzkich. Zgromadziła Stany Kroleſtwa na walny Seym do Upſalu na dniu 21. Maia. Seym ten ſama Krolowa mową ſwoią zagaiła. Stany widząc nieodmienne Krolowy poſtanowienie, pozwoliły, aby złożyła berło, y oddała go w ręce Karola-Guſtawa. Chciała Krolowa upewnić tron Szwedzki fawory towi ſwoiemu Hrabi de Tot potomkowi Corki Eryka XIV.; ieżeliby Karol-Guſtaw bezdzietnie umarł; ale tyle odporu znalazła w Stanach, że mu nawet nazwiſka Xiążęcego wyiednać nie mogła; ktore nazwiſko Synom tylko Krolewſkim w Szwecyi dawano. Przed złożeniem berła poſłała Kryſtyna ukaz Rezydentowi Portugalſkiemu, aby wyiechał z Szwecyi, donoſząc mu że nie uznaie za Krola Xiążęcia Braganckiego; ale rzecz ta ſkutkow za ſobą żadnych nie pociągnęła,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

gdy Karol Guſtaw y Senatorowie zatrzymali w Sztokolmie Rezydenta.

Gdy dzień 16. Czerwca, dzień na abdykacyą wyznaczony nadſzedł, Krolowa z Xiążęciem dziedzicznym do Senatu wſzedłſzy, kazała czytać Akt ſwoiego uſtąpienia Korony w ręce Karola Guſtawa, waruiąc ſobie dzierżenie dobr, ktore dla ſwoiey potrzeby dożywotnie zoſtawiała, to ieſt Miaſto y Zamek Nikopińſki, Wyſpy Olandyą, Ozelią, y Gotlandyą; Wollin, Uzedom, Miaſto y Zamek Wolgaſt, z inſzemi niektoremi Powiatami w Pomeranii, tudzież Pile y Neucloſter w Meklemburgu. Wyiednała ſobie Kryſtyna, aby iey wolno było przedać lub zaſtawić trzy Staroſtwa Pomeranii, y iednę Ozelii Wyſpę, byle iednak nie obcym, ale poddanym Szwedzkim; warowała ſobie tudzież, aby miała wſzelką wolność ſobą, y Dworem ſwoim władania, nie daiąc nikomu tylko ſamemu Bogu, ſprawy z życia ſwoiego tak przeſzłego, iak y przyſzłego. Xiążę Karol Guſtaw wſzyſtkie Krolowy żądania aktem oſobnym potwierdził, podpiſał, y zachować uroczyście przyrzekł. Dopiero Kryſtyna w ozdoby Krolewſkie uſtroiona, maiąc na głowie Koronę, w ręce prawey berło, w lewey iabłko złote, zaſiadła na tronie Miniſtrami y Urzędnikami Koronnemi otoczona. Schering Roſenhan czytał głośno Akt abdykacyi Krolowy, bo ſtary Kanclerz Oxenſtiern, ktory tego Kryſtynie nigdy nie chwalił, y owſzem ią zawſze odwodził, wymowił ſię. Po przeczytaniu tego Aktu, zdięła z ſiebie ozdoby Krolewſkie; powiedziała do

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

Stanow Kroleſtwa wyborną y mocną mowę, krotko im wſpominaiąc wielkie dzieła, ſwoiego y Oyca iey Guſtawa-Adolfa panowania; na koniec z tronu zſtąpiwſzy, obrociła ſię do Xiążęcia Naſtępcy ſwego, y w ſłowach krotkich oſtrzegła go o obowiązkach panowania. Karol Guſtaw tegoż ſamego dnia był koronowany.

Poſpolſtwo y Duchowieńſtwo nalegało mocno, aby Kryſtyna nie wyieżdżała z kraiu, ale ta mowiła że iey potrzeba iechać do wod Spa na poratowanie zdrowia; naięła Pałac w Sztokolmie, obiecała powrocić do Szwecyi, y tam do końca życia ſwoiego mieſzkać, gdy tym czaſem cale co inſzego myślała. Udała, że morzem chce do Niemiec iechać; oporządzono na ten koniec 12. okrętow więkſzych; z flottą tą czekał w Kalmarze Krolowy Wrangel, gdy mu doniosła, że myśl odmieniła, y że przez Danią y Holſztyńſkie Państwo poiedzie. W Helmſtadzie cztery dni zabawiwſzy, przebrała ſię po męſku, aby poznaną nie była, y udała ſię do Helſenoru. Krolowa Duńſka Zofia Emilia z Domu Luneburſkiego Fryderyka III. małżonka, ciekawością zdięta, widzieć Krolową w porze wieku, opuſzczaiącą dobrowolnie tron, Oyczyznę, y nieiako delikatności płci ſwoiey zrzekaiącą ſię, ubior odmieniwſzy, przyiechała do teyże, w ktorey Kryſtyna ſtała, goſpody. Kryſtyna, odprawiła wſzyſtkie od ſiebie Damy, czterech tylko Dworzanow, nic o iey zamyśle nie wiedzących zoſtawiaiąc. Powiadaią, że przyiechawſzy nad rzeczkę, ktora Danią od Szwecyi oddziela, wyſkoczyła

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

z Karety na drugą ſtrumyka ſtronę, y zawołała; *iużem na wolności, iuż za granicą Szwedzką; dokąd ſpodziewam ſię, że nie powrocę nigdy.* Domyślano ſię tego w Szwecyi, że Kryſtyna myślała mieſzkać za granicą, y Katolicką przyiąć wiarę; Senat odwodząc ią od tych zamyſłow wyprawił do Niey w Poſelſtwie dawnego Krolowy Faworyta Hrabię de Tot; ale Krolowa nic na te odradzania nie dała; zrzekła ſię błędow Luterſkich w Inſpruku, a wiary Katolickiey wyznanie uczyniła; poiechała potym do Rzymu, y tam czas niciaki bawiła; ztamtąd dwie podroże do Francyi, y iednę do Szwecyi po śmierci Karola Guſtawa odprawiła; lecz w Szwecyi zaſtawſzy zniechęcone ku ſobie umyſły, powrociła do Rzymu, y tam umarła w Roku 1689.

Dziwny to był zaiſte przykład, że Kryſtyna 27. lat maiąca zrzekła ſię tronu, ktory z chwałą ſprawowała, y ktorego niemniey przez urodzenie, iak przez wielkie przymioty godną była. Zrodzona z dowcipem byſtrym, Nauki y kunſzta kochaiącym, poważała, ſzczodrobliwością ſwoią do kraiu ściągała, y utrzymywała, ludzi uczonych, y Rękomiſtrzow biegłych. Sama ośmią rożnemi ięzykami mowiła doſkonale y piſała. Uczenniczką była y przyiaciołką Kartezyuſza, ktory w iey Pałacu w Sztokolmie umarł, muſiawſzy wynieść ſię z Francyi, gdzie nawet piſma iego do zdrowey drogę ukazuiące Filozofii potępione były. Kryſtyna obmierziła ſobie panowanie nad Narodem bitnym tylko, ale do Nauk y kunſztow nie garnącym ſię. Wolała przeto żyć

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KRYSTYNY.

prywatnie między ludźmi umieiącemi myśleć, niżeli krolować nad nie maiącemi nauki, dowcipu, oświecenia. Tym to do Nauk y kunſztow przywiązaniem, tą uſilnością, z ktorą ſtarała ſię zaſzczepić w grubym Narodzie, przemyſł, handel, rękodzieła, nauki, niemniey iak mądrym y chwalebnym rządzeniem, zasłużyła Kryſtyna mieścić ſię w rzędzie naywiękſzych w Swiecie Monarchow. Przyganiaią tey Krolowy, że nazbyt gorować chciała nad przeſądy y względy wſzelkie, że nie przeſtrzegała dosyć przyſtoyności urodzenia y ſtanu ſwoiego, że ſię ſama na ſobie nie dosyć znała, y że uſiłowała wyzuć ſię z wſzyſtkich płci żeńſkiey charakterow, przeiſtaczaiąc ſię niby na męſzczyznę. Ale to może pochodziło z owego niepodległey y ſwobodney wolności ducha, ktory ią przywiodł do zrzeczenia ſię naprzod tronu, a potym tego wſzyſtkiego, coby iey w obcowaniu z ludźmi przykrość iaką czynić mogło. Cożkolwiek bądź, to całey Filozofii Kryſtyny z kał rzetelny y niezmazany czyni, że za drugą ſwoią w Francyi bytnością, powziąwſzy iakąś zawiść przeciwko Monaldeſchi ſwoiemu Koniużſzemu, zabić go w przytomności ſwoiey w Fonteneblu kazała. Niektorzy Piſarze twierdzą że Kryſtyna żałowała potym tego, iż ſię Szwedzkiego tronu dobrowolnie wyrzekła, y że naprzod po śmierci Karola Guſtawa ſtarała ſię o powrocenie na tron Szwedzki, potym po zrzeczeniu ſię Korony Polſkiey od Jana Kazimierza uczynionym, kroki niektore do oſiągnienia tronu Polſkiego uczyniła.

1654. Wſtęp na tron.	*Przypadki znakomitſze pod panowaniem* KAROLA-GUSTAWA.

KAROL GUSTAW *Xiążę Bipontu z linii Bawarſkiey Palatyńſkiey, zrodzony z Sioſtry Krola Guſtawa-Adolfa Katarzyny, tron Szwedzki oſiada za uczynionym ſobie iego uſtąpieniem od Krolowy Kryſtyny ſwoiey Sioſtry Wuieczney rodzoney, 16. Czerwca 1654.*

1654.

GDy Kryſtyna berło ſkładała, y uſtępowała tronu Karolowi Guſtawowi, Henryk Canaſil Poſeł Jana Kazimierza Krola Polſkiego w Sztokolmie, utrzymuiąc prawa ſwoiego Pana do Korony Szwedzkiey, uroczyſtą przeciwko temu uſtępowaniu zanioſł proteſtacyą, co dało Krolowi Szwedzkiemu pobudkę do nowey z Polſką woyny prowadzenia.

1655.

Szwedzi po uſtąpieniu Kryſtyny z tronu, rozumieli że ſię do dawney wolności obierania Krolow wrocili. Sam Karol-Guſtaw w mowie dziękuiącey Stanom, zdawał ſię wyznawać, że oſobliwie z ich woli brał Koronę; ale wkrotce o tym wyznaniu zapomniał, owſzem na medalach ten wyrznąć rozkazał napis *A Deo & Chriſtina: Koronę mam z łaſki Boga y Kryſtyny.*

Xiążę Adolf Brat Krolewſki wyſłany do Kopenhagi, donoſi Krolowi Duńſkiemu o wſtępie na tron Szwedzki Karola-Guſtawa; przyiaźń tudzież między obiema Dworami utwierdza.

Małżonka.	*Potomstwo.*	1660. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czasu panuiący.*
Jadwiga Eleonora Xiężniczka Holsztyńska.	KAROL XI. po Oycu na tron nastąpił.	KAROL-GUSTAW umiera w *Gottemburgu* 23. Lutego 1660.	*Cesarze.* Ferdynand III. 1657. Leopold I. 1705. *Królowie Franc:* Ludwik XIV. 1715. *Angielscy.* Karol II. 1685. *Polscy.* Jan Kazimierz 1669. *Duńscy.* Fryderyk III. 1670. *Carowie Moskie:* Alexy Michałowicz 1676.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem KAROLA-GUSTAWA.

Dochody Krolestwa znacznie umnieyſzone były, y bać ſię było potrzeba, aby Szwecya w nieczynności zostaiąc chwały y kredytu orężem nabytego nie utraciła. Krol rozgniewany protestacyą Posłow Polskich przeciwko koronacyi ſwoiey zanieſioną, chcący okazać przed Szwedami przy ſamych panowania początkach waleczność ſwoię, podłechtany uczynioną ſobie od Radzieiowskiego (m) nadzieią, że Szlachta Polska nieukontentowana z Krola ſwoiego, łatwo ſię pod znaki Szwedzkie garnąć będzie, a oſobliwie porę dobrą upatruiący, gdy Polska woyną przeciwko Moskwie y zbuntowanym Kozakom rozstargniona potężnie była, postanowił wydać Polakom woynę. Obmyśliwſzy tedy ſpoſoby pomnożenia skarbu, przez uczynioną na Seymie uchwałę,

(m) *Radzieiowſki Podkanclerzy Koronny w R.* 1652. *z przeięτych iego listow przekonany o porozumienie z Kozakami, ktorych do buntu przeciwko Krolowi y Rzeczypoſpolitey podbudzał, zapozwany do Sądow Marſzałkowſkich, y iak zdrayca Oyczyzny na utratę ſławy, dobr, urzędow, y życia oſądzony został. Po ferowanym tym na niego dekrecie uſzedł naprzod do Wiednia, a potym do Szwecyi, gdzie bawiąc przy Dworze Krolowy Krystyny, potym następcy iey Karola-Gustawa, woynę przeciw Oyczyznie ſwoiey zapalił. Prymas y Kardynał Radzieiowſki, o ktorym także przypadnie w tey Historyi mowa, Synem był Podkanclerzego.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

aby czwarta część dobr od Guſtawa-Adolfa śmierci od Korony oderwanych, nazad do Korony wrocona była, gotował ſię na tę wyprawę.

Jędrzey Morſztyn przyieżdża do Sztokolmu od Krola Polſkiego w Poſelſtwie; ale nawet audyencyi nie miał, przeto że pięczęć na liſtach kredencyalnych przybita, Szwedzki herb zawierała. Przybyli wkrotce inſi Poſłowie, ale iuż wtedy, gdy woyſko Szwedzkie ruſzyło.

Witemberg Felt-Marſzałek Szwedzki na czele 17000. woyſka do Wielkiey-Polſki wkracza; Szlachta Poznańſkiego y Kaliſkiego Woiewodztw pod Uściem zgromadzona w liczbie 15000, poddaie ſię wraz z ſwoiemi Woiewodami Szwedom. Krol z drugiey ſtrony z woyſkiem licznieyſzym od pierwſzego do Polſki wchodzi; płaſzczy ſię przed nim wſzyſtko; z Polakami łaſkawie ſię obchodzi, obiecuiąc im całość wiary ich y ſwobod wſzyſtkich; z Witembergiem złączywſzy ſię pod Kołem przeciwko Krolowi Janowi Kazimierzowi ciągnie. Krzyſztof Przyiemſki od Krola Polſkiego wyſłany do Karola, prośi aby tam czekał na Poſłow Pełnomocnych przybyć od Krola ſwoiego dla traktowania o pokoiu maiących; ale Krol Szwedzki odpowiedział; że ſam poydzie rozmowić ſię z Krolem Polſkim w Warſzawie. Miaſto to, z ktorego uſzedł Jan Kazimierz, poddało ſię Szwedom. Karol Guſtaw dogoniwſzy woyſko Polſkie pod Czarnkową, tłumoki mu wſzyſtkie zabrał, y bliſko tyśiąca urwał; reſzta nad Dunaycem rzeką o mil ośm od Krakowa roſproſzona. Jan Kazimierz

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

nie widząc dla ſiebie beſpieczeńſtwa w Państwie własnym, na Sląſk z Krolową małżonką ſwoią uchodzi. Krol Szwedzki oblega Krakow, ktorego Stefan Czarnecki Kaſztelan Krakowſki mężnie przez trzy tygodnie bronił. Miaſto to poddaie ſię na koniec Szwedom przez ugodę. Litwa także po większey części Szwedom poddała ſię, do czego nie mało pomogły zawaśnienia między Xiążętami Radziwiłłami y Gąſiewſkim. Kwarciane woyſko pod Kommendą Lanckorońſkiego Hetmana Polnego Koronnego będące Szwedom poddaie ſię; a za iego przykładem inſze woyſka Polſkie idąc wſzyſtkie z Kommendantami ſwoiemi przyſięgę wierności Krolowi Szwedzkiemu wykonywaią. Z Miaſt Polſkich żadne prawie nie oparło ſię Krolowi Szwedzkiemu, oprocz iedney Częſtochowy, ktorey dobyć nie mogli Szwedzi; Pruſy Polſkie całe zawoiowane, oprocz Gdańſka, ktory ſtatecznie był wiernym Polſzcze. Tak Karol-Guſtaw w przeciągu trzech Mieſięcy całą prawie Polſkę zawoiował. Niektorzy z Polakow iuż ſię z tym odzywali, że go Krolem ſwoim mieć chcieli.

1656.

Tak nagłym ſzczęściem Krola Szwedzkiego cała Europa ocucona, przeſtała oboiętnym okiem patrzać na woiowawie Polſki, Ceſarz Ferdynand III. zawarł z Krolem Polſkim (n) przeciwko Szwedzkie-

(n) *Jan Kazimierz będąc od Szwedow ściśniony, a po większey części opuſzczony od ſwoich, proſił Ceſarza Ferdynanda III. o poſiłki, ktorych obietnicę*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

mu przymierze; inſze Potencye myślały o wzniecceniu iakiey na Szwecyą burzy. Prawda że Elektor Brandeburſki a Xiążę Pruſki zawarł z Krolem Szwedzkim przeciwko Polakom przymierze w Krolewcu; ale Polacy ktorzy niedawno hurmem pod iarżmo Szwedzkie cisnęli ſię, ocucili ſię y do oręża wzięli na obronę ſwoiego Krola y wolności przeciwko Cudzoziemſkiemu woyſku; uczyniwſzy na ten koniec Tyſzowiecki związek, ściągali ſię co żywo do Krola, ktory iuż był z Sląſka powrocił. Karol Guſtaw, ktory rozumiał, że ſię iuż zakończyła z Polakami woyna, w Pruſiech ſam bawił, a Kommendy nie wielkie po Litwie y Polſzcze rozłożone od Polakow wyrznięte. Krol Szwedzki w tęgą zimę do Małey-Polſki cią-

---

nie inaczey otrzymał, tylko dawſzy wprzod Ceſarzowi ſkrypt ſwoią y Senatorow niektorych ręką podpiſany, w ktorym trzy naſtępuiące zawierały ſię artykuły. 1. Ze nie tylko po śmierci Jana Kazimierza Krolem Polſkim obrane będzie Arcy-Xiążę Auſtryackie, ale nad to przy obieraniu Krolow Polſkich zawſze Dom Auſtryacki preferencyą mieć będzie. 2. Ze woyſk zaciągi wolne zawſze Ceſarzowi w Polſzcze będą. 3. Ze koſzta na woyſko wydane Rzeczpoſpolita Ceſarzowi wroci. Traktat ten ſromotny dla Narodu Polſkiego y wolnościom iego uſzczerbiaiący odebrany był w oryginale przez Jana III. gdy ſię na odſiecz Leopoldowi przeciwko Turkom wybierał.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

gnie, Czarneckiego pod Gołąbiem znoſi; Zamościa nie doſtaie; dla wytchnienia woyſku zimnem, głodem, y marſzem trudnym zmordowanemu do Jaroſſawia zmierza. Czarnecki rozſypane woyſko ſwoie zebrawſzy, przez częſte attaki, y wypadania z zaſadzek w woyſku Krolewſkim znaczną ſzkodę czyni. Gdy Krol Szwedzki w Jaroſſawiu bawił, Polacy zewſząd zgromadzali ſię dla przygniecienia woyſk iego. Garnizon Szwedzki wychodząc z Sendomirza miny pod zamkiem podſadził, do ktorego gdy Polacy po wyściu Szwedow tłumem wpadli w nadziei znalezienia tam plonu, zginęło ich przeſzło na tyſiąc.

Krol Szwedzki zamyśla ſię przeprawić przez San, ktorego przeciwne brzegi Polſkie y Litewſkie woyſka oſiadły. Litwini pod Kommendą Pawła Sapiehy Woiewody Wileńſkiego w liczbie 8000. będący, pierzchnęli, oboz z bogatym plonem Szwedom zoſtawiwſzy. Fryderyk Margrabia Badeńſki 4000. Szwedow pod Kommendą maiący znieſiony od Czarneckiego pod Warką. Lecz niezadługo tenże Generał Polſki od Xiążęcia Adolfa Brata Krolewſkiego pod Gnieznem zbity. Krol Szwedzki pod Gdańſk z woyſkiem idzie, ale Miaſtu temu flotta Hollenderſka na odſiecz przybyła. Muſiał Krol Guſtaw traktat z Hollendrami aczkolwiek uciążliwy zawrzeć, niechcąc ſił ſwoich rozrywać; zwłaſzcza że Krol Polſki znacznie był poſiłkami Tatarſkiemi wzmocniony. Woyſka Polſkie oblegaią Warſzawę, gdzie Felt-Marſzałek Witemberg z ſzczupłą garſtką mężnie ſię przez trzy tygodnie bronił, na koniec poddał ſię przez ugodę;

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

mocą iey mieli Szwedzi, zdobycz wſzyſtkę zoſtawiwſzy, wyciągnąć do Torunia; ale Krol Polſki przeciwko rzetelności traktatu Witemberga y wſzyſtkich znacznieyſzych Officyerow Szwedzkich pod ſtrażą do Zamościa odeſłał.

Karol Guſtaw łączy ſię nowym przymierzem z Brandeburczykiem, obiecuiąc mu Woiewodztwa Poznańſkie, Kaliſkie, Łęczyckie, y Sieradzkie prawem udzielnym oddać, byle go woyſkiem ſwoim aż do końca woyny przeciwko Polakom wſpierał. Złączywſzy woysko ſwoie Krol Szwedzki z Elektorskim przybywa pod Warſzawę, y nie dalcko Pragi bitwę z Krolem Polſkim ſtacza. Polacy na głowę przegrali. Z drugiey ſtrony Gąſiewſki z Litewſkim woyſkiem y z Tatarami do Prus Xiążęcych wkroczywſzy, woyſko Elektora pod Kommendą Hrabi de Waldeck będące y z partyą Szwedow złączone znacznie poraził, Xiążęcia Bogusława Radziwiła, y kilku Szwedzkich Officyerow znacznieyſzych w niewolą zabrał. Wſzakże Generał Steenbock Szwed, wydarł prawie zwycięſtwo to Gąſiewſkiemu, gdy nieſpodziewanie na niego napadłſzy, znaczną w woyſku iego ſtratę uczynił.

Moſkale (o) za poduſzczeniem Ceſarza Karelią

(o) *Krol Jan Kazimierz za pośrzedniſtwem Ceſarza przymierze z Moſkwą w Wilnie zawiera, mocą ktorego obie Potencye woiować wſpolnie przeciwko Szwecyi miały.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

y Jngermanią ſplondrowawſzy, z licznym woyſkiem do Jnflant wkroczyli, Dunamundę y Kokenhauſen dobyli, Rygę oblegli. Magnus de la Gardie y Szymon Helmfeld Kommendanci Miaſta wycieczkami ſwoiemi znacznie uſzkodzili obleżcow, y do odſtąpienia przymuſili.

Po między temi nieprzyiacielſkiemi czynnościami, wſpominano o pokoiu, na ktorego przywrocenie Francya y Hollandya pośrzednictwo ſwoie ofiarowały, ale do niego nie przyſzło, gdy Szwedzi nad to ſię dopominali, a Polacy nic dać niechcieli.

1657.

Krol Szwedzki przymierzy ſię z Jerzym Rakocym Xiążęciem Siedmiogrodzkim, ktory na czele 50,000. woyſka do Polſki wſzedłſzy, całą prawie bez żadnego odporu plondruie, y z woyſkami Szwedzkiemi w Warſzawie łączy ſię.

Tym czaſem Krol Duńſki od Domu Auſtryackiego podmowiony wypowiada pokoy Szwedom, ſkarżąc ſię na nich w Manifeście ſwoim, że podczas woyny Niemieckiey Xięſtwo mu Bremeńſkie wydarli, y kraie do iego panowania należące rabowali. Domagał ſię tudzież wrocenia niektorych Powiatow, ktore Szwedzi żadnym prawem dzierżyli w Norwegii, y ſatysfakcyi za dane w Szwecyi ſchronienie Hrabi Ulefeld uciekłemu z Danii, a zbrodni zelżonego Maieſtatu winnemu. (p) Wkroczyło zaraz

(p) *Hrabia Ulefeld oſkarżony był o niegodziwe przeciwko Krolowi ſwoiemu Fryderykowi III. zamyſły*

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

woysko Duńskie pod Kommendą Generała Bilda do Bremeńskiego Xięstwa, y całe prawie bez wielkich trudności opanowało. Karol-Gustaw poruczywszy obronę Prus Polskich Bratu swoiemu Xiężęciu Adolfowi, a Polskie interesa Rakocemu, sam z wyborem woyska musiał bieżeć na obronę własnych Prowincyi. Polacy do Ziemi Siedmiogrodzkiey wkroczyli; Rakocy musiał o bronieniu własności myśleć, odstąpiony od Wołochow y Kozakow, ktorzy się z nim byli złączyli, y od Stanisława Potockiego Hetmana W. Koronnego otoczony, musiał zelżywy dla siebie z nim uczynić pokoy. Sułtan potym Turecki woynę Rakocemu wydał, że będąc iego hołdownikiem, nie

---

w roku 1651. *Z tey zbrodni lubo się oczyścił, atoli boiąc się zawsze podeyźrzenia Krolewskiego, przeszedł z całą swoią Familią do Szwecyi, gdzie od Krolowy Krystyny łaskawie był przyięty. Został potym pierwszym u Dworu Sztokolmskiego Ministrem, na koniec Pośrzednikiem pokoiu między dwiema nieprzyiaźnemi Mocarstwami. Gdy znowu zdradę iakąś przeciwko Szwedom knował, pod strażą w* Malmoe *był osadzony, zkąd wymknąwszy się powrocił do Kopenhagi, a od Monarchy swoiego mile przyięty, przebaczenia dostąpił y do wszystkiego był przywrocony. Atoli zdradził powtore Krola y Dobrodzieia swoiego, namawiał Brandeburskiego Elektora, ażeby się po Koronę Duńską posiągnął, obiecuiąc mu wszelką w tym pomoc. Myśli te iego wy-*

opowiedział mu ſię, iż do Polſki miał wkroczyć; Xiążę ten na ſwoich nadzieiach omylony w bitwie przeciwko Turkom zginął, w R. 1660.

Szwedzkie intereſa źle iść poczęły w Polſzcze, bo Elektor Brandeburſki za pośrzednictwem Barona de l' Iſola Poſſa Ceſarſkiego traktat w Welawie z Polſką zawarł, y Polakom pewną woyſka liczbę przyſtawiać przeciwko Szwedom aż do zakończenia woyny obowiązał ſię. Procz tego poſiłki Ceſarſkie pod Kommendą Hrabi Hatzfelda Polakom przyſzły, y Krakowa doſtały; Paweł Würtz Pułkownik Szwedzki y Miaſta Kommendant warował ſobie wolność powrocenia z załogą ſwoią do Pomorza; do ktorego

---

kluły ſię, muſiał przeto ſchronienia ſzukać. Oſiadł w Bazylei z trzema Synami ſwoiemi, ktorych za Szlachtę Hollenderſką, ſiebie za ich Guwernora udawał. Tam rozeznany uciekać muſiał, y iak z zgryzoty, tak z nieſpokoyności y roſpaczy mizernie umarł. Taki ieſt portret życia wſzyſtkich prawie owych wynioſłych, nieſpokoynych, intrygi lubiących umyſłow, ktorzy z obrębow ſwoich wykraczaią, y dziwaczney fantazyi ſwoiey chimery chcą ſkutkować. Prożno ambicya nadzieiami pomyślności karmi, bo tylko niepokoiow y zgryzoty ieſt zdroiem. Ulefeld, ktory przez ſwoię y do woyny y do rady zdatność, mogł być Monarſze y Oyczyznie użytecznym, wielu był Autorem złego, y ſam na koniec ſiebie zgubił przez ambicyą, fakcye, y nieſpokoyność.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

pod tenże czas Czarnecki z iazdą ſwoią wkroczywſzy, wiele plonu wyprowadził.

Co ſię woyny z Duńczykami tycze, Krol Szwedzki ſam poſzedł do Holſztynu, Wrangela do Xięſtwa Bremeńſkiego poſławſzy; Generał ten w piętnaſtu dniach całe Xięſtwo odzyſkał, y w rożnych potrzebach przeſzło trzy tyſiące Duńczykow wygubił. Karol nie mniey ſzczęśliwie woiował w Holſztynie; zniosł cztery Regimenta nieprzyiacielſkie, y Zamkow kilka znacznieyſzych dobył; zdawſzy potym Kommendę Wangelowi poiechał ſam do Wizmaru, aby zbliżſza miał oko na intereſa Polſkie. Wrangel oprocz innych Zamkow, wziął ſzturmem znaczną Fortecę *Friderikſ-Uddę*. Generał Duńſki Bilde z ran podczas ſzturmu odnieſionych, umarł. Potyczka między dwiema partyami nieprzyiaźnemi pod Miaſtem *Knaro* w Hollandyi z przegraną Szwedow. Około tegoż czaſu zwiedziona bitwa morſka między Flottami; trwała przez dwa dni zupełne z wielką obudwoch ſtron zaciętością, ale z zwycięſtwem nie pewnym.

1658.

Karol Guſtaw przeprowadził przez lod podczas tęgiey zimy woyſko y Artyleryą ku Wyſpie Fionii; Duńczykow broniących Wyſpy, na głowę poraził. Zwycięzcy opanowali Wyſpę; a od nieuſtraſzonego Krola, y na niebeſpieczeńſtwa odważnego zagrzani, po lodzie ieſzcze maſzeruiąc Wyſpy Langeland, Laland, Falſter, y Zeeland opanowali. Trwoga iuż była w ſamey Kroleſtwa Duńſkiego Stolicy. Fryde-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

ryk III. proſił o pokoy, y Pełnomocnych Poſłow ſwoich wyprawił do traktowania; Krol Szwedzki z ſwoiey ſtrony mianował Barona Bielka, y Hrabię Ulefelda, Duńczyka, przyſięgłego ſwoiego Monarchy nieprzyiaciela. Terlon Francuſki, Meadow Angielſki Poſłowie, Pośrzednikami imieniem Monarchow ſwoich byli; Konferencye zaczęły ſię w *Torſtrupie* Wioſce o trzy mile od Kopenhagi leżącey. Z tym wſzyſtkim Krol Szwedzki ſzturmem groził Kopenhadze, y nie dobrze obronney, y mało rządnego woyſka maiącey. Za ſtratą tego Miaſta poſzłaby była ſtrata Kroleſtwa; Duńczykowie proſili o trzy dni przymierza, ale Guſtaw y na trzy godziny zezwolić niechciał. Artykuły pokoiu tak były uciążliwe, że wſtyd był przyimować ie; ale nieuchronney potrzeby prawo przywiodło Krola Duńſkiego że na wſzyſtko zezwolił. Zawarty Traktat w *Roſchildzie*, mocą ktorego Dania uſtąpiła Szwedom Hallandyi, Blekingii, Skanii, Wyſpy Bornholmu, z Powiatami Bahus y Drontheim w Norwegii; procz tego okrętom Szwedzkim wolne przez Zund przeyście pozwolone.

Karol Guſtaw przez zaufanie zbytnie, z kilką ſzczegulnie Oſobami do *Fryderyksburgu* widzieć ſię z Krolem Duńſkim przyiechał. Rozumieli niektorzy mniemani Politycy, że Fryderyk z śmiałości tey Krola Szwedzkiego korzyſtać będzie do otrzymania ſnadnieyſzych pokoiu obowiązkow, ale wſpaniałego ſerca Fryderyk daleki był od ſpodlenia ſię ſromotnym y niegodnym iego poſtępkiem. Przyrzekli ſo-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

bie obadwa Monarchowie wſpolną przyiaźń ; ale ta wprędce była zerwana. Karol bowiem Guſtaw, widząc że iarzmo ktore na Duńczykow wtłoczył, nazbyt było uciążliwe, y boiąc ſię, aby go z ſiebie nie zrzucili, gdy on cudzoziemſkiemi roſtargniony woynami będzie, chciał ſię boiaźni tey pozbyć zupełnym ſił Duńſkich oſłabieniem. Zerwawſzy tedy zawarty dopiero traktat, wziął ſię żywo do woyny. Krol Duńſki ſkarżył ſię o niedochowanie traktatu, ale nie był ſłuchany. Niektorzy nawet Dzieiopiſowie twierdzą, że Fryderyk ſprawiedliwie rozgniewany nierzetelnością Krola Szwedzkiego, wyzywał go na poiedynek, y że Karol Guſtaw miał odpowiedzieć: *znaydzie mnie Krol Duńſki na czele woyſk moich w tym mieyſcu, gdzie ogień będzie naywiękſzy.* Hrabia Tot z nie wielką partyą Kopenhagę oblega; Krol zaś ſam Guſtaw Wyſpę Amak zdobywa; wſzakże z niey od Duńczykow ſpędzony, ledwo mogł życie ocalić. Obleżeni także częſtemi z Kopenhagi wycieczkami dużo ſię naprzykrzyli obleżcom. Hollendrzy ſprzymierzeńcy Danii flottę na odſiecz Kopenhadze pod Admirałem Waſſenaar d'Opdam przyſtali. U Zundu ſtoczona między flottami Szwedzką y Hollenderſką potyczka, z rownym obu ſtron loſem, lubo Szwedzi cofnąć ſię trochę muſieli; a Hollendrzy y ludzi y żywności do Kopenhagi wprowadzili. Krol Szwedzki świadek męſtwa Wice-Admirała Wita w potyczce zabitego, pokazał, iak poważał w nieprzyiacielu nawet odwagę, gdy ciało wſpomnionego Officyera na

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

bacie żałobnie ubranym przy odgłoſie trąb y waltorń paradnie do Kopenhagi odeſłał.

W Polſzcze temi czaſami nic ſię znacznego nie ſtało, tylko że Polacy z Ceſarſkiemi złączeni Toruń odebrali. Wtargnęli potym ci do Jnflant, ale od Szwedow wypędzeni. Elektor Brandeburſki z Ceſarzem Leopoldem y Polſką w lidze przeciwko Szwecyi będący, wpadł do Holſztyńſkiego Xięſtwa, czyniąc mocną Krolowi Szwedzkiemu rozerwę. Generał Szwedzki Duglas wpadłſzy nagle do Nitawy, Xiążęcia Kurlandzkiego z całą iego Familią do Rygi w niewolą zabiera, pod pozorem, iakoby tenże Xiążę miał porozumienia z nieprzyiacołami Szwecyi.

Tegoż Roku Szwecya przyſtąpiła do ligi Ryńſkiey uformowaney między Xiążęty Niemieckiemi Proteſtanckiemi ku przeſtrzeganiu całości Weſtfalſkiego pokoiu.

1659.

Krol Szwedzki trzymał niby w obleżeniu Kroleſtwo Duńſkie, Kopenhagę oſobliwię trwożył uſtawicznym ſzturmow grożeniem. W rzeczy ſamey nocy pewney, gdy ziemia śniegiem okryta była, kazał piechocie ſwoiey koſzule na ſuknie pobrać, aby było tym fortelem nieprzyiaciela oſzukać; iakoż bliſko ſię iuż bardzo pod Fortecę podſunąwſzy nie byli od nieprzyiaciela poſtrzeżeni. Przypuścili trzy ieden po drugim ogniſte ſzturmy, ale męſtwem y mnoſtwem obleżeńcow zawſze odpędzeni zoſtali. Wyſp iednak kilka, Kopenhadze przyległych opanowali.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

W tym Krolowie Angielſki, Francuſki, y Stany Hollenderſkie uczyniły między ſobą związek na przywrocenie w Pułnocnych kraiach pokoiu; związek ten *Umową Hageńſką* nazywany zawierał w ſobie, aby niechcącą zgody ſtronę, mocą przymuſić. Rownie Duńczykowie iak Szwedzi nie kontenci byli z tego, że ich przymuſzać, y prawa im wkładać miano. Duńſki Krol bał ſię, aby Panow miaſto Sprzymierzeńcow nie doſtał; Szwedzki, tym mocniey chciał utrzymać ſię przy zwycięſtwach ſwoich, im większe widział na wydarcie mu onych zamachy. Milord Montaigu z Angielſką, Ruyter z Hollenderſką Flottą przybywaią; ale Angielſka wnet ſię do domu powrociła, gdzieby mogła być intereſom Karola II. (q) użyteczna. Duńczykowie z Hollendrami, Panami morza zoſtawſzy, woyſka ſprzymierzone ku Fionii przeprowadzili, w liczbie tych byli y Polacy pod Kommendą walecznego Generała Czarneckiego. Woyſko Szwedzkie nie daleko Niburgu obozuiące potyczkę na głowę przegrało; reſzta do Miaſta ſchroniwſzy ſię tamże dobyci, z porażki

(q) *Karol II. Syn nieſzczęśliwego Karola I., ktory głowę pod miecz katowſki poddał, po śmierci Kromwela, y abdykacyi Syna iego Rycharda, powrocił z Francyi, gdzie na wygnaniu za panowania dwoch wſpomnionych Protektorow Angielſkich zoſtawał, y dziedziczne berło bez żadney Cudzoziemſkiey pomocy odzyſkał.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

tylko Xiążę de Sulztbach Graff Palatynu, y Generał Steenbock uſzli; wſzyſcy legli na placu, lub poimani w niewolą. W Niburgu ſto przeſzło ſztuk armat, y zdobycz wielką Duńczykowie znaleźli. Zwycięſtwa tak wielkiego chwała męſtwu oſobliwie Hollendrow y rozrządzeniu od Ruytera uczynionemu przypiſuie ſię. Wſzakże tenże ſam Generał na przeſzkodzie był, iż z tak pięknego zwycięſtwa nie korzyſtano, tę podobno maiąc politykę, aby żaden z dwoch Monarchow nad to osłabiony nie był.

Po tey przegraney źle bardzo Szwedzkie intereſa iść poczęły, zwłaſzcza, że y w Polſzcze gorę Polacy mieli, gdy Jerzy Lubomirſki Marſzałek Wielki y Hetman Polny Koronny z całych prawie Prus Polſkich Szwedzkie garnizony wypędził. Atoli Karol-Guſtaw nie tracił ſerca, a pozbywſzy ſię iednego nieprzyiaciela przez zawarte z Moſkwą przymierze, na inſzych ſię mocno gotował.

1660.

Na ten koniec Karol Guſtaw nakazał Stanom Szwedzkim ziazd do Gottenburgu, ale łożney choroby, ktora w okolicach tamtych panowała, zachwyciwſzy, umarł dnia 23. Lutego. Karol nie naśladował Kryſtyny w rozmnażaniu handlu, rękodzieł, y nauk. Pan ten cnoty ſpokoyne bogacące, y uſzczęśliwiaiące kray, miał podobno za nie przyzwoite charakterowi y ſwoiemu, y Narodu, nad ktorym panował. Zrodzony z wielkiemi do woyny przymiotami, prowadził ią przez cały

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA-GUSTAWA.

czas ſwoiego panowania, y prowadził z chwałą. Smiałym był w kartowaniu woiennych obrotow ſwoich, dzielnym w ich ſkutkowaniu, walecznym y nieuſtraſzonym w potrzebie. Czaſy naytęższego zimni miał za naylepſze do attakowania nieprzyiaciela. Za chwałą woienną dyſzący, nieczuły był na naywiękſze trudy. Poddani w Monarſze tym Bohatera uznawali; ktorych z powagą nieiako ſamo-władną rządził. Panowie rownie iak Stany Kroleſtwa wſzyſtkie bez ſzemrania na koſzta woienne dobra poświącali ſwoie, lubo woyna, ktorą Krol prowadził nie tak z potrzeby była, iak z ſkłonności y upodobania podięta. Panowanie tego Krola ſkończyło ſię tak, iak prawie wſzyſtkich Monarchow Woiennikow, nawet zwycięzcow. Szwecya przy iego śmierci zewſząd ſtraſznemi obarczona nieprzyiacielami; z ludzi y pieniędzy wyniſzczona; Pan naſtąpić na tron maiący dziecinnego wieku.

1660. *Wstęp na tron.*	*Przypadki znakomitsze pod panowaniem* KAROLA XI.

KAROL XI. *piąty rok maiąc tron Szwedzki po Oycu osiada dnia 23. Lutego 1660. pod Regencyą Matki swoiey Jadwigi Eleonory, aż do R. 1676. w ktorym sam rządzić Państwem począł.*

1660.

KArol-Gustaw uczynił był przed śmiercią testament rozrządzaiąc wychowanie, y Opiekę młodego Xiążęcia, Syna y Następcy swoiego. Mocą tego rozrządzenia Krolowa Wdowa Regentką Państwa z Radą piąciu Ministrow Wielkich być miała. Testament Krolewski od Stanow w Sztokolmie zgromadzonych w artykułach pryncypalnych potwierdzony. Woyny daley prowadzić nie można było; poczęto przeto myśleć o pokoiu, ktorego woiuiące Mocarstwa rownie sobie życzyły.

Traktat naprzod w Olawie z Polską y iey Aliantami dnia 3. Maia zawarty za pośrzednictwem Francuskiego Krola, ktorego Osobę reprezentował Pan de Lumbers Poseł Francuski. Cesarz Leopold zawistnik Ludwika XIV. wolał raczey za pośrzednictwem Polskiego Krola swoie z Szwedami interesa zakończyć. Traktatem tym Jan Kazimierz Krol Polski zrzekł się wszystkich swoich praw do Szwecyi, a Polska Jnflant Szwedom całych, tę

Małżonka.	*Potomſtwo.*	1697. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
Ulryka Eleonora Fryderyka III. Krola Duńſkiego Corka zaślubiona Karolowi XI. 16. Maia 1680. Umarła 1693.	KAROL XII. Jadwiga-Zofia narodziła ſię 1681. zaślubiona Fryderykowi Xiążęciu Holſztyńſkiemu na Gottorpie 1698. Ulryka-Eleonora narodziła ſię 1688. zaślubiona 1715. Fryderykowi Xiążęciu dziedzicznemu Haſſvi na Kaſſelu. Po śmierci Brata ſwoiego Karola XII. Krolową Szwedzką zoſtała.	KAROL XI. umiera w Sztokolmie 15. Kwietnia 1697. maiąc lat 42.	*Ceſarze.* Leopold I. 1705. *Krolowie Franc:* Ludwik XIV. 1715. *Angielſcy.* Karol II. 1685. Gwilelm III. 1702. *Polſcy.* Jan Kazimierz 1669. Michał Wiśniowiecki 1673. Jan Sobieſki 1697. *Duńſcy.* Fryderyk III. 1670. Kryſtyern V. 1699. *Carowie Moſkie:* Alexy Michałowicz 1676. Fiedor Alexiewicz 1682. Jwan Alexiewicz 1696. Piotr Alexiewicz 1725.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

cząſtkę, ktora dziś przy Polſzcze zoſtaie wyiąwſzy, uſtąpiła. Lecz że na ow czas, gdy ten traktat czyniono, Jnflanty ledwo nie całe w ręku Moſkiewſkich były, przeto obawiaiąc ſię aby oddania ich Moſkwa nie trudniła, warowały ſobie obie traktuiące ſtrony, aby ktorakolwiek z nich, kiedykolwiek y iakimkolwiek bądź ſpoſobem przyſądzone ſobie Jnflanty, odbierze od Moſkwy, wrociła ie tey ſtronie, ktorey traktatem ſą uſtąpione. Szwecya z ſwoiey ſtrony wrociła Polſzcze Miaſta w Pruſiech zawoiowene, z Ceſarzem y Brandeburczykiem przyiaźń odnowiła, zawarte traktaty podczas woyny z drugim zkaſſowawſzy. Na koniec wolne ćwiczenie obrządkow Religii Katolickiey w Jnflanciech, y wzaiemnie Proteſtanckiey w Pruſiech warowane.

Pod tenże czas z Danią traktowano o pokoy pod namiotami między obozem Szwedzkim y Kopenhagą rozbitemi. Stanął ten 23. Maia, pod pośrzednictwem Posła Francuſkiego Terlon, utwierdzaiący traktat wyżey wzmiankowany w Roſchildzie, zawarty, z tą tylką odmianą, że Drontheim w Norwegiii y Wyſpę Bornholm Duńczykom wrocono, ktorzy na to mieyſce uſtąpili Szwedom Powiatow w Skanii przez Szlachtę Duńſką dzierżonych.

Z Hollendrami także ugodzone niektore zatargi; a z Moſkwą pokoy zawarty, ktora wſzyſtko, cokolwiek w Jnflanciech zawoiowała, Szwedom wrociła.

1666.

Z rozkazu Regencyi uczyniono zaciąg woyſka

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

dość znaczny, na poſkromnienie Miaſta Bremy, chcącey z obrębow wolności y mocy ſwoiey wykraczać; tudzież na wmieſzanie ſię do wſpolnych Europy intereſow.

1667.

Około tego czaſzu woynę toczyły z ſobą na morzu Anglia y Hollandya; lecz Mocarſtwa te pokoy z ſobą w Bredzie za pośrzedniſtwem Szwecyi zawarły. Ze zaś potrzebna rzecz była Potencye Europeyſkie w rowni traktatem Weſtfalſkim warowaney trzymać, ſtanęło *troiſte Przymierze* między Anglią, Szwecyą, y Hollandyą. Celem tego przymierza było zaſtawienie ſię Ludwikowi XIV. o zawoiowaniu Niederlandu Hollenderſkiego mocno myślącemu.

1671.

Krol Francuſki przez Poſła ſwoiego Pana de Courtin odciągnął Karola XI. od troiſtego przymierza. Owſzem ſtanął między obiema Krolami wſpolny traktat, mocą ktorego Ludwik XIV. obowiązał ſię Krolowi Szwedzkiemu 200,000. talerow w pieniężnych poſiłkach dawać; Oba zaś Monarchowie wſpolnie woiować przyrzekli ſobie przeciwko Leopoldowi Ceſarzowi, y innym, gdyby ktorego z nich zaczepiono.

1672.

Karol z pod Opieki wychodzi, y ſam rządzić Państwem ſwoim poczyna. Tym czaſem Hollandya tak była od Francuzow ściśniona, że Rzeczpoſpo-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

lita ta ledwo co ufundowana, (r) y dopiero ſię gruntować poczynaiąca, kilkudzieſtoletniego męſtwa pożytek byłaby w iednym roku ſtraciła, gdyby waleczna Obywatelow Amſzterdamſkich impreza (s) nie zatrzymała była w biegu zwycięſkim woyſk Francuſkich. Krol Szwedzki zapobiegaiący zupełnemu Stanow Sprzymierzonych upadkowi, ofiaruie ſwoie do pokoiu pośrzednictwo. Zaczęte w Kolonii między Miniſtrami Potencyi woiuiących konferencye; lecz gdy z rozkazu Leopolda Ceſarza Xiążę Gwilelm de Fürſtenberg Poſeł Pełnomocny Elekto-

(r) *Hollandya dopiero traktatem Weſtfalſkim uznana była za Państwo wolne, udzielne, y nikomu nie podległe, pracowawſzy wprzod lat kilkadzieſiąt na wybicie ſię z pod iarżma Krolow Hiſzpanſkich Panow y tyranow swoich.*

(s) *Ludwik XIV. woynę Hollendrom w Roku* 1672. *wydawſzy, w czaſie bardzo krotkim nayznacznieyſze zdobył Miaſta, tak dalece, że Amſzterdam czekał tylko momentu niewoli, albo zniſzczenia ſwoiego. Wyſłali Obywatele do Krola żebrząc o pokoy, ale kondycye od niego włożone tak ſię zdały nieznośne, że wſzyſcy poſtanowili zginąć raczey walecznie, niżeli z ſromotą iarżmo przyiąć. Wznowiono tedy Statudera urząd, ktory młodemu Xiążęciu Arauzykanſkiemu oddano; a pokazuiąc przykład owego męſtwa, ktore w oſtatnich razach oſtatnich śrzodkow chwyta ſię, ſluzy; ktoremi wody morſkie za-*

ra Kolońskiego w pośrzod Miasta był wzięty y pod strażą do Wiednia zawieziony, gdy bagaże z pieniądzmi Posłow Francuskich zabrano, gwałtowności te zatamowały skutek ziazdu; y Pełnomocni Ministrowie nic nie zrobiwszy roziechali się.

W tym roku umarł we Francyi Jan Kazimerz, z nim wygassa Domu Szwedzkiego linia, ktora w Polszcze od Zygmunta III. Oyca iego panowała.

Leopold Cesarz y Elektor Brandeburski iawnie przy Hollendrach przeciwko Francuzom oświadczyli się. Szwedzki Krol wyprawił zaraz woysko w kraie Elektora, bardziey dla zatrwożenia go y odprowadzenia od Leopolda, niżeli umyslem woiowania. Elektor znowu chcąc pokazać, że pierwsi Szwedzi pokoy zrywali, zakazał poddanym swoim poczynać nieprzyiacielskie czynności.

Xiążę Holsztyńskie na Gottorpie związał się ściśle z nieprzyiacielami Krystyerna Krola Duńskiego, ktory do strony Austryackiey przychylił się.

---

trzymywały się w swoim korycie, popodnoszono; zaraz pola, wsie, y Miasteczka w okolicach Amszterdamu leżące wody zalały, a Miasto zdawało się niby wielka Forteca w pośrzod wody będąca, około ktorey woienne okręty uszykowane stanęły. Zalew ten wiele poczynił Obywatelom szkody, ale nikt o to nie szemrał, bo wszystkie ciosy zdawały się znośnieysze od niewoli.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XI.

1674.

Karol XI. Manifest przeciwko Elektorowi wydaie daiąc w nim pozorne woyny wydaney przyczyny, gdy prawdziwa ta była, że Fryderyk Gwilelm nie trzymał z Francyą. Natychmiast Generał Wrangel, ktory przez sześć miesięcy tylko iak gość z woyskiem Szwedzkim w Brandeburgii zostawał, Miast y Zamkow dobywać począł. Wrangel zachorowawszy przeniosł się do Szczecina, a Mardenfeld Kommendę obiął, y także Miast kilka Elektorskich w moc dostał.

1675.

Elektor na czele woysk swoich, nagłemi y skrytemi marszami przybywa z Francyi, napada na Szwedow niespodziewanie pod *Ratenau*, y tylną ich straż znosi. Uderza potym pod *Fehrbellinem* na nieprzyiaciela, ktory po długiey y żwawey potyczce do Meklemburgu uszedł. Po dwoistey tey porażce, nieprzyiaciele Szwedzcy do broni się wzięli. Musiała Szwecya razem ciężar woyny dzwigać nietylko przeciwko Elektorowi, ale nad to przeciwko Danii, Xiążętom Brunświckiemu y Luneburskiemu, y Biskupowi Monasterskiemu, ktorzy wszyscy spiknęli się na wydarcie Szwedom kraiow odzierżonych w Niemcach, aby się do interesow Niemieckich mieszać nie mogli.

Biskup Monasterski Werdeńskie Xięstwo naiechał z woyskiem; Xiążęta Brunświckie y Luneburskie do Bremeńskiego wkroczyli. Krystyern Krol Duński boiąc się iakiey w zamysłach swoich prze-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

ſzkody od Xiążęcia Holſztyńſkiego, ſprowadził go do Rendsburgu, pod pozorem rozmowienia ſię z nim o wſpolnych intereſach. Przyareſztowany od Kryſtyerna Xiążę, nie inaczey wolność otrzymał, tylko oddawſzy Duńczykom ſwoie Fortece, y zrzekłſzy ſię naywyżſzego panowania nad Xięſtwem Sleświckim, ktore mu warowane było Traktatem Roſchildſkim y Kopenhagſkim. Ubeſpieczony z tey ſtrony Kryſtyern lądem y morzem woynę przeciwko Szwecyi podnioſł. Na czele ziemnego woyſka ſam poſzedłſzy, *Damgarten* odebrał po długim y mężnym odporze przez Hrabię Königsmarka Kommendanta Fortecy; *Wiſmar* także po dwoch mieſiącach obleżenia Krolowi Duńſkiemu poddał ſię.

Elektor Brandeburſki w Pomeranii *Klempenau*, *Gatzkaw*, *Wolgę* na Wyſpie Uſedom odebrał. Generał Elektorſki Hrabia de Schwerin dobywſzy ſzturmem *Wollinu*, garnizon y Obywatelow broń nioſących w pień wyciął.

1676.

Mimo tęgość nadzwyczayną zimy, woyſko Szwedzkie na początku zaraz roku w pole wyſzło, y korzyści nie wielkie na Wyſpie *Uſedom* odnioſło; gdy tym czaſem nieprzyiaciele Bremeńſkie Xięſtwo do reſzty opanowali. Flotta Hollenderſka pod Kommendą Admirała Tromp, z Duńſką, ktorey Admirałem był Nils-Juel złączona, Wyſpę Gotlandyą zawoiowali; ſamo tylko Stołeczne Wyſpy Miaſto *Wizby* odpor przez czas nieiaki czyniło. Między Flottami przeciwnemi zaſzły niektore potyczki; nayznacznieyſza była dnia

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

11. Czerwca pod Olandyą ſtoczona, ktorey zupełna wygrana przy Duńczykach y Hollendrach zoſtała. Okręt bowiem Admirała Szwedzkiego Kruitz od 134 armat, będąc za poruſzeniem ſię morza, od dział, ktorych przywiązać nie zdążono, wywrocony, gdy łąty zapalone do prochow ſpadły, wyſtrzelony zoſtał. Wice-Admiralſki także okręt roſtrzaſkał ſię; nieſzczęściem tym Szwedzi ſtrwożeni do Sztokolmſkiego Portu nie bez trudności cofnęli ſię.

Po tym zwycięſtwie Duńczykowie do Sſkanii woyſko wyſzadziwſzy, tam Fortec y Zamkow znacznieyſzych kilka dobyli. Szwecya zewſząd od nieprzyiacioł ściśniona tym w biednieyſzym znaydowała ſię ſtanie, iż między iey Senatorami panuiące rozrożnienia dobro tamowały powſzechne. Krol ſprzykrzywſzy ſobie tę w zdaniach Senatorſkich niezgodność z wzaiemney ſtron zawziętości pochodzącą, poſtanowił ſobie prywatną Radę, ktorey ſamey miał ſię na potym dokładać, nie odnoſząc ſię z niczym do Senatu. Pan ten poſzedł ſam na czele woyſka bronić Skanii przeciwko Duńczykom, ale ci nierownie śilnieyſi, przymuſili do uſtąpienia Szwedow; *Landſkronu* y *Kryſtyanſtadu* dobyli; w drugim tym Mieście garnizon Szwedzki w pień wycięty, y rabunek zwycięzcom na godzin kilka pozwolony. Mimo te nieſzczęścia, nie tracił ſerca Karol, ale y owſzem o ich powetowaniu dzielnie myślał. Wyſłany od Krola Aſchenberg przeciwko Dunkampowi, ktory z trzema tyſiącami Duńczykow *Helmſtad* opaſał, tak ſzczęśliwie znioſł nieprzyiaciela, że tylko

300 ludzi z porażki uſzło. Tym czaſem Krol Duńſki obległ *Malmoe*, Karol na odſiecz Miaſta temu przybiega, y bitwę wydaie. Stoczona ta pod Miaſtem Lunden, Kryſtyern Duńſkim, Karol Szwedzkim woyſkiem hetmanili; Legło trupem 10,000. żołnierza, męſtwo obudwoch ſtron y ſtrata rowne były; Szwedzi plac otrzymali, y Miaſto *Malmoe* uwolnili. Ale w Pomeranii cale ſię nie powodziło Szwedom, ktorzy wſzyſtkie tam Miaſta y Zamki oprocz *Szczecina*, *Stralzendu*, y *Grypſwaldu* ſtracili, mimo waleczne Köningsmarka na zachowanie tey Prowincyi uſiłowania.

1677.

Elektor z mocnym woyſkiem trzymał w obleżeniu Szczecin. Kommendant Miaſta Vander-Noot pokazawſzy cuda męſtwa y waleczności, w wycieczce iedney ranę śmiertelną odnioſł; przed śmiercią zgromadził do ſiebie pierwſzych Officyerow, y Radnych Miaſta, y zaklął ich, aby Fortecy wiernie Krolowi ſwoiemu dochowali; naſtępcą ſwoim na Kommendę Wulſzena mianowawſzy. Mężny ten Officyer bronił ieſzcze przez czas nieiaki z chwalebną ku Panu ſwoiemu wiernością Miaſta, ale utrzymać ſię dłużey nie mogąc, otrzymał uczciwą Kapitulacyą. Garnizon, w ktorym trzyſta ſzczegulnie ludzi z trzech tyſięcy zoſtało, wyſzedł przy honorach woiennych z Miaſta, maiąc ſię do Jnflant przeprawić. Słodzi zawſze utratę wierność taka z walecznością złączona.

W Skanii Szwedzi *Helſingburg* odebrali; y *Kry-*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

ſtyanhawen przez ugodę wzięli. Od Kryſtyanſztadu odparci. Na morzu Duńczykowie zwycięzcami byli, pod Roſtoką zabrali Szwedom dzieſięć woiennych okrętow, y dwa mnieyſze ſtatki. Krol Duńſki korzyſtaiąc z zwycięſtwa dobywał Malmoe, ale 2000 ludzi ſtraciwſzy odſtąpić muſiał. Stoczona znowu na morzu bitwa nie daleko Wyſpy Meun. Na Flotcie Szwedzkiey że naywięcey było chłopſtwa, ktore nigdy morſkiey potrzeby nie widziało, Szwedzi na głowę przegrali. W krotce potym zaſzła y między lądowemi woyſkami pod Landskroonem potyczka. Oba Krolowie na czele woyſk ſwoich będący pokazali ſię dzielnemi Generałami, y żołnierzami odważnemi. Trwała akcya od dzieſiątey godziny z rana, aż do ſzoſtey z południa w ſam Słońca upał. Ważyło ſię przez długi czas zwycięſtwo, aż ſię cale nakłoniło na ſtronę Szwedow. Wielka część piechoty Duńſkiey na placu legła; zwycięzcom część Artyleryi y bagażow doſtała ſię. Na to mieyſce w Norwegii pod *Oldewalem* Szwedzi na głowę przegrali. Piechota ani razu ognia nie dawſzy dla nawałnego deſzczu, wſzyſtka od iazdy Duńſkiey wyrznięta.

Duńczykowie pod Kommendą Generała Rumora, Wyſpę Rugią opanowawſzy, beſpiecznemi ſię być ſądzili, gdy w całey Pomeranii nic było nic Szwedzkiego woyſka oprocz małey garſtki w *Stralzundzie* zoſtaiącey. Generał Königsmark korzyſtaiąc z tego nieprzyiacioł zadufania, ſpada na niegotowych, y trzema tyſiącami ze ſzczętem znoſi ſiedm tyſięcy Duńczykow. Duńſki Krol chcąc odwetować

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

tę ſtratę dobywał *Engelholmu*; garnizon Szwedzki z niewypowiedzianym męſtwem do oſtatniego ſię bronił, tak, że po dobyciu Miaſta tylko Kommendanta, Serżanta, Kaprala, y żołdaka iednego w niewolą Duńczykowie doſtąli.

Miniſtrowie Mocarſtw woiuiących zgromadzeni w *Nimmedze* czas wſzyſtek na grach, y balachy albo na ſporkach o pierwſzeńſtwa y ceremoniał, trawili. Nie dokuczyła ieſzcze była tak Narodom woyna, ażeby ſię ſzczerze do żądania pokoiu miały.

1678.

Krol Szwedzki trzymał w obleżeniu *Kryſtyanſtad.* Duńczykowie wſzelkich ſpoſobow używali na odciągnienie go od tego Miaſta, nawet Sztokolmowi obleżeniem grożąc; chcieli na koniec żywności przynaymniey y ludzi obleżonym dodać, ale wſzyſtkie te proiekta ſpełzły, a Miaſto przez ugodę poddać ſię muſiało.

W Pomeranii oſtatnie dwa Miaſta *Stralzund* y *Grypſwald* przy Szwedach ieſzcze zoſtaiące, muſiały w tym roku z Brandeburczykami kapitulować, mimo wſzelką Generała Königsmarka w bronieniu ich waleczność. Generałowi temu pozwolono garnizony, ktore do czterech tyſięcy ludzi wynoſiły, morzem do Szwecyi przeprawić, do czego y Krola Duńſkiego paſport był otrzymany. Ale nieprzyiaźna Szwedom fortuna y na morzu ich prześladowała, zapędziwſzy okręty pod brzeg Bornholmu; gdzie część zatonęła, reſzta od Duńczykow w niewolą poimana, mimo dane wolney przeprawy przyrzeczenie.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

Tym czaſem gdy ſię to na Pułnocy działo, konferencye Nimmeckie ſkutek mieć poczęły. Dnia bowiem 10. Stycznia pokoy między Francyą y Hollandyą podpiſany, za pośrzedniċtwem Anglii, luboć Ludwik XIV. tylu potężnych nieprzyiacioł przeciwko ſobie ſpiknionych zwycięzca, ſam pokoiu kondycye dyktował. Hiſzpani Traktat ſwoy z Francyą pnia 17. Września podpiſali.

1679.

Leopold Ceſarz widząc ſię opuſzczonym od Stanow Sprzymierzonych y od Hiſzpanii, zawarł także z Francyą Traktat dnia 5. Lutego podpiſany, ſnadny dla ſiebie, ale dla Sprzymierzeńcow ciężki, gdyż po nich wymagano, aby wſzyſtkie kraie zawoiowane oddali Szwecyi. Wſzakże y ten obowiązek przyiął na ſiebie Ceſarz, y Traktat oſobny z Szwecyą uczynił.

Krol Duńſki y Elektor Brandeburſki prożno ſię przeciwko partykularnym tym Traktatom proteſtowali, bo Ludwik XIV. ktorego wola prawem była od iednego końca Europy do drugiego, mocno przy Szwecyi przymierzoney ſwoicy obſtawał. Gdy Elektor Brandeburſki zwłoczył, Marſzałek de Créqui przeſzedłſzy przez Ren z woyſkiem Francuſkim, zniosł pod bramami Miaſta *Minden* Generała Brandeburſkiego Spaana, wtedy zwycięzca Szwedow Fryderyk Gwilelm traktatem u S. Germana podpiſanym wrocił Szwedom całą Pomeranią, tymże Xięſtwa Bremeńſkie y Werdeńſkie oddane. Oſtatnia Dania do Traktatu przyſtąpiła, ſkoro Margrabia de Joyeuſe

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

z woyſkiem Francuſkim do Xięſtwa Oldemburſkiego wkroczył. Podpiſany traktat naprzod dnia 2. Września w Fonteneblu, a potym w Skanii w Lunden potwierdzony; mocą tego Traktatu Dania wſzyſtko Szwedom wrociła, co podczas oſtatniey woyny zawoiowała; Xiążę także Holſztyńſkie na Gottorpie do własności ſwoich przywrocone. Tak kilkoletnią tę woynę, ktora całą na części podzieliła Europę, zakończył traktat Nimmecki, wſzyſtkie rzeczy do tychże obrębow wracaiący, ktore im Traktatem Weſtfalſkim opiſane były. Z Traktatu tego Potencye Ceſarzowi ſprzymierzone nieukontentowane były; Krol Duńſki y Elektor, że zwycięzcami będąc, loſu od zwyciężonych nie rozniącego ſię doznali; Krol Szwedzki niepomyślne woyny powodzenie przyczytywał Francyi, przeciwko ktorey tak był na potym zaiątrzony, mimo odzyſkania kraiow ſtraconych, że wſzyſtkim iey zamyſłom przeſzkadzać uſiłował.

1680.

Krolowie Pułnocni nieprzyiaźń ſwoię zamieniaią w ściſłą iedność, ktorey pieczęcią było ożenienie Karola XI. z Ulryką Eleonorą Siostrą Kryſtyerna, a Corką Wielkiego Fryderyka. Xiężniczka przybyła do Schötterup Zamku Szwedzkiego, tam Karol w ubiorze polowym przyiechał; obrządki ślubne tegoż ſamego dnia odprawiły ſię. Po kilkodniowym tam zabawieniu Karol wyiechał do Gottenburgu, a nowa Krolowa z Krolową Matką Karola XI. do Sztokolmu.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem KAROLA XI.

Na Seymie Stanow Szwedzkich obmyślono ſpoſoby utrzymania w porze lądowych y morſkich ſił, uczyniono tudzież potrzebne względem Skarbu publicznego y dobr Krolewſkiego Stołu rozrządzenia. Procz tego zaſzła nieiaka w rządzie odmiana. Zbytnia Senatorow powaga, w Krolu podeyźrzenie, w Stanach inſzych Krolestwa zawiść wzbudzała. A wzaiemna ich między ſobą nienawiść w zdaniach nawet powſzechnego intereſu tyczących wydaiąca ſię częſtokroć na przeſzkodzie bywała dobru kraiowemu; czego y podczas oſtatniey woyny Krol doświadczył. Ukrocił Krol Stanu tego zawſze ciężkiego Maieſtatowi przeważność, oświadczywſzy wyrokiem publicznym, *iż wprawdzie z radą Stanu rządzić Kroleſtwem będzie*, *ale sobie zoſtawia wolność sądzenia*, *w ktorych interesach ma ſię znoſić z Senatem.* Nad to rzeczeni Senatorowie nazywali ſię Radą Kroleſtwa, iak gdyby właśnie godność tę od Narodu bez żadney od Krola podległości dzierżyli. Poſtanowił więc Karol, aby na potym, Radą Krolewſką nazywali ſię. Temi to odmianami przychodził do tego nieznacznie Krol, aby z czynności ſwoich nikomu, procz ſamego Boga, ſprawy nie dawał. A nowe te uſtawy lubo były widoczną y znaczną powagi Senatu uymą, atoli nikt ſię przeciwić nie śmiał, bo inſze Kroleſtwa Stany, ktorym przeważność Senatu uciążliwą zdawała ſię, chętnie na to iey ukrocenie patrzały.

Obrządek koronacyi Krolowy dnia 5. Grudnia z wielką wſpaniałością odprawiony.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

1681.

Z rozkazu y woli Krola uſtanowiony Sąd nadzwyczayny *Kommiſſyą Wielką* nazwany, do weyzrzenia w nierządy, bezprawia, y gwałty, ktore ſię w czaſie młodości Krola y potym działy. Wielu Senatorow y Kommendantow na ſtraſzne grzywny oſądzono. Ale nay większey ſurowości doznali Kommendanci Flotty; ktorzy woyſk y ludzi okrętowych do oſobiſtych uſług ſwoich zażywali. Z tych to kar pieniężnych wielki ſkarb uroſł, a procz tego ocalono ſprawiedliwość, y na potym bezprawiom podobnym zagrodzono.

1682.

W Roku tym nowy Seym od Krola naznaczony do Sztokolmu z podziwieniem całego Narodu, gdyż zwyczaynie tylko co cztery lata Stany zieżdżały ſię. Atoli że iuż gorę powaga Krolewſka wzięła, nikt nie śmiał przeciwko nowości nic mowić. Tam Krol uſprawiedliwiwſzy ſię Narodowi z krokow na ugruntowanie pokoiu uczynionych, potrzebne tudzież rozrządzenia wraz z Stanami Kroleſtwa zrobiwſzy, otrzymał od Poſpolſtwa, aby na potym udzielnie y bez wſzelkiey podległości Pańſtwem rządził. Zwątlona Senatu powaga, y wyniſzczone przez Kommiſſyą wyżey wzmiankowaną bogatſze Domy, przeſzkody żadney uſkutkowaniu tey propozycyi nie uczyniły; a przeciwko ſłabym Szlachty ſprzeciwianiom ſię przemogły żądania Stanow Mieyſkiego y Poſpolitego, ktore w iednowładności iakieś dla ſiebie korzyści upatrowały. A może dwa te Stany dobrowolnym

Przypadki znakomitſze pod panowaniem KAROLA XI.

wolności ſwoich w rę e Krolewſkie złożeniem chciały ſię pomścić za pogardy y uciśnienia, ktorych doznawały od Szlachty; co ſamo Duńczykowie w Roku 1660. (t) uczynili.

Krolowa wydała w mieſiącu Czerwcu dnia 27. Xiążęcia ſławnego pod imieniem Karola XII.

1683.

Karol XI. udzielnym Panem zoſtawſzy miał wſzelką łatwość do uſkutkowania zamyſłow ſwoich, ktore naybardziey zmierzały do pomnożenia woyſk y trzymania w porze Skarbu publicznego, dwoch rzeczy, od ktorych zależy moc Państwa, y ſtałość rządu.

(t) *W Roku 1660. Fryderyk III. Krol Duńſki Seym w Kopenhadze złożył, dla naradzenia ſię z Stanami Kroleſtwa o ſpoſobach na zapłatę żołdu woyſkom; y na ich w porze swoiey utrzymywanie. Stan Szlachecki ocalaiąc ſiebie, wſzyſtek ciężar podatkow chciał zwalić na Duchowieńſtwo y Poſpolſtwo, dwa także Kroleſtwa Stany. Wrzawa ztąd wielka powſtała na Seymie. Szlachta, iak zawſze, tak w ten czas z oſtatnią pogardą Poſpolſtwo traktowała. Między innemi Otton Kragg ieden z przednieyſzych Senatorow rzekł zuchwale Nansonowi Prezydentowi Kopenhagi, y Oratorowi od Izby Poſelſtwa:* że do Poſpolſtwa ktore ſię niewolnikiem zrodziło, należy ſzanować Panow ſwoich, y rozrządzenia ich z uniżonością przyimować. *Nanson Seym natych-*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

Wzmagaiąca ſię Ludwika XIV. potęga nowe boiaźni w Mocarſtwach Europeyſkich wzbudziła. Ceſarz, Hiſzpania, Hollandya, y Szwecya ligę z ſobą zawarli wſpolne przyrzekaiąc ſobie poſiłki; Dwory zaś Kopenhagſki y Berlińſki złączyły ſię z Francyą, ktorey podczas oſtatniey woyny nieprzyiaźne były. Tak to nieſtałe ſą Monarchow przyiaźnie, ktore interes polityczny y klei y rozrywa. Z Moſkwą także, w ktorey Piotr Alexiewicz wſpolnie z Bratem ſwoim Janem panował, pokoy Szwecya zawarła.

1685.

Na początku tego roku Krol wziął przed ſię imprezę, całe poddanych niſzczącą. Cenę monety śrebrney y miedzianey połową wyżey podniosł, bez

miaſt zerwawſzy, wyſzedł z Izby, a za nim wſzyſcy od Poſpolſtwa y od Duchowieńſtwa Posłowie. Wſpomniony Nanſon, y Szwan Biſkup Kopenhagſki Orator od Duchowieńſtwa, złączywſzy ſię z Zeſtedem pierwſzym Kroleſtwa Miniſtrem, ułożyli plantę o oddaniu Fryderykowi tronu prawem dziedzicznym y udzielną władzą. Rzecz ta na tymże Seymie ſkutek wzięła, gdy Szlachta lubo z odmiany rządow niekontenci, przypiſać ſię do uchwały dwoch daleko licznieyſzych Stanow muſieli. Rozumiały dwa rzeczone Stany, że ſię dobrze pomſzczą na Szlachcie, gdy niewolą, w ktorą iednemu ſame ſię dobrowolnie poddały, wſpolnie z Stanem Szlacheckim ponoſić będą.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

przyczynienia wewnętrzney wagi, y takowego gatunku pieniędzmi długi na ſkarb zaciągnione wypłacał, w czym Kredytorowie na dzieſięć milionow talerow ſzkodowali. Fortel ten umyślnie wynaleziony do zgwałcenia wiary publiczney, gwałt ten rzetelności y ſprawiedliwości uczyniony, ktory byłby naywyżſzą w człowieku prywatnym zbrodnią, czyliż nie był podłym, haniebnym, y niegodziwym dla panuiącego?

1686. 1687.

Ale zruynowała do reſzty wielu bardzo wyznaczona od Krola Kommiſſya, do wyprowadzenia iak wiele Kredytorowie z dobr Koronnych w zaſtaw im danych procentu wybrali rachuiąc y podług nowey redukcyi, y po pięć od ſta zamiaſt ośmiu, a to od czaſu danych pożyczką pieniędzy aż do teraźnieyſzego uſtanowienia, a y te im ieſzcze procenta w Summy wrachowano, tak dalece że niektorzy Kredytorowie całe Kapitały ſwoie ſtracili, inni ieſzcze Skarbowi dłużnikami zoſtali. Do takich niegodziwości przyprowadzaią y dobrych poniekąd Krolow niepoczciwi Miniſtrowie, ktorzy żeby ſobie łaſkę Pańſką pozyſkali, ukazuiąc ſię dzielnemi w wynaydowaniu pomnożenia ſkarbu przemyſłow, na płacz ludzki, y krzyczącą do Nieba nieſprawiedliwość nie dbaią. Naſtąpiła nie zadługo y druga uſtawa, mocą ktorey, wſzelkiey Religii, procz Luterſkiey, zakazane było ćwiczenie; atoli na żądanie Stanow Sprzymierzonych Kalwińſką wiarę wyłączono od tego wy-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

roku. Względem zaś Katolickiey nieodmienny był zakaz.

1688.

W Danii rownie iak w Szwecyi woyſka na głowę gotowano, tak dalece że ſię ſpodziewać było potrzeba bliſkiego między dwiema temi Potencyami zerwania, z przyczyny Xiążęcia Holſztyńſkiego-na Gottorpie, z ktorym Krol Duńſki znowu Traktaty oſtatnie pogwałcił; ale przyczyna ta woyny uprzątniona, gdy nowym w Altenie Traktatem Xiążę do wſzyſtkich praw ſwoich wrocony, a Szwecya z Danią pokoy odnowiła.

1689. - 1690.

Woyna ſię znowu w Europie między Francyą z iedney, Ceſarzem, Anglią, y Hollandyą z drugiey ſtrony zaięła. Krol Szwedzki oprocz ſześciu tyſięcy ludzi dawniey danych, drugie ſześć z dwunaſtą woiennemi okrętami poſłał Hollendrom, y ſześć ieſzcze tyſięcy Ceſarzowi przyſtawić obowiązał ſię. Mimo tego Krol oboiętność zachowywać zdawał ſię, owſzem pośrzednictwo ſwoie do zakończenia woyny ofiarował, co lubo nic wtedy, atoli wzięło poźniey ſwoy ſkutek.

1691.

Dania lubo woyſka oddała nowemu Krolowi Angielſkiemu, (u) atoli rownie z Szwecyą, do żadney

(u) *Jakub II. Krol Angielſki, z Domu Sztuartow, będąc odſtąpiony od właſnych poddanych, uciekać z*

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XI.

iawnie nieprzyłączyła się strony. Oba te Narody przymierze z sobą odnowiwszy, umowiły się oporządzić po sześć okrętow woiennych do utrzymania w bespieczeństwie Narodowego handlu, y bronić się wspolnie przeciwko tym, ktorzyby im w oboiętności zostawać zabraniali.

1692.

W Roku tym proces przeciwko Deputatom Jnflantskim uformowany, a w kilka aż lat skończony, pokazuie do czego Monarchę przywieść mogą złe Ministrow rady. Od zdzierstw Karola XI. y Jnflanty nie były wolne. Obywatele tey Prowincyi swobody swoie wszystkie, y maiątkow połowę większą stracili. Jan Reynald Patkul człowiek woyskowy, biednie potym śmiercią swoią tragiczną sławny, obra-

Państwa przed bronią Zięcia swoiego Xiążęcia Arauzykańskiego musiał. Wspomniony Xiążę pod imieniem Gwilelma III. tron Angielski osiadł w R. 1689. Jakub szukał schronienia w Francyi, ktora mieyscem ucieczki dla Krolow nieszczęśliwych była. Ludwik XIV. y przez wspaniałość serca, y przez politykę łożył wiele na przywrocenie tronu Angielskiego Jakubowi, atoli mimo wszystkie Ludwika Wielkiego usiłowania Gwilelm przy tronie Angielskim został się; a nieprzyiaźna zawsze Domowi Sztuartow fortuna aż Syna iego, y nieszczęśliwego Xiążęcia Karola-Edwarda ścigała.

ny był od Jnflantckiey Szlachty, aby ſkargi y proźby Prowincyi do tronu zanioſł. Przyiechawſzy ten do Sztokolmu miał do Monarchy ſwoiego mowę z wſzelkim Maieſtatu poſzanowaniem, ale mocną, y pełną owey męſkiey wymowy, na ktorą ſię zdobywa odwaga z biedą złączona. Krolowie mowy takowe maią za czcze ceremonie, ktore zwyczay cierpieć każe, ale nie uważać na nie. Z tym wſzyſtkim Karol ſkryty, ilekroć ſię za gniewu gwałtownością nie puſzczał, przerwał Patkulowi w ſamym ciągu mowy, y ręką go w ramię lekko uderzywſzy; *Podobaſz mi ſię*, rzecze, *że za Oyczyzną twoią mężnie mowiſz, mow daley*. Atoli w kilka potym dni tenże Patkul winnym zelżonego Maieſtatu ogłoſzony, y na śmierć ſkazany zoſtał, od ktorey lubo ſię wtedy ucieczką ſchronił, iednak w poźnieyſzym czaſie zoſtał ofiarą ſwoiey o przywileie Oyczyſte gorliwości. Mimo tey Krola ſurowości, Szlachta Jnflantcka nie przeſtawała naprzykrzać ſię tronowi ſupplikami, y okazowaniem uciążliwości ſwoich, y przynaymniey o ulgę proſić. Ale nie była ſłuchana, owſzem ſkargi iey za bunt poczytano, y zapozwano tych wſzyſtkich, ktorzy ſię na ſupplikach podpiſali. Biedny Narodu los, ktoremu żebrać nawet y mowić że ieſt uciśniony nie godzi ſię, y ktorego za buntownika maią, przeto tylko iż o miłoſierdzie proſi.

1693.

Krolowa Ulryka-Eleonora umarła w tym Roku dnia 5. Sierpnia w Karlsberdze, dokąd ſię iuż w chorobie przenioſła. Choroby przyczyną były przykro-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

ści od Krola odebrane, y przymuſzanie ſię do ich taienia. Pani ta cnotliwa, y na ludzkie nieſzczęścia miękkiego ſerca, nie mogła bez żalu patrzać, iako okrutną, ową Kommiſſyą z woli Krolewſkiey uſtanowioną tyſiące ludzi do oſtatniey niedoli przyprowadzone były. Na zapomożenie tych nędznych wydała wſzyſtko, cokolwiek właſnego mieć mogła; kleynoty, pieniądze, ſrebra, ſprzęty, y ſame nawet ſtroie. A gdy iuż miłoſierdzie iey całe co dawać nie miało, padła do nog Krolowi małżonkowi ſwoiemu wſzyſtka łzami zalana, żebrząc, aby ſię zmiłował nad opłakanym ſtanem poddanych ſwoich; ale Karol miaſto zmiękczenia, ieſzcze ſię urażonym przeciwko Krolowy pokazał, mowiąc: *iż ią ſobie do powinności małżeńſkich, a nie do rady przybrał.* Odpowiedź ta w zgryzotę, a potym y w chorobę Krolową dobroci nieporownaney wprawiła. Ulryka-Eleonora czuiąc ſię bliſką ſkonania przyzwała do ſiebie dzieci ſwoie, aby im oſtatnie dała upomnienia; a obrociwſzy ſię do Xiążęcia Naſtępcy tronu: *O Synu moy*, rzekła, *zaklinam cię, ażebyś ſkoro Krolem zoſtanieſz, miał politowanie nad biednemi poddanemi twoiemi, ażebyś im dobra ich y swobody przywrocił: ieżeli to uczyniſz, proſzę Boga, ażeby ci we wſzyſtkim ſzczęścił, y błogoſławił.* O! iakby ſzczęśliwe Narody były, gdyby wſzyſcy ktorzy ſię do panowania nad innemi rodzą, takiemi napawani byli, takiemi rządzili ſię maxymami.

1695.

Francya dawniey ieſzcze przyięła była ofiaro-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

wane od Szwecyi do pokoiu pośrzednictwo, ale kondycye od Krola Chrześciańſkiego podane tak były zbytnie, że negocyacye żadnego nie wziął ſkutku. Dopiero w naſtępuiącym roku nadzieia pokoiu zaiaśniała, gdy Poſeł Francuſki w Sztokolmie Deklaracyą wydaną upewnił, że Monarcha iego ſzczerze żąda, aby Traktaty Weſtfalſki y Nimmegſki gruntem y prawidłem nowego pokoiu były.

1697.

Między Krolem Duńſkim y Xiążęciem Holſztyńſkim na Gottorpie nowe wſzczęły ſię rozrożnienia; ale te ieſzcze były po przyiacielſku zagodzone na konferencyach złożonych w Pinnenburgu, y traktatow dawnieyſzych wſpolne ſtanęło potwierdzenie. Atoli iako traktaty między Xiążętami nie ſą częſtokroć, tylko uleganiem potrzebie, pokiby mocnieyſzy nie upatrzył pogody pognębienia ſłabſzego, tak ſpory między Krolem Duńſkim y Xiążęciem wprędce daleko iadowiciey wybuchnęły.

Zgromadzenie Miniſtrow Pełnomocnych traktować maiących przeniosło ſię do Ryświki Zamku Hollenderſkiego. Karol XI. przykładał wſzelkiey uſilności do wyrobienia Europie pokoiu, ktorego Pośrzednikiem od woiuiących Mocarſtw był obrany, ale Krol ten nie uſkuteczniwſzy tak zbawiennego ſtarania, umarł dnia 15. Kwietnia.

Karol XI. w młodości ſwoiey pokazał oſobliwſze do woiennych ćwiczeń przywiązanie, y toż w całym życiu ſwoim zachował. Nauk nie ſzacował,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

a oſobliwie ięzyka Francuſkiego nie lubił, trudnością nauczenia go ſię odſtręczony. Zabawy ſpokoyne, iako to bale, widowiſka, nie były w iego guście. Nayczęściey ſię zabawiał polowaniem. Dał dowody w wielu potrzebach męſtwa ſwoiego, y biegłości; ale ieſzcze politykiem był większym, niż Woiennikiem. Zawarte z znacznieyſzemi Europy Potencyami przymierza, pokoy, ktory ſobie wyrobić y ugruntować potrafił wtedy, gdy mu ulec pod cioſami nieſzczęśliwey fortuny potrzeba było, powaga, iego ktorey wagi y mocy przydał, tak u poſtronnych, iak w Narodzie poddanym, rozrządzenia w ſkarbie y w woyſku poczynione, inne tudzież podobne Karola XI. czynności ſkutkami były głębokiey iego polityki. Wzroſtu był ſrzedniego, miny okazałey, wzroku żywego, temperamentu krwiſtego. Czuły, oſzczędny, pracowity, byłby od poddanych kochany, gdyby ſamowładnością ſwoią nie był ich przymuſił do odmienienia ſentymentow miłości w boiaźni ſentymenta. Ale wieczną Monarſze temu hańbę czyniący ieſt ow okrutny ſpoſob do pomnożenia ſkarbu wynaleziony z zdzierſtwem y oſtatnim wyniſzczeniem Narodu poddanego. Synowi y Naſtępcy ſwoiemu zoſtawił tron u poſtronnych poważny, w Domu iednowładztwem wprowadzonym mocny, ſkarb bogaty, woyſko porządne, poddanych wyniſzczonych, ale poſłuſznych y bitnych. Krol ten umieiący rozeznawać ludzi, w młodym zaraz Syna ſwoiego wieku coś wielkiego uważał, y gdy mu ci, ktorzy dozor nad Xiążęciem mieli, niektore iego

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XI.

odpowiedzi (w) doniesli ; *Dziecię to*, rzekł, *przeydzie niegdyś nie mnie tylko, ale wſzyſtkich Przodkow swoich, nawet y obydwoch Guſtawow Wielkich.*

(w) *Karol w młodości ſwoiey upor nieprzełamany okazował; iedyny ſpoſob zwyciężenia go, był, podłechtać go chwałą, ktorey pobudką wſzyſtko od niego łatwo otrzymywano. Skoro ſię początkow ięzyka Łacińſkiego nauczył, tłomaczono mu Kurcyuſza, w ktorego on sobie Hiſtoryi nie tak piſania ſpoſob, iak rzecz polubił. Gdy ſię raz Nauczyciel pytał Xiążęcia, coby myślił o Alexandrze? odpowiedział*: to myślę, iżbym dziwnie rad, być do niego podobnym. *A gdy mu rzeczono, że Woiennik ten tylko lat trzydzieści y dwa żył;* alboż to nie dość, *zawołał*, ſkoro w tym wieku zawoiował liczne y obſzerne Państwa! *Czaſu iednego maiąc przed sobą dwie karty Geograficzne, z ktorych iedna wyrażała Miaſto pewne Węgierſkie przez Turkow na Ceſarzu zdobyte, druga Rygę Stolicę Jnflant, przeczytał pod Kartą Miaſta Węgierſkiego ſłowa owe z Joba wyięte*: Bog mi ie dał, Bog wziął, niech będzie Jmię Pańſkie pochwalone; *wziąwſzy natychmiaſt ołowka podpiſał pod Kartą Rygi*: Bog mi ią dał, diabeł mi iey nie wydrze. *Tak w oboiętnych nawet młodości swoiey zabawach, wydawał Karol mocny ow y nieprzekonany umyſł, ktory przyſzłą iego wielkość oznaczał.*

1697.
Wſtęp na tron.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem

KAROLA XII.

KAROL XII. *wſtąpił na tron po Oycu swoim 16. Kwietnia 1697. pod Opieką y Regencyą Krolowy Wdowy Jadwigi-Eleonory Xiężniczki Holſztyńſkiey na Gottorpie, Babki swoiey, y pięciu Senatorow Szwedzkich; ale dnia 27. Liſtopada tegoż roku był ogłoſzony maiącym iuż lata przyzwoite do panowania, maiąc lat pietnaście y mieſięcy pięć, a 24. Grudnia idącego koronowany uroczyście został w Sztokolmie.*

1697

Zmarły Krol zniosł był do ſzczętu prawo obierania, ktorego ieſzcze połtać Stanom Krolestwa zostawiona była, a postanowił następstwo dziedziczne podług rozrządzenia w ostatniey woli Gustawa Wazy zawartego, z przyſądzeniem nawet żeńſkiey płci w niedostatku męſkiey następstwa. Prawa Szwedzkie do wyiścia z opieki naznaczaią Krolom ſwoim rok piętnasty ſkończony. Ale Karol XI. we wſzyſtkim ſamowładny przeciąg opieki do roku ośmnastego Synowi ſwoiemu określił, rozrządzeniem takowym głaſzcząc ambicyą wdowy Karola X., Jadwigi-Eleonory, Matki ſwoiey, ktorą Opiekunką młodego Krola y Państwa Regentką z przydaną iey piąciu Senatorow radą, naznaczył.

Krolowa Regentka ciało Syna ſwoiego pochowała z paradą y okazałością, iakiey do owych czaſow nic podobnego w Szwecyi nie widziano. Obywatelow Sztokolmu chciała nakłonić, aby po Krolu trzy lata żałobę nosili. Było to

Małżonka.	*Potomstwo.*	1718. *Smierć.*	*Monarchowie iednegoż czasu panuiący.*
KAROL XII. żony nie poiął.		KAROL XII. zabity 11. Grudnia 1718. podczas obleżenia Frydeykshallu w Norwegii; maiąc lat trzydzieści sześć, pięć miesięcy, y dni trzynaście.	*Cesarze.* Leopold I. 1705. Jozef I. 1711. Karol VI. 1740. *Krolowie Franc:* Ludwik XIV. 1715. *Angielscy.* Wilelm III. 1702 Anna Stuart 1714 Jerzy I. 1727. *Polscy.* Fryderyk August II. 1733. *Duńscy.* Fryderyk IV. 1730. *Imperatorowie Rossyiscy.* Piotr I. Wielki 1725. *Cesarze Tureccy.* Mustafa II. 1703. Achmet III. 1730.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

wymuſzać od nich żal, ktorego oni nie mieli z ſtraty Monarchy, co im dobra y wolność wydarł. Podeſzła iuż wprawdzie była Krolowa, atoli maiąc większą ieſzcze nad wiek y ſiły ambicyą, chciała iak naydłużey powagą cieſzyć ſię. Oddalała, ile możności, od intereſow publicznych młodego Krola, atoli ten mimo wſzelką iey uſilność, przy ſtaraniu Pipera (x) Konſyliarza Stanu ogłoſzony zoſtał 27. Liſtopada za maiącego przyzwoite lata do rządzenia przez ſiebie ſamego Państwem, y zaraz w mieſiącu przyſzłym dnia 24. z uroczyſtemi obrządkami ozdoby Krolewſkie przyiął.

1698.

Karol XII. miał to ſzczęście, że zaraz w początkach panowania ſwoiego pokoy Ryświcki zakończył, za ſtaraniem Pełnomocnych Poſłow ſwoich

(x) *Dnia* 18. *Liſtopada młody Krol przytomnym będąc popiſowi kilku Regimentow, wpadł w głębokie zamyślenie ſię; Piper Konſyliarz Stanu przy Krolu będący;* Niech mi ſię godzi, *rzekł*, ſpytać W. K. Mći, o czym ſię tak głęboko zamyślaſz? Myślę, *odpowie Karol*, iakbym ſię ſtał godnym panować nad temi walecznemi ludźmi; y radbym aby ani mną, ani niemi nie władała kobieta; *Piper zrozumiawſzy Krola żądanie, interes ten tak wykierował, że Stany zaraz uwolniły Karola z pod opieki, y władzę mu naywyżſzą w ręce oddały. Piper zoſtał pierwſzym y iedynym Krola Miniſtrem.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Hrabi de Bonde y Barona de Lilienroth. Ale przywrociwſzy Europie ſpokoyność, dla ſiebie iey zachować nie mogł. Znowu ſię bowiem nieſnaſki między Xiążęciem Holſztyńſkim y Danią zaięły. Młody Xiążę Holſztyńſki Fryderyk wziął za małżonkę Jadwigę-Zofią Sioſtrę Karola XII., ktory przeto poſtanowił wſzelkich ſpoſobow użyć, aby Szwagrowi ſwoiemu krzywdy nie dać czynić.

1699.

Kryſtyern V. umarł, ale naſtępca iego na tron Duńſki Fryderyk IV. chciał orężem kłotnie ſwoie z Xiążęciem ſkończyć, iakoż woyſko iuż do Xięſtwa wyprawił. Krol Szwedzki pewną woyſka Partyą tamże na pomoc Szwagrowi y Przyiacielowi ſwoiemu poſłał. Poſeł Francuſki Hrabia de Chamilli ſtarał ſię wſzelkiemi ſpoſobami przeſzkodzić woynie między Szwecyą y Danią, ktora tylko iuż wybuchnąć miała. Jnſze tudzież Mocarſtwa, ktore przyięły na śiebie warowniſtwo Traktatu Alteńſkiego między Krolem Duńſkim Kryſtyernem, y Xiążęciem Kryſtyanem-Albertem w R. 1688. zawartego, uśiłowały koniecznie ſkoiarzyć między Monarchami Pułnocnemi ugodę. Ale Duńſki Krol dumny ligą ſwoią z Piotrem I. Carem Moſkiewſkim, (y) y Fry-

(y) *Piotr Alexiewicz Car Moſkiewſki ſławny iuż w R. 1697. wygraną z Turkami batalią, y wzięciem Azofu, ſławnieyſzym być poczynał odmianami, ktore do kraiu swoiego wprowadzał. Nowy nieiako Two-*

derykiem Auguſtem Krolem Polſkim Elektorem Saſkim (z) zawartą, odrzucał ſprawiedliwe ugody kondycye. Troiſta ta przeciwko Szwecyi liga zatrwożyła Radę Krolewſką, ale Krola bynaymniey, ktory z miną ufność okazuiącą rzekł: *nie chcę ia nigdy woyny nieſłuſzney podnoſić, ale ſprawiedliwą nie wprzody ſkończę, poki zupełnie nieprzyiacioł moich nie poko-*

rzyciel y Prawodawca swoiego Państwa, chciał ieſzcze być y woiennikiem. Jngrya Prowincya na Pułnoc Jnflant leżąca należała przedtym do Moſkwy, ale od czaſow Guſtawa-Adolfa pod panowaniem Szwecyi zoſtawała. Piotr ktory potrzebował portu na Baltyckim morzu do łatwieyſzego uſkutkowania wielkich zamyſłow swoich, poſtanowił wznowić swoie do Jngryi prawo, y orężem go utrzymywać, zwłaſzcza że woyſka Moſkiewſkie za ſtaraniem ſławnego Francuza le Fort, ktory z Oyczyzny do Genewy, a potym do Moſkwy przeſzedł, iuż nauczyły się porządnego woiowania trybu.

(z) *Fryderyk Auguſt Elektor Saſki Krolem Polſkim obrany, od Patkula, ktory u Dworu iego schronienia ſzukał, namowiony, poſtanowił uderzyć na Jnflanty, rozumieiąc, że nie mogł mieć lepſzey pogody do odzyſkania tey Prowincyi Polakom, iako gdy Krol Szwedzki y młody był, y woyną z Duńczykami zabawny, a do tego ieſzcze y Moſkwa wielkie do woyny przeciw niemu przygotowania czyniła.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

nam ; uderzę na pierwſzego, kto mnie zaczepi, a tego zwyciężywſzy, ſpodziewam ſię poſtrach na innych rzucić.

1700.

Naprzod Karol XII. 8000. woyſka Xiążęciu Holſztyńſkiemu poſiłkow poſłał przeciwko Duńczykom, ktorzy kraie Xiążęcia plondrowali, Zamku Gottorp dobyli, y do Fortecy Tonningen, ktorey Generał Banier bronił, ſzturmowali. Zdawało ſię, że mała ta iſkierka pożar wielki w Państwie Niemieckim zaymie. Z iedney ſtrony woyſka Saſkie, Brandeburſkie, Xiążęcia Brunświeckiego na Wolfenbutlu, y Land-Graffa na Heſſ-Kaslu z Duńczykami ſię łączyły; z drugiey, Hannowerſkie, Xiążęcia Zellſkiego, y niektore Holendrow regimenta z Szwedami za Xiążęciem trzymały. Anglicy y Hollendrzy; ktorych interes handlu do przeſzkadzania wzmocnieniu ſię Krola Duńſkiego pociągał, flottę z trzydzieſtu okrętow woiennych złożoną na morze Baltyckie wyſłali. Krol Szwedzki dnia 8. Maia na pierwſzą kampanią wyiechawſzy z Sztokolmu, nigdy do niego więcey nie powrocił. Przed wyiazdem uſtanowił Radę woyſkową, ktorey powinność być miała, baczyć o flotcie, woyſku, y fortecach; Senatowi zaś wewnętrznych intereſow ſprawowanie zawſze iednak z odnoſzeniem ſię do Krola, poruczył. To rozrządziwſzy Karol wſiadł na okręt z Hrabią Piperem pierwſzym Miniſtrem ſwoim, z Generałem Renſzyldem, y Hrabią de Guiſcard

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Poſłem Francuſkim, ktory Krola Szwedzkiego podczas wyprawy tey nigdy nie odſtąpił. (a)

Flotta Szwedzka z czterdzieſtu okrętow złożona z Angielſką y Hollenderſką złączyła ſię. Duńſka unikała potyczki, y dała wolność trzem flottom nieprzyiacielſkim tak bliſko pod Kopenhagę podpłynąć, że Szwedzi bomby do Miaſta rzucali. Ale Krol więkſze nierownie miał zamyſły, to ieſt przenieść woynę w ſam śrzodek Danii, y oblec nie tylko morzem, ale y lądem Stolicę Państwa nieprzyiacielſkiego. Impreza ta tym bardziey łechtała dzielnego y walecznego Krola, im ſię być zdawała trudnieyſza y prawie lekkomyślna. Do tego proiektu wſzyſtkie potrzebne rozrządzenia uczyniwſzy, poſtanowił z częścią woyſka u Humblebeku wyſiąść; a będąc iuż nie daleko od brzegow, ſkoczył naypierwſzy w wodę, a za nim nayodważnieyſi, maiąc uderzyć na nieprzyiaciela lądu broniącego. Zagrzani przykładem Monarchy ſwoiego Szwedzi, uprzątnęli wnet zawady wſzyſtkie,

(a) *Gdy Krol do obleżenia Kopenhagi przyſtępował, rzekł do Poſła Francuſkiego Hrabi de Guiſcard:* WMCPan nie maſz nic do czynienia z Duńczykami, możeſz ſię iuż tu zoſtać. *Ale Poſeł odpowiedział:* Rozkaz mam od moiego Monarchy, abym przy W. K. Mci zawſze mieſzkał; Spodziewam ſię, że W. K. Mć nie odpędziſz mnie od Dworu ſwoiego, ktory nie był nigdy iak dziś paradnieyſzy.

ktore Duńczykowie przeprawie ich zaſtawiali. Pierżchnęli ci ſtrachem przeięci, a Krol woyſko ſwoie w Zelandyi rozłożył, y do bombardowania Kopenhagi lądem y morzem gotował ſię. Obywatele Miaſta widząc pewną zgubę, wyprawili do młodego Zwycięzcy znacznieyſzych z pomiędzy ſiebie, proſząc aby nie ruynował Miaſta. Karol kazawſzy ſobie 400,000 Ryńſkich zapłacić, przyrzekł im wreſzcie, że woyſka iego żadney nie uczynią ſzkody. Jakoż mowić można że żołnierz Szwedzki był naykarnieyſzy, a karność tę ieſzcze oboſtrzył Karol XII. co mu nie mało do iego zwycięſtw pomogło.

Fryderyk Krol Duńſki w ſmutney bardzo znaydował ſię toni; miał rzecz z młodym Bohaterem, ktoremu ſerca dodawało niebeſpieczeńſtwo, podniety ſławą. W Xięſtwie Holſztyńſkim, gdzie ſię ſam na czele woyſk ſwoich znaydował, czynnościom iego ſprzymierzone woyſka przeſzkadzały; flotta iego była iak obleżoną od Szwedzkiey w Porcie Kopenhagſkim; w centrze Państwa, y pod bramami Stolicy nieprzyiaciele leżeli; Cioſy te wſzyſtkie nakłoniły Fryderyka do żądania pokoiu, ktory w Trawendalu zawarty, potwierdził dawnieyſze między Danią y Xiążęciem Holſztyńſkim ugody, a mianowicie Altenſką. Ta była pierwſza Karola XII. woienna wyprawa, ktorą on lat ośmnaście maiąc, zaczął w ſześciu tygodniach y ſkończył.

Pod ten właśnie czas Krol Polſki Rygę w obleżeniu trzymał. Fleming Felt-Marſzałek Saſki ktory potym pierwſzym był Auguſta Miniſtrem, wielki

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XII.

człowiek tak orężem iak radą, y Patkul Inflantczyk chcieli koniecznie Miasta tego dostać, ale Kommendant Szwedzki Alberg wszystkie woysk Saskich usiłowania prożnemi czynił. Piotr Alexiewicz ogłosiwszy Manifestem (b) przyczyny, ktore go do wydania woyny Krolowi Szwedzkiemu podbudziły, wkroczył z woyskiem 100,000 do Jngryi, y Narwę, ktorey Kommendantem był Hrabia Horn, obległ. Karol XII. nie uważaiąc bynaymniey na ostrość zimy, ktora żeglugę Baltyckiego morza niebespieczną czyniła, wyprawił się na odsiecz Narwie. Na ląd woysko wysadziwszy, Generała Czeremetowa, ktory mu przeyścia przez Ciaśniny Pyhaiaggi przeszkadzał, spędził, y wkrotce z woyskiem dziesięciu tysięcy nie dopełniaiącym pod Narwę przyszedł. Moskale mieli po sobie wygodnieysze mieysca położenie, okopy podwoyne, sto kilkadziesiąt sztuk armat, y do tego kilka razy licznieysi byli. Atoli wszystkie te trudności nie zatrwożyły Karola, ktory uszykowawszy garstkę swoię do bitwy pod samym ogniem dział nieprzyiacielskich, o godzinie drugiey z południa zaczął

(b) *Car Moskiewski przyczynę podniesioney przeciwko Szwedom woyny dawał, że gdy przez Rygę* inco-gnito *przeieżdżał, nie miał dla siebie takiego przyięcia, iakie sądził, że mu się należało; y że Posłom iego nazbyt drogo żywności przedawano. Z tych to pobudek Car stem tysięcy woyska plondrował Jngryę.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

akcyą iednę podobno z nayſławnieyſzych w Hiſtoryi. W przeciągu nie zupełnych trzech godzin okopy, ze wſzyſtkich ſtron dobyte; 30,000 Moſkalow na placu legło, albo w rzece Narwie zatonęło; 20,000 dobrowolnie ſię poddały, a broń złożywſzy wolno puſzczone; reſzta zabrana, lub roſproſzona. Xiążę de Croy naywyżſzy woyſka tego Generał, (c) Xiążę Georgii, y ſiedmiu Generałow w niewolą wzięci. Artylerya, Kaſſa woienna, bagaże wſzyſtkie, y cały oboz w zdobyczy zabrany. Zwycięſtwo tak pamiętne nie koſztowało więcey Szwedow iak dwa tyſiące rannych y zabitych. W inſzych mieyſcach Generał Major Spens 6000 Moſkalow, a Generał Steenbok 8000 porazili. Car nie był w obozie pod Narwą przytomny, gdy kleſkę opiſaną woyſka iego odnio-

(c) *Sam Piotr w woyſku tym, ktorego Felt-Marſzałkiem uczynił Xiążęcia de Croy biegłego y dzielnego Wodza, dopiero rangę miał Porucznika. Wielki ten Monarcha ſądził za rzecz potrzebną dać z ſiebie własnym poddanym przykład karności woyſkowey, poſłuſzeńſtwa, y ſubordynacyi: Chciał tudzież dać im do zrozumienia, że woyſkowe ſtopnie nie należą ſię urodzeniu, ale uſługom. Zaczął przeto sam od ſtopnia Doboſza doſługować ſię Officyerſtwa. Y nie dziw, że ten ktory w Amſterdamie Cieślą był, aby niegdyś miał flotty; w obozie pod Narwą Porucznika noſił rangę; aby Narod swoy kunſztu woiennego nauczył.*

ſſy. Niebytność Piotra, niekarność ieſzcze woyſka, niepodległość niżſzych Officyerow Moſkalow Officyerom wyżſzym, ktorzy rodem Niemcy byli, przyczyny były tak wielkiey przegrany. Car czterdzieści tyſięcy woyſka pod Narwę ieſzcze prowadził, gdy ſię o porażce ſwoich dowiedział, *Wiem*, rzekł; *iż nas bić będą przez długi ieſzcze czas Szwedzi, ale na koniec tak nas wyćwiczą, iż ich samych potrafiemy zwyciężyć.*

1701.

Karol po otrzymanym tak chwalebnym zwycięſtwie zimował w *Lais*, gdzie magazeny ſobie przygotować rozkazał pod Narwę idąc. Krol ten iak gdyby czuł, że go zwycięſtwo prowadzi, miał owo zaduſanie wewnętrzne, ktore oznaką ieſt pomyślności, gdy takie ordynanſe piſał: *Jdę znoſić Moſkalow; gotuycie magazen w Lais; ſkoro Narwę uwolnię, przeydę przez to Miaſto, y Sasow pokonać poydę.*

Krol Polſki ſpodziewał ſię tego, że Duńczykow y Moſkwy zwycięzca przeciwko niemu poydzie; więc nie tylko woyſkom ſwoim w Jnflanciech będącym gotować ſię do mężney obrony kazał, ale nad to, z Carem ziechawſzy ſię w Birżach w Litwie, ściſle z nim zawarł przymierze, zmierzaiące do wſpolnego przeciwko Szwedom woiowania. Karol XII. Generała Schlippenbacha w wyżſzych Jnflanciech zoſtawiwſzy, ſam przyſzedł nad rzekę Dźwinę, ktorey przeciwne brzegi trzymali Saſi pod Kommendą Generała Steinau, y Ferdynanda Xiążęcia

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Kurlandzkiego. Ale ci ſpędzeni, a woyſko Krolewſkie całe przeprawiło ſię. Generał Morner kommenderowany do Nitawy, Stolicę tę Xięſtwa Kurlandzkiego odebrał, w ktorey ſkład Saſki znalazł, inſze Miaſta tak Kurlandzkie iak Jnflantckie popoddawały ſię zwycięzcom. Dunamunda naydłużey ſię broniła. Auguſt do Warſzawy ſię cofnął. Krol Szwedzki ścigać go, y nawet złożyć z tronu poſtanowił, iako o tym Radzieiowſkiemu Prymaſowi w liście do niego piſanym donioſł. Więc do Litwy wkroczył, w ktorey w ten czas partya Sapiehow z partyą Ogińſkiego walczyły. Sapiehowie pognębieni od przeciwnikow ſwoich, a żadney od Krola Auguſta pomocy mieć niemogący, do Szwedow ſię przyłączyli.

Car 50,000 woyſka pod Kommendę oddawſzy Flet-Marſzałkowi Czeremetowi, wyſłał go do Jnflant, ktorey Prowincyi bronił Schlippenbach z dzieſiątkiem tyſięcy Szwedow. Moſkale w liczbie 6000 na Szwedow pięćſet napadłſzy, w pień ich wycięli. Kommendant Roos tylko z trzydzieſtą ludzi zoſtawſzy, przerznął ſię mężnie przez nieprzyiaciela, y żadnego żołnierza nieutraciwſzy złączył ſię z Schlippenbachem, ktory mu ſzedł na odſiecz. Dwie Partye nie wielkie Moſkwy znieſione, iedna pod Raukem, druga pod Kazaryczem. Schlippenbach w pięć tyſięcy ludzi pod Derptem obozował. Czeremetow we 20,000 ludzi w takim porządku, y z taką pilnością podſtąpił, że Szwedzi nic wprzod o iego marſzu wiedzieli, aż pierwſzą ſtraż nieprzyiaciela zobaczyli;

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

nie miał nawet czaſu Kommendant Szwedzki uſzykować przyzwoicie ſwoiego woyſka. Moſkale z wielką walecznością natarli, y zupełne odnieśli zwycięſtwo, mimo wſzyſtkę nieprzyiaciela ſwoiego biegłość y uſiłowanie.

Krol Auguſt obawiaiąc ſię ſzczęścia y męſtwa Krola Szwedzkiego, a widząc, iako Rzplita Polſka nie bierze ſię do obrony ſwoiego Krola, poczyna myśleć o ſpoſobach przebłagania ſwoiego nieprzyiaciela. Poſłał Karolowi Hrabinę de Königsmarck Szwedkę rodem, rozumu wielkiego, y urody przecudney Damę; ale młody Krol, nie znał inſzey paſſyi, procz chwały, audyencyi nawet Hrabiny nie pozwolił. Podkomorzy Auguſta do obozu Szwedzkiego przybywa w Poſelſtwie do Krola Szwedzkiego, ale przyareſztowany zoſtał. Woyſka Szwedzkie wiele ſzkody w Zmudzi y w Litwie poczyniwſzy, tym zwłaſzcza, ktorzy Domu Sapiehow nieprzyiacielami byli, pomknęły ſię o kilka mil z tę ſtronę Grodna.

1702.

Tam Krola Szwedzkiego zaſtali wyſſani od Rzeczypoſpolitey Poſłowie Gałecki, Tarło, dway Kryſzpinowie, y Ogińſki. Tym Hrabia Piper imieniem Krolewſkim na audyencyi odpowiedział: iż Rzplita może być o przyiaźni Krolewſkiey upewniona, ale Auguſta z tronu złożyć, y innego Krola obrać muśi, do ktorego intereſu uſkutkowania, obiecował, iż konferencye w Warſzawie trzymane będą. Tak Poſłow Polſkich odprawiwſzy Karol, pomaſzerował ku Warſzawie, z ktorey Auguſt z Poſłami Ceſarſkim y

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Moſkiewſkim, z Nuncyuſzem Papieſkim, y niektoremi Panami Polſkiemi wcześnie ku Krakowu uſzedł, otrzymawſzy wprzod na Radzie Senatu pozwolenie zgromadzenia woyſk Koronnych y Litewſkich. Szwedzi podciągnąwſzy pod Warſzawę, Miaſto to nie maiące żadney obrony y załogi, bez wſzelkiey trudności odebrali. Prymas Kardynał Radzieiowſki ziechał do Krola Szwedzkiego za pozwoleniem Auguſta, obiecuiąc mu, że może uczciwy pokoy wyiednać, w rzeczy zaś ſamey podobno Karolowi dopomogł do upornego zamyſłu, o złożeniu z tronu Krola Polſkiego. Ukartowawſzy detronizacyą Auguſta Krol Szwedzki, poſzedł ſpieſzno ſzukać ſwoiego nieprzyiaciela. Auguſt widział nieuchronną potrzebę ſtoczenia bitwy; więc z 24,000 tak Saſow iak Polakow, wyſzedł na przeciw Szwedow, ktorych nie było więcey nad dwanaście tyſięcy. Pod Kliſzowem między Krakowem y Warſzawą zeſzły ſię nieprzyiacielſkie woyſka dnia 19. Lipca. Stoczona bitwa, w ktorey oba Krolowie mężnie Hetmanow y żołnierzy powinność ſprawowali; zwłaſzcza gdy ieden za Koronę potykał ſię, drugi za przywiedzenie do ſkutku zamyſłow ſwoich. Przy ſamym potyczki zagaieniu Xiążę Holſztyńſki na Gottorpie kulą armatną zabity, wyciſnął Krolowi Szwedzkiemu łzy, ktore iedyne w życiu ſwoim wytoczył; wſzakże zwycięſtwo na ſtronę Szwedow przechyliło ſię; Z ſtrony Auguſta, na cztery tyſiące zabitych y w niewolą wziętych liczono; Artylerya procz tego wſzyſtka, Kaſſa, y cały ſprzęt woienny doſtał ſię w zdobyczy Szwedom. Po

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

tym zwycięſtwie Krol Szwedzki poſzedł do Krakowa, ktory z razu chciał ſię opierać zwycięzcy, ale wnet do poddania ſię przymuſzony. Sam Krol Officyerowi Mieyſkiemu maiącemu armatę podpalać, ląt z ręki wydarł. Miaſto na ſkładkę 100,000 Ryńſkich od Krola ſkarane.

Wyſzedłſzy z Krakowa Krol Szwedzki, ſpadł z konia, y nogę ſobie ſtłukłſzy, ſześć niedziel w Krakowie w rękach Cyrulikow zoſtawał. Auguſt korzyſtaiąc z tego przypadku, ktorym nieprzyiaciela iego czynność zaſtanowiona była, ziazd z niektoremi Woiewodztwami odprawiał w Sendomirzu, gdzie procz innych uchwał, poſtanowiono Poſłow do Krola Szwedzkiego wyſłać. Na czele tych był Staniſław Morſztyn Woiewoda Mazowiecki. Karol domagał ſię naprzod, aby mu wydano tych, ktorzy pozwolili Auguſtowi woyſko Rzplitey zgromadzić, y onego przeciwko Szwedom używać. Poſłowie niechcąc Krola Szwedzkiego obrazić, y iawnie ſię oświadczyć, iż Rzplita przeciwko niemu woiuie, rożnych ſzukali wymowek, ale te nie uſpokoiły Karola XII. ktory w reſzcie powiedział Poſłom, iż gdyby miał 50 lat w Polſzcze zabawić, tedy z niey nic wprzod uſtąpi, aż z tronu złoży Auguſta.

Car tym czaſem woiować w Jnflanciech nie przeſtawał. O Derpt prożno ſię pokuſił, ale Zamek Notburgę przez kapitulacyą odebrał, y dawne iego nazwiſko na Schlüſſelburg odmienił. Generał Baur inną Moſkalow partyą kommenderuiący, wziął

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

ſzturmem Miaſteczko y Zamek Marienburg (d) w Jnflanciech.

1703.

Krol Szwedzki do zdrowia przyſzedłſzy, puścił ſię po nad wiſłą ku Warſzawie; z ktorey Krol Auguſt naprzod do Torunia, a potym do Saxonii na czas nieiaki odiechał: Zkąd powrociwſzy, miewał częſte Senatu rady, ale z tych nic dla niego nie

(d) *Między ieńcami w Marienburgu zabranemi, była ſławna Katarzyna, ktora potym Jmperatorową Roſſyiſką zoſtała. Zrodzona w Rughen Miaſteczku Eſtonii bliſko Jeziora Worſtferi, Rodzicow, dzieckiem ieſzcze będąc ſtraciła, y żyła tylko z miłoſierdzia. Paſterz owego mieysca, potym Dziekan Powiatu, dawali iey edukacyą. Katarzynie uroda przedziwna, byſtrość tudzież, żywość, y przenikłość rozumu wielkie u wſzyſtkich iednała podziwienie. Sierżant garnizonu Marienburſkiego otrzymał ią za małżonkę; ale biedny w ſam dzień ſwoiego weſela pod czas ſzturmu zabity. Generał Baur Miaſta dobywſzy wziął ſobie Katarzynę do uſług; Xiążę Menżykow obaczywſzy ią u tego Generała proſił o nię, y otrzymał; a Piotr Car, ktory częſto bywał u swoiego Faworyta Menżykowa, dorodnością Katarzyny, y dowcipem zdumiony, tak ią pokochał, że ſię z nią niezadługo poślubił. Katarzyna była potym płci żeńſkiey, y tronu Roſſyiſkiego ozdobą.*

wynikło pomyślnego, gdy ledwo iuż nie tyle miał przyiacioł w Polſzcze Karol, co Auguſt. Prymas zwłaſzcza naypotężniey przykładał ſię do uſkutecznienia myśli Krola Szwedzkiego; ktory do Warſzawy przybywſzy, namowił Prymaſa, że Senatorow wezwał do traktowania z Szwedami o pokoy. Poſtępek ten Prymaſa bardzo ſię nie podobał Auguſtowi. Wſzakże Prymas z ſzczupłą Senatorow liczbą do niego zgromadzoną naradziwſzy ſię, odprawował taiemne z Krolem Szwedzkim konferencye.

Gdy Stenbock niektore Woiewodztwa do łączenia ſię z myślami Karola pociągał, Renſchild z znaczną partyą w okolicach Warſzawy zoſtawał, Krol poſzedł na Generała Steinau iazdę Saſką kommenderuiącego, y onego pod Pułtuſkiem znacznie poraził. Zatym w Pruſy poſtąpiwſzy, Torunia doſtał, na Miaſto to, tudzież na Elbląg, y Gdańſk kontrybucye niezmierne nałożył.

Wſzyſtko ſię tak darzyło Szwedom, gdy intereſa Auguſta w okropnym Stanie zoſtawały. Pan ten iedyną ieſzcze miał nadzieię w Piotrze Wielkim (e) do ktorego za radą Senatorow przytomnych

(e) *Nazwiſko Wielkiego właśni naprzod dali poddani, wnet y Narody wſzyſtkie przyznały Piotrowi, ktory godzien był iego, wtedy przez uczynioną w Narodzie swoim reformę, y Prawodawcze czynności, a potym y przez Bohaterſkie dzieła.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

wyprawił w Poſelſtwie Tomaſza Działyńſkiego Woiewodę Chełmińſkiego, za ktorego ſtaraniem odnowione y wzmocnione między obiema Monarchami przymierze zaczepne y odporne.

1704.

Szlachta Wielko-Polſka uczyniła związek ku obronie kraiu, y ku utrzymaniu wolności. Karol na wſzyſtko baczny, coby z korzyścią iego być mogło, wſzyſtkich Polakow zapraſzał, aby ſię do tey Konfederacyi łączyli; nie wątpiąc, że Rzplitą od głowy oddzieliwſzy, łatwiey do ſkutku ſwoie zamyſły przywiedzie. Konfederacya ta w krotkim czaſie pomnożona zoſtała, nie maiąc iednak w początkach myśli Auguſtowi ſzkodliwych; dopiero na zieździe Warſzawſkim, ktory Prymas złożył, wiele Oſob do Konfederacyi przywiązanych umyſſem utrzymania na tronie właſnego Krola, dało ſię za namowami Prymaſa, y Kommiſſarzow Szwedzkich na przeciwne nakłonić zdania; tak dalece, że dnia 14. Lutego ogłoſzono bez-Krolewie, y wſzyſtkich Auguſta przyiacioł, nieprzyiaciołami Oyczyzny.

W tych okolicznościach Hrabia Piper, ktory tyle miał biegłości w polityce, ile Pan iego w czynnościach ſwoich wſpaniałości, podſzeptywał Karolowi, aby przyſzedłſzy do tego, iż może tronem Polſkim władnąć, aby go ſobie ſamemu pozyſkał, łechtaiąc nawet Krola podchlebnym Obrońcy Wiary Luterſkiey tytułem. Karol ktorego bożyſzczem iedynym była chwała, odrzucił tę Miniſtra ſwoiego propozycyą, mowiąc: *iż mu ſię podchlebnieyſzą rze-*

czą być zdaie rozdawać, *niżeli dla siebie pozyskiwać Krolewstwa* ; y do Zgromadzenia Warszawskiego napisał list, w ktorym Krolewicza Jakoba Sobieskiego na tron polecał, obiecuiąc wszystkiemi siłami tego Kandydata utrzymywać. Ale Krolewicz Jakob z Bratem swoim Konstantym pod Wrocławiem zachwyceni od Sasow, y do Königsteinu zawiezieni byli, gdzie ich pod strażą trzymano. Krol Szwedzki ofiarował tron Polski naymłodszemu Krolewiczowi Alexandrowi, ale ten podziękowawszy Karolowi XII. oświadczył się, iż go nic nie przywiedzie do korzystania z nieszczęścia starszego Brata. Alexander niechcący tronu Polskiego przyiąć, czynił się niemniey podziwienia godnym, iak Krol Szwedzki ktory go dawał.

Krol August dowiedziawszy się o czynnościach Warszawskiego ziazdu, zgromadził w Krakowie wielką Radę, na ktorey ci, ktorzy się w Warszawskim Zgromadzeniu znaydowali, osądzeni są za buntownikow, y krzywo-przysięzcow. Pod ten czas August znaydował się w niebespieczeństwie utracenia wolności ; Generał bowiem Renschild podsunąwszy się z iazdą Szwedzką pod Krakow, szylwachy wszystkie tak cicho sprzątnął, że August u Stołu wtedy w wszelkim bespieczeństwie siedzący o trochę złapany nie był. Ledwo miał czas w iedenaście osob schronienia się ku Bochni, ztamtąd do Baranowa. Dognał go dzielny y prędki nieprzyiaciel, y tylną straż Krolewską zabrał; ledwo August przez Wisłę się przeprawić, y Most za sobą zrzucić zdążył, ina-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XII.

czey nieochybnie dostałby się był w nieprzyiacielskie ręce.

Prymas iawnie iuż wydaiąc się z swoim do Krola Szwedzkiego przywiązaniem, dzień do obrania nowego Krola, albo raczey do ogłoszenia tego, ktoregoby Karol rozkazał, naznacza, y do Krola Szwedzkiego, ktory ieszcze pod Toruniem obozował, wysyła w Poselstwie Stanisława Leszczyńskiego Woiewodę Poznańskiego, ktorego piękne przymioty poznawszy Karol, tak sobie go upodobał, że zaraz do Generałow swoich obrociwszy się, rzekł ukazuiąc im Leszczyńskiego: *O to tego Krolem mieć Polacy będą.* Prymas bardziey sobie życzył, aby się berło Hetmanowi W. Koronnemu Lubomirskiemu dostało; ale iść musiał za wolą Krola Szwedzkiego, ktory ku Warszawie zbliżywszy się, posłał do Warszawskiego Zgromadzenia Generała Horna, z doniesieniem, iż w pięciu dniach maią obrać Krola, a nie innego, tylko Leszczyńskiego. Hrabia Horn naznaczył dzień 12. Lipca na tę elekcyą, ktora pod Prezydencyą Święcickiego Biskupa Poznańskiego, a pod orężem Szwedzkim odprawiła się, y Stanisław Leszczyński, Pan godnych tronu przymiotow, Krolem ogłoszony został. Prymas, Hetman W. Koronny, y niektorzy inni Panowie nie znaydowali się na tey Elekcyi, atoli wszyscy od Krola Szwedzkiego przymuszeni byli do uznania za Krola Stanisława, ktoremu Karol sam pierwszy winne Monarchom uczciwości oddał. Sendomirska Konfederacya nie odstępuiąc w tym ra-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

zie Auguſta, ogłoſiła buntownikami Staniſława y wſzyſtkich iego przyiacioł.

Karol XII. zoſtawiwſzy w Wielkiey Polſzcze Generała Mayerfelda, ſam poſzedł przeciwko Auguſtowi w okolicach Jarosławia obozuiącemu; ale Auguſt cofnął ſię ku Tarnogrodzie, a potym ku Wielkiey Polſzcze poſzedł. Krol Szwedzki Lwow ſzturmem bierze, w ktorym zdobycz bezmierną znayduie; wſzakże rabunku Miaſta żołnierzom ſwoim nie pozwolił.

Auguſt tym czaſem wzmocniony Moſkiewſkiemi poſiłkami, ktore mu Xiążę Galliczyn w liczbie 19,000 przyprowadził, nagły a dobrze ukryty marſz uczynił ku Warſzawie, dla zabrania tam pierwſzych Głow przeciwney partyi. Staniſław z Xiążęciem Sobieſkim ledwo ku Lwowowi do Krola Szwedzkiego umknęli; Panowie Staniſławowi przyiaźni, ku Pruſom uiechali. Hrabia Horn Kommendant Szwedzki tylko 1500 ludzi maiący z całym garnizonem poddał ſię Auguſtowi. Miaſto zapłaciło zwycięzcy ſummę 50,000 Ryńſkich. Horn Generał, y inni Officyerowie Szwedzcy, wolność z wſpaniałości Auguſta otrzymali.

Generał Mayerfeld z trzema tyſiącami Szwedow pod Poznaniem obozuiący, poraził Saſow partyą daleko znacznieyſzą. Auguſt chcąc powetować tę porażkę, kazał Patkulowi z 16,000 woyſka Poznań ſzturmować; ale Mayerfeld kilkaſet ludzi do Miaſta wprowadziwſzy, mężny dał odpor, y wiele ſię obleżcom ſwoiemi wycieczkami naprzykrzył.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XII.

Wszystkie prawie woyska Krola Augusta w Wielkiey-Polszcze znaydowały się. Karol XII. pięćdziesiąt mil w dziewięciu dniach z iazdą swoią ubiegłszy, napadł na partyą Sasow w Woiewodztwie Poznańskim pod Kommendą Schulemburga walecznego Generała będących. Dwanaście tysięcy koni miał Krol Szwedzki, Saski Generał iazdy nic prawie, piechoty ośm tysięcy. Przyszło do bitwy, ktora trzy godziny trwała. Szwedzi koni więcey stracili niż ludzi. Schulemburg mężny odpor dawszy, w dobrym porządku cofnął się. Szwedzi z niespracowaną pilnością ścigali go. Schulemburga chwała zawissa na tym była, aby się wymknął Krolowi Szwedzkiemu; ten wzaiemnie miał sobie za punkt honoru dostać Schulemburga, y ostatek woyska iego zabrać. Schulemburg kilka sztuk takich, ktore za zwycięstwa stoią, uczyniwszy, przeprawił się na koniec przez Odrę, y z woyskiem chwalebnie ocalał. Obrot ten ziednał Schulemburgowi chwałę u samego nawet Karola XII. ktory powiedział, że się miał za zwyciężonego od Schulemburga. Ale co było Schulemburgowi chwałą, to nie podzwigło podupadłych znacznie Augusta interesow. Krol ten iuż wtedy o dziedziczne Państwa swoie boiąc się, poiechał do Saxonii, y fortyfikacye Drezna na głowę poprawiać kazał.

W Jnflanciech nie miał tego szczęścia oręż Szwedzki; Piotr Wielki opasał Derpt y Narwę. Generał Schlippenbach kilka razy porwał się, ale zawsze większością sił nieprzyiacielskich odparty zo-

ſtał. Vice-Admirał Loſcher, ktory 14. Statkow Szwedzkich kommenderował, na ieziorze Peypus ze ſzczętem znieſiony, ſam prochy zapaliwſzy zginął. Derpt, ktorego Kommendantem był Pułkownik Kitt, po długim y mężnym odporze, poddał ſię Moſkalom dnia 24. Lipca. Narwa, ktorey Generał Horn z trzema tyſiącami bronił, wytrzymywała długo ſzturm Moſkiewſki, y wiele koſztowała obleżcow. Car mimo mnogość ſwoiego woyſka, iuż prawie roſpaczał o wzięciu tey Fortecy, ale na koniec dnia 16. Sierpnia ſzturmem dobyta. (f) Część garnizonu ſchroniła ſię do Zamku Jwanogrodu, reſzta w niewolą poſzła. Jeńcy do Moſkwy zaprowadzeni. Hrabia Horn Generał Major woyſk Szwedzkich, y Kommen-

(f) *Po dobyciu Narwy, Moſkale rozżarci, że długo pod Miaſtem leżeli, ogniem y mieczem wſzyſtko zaczęli niſzczyć, mimo surowe zakazy Piotra W., ktory sam po ulicach biegał wſtrzymuiąc od rabunku woyſko, y z rąk zaiadłych wydzieraiąc dzieci y białegłowy. Ręką swoią kilkudziesiąt żołnierzy właſnych zabił. Na koniec zgromadziwſzy rozbiegłe po Domach woyſko, y do poſłuſzeńſtwa przywiodłſzy, poſzedł na Ratuſz, aby Obywatelow Miaſta zgromadzonych pocieſzył, y o beſpieczeńſtwie upewnił. Tam goły pałaſz na ſtole położywſzy;* Pałaſz ten, *rzekł*, krwią ieſt zbroczony, nie waſzych Obywatelow, ale moich Moſkalow, ktorych ręką właſną dla waſzego ochronienia zabiłem.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

dant Narwy, męſtwem, zdatnością do woyny, y wiernością ku Monarſze ſwoiemu zaſzczycony, z trzema Corkami ſwoiemi w ściſłym więzieniu z rozkazu Cara oſadzony. Zamek Jwanogrod nie mogł ſię długo oprzeć zwycięzcy. Pod-Pułkownik Stiernſtahl otrzymał uczciwą kapitulacyą.

W Litwie Generał Szwedzki Lewenhaupt partye Moſkiewſkie, tudzież Wiśniowieckiego, y Ogińſkiego, ktorzy z Auguſtem trzymali, y do Moſkiewſkich woyſk przyłączyli ſię poznoſiwſzy, nie tylko całą Zmudź, ale y wielką część Litwy do uznania za Krola Staniſława Leſzczyńſkiego przymuſił.

1705.

Auguſt ſtara ſię o pokoy z Szwedami przez pośrzednictwo Krola Pruſkiego; ale ani Karol XII. nie dał ſobie o pokoiu wſpomnieć, ani Krol Polſki niechciał ſię bardzo za Auguſtem intereſować. Ceſarza także, Anglii, y Rzplitey Hollenderſkiey ſtarania o przywrocenie pokoiu nie wzięły ſkutku. W Polſzcze Konfederacyi kilka wynikło, ale z nich iedne były przeciwne Auguſtowi, drugie choć na utrzymanie iego ſkleione, przecież dla ſłabości ſwoiey mało użyteczne. Szmigielſki Staroſta Gnieźnieńſki naywiernieyſzy y nayprzywiązańſzy do Auguſta, zebrawſzy ſobie małą garſtkę rownie, iak ſam był odważnych, y do Auguſta przywiązanych, czynił co mogł przy ſzczupłości ſwoiey na podźwignienie Pryncypała ſwoiego intereſow. Znoſił inne Konfederacye przeciwne, zabierał; kogo mogł do ſiebie łączył, y do Warſzawy raz wpadłſzy, Uniwerſały na koronacyą

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XII.

Stanisława poprzybiiane pozdzierał, a insze imieniem Augusta wydane zachęcaiące do łączenia się z nim, porozsiewał. Wszakże małe te y przemiiaiące wyprawy nic na stronę Augusta nie decydowały, ktoremu gruntownieyszych potrzeba było posiłkow.

Szwedzkim woyskom statecznie służyła fortuna; kilka, mnieyszych wprawdzie potyczek, iuż z Moskwą, iuż z woyskiem Polskim do Krola Augusta przywiązanym wygrały. Kapitana Szwedzkiego Elfsburga dzielność warta iest, aby tu była wspomniana. Officyer ten z iedną szczegulnie iazdy kompanią, od trzech tysięcy nieprzyiacioł napadniony niespodziewanie w Łowiczu, na cmentarz Kościoła pewnego retyrował się, y ztamtąd tak mężny dał odpor, że nieprzyiaciele nic mu szkodzić nie mogąc, po domach przyległych rozłożywszy się, gęsto do małey woyska iego garstki strzelać poczęli. W tedy Elfsburg z Cmentarza wypada, domy, w ktorych nieprzyiaciele ukryci byli, podpala, y do ustąpienia większą nierownie liczbę przymusza; a biwszy się od siodmey godziny ranney aż do czwartey z południa, trzech tylko żołnierzy utracił.

Pomnożyła się Partya Szwedow przez Potockiego Woiewodę Kiiowskiego, ktory Konfederacyą w Wielkiey Polszcze nazywaiących się *Oboiętnemi* uformowawszy, przystał na stronę Stanisława z sześcią tysiącami woyska, y znaczą Szlachty liczbą. Partya tym czasem Krola Augusta

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

bardziey codzień ſłaba, mimo mocne poſiłki, ktoremi ſtatecznie wſpierał ſwego Sprzymierzeńca Piotr W. Generał Saſki Schulembourg przymuſzony był od Szwedow do uſtąpienia z Krakowa, na ktore Miaſto, iako y na wſzyſtkie inne, Gdańſka nawet nie wyiąwſzy, ſtraſzne Kontrybucye Karol XII. nakazał.

Gdy Krol Szwedzki w okolicach Warſzawy obozem ſtoiąc oczekiwał dnia na koronacyą Leſzczyńſkiego wyznaczonego, Lewenhaupt tym czaſem znaczne na Czeremetowie Moſkiewſkim Generale, otrzymał zwycięſtwo niedaleko Nittawy. Legło Moſkwy 6000. przeſzło, Szwedow nie więcey nad tyſiąc pięćſet. Przybiegł wkrotce z liczníeyſzym daleko woyſkiem Sam Car Moſkiewſki, y obległ Lewenhaupta w Rydze, ale widząc trudność imprezy odſtąpił od Miaſta, y wrocił ſię do Polſki, chcąc, ieżeliby można, koronacyi Leſzczyńſkiego przeſzkodzić.

Partyzanci Leſzczyńſkiego zaczęli Seym w Warſzawie, dokąd y Krol Szwedzki przybył. Sasi z Polakami złączeni przeſzkodzić temu Seymowi chcieli; ale Szwedzi kilka z niemi utarczek odprawiwſzy, onych odpędzili, y Seymuiącym beſpieczeńſtwo ugruntowali. Potwierdzono na tym Zieździe wſzyſtkie na ſtronę Stanisława y przeciwko Auguſtowi uchwały; traktat tudzież zaczepny y odporny między Rzplitą y Szwecyą podpiſany. Artykuły iego te były znaczniey ſze: odnowienie przymierza Oliwſkiego; wſpolna Po-

lakow z Szwedami przeciwko Moſkwie woyna; handlowania obiema Narodom w Kraiach wzaiemna wolność nadana; Kraie Rzplitey od wſzelkich podatkow na woyſka Szwedzkie uwolnione; Domowi Sapiehow przywrocone Urzędy y maiętności. Prymas (g) nie znaydował ſię na tym Seymie. Koronował Staniſława y Zonę iego Opalińſką Zielińſki Arcy-Biſkup Lwowſki dnia 4. Października. Po koronacyi wyiechał z Warſzawy Staniſław do obozu Krola Szwedzkiego.

Nie tracił nadziei Auguſt odzyſkania tronu, polegaiąc na potężnych Cara poſiłkach, ktorych ſto tyſięcy w Polſzcze było, y na wiernosci ku ſobie znaczney Narodu części, ktorą chcąc do obrony ſwoiey dzielniey zachęcić, Order Białego Orła w Tykocinie poſtanowił.

Pod ten czas śmierć Xiążęcia Fryderyka Biſkupa Lubeckiego zdawała ſię grozić nowemi Państwom Połnocnym zamieſzaniami. Krol bowiem Duńſki popierał prawo do rzeczonego Biſkupſtwa

(g) *Michał Radzieiowſki Kardynał y Prymas, Syn owego Podkanclerzego Koronnego, ktory pod panowaniem Jana Kazimierza Autorem był nieſzcześliwości Polſkich, ſchronił ſię do Gdańſka, aby nie był przymuſzony koronować Stanisława, lubo Krolowi Szwedzkiemu do zrzucenia z tronu Auguſta dopomagał. W tymże mieście niezadługo umarł.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Xiążęcia Karola Brata ſwoiego ; gdy Karol XII. Xiążęcia Holſztyńſkiego utrzymał. Wſzakże za pośrzednictwem Krolowy Angielſkiey y Stanow Sprzymierzonych interes ten zagodzony, a Xiążę Holſztyńſki przy Biſkupſtwie utrzymał ſię.

1706.

Rok ten naywiękſze zadał Krolowi Auguſtowi cioſy. Oprocz albowiem wielu innych potyczek, w ktorych woyſka Saſkie y Moſkiewſkie porażone były, dnia 12. Lutego pod Wſchową, Renſchild Generał Karola, wielkie otrzymał zwycięſtwo na Schulemburgu, lubo dwa razy od ſiebie licznieyſze ſiły maiącym. Bitwa nie trwała dłużey nad godzinę; ale w niey Saſow y Moſkalow 7000. na placu legło, w niewolą ośm tyſięcy zabrali Szwedzi, ſwoich nie utraciwſzy nad czteryſta. Regiment cały Francuzow z Pułkownikiem Hrabią de Joyeuſe w batalii pod Hochſtelem (h) zabrany,

(h) *Batalia pod Hochſtelem R.* 1704. *była nayſławnieyſzą w przeciągu całey o Sukceſſyą Hiſzpańską woyny, a dla Francuzow nayſzczęśliwſzą. Stracili na niey Francuzi* 22. *tyſiące ludzi, z ktorych* 12. *na placu legło,* 10. *z Generałem Tallardem w niewolą doſtało ſię, y oboz Francuſki cały zabrany. Wielkie to zwycięſtwo otrzymali, Marlboroug Generał Angielſki z Xiążęciem Eugeniuſzem Generałem Ceſarſkim, oba woyſk przeciwko Francyi Sprzymierzonych Wodzowie.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

potym w ſłużbie Auguſta zoſtaiący, cały doſtał ſię w niewolą Szwedom. Artyleryą, y oboz wſzyſtek Zwycięzca wziął w zdobyczy. Krol Szwedzki dowiedziawſzy ſię o tym ſwoiego Generała zwycięſtwie, nie mogł w ſobie utaić zazdrości woienney chwały; " Renſchild, rzekł, iuż ſię nie będzie " chciał ze mną rownać. "

Po tey nieſzczęśliwey przegraney, Auguſt zamknął ſię w Krakowie z dwiema Moſkalow, z dwiema Saſow Regimentami, y z garſtką małą Polſkiego woyſka. Ale nayſroższym dla niego było cioſem wtargnienie Krola Szwedzkiego do Saxonii; Zoſtawiwſzy bowiem Karol XII. Generała Maierfelda w Polſzcze, ſam z Renſchildem y 24. tyſiącami woyſka przez Luzacyą przeſzedłſzy, obozem pod Alt-Ranſtadem ſtanął, żadnego od woyſk Saſkich nie doznawſzy odporu. Ztamtąd wydał deklaracyą obwieſzczaiącą Obywatelow Saſkich, że byle Kontrybucye, ktore im nakazane będą, zupełnie wypłacili, żadney od woyſk iego przykrości bać ſię nie maią.

Wtargnienie do Niemiec Krola Szwedzkiego, zatrwożyło wſzyſtkie Rzeſzy Niemieckiey Xiążęta, ktorzy na Seymie Ratysbońſkim uchwalili ogłoſić go nieprzyiacielem Rzeſzy, ieżeliby wkraczał do Saxonii. Ale Ceſarz niechcąc przeciwko ſobie podbudzić tak ſtraſznego nieprzyiaciela, wyprawił Poſelſtwo do Karola, wymawiaiąc ſię, że ta Seymu Ratysbońſkiego uchwała, bez iego wiedzy ſtanęła.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XII.

August niechcąc dziedzicznych Państw swoich podawać na zawziętość Zwycięzcy, nie miał innego do chwycenia się sposobu, tylko prosić o pokoy. W wielkiey tedy taiemnicy, boiąc się aby Moskale rzecz porozumiawszy, zemsty sobie z niego nie uczynili, Barona d' Jmhoff, y Finsteina z zupełną mocą do traktowania o pokoy z Karolem XII. wysyła. W samey rospoczętey negocyacyi czasie, Moskiewski Generał Menżykow siły swoie z Augustowemi złączywszy, upatrzył porę wydania Maierfeldowi batalią, ktory trzecią częścią mniey od niego miał woyska. Krol August boiąc się bardziey roziątrzyć Zwycięzcę, wszelkich zażywał do przeszkodzenia tey potyczce sposobow; nawet Generałowi Szwedzkiemu powierzył taiemnicy negocyacyi, y ostrzegł go, aby się z pod Kalisza cofnął. Ale Maierfeld przyimuiąc to ostrzeżenie za fortel stoczył potyczkę, w ktorey Moskale y Krol August zupełne pierwszy raz otrzymali zwycięstwo. Wieść o tey przegrany zaciętszym w obowiązkach pokoiu uczyniła Karola XII., ktory nie pierwey ustąpić z Saxonii przyobiecał, pokiby August nie zrzekł się tronu Polskiego, Stanisława prawnym Krolem nie uznał, y zbiegłych do Saxonii Szwedow, a mianowicie Patkula Karolowi nie wydał. August lubo tak uniżaiące musiał iednak podpisać Kondycye, y sam do Saxonii wyiechał, spodziewaiąc się że przytomnością swoią może łagodnieyszym Krola Szwedzkiego uczynić. Ale darmo; owszem na dopełnienie umartwienia Augusta przy-

muſił go Karol, aby liſt do Staniſława z powinſzowaniem mu Korony napiſał. Widział ſię niezadługo z ſamymże Słaniſławem w Lipſku, ktory dzień tryumfem był dla Karola, gdy przy ſobie dwoch miał Krolow, z ktorych iednego złożył, drugiego wynoſił. Wydania Patkula (i) rownie wiele koſztowało Auguſta, gdy z iedney ſtrony obawiał ſię zemſty Cara, ktorego Połſem w Dreznie był Patkul, z drugiey, nie można było ni-

(i) *Patkul z więzienia Sztokolmſkiego, tak ſię powiedziało wyżey, wymknąwſzy ſię, udał ſię do Moſkwy, gdzie do takiey u Piotra W. przyßedł łaſki, iż go ſwoim Miniſtrem u Auguſta uczynił. Tego polubiwſzy ſobie Auguſt, prywatnym go ſwoim Konſyliarzem uczynił. Ale potym gdy doſtrzegł myśli Saſkich Miniſtrow, że chcą traktować z Krolem Szwedzkim o pokoy, poſtanowił uprzedzić ich, y Cara z Karolem XII. wprzody pogodzić. Za to pod ſtrażą w Kenigſteinie trzymany, iakoby zdradzać chciał, y Cara, y Auguſta. Gdy go potym przyßło Karolowi wydawać, chciał Auguſt ochronić, y rozkazał ſekretnie Kommendantowi Fortecy, aby mu do wyścia z więzienia nie przeßkadzał. Lecz ten gdy chcąc wymodz pieniężną iaką ſummę na Patkulu, czas mu do ucieczki zwłoczył, wyſłani tym czaſem po niego Szwedzi nadeßli, y nieſzczęśliwego więznia do Karolowego Obozu zaprowadzili.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

czego Zwycięzcy upartemu odmowić. Wydany Karolowi Patkul przykowany na łańcuchu do ſłupa przez trzy mieſiące zoſtawał, do Kazimierza potym zaprowadzony, tamże żywo był, podług Karolowego dekretu ćwiertowany.

1707.

Zupełnie tak we wſzyſtkim ukontentowany Karol, y tę miał ieſzcze pociechę, że od Posłow Panow Niemieckich, y ſamego Ceſarza, tudzież od Marlboruga Krolowy Anny Miniſtra y Generała, w obozie ſwoim powitania y poſzanowania odbierał. Wychodząc z Saxonii na uſkutecznienie podobnego pierwſzemu dzieła, to ieſt zrzucenia z tronu Roſſyiſkiego Cara, odiechawſzy od woyſka z czterema tylko Generałami wpadł do Drezna, wizytę Krolowi Auguſtowi oddać. Nieuważny ten y lekkomyślny poſtępek, podawał go na dyſkrecyą iego nieprzyiaciela. Ale Auguſt taką śmiałością zdumiony zapomniał ſię właśnie przed ſwoim Zwycięzcą, y nie myślał, czy nie śmiał myśleć o niczym. Ta wizyta odprawiła ſię na wzaiemnych grzecznościach, ale Karol w niwczym zoſtrości Kondycyi Auguſtowi nie ſpuścił. Auguſt odprowadzał Krola Szwedzkiego do Neisdorfu.

Przed wyiazdem ieſzcze z Saxonii Krol Szwdzki urażony był przeciwko Dworowi Wiedeńſkiemu, że Szambelan Ceſarſki Zobor w przytomności Posła Szwedzkiego w Wiedniu źle o Krolu mowił, powtore, że Ceſarz Moſkalom Officyerow Niemcow

dodawał, na koniec że tyſiąc pięćſet Moſkalow w Kraiach ſię Ceſarſkich przed iego orężem ſchronili. Ceſarz nie chcąc w niwczym Krola ſobie Szwedzkiego narazić, Szambelana w ręce Krolewſkie oddał, ktory potym wnet był wypuſzczony; Officyerow od woyſka Roſſyiſkiego odwołać przyobiecał, a tyſiąc pięćiuſet Moſkalow ledwo przez Miniſtra Roſſyiſkiego w Wiedniu ſtaranie ocaleni zoſtali. Nad to dla Proteſtantow Sląſkich otrzymał Karol wolności y ſwobody traktatem Weſtfalſkim dla wſzyſtkich w Pańſtwie Niemieckim Proteſtantow warowane.

1708.

Piotr W. pod ten czas z woyſkiem ſwoim w Grodnie, y w okolicach tego Miaſta zoſtawał, ztamtąd za zbliżaniem ſię Szwedow uchodzić muſiał znacznie utraciwſzy ludzi. Scigany aż do Mohilowa kilka potyczek zawſze z przegraną ſwoią odprawił. Uſtawne te nieſzczęśliwości, przykład Auguſta, męſtwo Szwedow niezwyciężone, pociągnęły Piotra, do ſprobowania czyby nie mogł uczciwego mieć od Krola Szwedzkiego pokoiu. Ale Karol przyzwyczaiony nieprzyiaciołom ſwoim w Stolicach ich pokoiu Kondycye dyktować, odpowiedział poſłanemu, że w Moſkwie traktować o pokoy z Carem będzie. Ktorą to odpowiedź gdy donieſiono Carowi. " Brat moy Karol, rzekł, " zawſze chce Alexandra ton naśladować; lecz " ia ſię ſpodziewam, że nie z Daryuſzem mieć " będzie ſprawę. "

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Karol z całey Litwy y Polſki wypędziwſzy Moſkalow, iuż był pod Smoleńſkiem, zkąd proſto do Stolicy Moſkiewſkiey marſz udać myślił, ale żywności niedoſtatkiem przymuſzony był poyść na Ukrainę, gdzie Hetman Kozacki Mazepa przeciwko Carowi zbuntowawſzy ſię, wſzelką Karolowi y w ludziach, y żywności pomoc przyobiecał. Tam tedy z woyſkiem ſwoim udał ſię Karol ſpodziewaiąc ſię ieſzcze przybycia Lewenhaupta ſwoiego Generała, ktory prowadził mu 15. tyſięcy ſwoiego woyſka z wielkim rynſztunkiem woiennym y doſtatkiem żywności. Ale Lewenhaupt w marſzu ſwoim nieuſtannie od Cara ścigany y nagabany, lubo ſię mężnie bronił, zwłaſzcza przeciwko 60. tyſiącom nieprzyiaciela, wſzyſtek iednak woienny ſprzęt, y wozy z żywnością utraciwſzy, z ośmią ſzczegulnie tyſiącami ludzi do Krola ſwoiego przyſzedł.

Woyſka Szwedzkie w wielkim niedoſtatku były, y Mazepa obietnic ſwoich uſkutecznić nie mogł przez woyſka Moſkiewſkiego wtargnienie w Ukrainę Moſkwie przyległą, ktora cała ogniem y mieczem puſtoſzona była. Wſzakże Karol za punkt honoru ſobie założył przywieść tę wyprawę do ſkutku, choćby z naywiękſzemi trudnościami; a woyſko iego Krola y Hetmana ſwoiego przykładem zachęcone, głod, zimno, niewygody, niewczas, y wſzelkie przykrości z niewydziwioną ſtatecznością cierpiało.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

1809.

Piotr W. poczyniwſzy potrzebne Kommendom ſwoim, ktore w Polſzcze zoſtawiał na poparcie przeciwnikow Staniſława roſporządzenia, ſam z wyborem woyſka przeciwko Krolowi Szwedzkiemu pociągnął. A zwyczayną ſwoią rządząc ſię polityką unikał generalney batalii, podiazdami tylko woyſko Szwedzkie wątląc, w ktorych, iako ſam mawiał, chętnie dzieſięciu ſwoich za iednego Szweda tracił. To bowiem niſzczyło ſię powoli w cudzym woiuiąc Kraiu, y rekrutow mieć tak ſnadno nie mogąc, gdy woyſka Roſſyiſkie zawſze dopełniane były. W rzeczy ſamey woyſko Szwedzkie y orężem nieprzyiacielſkim, y zimnem, y głodem, y chorobami tak uſzczuplone było, że go ſię tylko 18. tyſięcy rachowało, z trzydzieſtą armatami; bo inſze dla niedoſtatku koni pozagwoździć y pozatapiać muſiano. Wſzakże wſzyſtkie te trudności nie trwożyły bynaymniey Karola, ktory rozumiał, iż ſzczęście, ktore aż dotąd miał ſobie przyiazne, nie odſtąpi go nigdy. Zeby zaś zgłodniałe woyſka ſwoie zaſilić, poſtanowił dobyć Pułtawy Miaſta przy granicach Moſkwy leżącego, ktore ſkładem żywności nieprzyiacielſkiey, y zbroiownią było; a do tego po iego dobyciu otwarta byłaby do Państw Moſkiewſkich droga. A lubo y twierdze Pułtawy mocne były, y załoga znaczna pod Generałem Allartem doświadczonym y biegłym do bronienia Fortec Kommendantem, Krol iednak Szwedzki nigdy w przedſięwzięciach ſwo-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

ich odmieniać ſię nie zwykły, obległ ściſle Pułtawę, do ktorey przecię Generał Menżykow znalazł ſpoſob wprowadzenia poſiłkow z podziwieniem ſamegoż Karola XII. ktory poſtrzegłſzy to rzekł: „Jak widzę, nauczyliśmy Moſkalow ſztuki wo„ienney.” Karol XII. obieżdżaiąc raz twierdzę Miaſta, zoſtał kulą z karabinu w nogę poſtrzelony, ale żadnego po ſobie bolu nie pokazał, y przez godzin ſześć ranę odnieſioną utaił; gdy potym Cyrulicy incyzyą w nodze czynić za rzecz potrzebną oſądzili, ſam im nogę trzymał, głoſem ſpokoynym y niezmięſzanym mowiąc: *Rzniycie, rzniycie odważnie; nie uważaycie bynaymniey.* Gotować ſię woyſku do ſzturmu rozkazał Karol, lubo ieſzcze nie zupełnie zdrowy, gdy tym czaſem donieſiono, że ſam Car z woyſkiem licznym zbliżał ſię. Wtedy Krol Szwedzki męſtwu ſwoich ludzi ufaiąc, z mnieyſzemi nierownie od nieprzyiacielſkich ſiłami bitwę poſtanowił ſtoczyć. Bitwa ta pod imieniem Pułtawſkiey ſławna, zwiedziona dnia 8. Lipca między dwiema naywiękſzemi pod ow czas w Europie Monarchami, z ktorych ieden odnoſzonemi przez dziewięć lat nieprzerwanym paſem zwycięſtwami wſławił ſię, drugi dziewięcioletniemi nieſzczęśliwościami uſpoſobił woyſka ſwoie do wyrownania Szwedzkim. Karol ſwoich pamięcią Narewſkiego y innych zwycięſtw zagrzewał; Piotr ſwoich nieuchronną zwyciężenia potrzebą. (k) Pier-

(k) *Powiadaią, że Piotr W. uważaiąc, iż od tey batalii*

wszego Szwedow natarcia nie wytrzymali Moskale; pod Menżykowem dwa konie zabito; Carowi samemu Kapelusz przestrzelono. Wykrzykiwać iuż zwycięstwo poczęli Szwedzi; Kiedy Car wrociwszy swoich do potrzeby, daleko zaciętszą wznawia potyczkę. Krol Szwedzki; lubo słaby, noszony był w lektyce pomiędzy szyki swoiego woyska, zachęcaiąc y potrzebne wydaiąc ukazy; ale kulą armatną lektyka zgruchotana, sam na ziemię upadł, y z stłuczenia z raną dawnieyszą złączonego, bardziey osłabiał. Wsiadł przecię na konia, ale ten do razu pod nim zabity; samego Krola ledwo żołnierze z niebespieczeństwa wyrwali. Przemogła na koniec liczba, ogień straszny y nieustanny z liczney Artyleryi, y przezorne Generałow Moskiewskich rozrządzenie. Legło przeszło siedm tysięcy Szwedow na placu; w niewolą dwa tysięce w potyczcze, cztery tysiące w okopach wzięto; oboz cały z Artyleryą, z Kassą, z bagażami, z Kancellaryą zabrany. Hrabia Piper, Felt-Marszałek Renschild,

---

talii wszystkie iego losy zawisły, poczyniwszy należyte do zwyciężenia rozrządy, w tyle woyska swoiego Kozakow y Kałmukow postawił, rozkazuiąc im, aby bez braku zabiiali wszystkich, ktorzyby pierzchali, z placu. Wynalazek ten nie mało do wygrany pomogł. Z obu albowiem stron widzącym śmierć milsza była chwalebna, taż do zwycięstwa użyteczniejsza.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Generałowie Wirtemberg, Schlippenbach, Stakelberg, Hamilton, y wielu innych naypierwſzych Officyerow w niewolą także doſtali ſię. Generał Lewenhaupt pozbierawſzy, co mogł, oſtatkow woyſka, ktore iednak z Kozakami y Polakami do dzieſięciu tyſięcy wynoſiło, ku Dnieprowi poſzedł. Ale y ten od Generała Menżykowa przymuſzony do poddania ſię. Tym ſpoſobem rozſypało owo Zwycięzcow woyſko, ktorego pomyślności przez całe dziewięć lat, tak były raptowne, tak dziwne, tak ſtateczne.

Piotr W. ſpodziewał ſię z razu, że y ſamego Krola Szwedzkiego mieć w niewoli będzie, y uſtawnie ſię Officyerow Szwedzkich, ktorych mu w niewoli przyprowadzono pytał: *Nie będęż miał tego ſczęścia, ażebym zobaczył Brata moiego Karola?* Ale Karol z Staniſławem Poniatowſkim znakomitym w dalſzym czaſie pierwſzym Krzeſłem w Polſkim Senacie Mężem, y Wielkim Wielkich dziś w Naſzey Oyczyźnie ludzi Oycem, nie maiąc przy ſobie więcey nad ośmſet Szwedow za Dniepr na Turecką ſtronę w Karecie Hrabi Pipera przeprawił ſię, tyle przynaymniey maiąc pociechy, że ſię w ręce ſwoiego nieprzyiaciela nie doſtał. Wſzakże mimo tak ſtraſzną przegraną, ktorą dziewięcioletnich prac owoce y chwałę utracił Karol, twarzy y umyſłu ſwoiego ſpokoyności nie odmienił bynaymniey; lubo do innych ciosow, y ten ieſzcze przyſtąpił, że oczyma ſwoiemi patrzał, gdy mu Moſkale czterechſet ludzi z

szczupłey iego straży, ktorzy się nie zdążyli przeprawić za Dniestr zabrali.

Car Generałow Szwedzkich do Stołu z sobą zaprosiwszy, pił zdrowie Nauczycielow swoich w sztuce woienney. Na co Renschild, gdy spytał Cara: *Kogoby tak pięknym czcił nazwiskiem, WMCPanow*, odpowiedział: *MCiPanowie Generałowie Szwedzcy; od was bowiem nauczyłem się woiować. Zleś Wasza Cesarska Mość*, rzekł znowu Renschild: *zapłacił Nauczycielom swoim.* Uięty tak podchlebną y dowcipną odpowiedzią Car, kazał wszystkim Generałom broń oddać, y tak ich traktował, iak przystało na Monarchę znaiącego wspaniałość y ludzkość, y chcącego wmowić, też w swoich poddanych cnoty. Piper umarł nie zadługo w Petersburgu. Wiztemberg za mały okup uwolniony. Z niewolnikow Szwedzkich niektorzy w służbę Rossyiską przyięci, większa część odesłana na Syberyą, y inne Kraie Cara, gdzie potrzebne sprawuiąc kunszta y rzemiosła, samychże Moskalow onych nauczyli.

Krol Szwedzki tym czasem w wielkiey niewygodzie, y z nieustannym niebespieczeństwem, przez mieysca puste, suche, żywności wszelkiey, y nawet wody braknące, sześć dni szedłszy, zbliżył się ku Oczakowu, ktorego Miasta Basza wszelką mu dał wolność przez kraie Tureckie przeyścia. Ztamtąd Karol napisał łacińskim ięzykiem list do W. Sułtana, y drugi do Wezyra prosząc o schronienie y posiłki. Aga Seraskier Basza Benderu, imieniem Pana swoiego ofiarował Krolowi Szwedzkiemu wszel-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

kie potrzeby, y zapraſzał go, aby do Benderu przyiechał, gdzie przybywſzy z wſzelkiemi honorami godności y ſławie ſwoiey winnemi był przyięty. Pod tym Miaſtem oboz założywſzy, w polu pod namiotami ſtał Krol Szwedzki z wſzyſtkiemi ludźmi ſwoiemi, ktorych liczba za przybyciem niektorych Polakow, y Szwedow, ktorzy ſię przed orężem lub niewolą nieprzyiacielſką ſchronili, wynoſiła do puł tora tyſiąca.

Spodziewał ſię Krol Szwedzki, co iedynym iego żądaniem było, y o co Poniatowſki z pomocą Rezydenta Francuſkiego potężnie w Stambule pracował, że Portę do woyny przeciwko Moſkwie namowi. Była nawet z ſtrony Moſkalow zaczepka, gdyż uganiaiąc ſię za kilkomaſet Krola Szwedzkiego ludźmi wyſłanemi ku granicom Polſkim na zwiady, aż ich w kraie Sułtana Tureckiego Moſkale ścigali. Wſzakże Poſła Moſkiewſkiego w Stambule czuyność y pilność, a bardziey wielkie pieniędzy ſummy, ktorych Piotr W. na przekupienie Wezyra nie oſzczędzał, wymowiły z tego wtargnienia u Porty Moſkwę. Wtedy Krol Francuſki ofiarował Krolowi Szwedzkiemu beſpieczny do dziedzicznego Państwa powrot wyrobić, y flottę dać, ktoraby go morzem do Szwecyi doprowadziła. Ale Karolowi zdawała ſię rzecz nieznośna, aby poddanym ſwoim miał ſię ukazać w ſtanie nieſzczęśliwym, y zwyciężonym. Chciał koniecznie powrocić z woyſkiem, y to robić u Porty nie przeſtawał, od ktorey oprocz innych względow znaczne pieniężne poſiłki częſto odbierał.

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XII.

Po przegrany Pułtawskiey cała Szwedzkich interesow odmieniła się postać. August Manifest zaniosszy przeciwko wymuszonemu na sobie traktatowi Alt-Ranstackiemu z 13. tysiącami Sasow do Polski powrocił, gdzie znaczna część Narodu za Krola go swoiego uznała. Stanisław nie maiąc wsparcia od oręża Szwedzkiego opuścił Polskę, Panom do siebie przywiązanym odstąpić kazawszy, aby przez nieużyteczną gorliwość prożno maiątkow y honorow swoich nie stracili. Dania korzystaiąc z nieszczęść Karolą, do Skandyi z woyskiem wkroczyła. Moskwa znaczną część Jngryi, Karelii, y Finlandyi sobie podbiwszy, Jnflanty iuż szczęśliwie woiowała. Jeden Krol Pruski oboiętność zachowuiąc, nie chciał się przeciwko Szwecyi oświadczyć, lubo był od Moskwy namawiany.

1710.

Regencya Szwedzka ruszała wszelkich sposobow na obronę kraiu. Wysłany przeciwko Duńczykom Skandyą plondruiącym Generał Steinbock z małą garstką zniosł znaczne Duńczykow siły, trupem ośm tysięcy nieprzyiaciela położył, y oboz cały zabrał. Tak Szwedzi ieszcze byli swoim nieprzyiaciołow strasznł, choć nieszczęśliwi, choć bez Krola. Ale z drugiey strony Moskale Rygę, Rewel, y wszystkie znacznieysze w Jnflanciech Miasta w moc swoię wzięli. Sama Pomerania, w ktorey 12. tysięcy woyska Szwedzkiego było, wolną od pożaru woyny została przez traktat Cesarza z Anglią y Hollandyą w Hadze zawarty, aby nie-

przyiaciołom Szwecyi nie dozwalać do Niemiec woyny przenosić.

1711.

Minister Moskiewski w Stambule Tolboy wszystkie Krola Szwedzkiego usiłowania, aby było Portę przeciwko Moskwie pobudzić, nieskutecznemi czynił; owszem dokazał tego, że Hetman Kozacki Mazepa miał być wydany Moskalom, gdyby był trochę pierwey nie umarł. Wszakże gdy na Wezyrstwo po zrzuceniu Kuprulego Baltagi Mechmet nastąpił, stanęło na Tureckim Dywanie uchwalenie woyny przeciwko Moskwie, na ktorą 200. tysięcy Turkow, a 50. tysięcy Tatarow náznaczono. Poseł Rossyiski zwyczaiem Tureckim do Siedmiu Wież w sadzony. W Manifeście Porty zawierały się te woyny przeciwko Carowi przyczyny, że przeciwko Karłowickiemu traktatowi Fortece y Zamki na granicach Tureckich postanowił, że Ukrainę opanował, że woysko w Polszcze trzymał, y że w kraie Tureckie wkroczył. Przeprawił się przez Dunay z woyskiem stu pięćdziesiąt tysięcy Wezyr W., gdy iuż Han Tatarski kraie Moskiewskie Bessarabii przyległe plondrował. Piotr W. po wydaney sobie od Porty woynie zebrał 80. tysięcy ludzi, nad ktoremi Generał Czeremetow naywyższą miał Kommendę, poszedł ku Multańskiey Ziemi, gdzie podobnież, iak niegdyś od Mazepy Krol Szwedzki, obietnicami posiłkow, żywności, y ammunicyi od Kantymira Hospodara Multańskiego zwiedziony, stanął obozem nad Prutem nie daleko Jassow. Tam przez niedostatek

żywności połowę prawie woyska straciwszy, opasany ze wszech stron od Turkow y Tatarow, poznał że tenże sam błąd popełnił, ktory Karolowey pod Pułtawą klęski był przyczyną. W okropnych tak okolicznościach Piotr W. nic widział inney dla siebie nadziei, tylko rozpacz. Zawoławszy więc do siebie Generała Czeremetowa, rozkazał mu, aby w nocy wszystkie woyskowe ciężary y tłomoki popalone były, a świtem woysko do bitwy gotowe. Sam zaś w namiocie swoim zostaiąc, zakazawszy, aby nikt do niego nie wchodził, postanowił czekać losu, ktory go nazaiutrz miał spotkać. Woli Cara stało się zadosyć względem popalenia woyskowych ciężarow. Ale Katarzyna Zona iego od rospaczney rady inną daleko zdrowszą odwiodła go, namowiwszy, aby do wybrnienia z tak nieszczęśliwey toni zażył tychże Skarbow, ktore pod Pułtawą Krolowi Szwedzkiemu zabrał. Rada ta przy staraniu Schafirowa Pod-Kanclerzego Rossyiskiego udała się pomyślnie. Wezyr przekupiony, zawarł z Carem pokoy, gdy całe woysko iego iak w matni trzymaiąc, mogł go był do poddania się siłą albo głodem przymusić. Tak tedy rozsądna Katarzyny rada ocaliła Państwo Rossyiskie.

W tym właśnie czasie, gdy Piotr W. z biciem tarabanow y odgłosami trąb z złey toni uwolniony powracał, Krol Szwedzki z Benderu przybiegł chcąc się napatrzyć nieprzyiaciela swoiego klęski; ale niewypowiedzianie zmartwiony został, gdy się o pokoiu iuż podpisanym dowiedział, y z wielką

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

złością do Benderu powrocił. Ofiarowała potym Karolowi Porta ośm tyſięcy ludzi na Konwoy, byle chciał do kraiu ſwoiego powrocić, ale on uparcie liczniey ſzego dopominał ſię woyſka. Ani za odmianą Wezyra pomyślnieyſzego co dla Karola wynikło.

1712.

Nieprzyiaciele Karola XII. Car, Auguſt, y Krol Duńſki woynę do Niemieckich Szwecyi kraiow przenieśli. A nayprzod w Pomeranii kilka Zamkow dobywſzy, prożno ſię o wzięcie Stralzundu pokuſili. Woyſko Moſkiewſkie Sztetyn obległo. Krol Duńſki potym w Bremeńſkie Xięſtwo wkroczywſzy po dobyciu Miaſta Stad całego Xięſtwa Bremeńſkiego oraz y Werdeńſkiego Panem zoſtał. Obległ zatym Wismar, ale nie tylko częſtemi garnizonu wycieczkami dużo ucierpiał, lecz za przybyciem na odſiecz Miaſtu Generała Steinboka, woyſko Duńſkie znacznie porażone zoſtało. W potrzebie tey był przytomny, y przyczynił ſię do wygrany Krol Staniſław.

Krol Szwedzki odbiera od Tureckiego Sułtana trzy konie koſztownie ubrane, w podarunku, y liſt, z ktorego poznać można, iakie było Porty zdanie o Karolu choć nieſzczęśliwym. " Naypotężnieyſzy z Krolow Chryſtuſa czczących, Mścicielu krzywd, Obrońco Sprawiedliwości w Kroleſtwach y Rzplitych południowych y połnocnych, przyiacielu chwały y poczciwości, y naſzey Poważney Porty, Karolu Krolu Szwedzki, ktore-

" go niech Bog błogoſławi zamyſłom. " W dalſzym texcie liſtu donoſi W. Sułtan Karolowi o potwierdzonym z Moſkwą traktacie, y obiecuie uczciwy Konwoy, żeby przez Polſkę do ſwoiego kraiu poiechał. Krol Szwedzki odpiſał z podziękowaniem, y zdał ſię być do wyiazdu ſkłonionym; ale znowu wziął przed ſię poroźnić Portę z Moſkwą, oſtrzegaiąc Sułtana, że Cara ambicya do tego ſię pnie, aby Ceſarſtwo Wſchodnie opanować, że Auguſt chce ſobie dziedziczny w Polſzcze tron przywłaſzczyć, y Niemieckim Ceſarzem zoſtać, że woyſka Moſkiewſkie do tych czas w Polſzcze przeciwko traktatowi zoſtaią. Sułtan donieſienia te za prawdziwe przyiąwſzy, znowu woynę przeciwko Moſkwie ogłoſił; ale Wezyr W. a bardziey ieſzcze młody Kumurgi, ktorego zdaniem rządził ſię Wezyr, odwrocili od tego zamyſłu Sułtana kartuiąc iuż wtedy wydarcie Morei Wenetom, y Węgier Ceſarzowi.

1713.

Moſkwa tym czaſem iuż iawnie, iuż ſekretnie, uſtawicznie nagliła Portę do pozbycia ſię Krola Szwedzkiego. Naznaczony iuż był dzień 15. Grudnia do wyiazdu, przyſłane znaczne Krolowi pieniądzę, ktore on natychmiaſt między ludzi ſwoich rozdzielił. Zawſze zaś iakiemiś od wyiazdu wymawiaiąc ſię przeſzkodami, proſił ieſzcze o pewną pieniędzy ſummę. Zdało ſię to z krzywdą być Sułtanowi, ktory tyle łaſk Krolowi Szwedzkiemu wyświadczył. Więc na Radzie wiel-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

kiey Tureckiey ſtanęło, aby Karola za nieprzyiaciela poczytać, ieżeliby ieſzcze z powrotem do kraiu właſnego ociągał ſię. Uchwała ta poſłana Baſzy Benderſkiemu, y Hanowi Tatarſkiemu, ktory miał rozkaz przeprowadzenia Karola. Pozwolono nad to oblec y dobywać Krola, ieżeliby ſię opierał, a nawet poimanie y zabicie iego nie miało być żadnemu Turczynowi za wyſtępek poczytane, gdyby ſię bronił. Karol o groźbach tych y ukazach dowiedziawſzy ſię, bynaymniey zatrwożony nie był, owſzem zuchwale odpowiedział: iż żadna w Swiecie potęga nie ieſt taka, aby mu rozkazać mogła, iż ſobie naymnieyſzego gwałtu uczynić nie da, y bronić ſię do oſtatniey kropelki krwie będzie, ani pierwey z Tureckich granic wyiedzie, aż to przyzwoitością oſądzi. Baſza Benderſki widząc upartego Krola, ani go mogąc łagodnemi ſpoſobami do wyiazdu namowić, poſtanowił ſzturmować go w właſnym iego domu, do czego y woyſka miał do dzieſięciu przeſzło tyſięcy, y kilka ſztuk armat. Krol Szwedzki z ſwoiey ſtrony wſzyſtkie potrzebne do bronienia ſię czynił przygotowania. Garſtka iego z trzechſet żołnierzy, y z Dworſkich złożona odebrawſzy potrzebne ukazy, tamci obozem niby pod Domem ſtanęli, ci w pokoiach iak w Mieście zamknęli ſię. Ale oboz wprędce zewſząd od nieprzyiacioł otoczony y wzięty. Krol z Generałami Hordem, Daldorffem, y Sparrem, z Kanclerzem Müllernem, y Podſkarbim Grothuſenem, obronną ręką

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

retyrował ſię do Pałacu, ktory iuż rabowali Turcy. Wzięcie trzechſet ludzi bynaymniey go nie ztrwożyło, z miną ſpokoyną, owſzem uśmiechaiąc ſię rzekł do wſpomnionych Officyerow, iuż teraz prawdziwie bić ſię będziemy *pro Aris & focis*. W retyrowaniu ſię do Pałacu w wielkim zoſtawał niebeſpieczeńſtwie Krol Szwedzki, gdy Jańczar z piſtoletu do niego ſtrzeliwſzy, brew mu u lewego oka ſpalił, a ucho y nos lekko zadraſnął. Wſzakże pomiędzy liczną nieprzyiacioł kupę przerznął ſię z dwudzieſtą tylko y ſześcią ludźmi Krol, kilku Jańczarow ręką ſwoią zabiwſzy; doſtał ſię do drzwi wielkiey Sali, ktorą ieſzcze ludzie iego trzymali, y tam wſzedłſzy zamknął ſię, drzwi mocno zataraſowawſzy. Tu garſtkę ſwoię, ktora do ſześciudzieſiąt ludzi wſzyſtkich z Officyerami, z Urzędnikami, z Dworſkiemi, z Lokaiami, przerachowawſzy, *idźmy*, rzecze, *przeciwko tym barbarzyńcom, y z domu ich naſzego wypłoſzmy*. Wypada ſam na ich czele z niewydziwioną odwagą, zmiata precz, co mu ſię tylko nawinie, Jańczarow, ktorzy obietnicą Baſzy zachęceni, że po ośm czerwonych złotych każdy doſtanie na rękę, kto ſię tylko dotknie Krolewſkich ſzat, ieżeli go ſię poimać żywego zdarzy, naywięcey za Krolem ſamym uganiali ſię, kilku iuż pałaſzem, iuż piſtoletem zabił. Raz iuż od trzech trzymany wyrwał ſię ſzczęśliwie, a dodawſzy ſwoim ſerca y męſtwa, wſzyſtkich Turkow, wſzyſtkich Tatarow z całego domu wypędził. W tedy dopiero znowu

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XII.

drzwi y okna Pałacu wſzyſtkie dobrze pozawalawſzy, z po za drzwi y okień tak dobrze do Turczynow ognia dawali Szwedzi, że w iednym kwadranſie przeſzło dwieście im ludzi zabili. Rozżarci Turcy, że im ſię taka fraſzka udać nie mogła, y wſtydem okryci, że ludzi tak wiele marnie ſtracili, poſtanawiaią zapalić dom Krolewſki. Poczęły iuż ze wſzyſtkich ſtron otaczać Pałac płomienie, Krol w niebeſpieczeńſtwie aby nie zginął od pożaru, bierze przed ſię, wyiść obronną ręką, y przenieść ſię do domku Kanclerza ſwoiego Müllerna, beſpiecznieyſzego, że był cały z Kamienia. Lecz zaraz na wyiściu od mnoſtwa otoczony, gdy widział, że nie maſz żadney nadziei, ani ſpoſobu bronienia ſię, rzucił na powietrze pałaſz, aby nie mowiono, iż mu go odebrano. Zaprowadzony do namiotu Baſzy, z wielkim od niego poſzanowaniem był przyięty. Gdy ſię wymawiał Baſza, że gwałtu tego nigdyby był Krolowi nie czynił, gdyby nie wyraźny Sułtana ukaz; Krol odpowiedział, że nie wſzyſcy Szwedzi tak ſię, iakby przynależało, bronili; gdyż, przydał, y za dzieſięć dni, y to chyba z całemi Porty ſiłami, niebylibyście mnie dobyli. Odprowadzony potym z liczną Tureckich Officyerow aſſyſtencyą konno do Benderu, gdzie zoſtawał, poki za rozkazem Sułtana nie był przyprowadzony do Adryanopola, tam grzecznie od Sułtana przyięty miał ſobie naznaczone mieſzkanie w Miaſteczku Demir-Tokka, o ſześć mil od Adryanopola, pokiby do iego wyia-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

ɀdu wſzyſtko przygowane nie było. Tak tedy ow Krol, ktory niedawno prawa Państwom połnocnym dyktował, y poſtrachem był Europy, pod areſztem Tureckim zoſtaiąc ſtał ſię przykładem odmienności rzeczy ludzkich.

Krol Staniſław od przegrany Pułtawſkiey, nie widząc dla ſiebie beſpieczeńſtwa w Polſzcze, ſchronił ſię był do Pomorza, y przynaymniey kraie ſwoiego Dobrodzieia bronić uſiłował, gdy ſwoiego ocalić nie mogł Kroleſtwa. Jeździł nawet y do Szwecyi, ażeby tamecznych Miniſtrow namowić było do przyſpieſzenia poſiłkow, ktorych Pomerania y Jnflanty potrzebowały. Na koniec uczyniwſzy wſzyſtko, co ſię na przyiaciela Krola Szwedzkiego należało, y napaſſowawſzy ſię nadezremnie z nieſzczęśliwą fortuną, poſtanowił wyrzec ſię, ktorey dochować nie mogł, Korony. Nawet tym celem odprawił kilka z Flemingiem Auguſta Krola Miniſtrem konferencyi, na ktorych otrzymał podchlebną pomyślney zgody nadzieię. Wſzakże nie chcąc Korony ſkładać bez zezwolenia Karola, ktoremu ią winien był; napiſał więc do niego z donieſieniem o tym, ale Karol w głos Kuryerowi odpowiedział: *Powiedź twemu Panu, że kiedy nie chce być Krolem Polſkim, to ia potrafię obrać innego.* Staniſław ſpodziewaiąc ſię przytomnością ſwoią więcey wſkorać u upartego, nawet w nieſzczęściu Krola, poiechał ſam *incognitò* do Turek pod imieniem Pod-Pułkownika Szwedzkiego, ale przytrzymany y poznany w Jaſ-

ſach, z rozkazu Porty do Benderu był zaprowadzony, Karol dowiedziawſzy ſię razem o iego przybyciu y zaareſztowaniu, poſłał do niego Fabrycego, aby mu oznaymił o Krolu Szwedzkim, pocieſzył w iego przypadku, y zaklął, aby nigdy zgody nie czynił z Auguſtem, obiecuiąc że ſię wprędce rzecy na lepſze odmienią.

Krol Szwedzki do Demir-Tokki przeprowadzony, tam przez dziewięć mieſięcy dla ſłabości czy prawdziwey, czy też zmyśloney z łożka nie wſtawał. Tam pierwſzą z Szwecyi odebrał odezwę, ale niepomyślną, bo o kraiow ſwoich ruinie donoſzącą. Niemieckie zwłaſzcza Szwedow dzierżawy naywięcey ucierpiały. Lubo albowiem Generał Steinbock piękne niedawno nad Duńczykami odnioſſ zwycięſtwo, atoli tenże nie mogł przeſzkodzić, aby Miaſto Sztad od woyſk Duńſkich z Saſkiemi złączonych ſzturmem wzięte y zruynowane nie było. Za zburzenie Sztadu pomścił ſię Steinbock ſpaleniem Altony. Wſzakże potym od Duńſkich y Moſkiewſkich woyſk ściśniony, po żwawych kilku utarczkach, w ktorych znacznie ludzi natracił, z reſztą ſchronił ſię do Tonningi, w ktorey od nieprzyiacioł oblężony, niedoſtatkiem przywiedziony był do poddania ſię. Potym Steinboka zniecieniu Szwedzkie w Niemczech oſady całe od Duńczykow opanowane, Pomerania oprocz Starlzundu y Wyſpy Rugii, także od woyſk Sprzymierzonych zawoiowana, y oddana w Sekweſtr Krolowi Pruſkiemu, ktory mimo przyrzeczoney oboię-

tności, nie omieszkał korzystać z nieszczęść Szwecyi. Moskale całą prawie zalali Finlandyą, Stolicę iey Abo w moc wzięli, y Szwedow na lądzie y na morzu po kilka kroć znieśli.

1714.

Nieprzytomność y zaciętość Krola, ktory do żadney z nieprzyiaciołami swoiemi zgody przystąpić nie chciał w wielką wprawiała niespokoyność Szwedzki Senat; prosi więc Siostry Krolewskiey Ulryki Eleonory, ażeby na siebie przyięła Państwa Regencyą, kiedy się nie można doczekać powrotu Krola. Przyięła z razu Ulryka ten na siebie ciężar, lecz gdy ią Senatorowie przywieść chcieli do podpisania pokoiu z Carem y Krolem Duńskim, ktorzy ze wszystkich stron Szwedzkie woiowali kraie, Ulryka złożyła Regencyą, y posłała do Turek obszerne Krolowi Bratu swoiemu sprawy tey opisanie. Karol biorąc to za uymę swoiey powagi, napisał Senatorom, że im bot swoy przyśle, ktorego rozkazom będą być musieli posłuszni. Na koniec zdesperowawszy, aby się mogł doczekać posiłkow iakich od Porty, postanawia iuż nieodmiennie z Tureckich kraiow przez Państwa Niemieckie wyiechać. Krol Stanisław, ktory się iuż był złączył z Karolem udał się do Xięstwa Dwoch Mostow, ktore mu Krol Szwedzki do dzierżenia y na potrzeby wyznaczył. Co się zaś Krola Szwedzkiego tycze, wyiechał pierwszych dni Października, a unikaiąc przykrości ktoreby mu sprawiały honory, na ktorych mu czynienie Xiążęta Niemieccy gotowali się, chcąc oraz

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

przyſpieſzyć ſwoiego do Państw dziedzicznych przybycia przebrawſzy ſię, aby rozeznanym być nie mogł, gdy na Węgierſką granicę przybył, porzucił ſwoię aſſyſtencyą, kazawſzy za ſobą do Stralſundu przyieżdżać. Sam zaś na konia wſiadłſzy, nikogo z ſobą nie maiąc tylko młodego Durynga Pułkownika, po trzynaſtu dniach y nocach bezuſtanney prawie iazdy, ſkoro całe Niemcy okrążył, Węgry, Auſtryą, Bawaryą, Wirtemberſkie Xięſtwo, Palatynat, Weſtfalią, y Meklemburg przebiegłſzy, ſtanął na koniec pod bramami Stralzundu o godzinie pierwſzey z połnocy. (1) Naza-

(1) *Pod bramę przyiachawſzy Krol ogłoſił ſię Kuryerem od Karola XII. z Turczech, do Generała Dukera Kommendanta Fortecy, y przydał że ma pilno z nim do mowienia. Straż do dnia czekać kazała mniemanemu Kuryerowi. Lecz on z żwawością rzekł Szylwachowi, ieżeli natychmiaſt nie obudzicie Generała, iutro z rana wſzyſcy wiſieć będziecie. Otworzono bramę, wprowadzono Kuryera do Generała, ktory rozeſpany pyta: gdzie ſię obraca y iak ſię ma Krol? W tedy ſam Krol wziąwſzy Dukera za ramię,* coż to, *rzekł,* nie poznaieſz mnie? *Ledwo uwierzył oczom ſwoim Generał, ſkoczył z łożka, y do nog ſwoiemu Panu leiąc łzy z radości upadł. Gruchła zaraz po całym Mieście wieść o Krola przyieżdzie, y niewypowiedzianey nabawiła pociechy wſzyſtkich*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

iutrz przyiazd Krolewſki po całym Mieście był obwieſzczony odgłoſem armat y dzwonow. Krol Szwedzki pomimo tak niezwyczayną, tak nagłą, y długą drogę, ledwo kilka godzin dawſzy ſpoczynkowi, audyencye ieſzcze przed południem dawał, y Kuryerow do rożnych mieyść z donieſieniem o ſwoim przybyciu wyprawiał. Szwedzi tym większą odnieśli radość z powrotu ſwoiego Krola, im ſię go mniey ſpodziewali.

1715.

Karol XII. Stralzunda fortyfikacye naprawia, y załogę wzmacnia; do Sztokolmu zaś nie powraca, chcąc wprzod zwycięſtwem iakim nad nieprzyiacioły wſławić ſię. W Sztokolmie tym czaſem wſzelakie okazywano weſołości z przyczyny powrotu Krolewſkiego, nie mniey iak z zamęścia Sioſtry Krolewſkiey Ulryki Eleonory za Xiążęcia Haſkiego na Kaſſelu.

Moſkwa nieprzerwanie lądem pod Generałem Galliczynem, morzem pod Admirałem Apraxynem Finlandyą, Alandyą, y inſze kraie wowiowała, nawet ſam iuż Sztokolm flottą ſwoią trwożyła. Krol Pruſki z oboiętnego ſtał ſię iawnym Szwecyi nieprzyiacielem, gdy ani Szczecina Karolowi XII. ani innych Miaſt w ſekweſtr wziętych oddać niechciał, owſzem z Duńſkim y Saſkim woyſkami złączywſzy ſię Stralzund naymocnieyſzą w Pomeranii fortecę, y prawie iedyną w Szwedzkich rękach obległ. Jnne ſprzymierzonych woyſka obległy Wismar, na ktore oblężenie przydał ſwoich ludzi Krol

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Angielſki, ſwoie do Xięſtwa Bremeńſkiego, iako Hannowerſki Elektor maiący pretenſye. Karol XII. chciał pociągnąć do złączenia ſię z ſobą Francyą, ale ta pośrzednictwo tylko ſwoie ofiarowała do uczynienia pokoiu, o ktory negocyacya nie wzięła ſkutku.

Krol Szwedzki Wyſpę Uredom z Zamkiem Pennamondą wziął Pruſakom, ale gdy do ich ſtrzeżenia nie więcey nad 300. ludzi zoſtawił, Pruſacy znowu te mieyſca odebrali. De Slerp Kommendant, ſtary Officyer Szwedzki, broniwſzy mężnie Wyſpy, ſchronił ſię na koniec do Pennamondy, gdzie tak ſię uporczywie bronił, że z dwiema garnizonu częściami zginąć wolał raczey, a niżeli ſię poddać. W kieſzeni tego Kommendanta znaleziono liſt ręką Krola Szwedzkiego piſany, w ktorym mu przykazuie, aby ſię do oſtatnicy krwie kropelki bronił; iakoż wiernie ukazowi temu zadoſyć uczynił. Pod tenże czas zamknięty w Stralzundzie Krol bronić ſię do oſtatniego poſtanowił; w mundur proſtego żołnierza przebrany, gemeynow powinności odbywał; wypadał kilka razy z Fortecy na nieprzyiacioł, y w tych wycieczkach życie ſwoie na niebeſpieczeńſtwo podawał, wſzakże męſtwo iego y garnizonu, nie mogło przemoc liczby nieprzyiacioł. Jeſt na przeciwko Stralzunda, na morzu Baltyckim Wyſpa Rugia, ktora Fortecy za przedmur ſłuży; na tę Xiążę d'Anhalt z 12. tyſiącami wyſiadłſzy, tam ſię okopał; Krol Szwedzki poſtano-

wił z dwiema tyſiącami Szwedow na to woyſko uderzyć. Noc zdawała ſię ſprzyiać tey Krola imprezie, ale nieprzyiaciele w gotowości zaſtani mężny dali odpor. Grothuſen faworyt Krolewſki, Generał Ardorff, Duryng towarzyſz drogi z Turczech do Stralzundu, przy ſamym Krolu zabici. Krol nawet w większym niż kiedy znaydował ſię niebeſpieczeńſtwie. Pewny bowiem Porucznik Duńſki rozeznawſzy go w potrzebie, ſkoczył, za włoſy przytrzymał, pałaſz wydarł, y iuż iak brańca ſwoiego chciał prowadzić. Zabił Krol tego Officyera ſtrzeleniem z piſtoletu, lecz wnet od większey liczby otoczonym zoſtał, gdy każdy z nieprzyiacioł, chciał mieć ten honor, że poymał Krola; y byłby niewoli albo śmierci pewnie nie uſzedł, gdyby był Poniatowſki nierozerwany niebeſpieczeńſtw Karolowych towarzyſz, ranionego iuż z rąk prawie nieprzyiacielſkich nie wydarł, y nie ſalwował. Między niewolnikami ktorych w tey potyczce nieprzyiaciele doſtali, był ow nieſzczęśliwy Regiment Francuſki pod Hokſztelem zabrany, do czwartego iuż Pana w ſłużbę przechodzący. Powrociwſzy do Stralzundu Karol XII. bez odpoczynku na bronienie tego Miaſta pracował, ktore nie zmnieyſzą żwawością ſzturmowali Duńczykowie z Pruſakami. Na koniec Krol pokazawſzy przedziwne męſtwa przykłady, ktore tylko do większego oſłabienia garnizonu ſłużyły, a widząc, że Miaſto bombami dużo nadpſute, ſzturmem niezadługo wzięte, albo do poddania ſię przymuſzone będzie, rezolwował ſię

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

nie bez wielu trudności wyiść z niego; z dwunaſtą tedy Officyerami na mały ſtatek wſiadłſzy, przez śrzod nieprzyiacioł przepłynął ſzczęśliwie, nayprzod do Skandyi, a potym do Blekingii, do Karlſkronu Fortecy. Generał Ducker po wyieździe Krola proſił o Kapitulacyą, y otrzymał pod tym obowiązkiem, aby cały garnizon, oprocz tyſiąca rodowitych Szwedow, ktorym wolność obwarowana, w niewolą poſzedł. Dnia 28. Grudnia Krolowie Pruſki y Duńſki z tryumfem do Stralzundu wiechali.

1716.

W Karlſkronie Krol Szwedzki Deputatow Sztokolmſkich przyimuie, z Xiążęciem Haſkim y Sioſtrą ſwoią widzi ſię, do Stolicy iednak ſwoiego Państwa nie wieżdża, pamiętaiąc iak z niey przed laty pietnaſtą wyiechał. Woyſk zaciągi po całym Kroleſtwie nakazane, brano do ſłużby młodych od lat pietnaſtu, że po wielu Prowincyach tylko ſię Starcy, dzieci y kobiety zoſtawały, podatki niezmierne nałożone, do oporządzenia Flotty wſzelkie ſpoſoby użyte, iednym ſłowem wſzyſtkie przygotowania tak czynione, iak gdyby dopiero ſię miała zaczynać woyna. Wſzyſcy iednak Obywatele chętnie ofiarowali maiątki ſwoie, żaden nie ſarkał na nieſzczęśliwość, wiedząc że Krol ſam nayoſtrzeyſzy prowadzi żywot. A niebeſpieczeństwo publiczne wybiiało im z myśli prywatne klęſki; co moment albowiem ſpodziewano ſię wkroczenia do Szwecyi Moſkalow, Anglikow, Pruſakow, Duńczykow, Saſow, ktorzy wſzyſcy ra-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
KAROLA XII.

żem przeciwko Karolowi woiowali. Zdziwiło zaś niezmiernie całą Europę ciekawą y uważaiącą losy Karola XII., gdy Krol ten zamiast bronienia kraiow dziedzicznych, przeciwko wszystkich spodziewaniu nagle do Norwegii wkroczył. Woyska Duńskie, ktore małą garstką mogły były zastanowić Szwedow w wąwozach y przeyściach trudnych, rozsypane po Norwegii, znoszone były. Przyszło nawet y do generalney potrzeby, w ktorey Karolowe woysko zwyciężyło. Lecz za nadciągnieniem większych sił Duńskich Szwedzi cofać się z Norwegii przymuszeni byli.

1717.

Nie mniey y to całą Europę zdziwiło, że Piotr W. nie korzystał z nieszczęśliwosci Szwedzkich, y maiąc tak podobną porę, iak była wyprawa Karola XII. do Norwegii, nie wpadł do Szwecyi. Przyczyną tey Cara nieczynności był proiekt ieden z naywalnieyszych, a oraz w skutkowaniu naytrudnieyszych od Barona de Görtz uformowany. Człowiek ten od czasu niedawnego został faworytem y pierwszym Ministrem Karola. W wynaydowaniu proiektow y sposobow do onychże uskutecznienia prędki, śmiały, obfity, był tym w gabinecie, czym Pan iego na boiowym placu. Postanowiwszy sobie strząść Europę, znalazł y w sobie, y w Monarsze swoim, y w okolicznościach do takiego dzieła wszelką sposobność. Poznał nayprzod z Krola swoiego, że naywięcey zawzięty był przeciwko Krolowi Angielskiemu Elektorowi Han-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

nowerſkiemu, ktorego, żadney mu przyczyny do urazy nie dawſzy, potężnym doznawał nieprzyiacielem. Więc dogadzaiąc zemście Krolewſkiey, wchodząc oraz w myśli Kardynała Alberoniego Hiſzpańſkiego Miniſtra, kartował zrzucenie z tronu Angielſkiego, Jerzego, a oſadzenie Jakoba III. Pretendenta. Do uſkutecznienia tego proiektu zamierzył ſobie Baron de Görtz pogodzić Pana ſwoiego z Carem Moſkiewſkim, myśląc y to ſwoiemu Krolowi przekładaiąc, że złączeni dway tak potężni Monarchowie całey tony wydawaliby Europie. Zrozumiał ieſzcze tenże Miniſter że nieufności y nieukontentowania wzaiemne między Alliantami, Anglikom cień czyniły woyſka Moſkiewſkie w liczbie 25. tyſięcy w Meklemburgu leżące; Car markotny był, że Allianci nie dopuścili mu żadney w kraiach Niemieckich, co iedynym iego życzeniem było, mieć dzierżawy. Takowe między niemi dyffidencye ocaliły od zguby Szwecyą. Mało ieſt przykładow w Hiſtoryi, aby kiedy potężni Allianci, Państwo iakie mocne zawoiowali. Y choć złączone ich ſiły zadaią mu cios ſrogi, wkrotce iednak ſprzeczki y niezgody ichże podnoſzą nachyloną iuż do upadku Potencyą. Przykładem ieſzcze ieſt całey prawie Europy przeciwko iednemu Ludwikowi XIV. nieſkuteczna liga.

Karol XII. w ktorego właśnie guście takowego gatunku proiekta były, uczynił Görtza Pełnomocnikiem ſwoim u wſzyſtkich Monarchow, z ktoremiby traktować za rzecz potrzebną oſądził. Görtz

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

ieździł do Francyi, Anglii, Hiſzpanii, Hollandyi, badaiąc rożnych Oſob ſkłonności, y ſzukaiąc ſprężyn do wyſtawienia tak wielkiey, iaką ſobie ułożył, machiny. Z Piotrem W. dwa razy miał konferencyą w Hadze, udaiąc zawſze, iż tylko o ſkleieniu pokoiu na Połnocy zamyśla. Wſzakże poniewaź interes tak wielki, y taiemnicy głębokiey, y przygotowania wielkiego potrzebował, a dwie te rzeczy bardzo ſą do połączenia trudne, poślakowano w Anglii, że Gillenbourg y Görtz Miniſtrowie Szwedzcy knuią iakiś na ſtronę Pretendenta ſpiſek, więc pierwſzego w Londynie, drugiego w Hollandyi przyareſztowano. Znalezione przy pierwſzym papiery, kazał Krol Angielſki dla uſprawiedliwienia ſwoiego poſtępku wydrukować. Krol Szwedzki ani zapieraiąc, ani przyznaiąc Miniſtrow ſwoich roboty, kazał wzaiemnie wziąść pod areſzt Rezydenta Angielſkiego przy ſwoim Dworze. Gwałtowności te przerwały roſpoczęte w Brunświku względem pokoiu negocyacye. A Flotta Angielſka na Zuncie uyźrzana ſkłoniła Krola Szwedzkiego do wzniecenia na nowe woiennego pożaru.

1718.

Görtz y Gillenbourg za ſtaraniem Dworu Francuſkiego na wolność wypuſzczeni. Görtz żywiey ſię ieſzcze krzątać począł około uſkutkowania proiektow ſwoich, zachęcony nad to pochopem zemſty. Naypierwſza iego czynność była widzieć ſię z Piotrem W. powracaiącym w tedy z Paryża. Kongreſs do traktowania o pokoy naznaczony na Wyſpie

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

Alandyi. Ziechawſzy tam z ſtrony Cara Oſterman, z ſtrony Krola Szwedzkiego tenże ſam Baron Görtz przedugodne pokoiu Artykuły ułożyli: Moſkwa zatrzymawſzy ſobie całe Jnflanty z częścią Jngryi, y Karelii, reſztę zawoiowanych kraiow Szwecyi odda; ſiły ſwoie z Krolem XII. złączy na przywrocenie na tron Polſki Staniſława, a na tron Angielſki Jakoba III. Pretendenta, tudzież na przymuſzenie Krolow Pruſkiego y Duńſkiego, aby oddali Szwecyi zawoiowane iey kraie.

Beſpieczny iuż z ſtrony Moſkiewſkiey Karol, wkroczył powtore do Norwegii, y czynności woyſkowe zaczął od oblężenia Fortecy Fryderykshalli, ktora ieſt kluczem Kroleſtwa. Dnia iedenaſtego Grudnia między oſmą y dziewiątą godziną z wieczora poſzedłſzy oglądać okopy ſtanął na iednym koſzu ſzańcowym, w mieyſcu na ogień nieprzyiacielſkiey Artyleryi naywięcey wyſtawionym. Officyerowie lubo przyzwyczaieni do tego, nie mogli bez wſtrętu y boiaźni patrzać na niebeſpieczeńſtwo Krola. Jndżenier Maigret Francuz rodem, ktorego Krol lubił, y z ktorym był poufały, chcąc Krola z mieyſca tak niebeſpiecznego odciągnąć, zawołał raz y drugi na Krola, a żadney nie odbieraiąc odpowiedzi pociągnął za ſuknią; lecz gdy ſię Krol naymniey nie ruſzał, Maigret przeląkłſzy ſię krzyknie na innych, y światła przynieść każe; znayduie Krola, tak iak ſtanął, prawą ręką na koſzu ſzańcowym wſpartego, lewą za pałaſz trzymaiącego ſię, ale całego ſkrwawionego, głowa na-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

wet w tył nakręcona była gwałtownością kartacza, ktory z armaty na rondlu przeciwnym rychtowaney wyſtrzelony tak wielką Krolowi w lewey głowy ſtronie otworzył dziurę, iżby w nię cztery palce zmieścić można było. Taki miał koniec Karol XII. przeżywſzy lat trzydzieści ſześć, Mieſięcy pięć, y dni trzynaście.

Smierć Karola XII. utaiono przed żołnierzami, poki o niey Xiążęciu Haſkiemu nie donieſiono. Ciało zaś Krolewſkie płaſzczem ſzarym okryte, pod imieniem niby pewnego Kapitana zabitego przenieſione było wpośrzod woyſka bynaymniey ſię nieſpodziewaiącego, aby Krol iuż był zabity. Xiążę Haſki opatrzywſzy ſtrażą wſzyſtkie gościeńce miał czas do wzięcia przed ſię krokow do utrzymania na tronie Szwedzkim Zony ſwoiey, z wyłączeniem od korony Xiążęcia Holſztyńſkiego, ktory mogłby do niey ubiegać ſię, zwłaſzcza ſtarſzą Krola zmarłego Sioſtrę w małżeńſtwie maiąc. W reſzcie na Radzie woyſkowey uchwalono odſtąpić od oblężenia Frydesykshalli.

Karol XII. poſtrach Państw Połnocnych, y człowiek naynadzwyczaynieyſzy ze wſzyſtkich Monarchow, ktorzy kiedykolwiek trony poſiadali, wzroſtu był wyſokiego y poważnego, cery białey, noſa orlego; twarz miał pociągłą, czoło wyſokie, oczy niebieſkie, żywe, brody mało, włoſy brunatne krotkie y zaniedbane; poſtawa iego była poważna, miny żwawość mięſzana z przyiemnością. Uśmiech częſty, ale tylko warg ruſzeniem czyniony; Kom-

plexya wytrzymała, y prac uſtawicznym ponoſzeniem wzmocniona. Mowił mało, y to z iakimśi wſtydem; w ſtole y ubiorze nie tylko nie wykwintny, ale wygody nawet nie ſzukaiący, y ſamey dogadzaiący potrzebie. Raz go ſzczegulnie podpiłego widziano roku 1700. w Polſzcze, ale od tego czaſu poſtanowił nigdy nie piiać wina, y poſtanowieniu temu zupełnie uczynił zadoſyć. Kładł ſię do ſpania zwyczaynie o godzinie dzieſiątey, wſtawał bardzo rano, ſam ſię zawſze ubierał, y nie wolno było nikomu do iego wniść pokoiu, pokiby go ſam nie otworzył. Przy łożku ſwoim ſypialnym trzy pałaſze miewał, pierwſzy ktory Oyciec iego Karol XI. noſił w batalii pod Lundą, drugi ktorego ſam zażywał w batalii pod Narwą, trzeci ktorym ſię przeciwko Turkom w Benderze bronił. Krolem będąc, pod czas woiennych wypraw ſypiał na ſłomie, y nie rozbieraiąc ſię, a niewczaſy woyſkowe wſzyſtkie nakſztałt proſtego żołnierza cierpiał. Głowę miał prawie zawſze odkrytą. W ćwiczeniach Religii punktualny, w karności woyſkowey ſurowy, kobiet w obozie ſwoim nie cierpiał; ſam ſię nie żenił; ſłabości nie miał żadney, ani nawet mocy, ktora ieſt Woiennikom zwyczayna, lubo był y młody, y bezżenny, y zwycięzca, *Et juvenis, & cælebs, & Victor.* Szczodry ale z oſzczędnością, y zbytku nieprzyiaciel, poznawał, chwalił, y odpłacał zaſługi, oſobliwie też męſtwo, nawet y w nieprzyiacielu. Wielkie pomyślności y wielkie nieſzczęścia ktorych doznawał, nie ſprawi-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

ły naymnieyſzey w umyśle iego odmiany. W reſzcie całe Krola tego zważywſzy życie y ſprawy, przyznać należy, iż raczey był oſobliwſzy niż prawdziwie wielki. Wſzyſtkie Bohaterſtwa przymioty do tego wynioſł ſtopnia, w ktorym bardziey wyſtępkami ſą, niż cnotami. Przykry dla ſiebie ſamego y dla innych, odważny aż do lekkomyślności, żołnierz bardziey, niżeli Wodz, podbiiacz kraiow niż Monarcha, w zemście nieprzebłagany, w zdaniu zacięty, w karaniu okrutny, wſzyſtko chwale woienney poświącaiący. Chcąc podbiiać Państwa, ażeby ie rozdawał, własnych kraiow naylepſzą część utracił, a Szwecyą z ludzi y z pieniędzy ogołoconą, y wyſtawioną na łup zemście ſąſiedzkich Monarchow zoſtawił. Tak ſię kończą wſzyſtkich Woiownikow Hiſtorye; tak zakończył Alexander (m) bożyſzcze ich y przykład,

(m) *Karol XII. wſzyſtek w pracach woiennych zatopiony, nie miał ani czaſu, ani ochoty do czytania Kſiążek. Kommentarze atoli Cezara czytał doſyć z ukontentowaniem, a Hiſtoryą Alexandra W. nad wſzyſtko ſobie polubił, y ſiebie ſamego na Połnocnego Alexandra formował. Piękna ztąd przyſzła Autorowi Anti-Machiawela uwaga:* Kurcyuſz *mowi on*, Polſkę ſplondrował, Staniſław zoſtał Krolem na wzor Abdolomina, y batalia Arbelſka przyczyną Pułtawſkiey przegrany była. *Piſał*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

ktory iakimś dla Narodu ludzkiego nieſzczęściem narobił y narobi ieſzcze dość podobnych do ſiebie, naśladowcow ſwoich. Wſzakże, iako uważa rozſądny Montesquieu, Karol XII. nie był Alexandrem, ale był naylepſzym Alexandra żołnierzem. Uważywſzy bowiem cały iego woienny układ, wcale ſię z roſtropnością, wcale z zdrową nie zgadzał Polityką. Poſtanowił u ſiebie obalić Moſkiewſkie Państwo nie na ſchyłku będące, ale roſnące dopiero. Moſkalom woyna ta była nieiako Szkołą; po każdey przegrany przybliżali ſię do zwycięſtwa, a przegrywaiąc w obcych kraiach, uczyli ſię bronić własnego. Rozumiał Karol że błąkaiąc ſię z woyſkiem po puſtyniach Polſkich był Panem świata, gdy tym czaſem nieprzyiaciel wzmacniał ſię przeciwko niemu w Domu, na morzu Baltyckim panowanie ſobie zakładał, Jnflanty naypięknieyſzą Prowincyą niſzczył albo woiował. Nie Pułtawa zgubiła Karola; choćby był tam nie zoſtał zruinowany, byłby zapewne gdzie indziey. Można łatwo y uniknąć y powetować trafow fortuny; tych nie można ktore wypływaią z ſamey natury rzeczy, y okoliczności iakby ogniwami między ſobą ſpoionych. Nigdy zaś ani natura ani fortuna bardziey przeciwko Karolo-

Piſał y ſam Karol XII. niektore uwagi nad ſwoiemi wyprawami od Roku 1700. *do* 1709. *ale te w nieſczęśliwey pod Pułtawą bitwie całe zginęły.*

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
KAROLA XII.

wi XII. nie były, iak był ſam przeciwko ſobie. Nie miarkował ſię nigdy czaſow y rzeczy przypadłościami, ale tylko uporem y zaciętością rządził ſię. Nie umiał korzyſtać z pogodney do zawarcia pokoiu pory, to ieſt: gdy był w naywiękſzym ſzczęściu. Po przegrany Pułtawſkiey wziął na ſiebie dziwną y Romanſową prawie poſtawę. Powrociwſzy do kraiow właſnych bez woyſka, bez pieniędzy, nie wchodził do Stolicy Państwa, aby tam o śrzodkach prowadzenia dalſzey woyny ſkuteczniey naradził ſię. Zamiaſt rozrywania iedności nieprzyiacioł, zamiaſt ſzukania ſobie Alliantow, wſzyſtkich razem przeciwko ſobie poburzył, przeciwko wſzyſtkim razem woiować chciał, iak gdyby w rękach ſwoich trzymał woienne loſy. Na koniec wyſſawſzy oſtatni groſz z poddanych, oderwawſzy od roli oſtatniego iuż prawie Obywatela, w śniegi y lody Połnocne w śrzod naytężſzey zimy z woyſkiem poyść, moim zdaniem nie ieſt to rozſądnego Monarchy ſprawa, ale dziwaka nieumiarkowaną woiowania chucią pałaiącego. Z tym wſzyſtkim tak święta ieſt u Szwedow Monarchy tego pamiątka, że za wyſtępek poczytaliby mowić o nim bez podziwienia, bez pochwały. Może iż w Archiwie Sztokolmſkim znayduią ſię pewne memoryały uſprawiedliwiaiące Karola XII. czynności, y życzyćby nalelało ażeby dla ocalenia ſławy wielkiego z wielu miar Krola publikowane były; inaczey ani rozſądne Dzieiopiſtwo, ani zdrowa Polityka, nie będą go mogły na przykład Wielkiego Monarchy przywodzić.

Wſtęp na tron.
1719.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ULRYKI-ELEONORY.

ULRYKA-ELEONORA *ogłoſzona Krolem dnia* 31. *Stycznia* 1719. *obrządkiem w Szwecyi zwyczaynym. Koronowana w Upſalu* 28. *Marca tegoż roku.*

1719.

STany Szwedzkie do Sztokolmu zgromadziwſzy ſię, otrzymuią od Ulryki-Eleonory Sioſtry Karola XII., a małżonki Xiążęcia Haſkiego, iż ſię zrzekła wſzelkiego dziedzicznego do Szwedzkiey korony prawa, aby tak tron nie mocą dziedzictwa, lecz za wolnym Narodu obraniem oſiadła. Samowładztwo znieſione, powaga tronu powagą Stanow zmiarkowana, Poſpolſtwu dawne prawa y ſwobody wrocone, słowem gatunek rządu, iak ſię dziś zachowuie w Szwecyi, przepiſany. Uſtawy te wſzyſtkie gdy Xiężna podpiſała y poprzyſięgła, dopiero od Stanow Krolestwa, Krolem ieſt ogłoſzona.

Baron de Görtz zaraz po śmierci Krola, pod ktorego panowaniem dał Narodowi uczuć ſamowładztwa ciężar, poymany był do więzienia, y w Sztokolmie ścięty, a trup iego pod ſzubienicą mieyſką pogrzebiony. Miła to była ofiara y Senatowi, ktorego powaga pod iego Miniſtrowſtem zliſzała, y ludowi ktory do wrodzoney przeciwko Miniſtrom

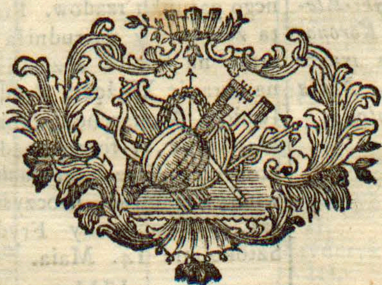
Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ULRYKI-ELEONORY.

Monarchow ſwoich nienawiści łączył pamięć ſwoiego wyniſzczenia. Prawda iż Görtz wywiodł ſię zupełnie, że nie czynił nic, tylko mocą rozkazow Krola Pana ſwoiego, atoli zarzucano mu, że na złe zaufania Krolewſkiego zażywał, y że podwodził ſwoim kredytem Krola do ciężkiego y poliſzaiącego Narod ſamowładztwa.

Koronacya Ulryki-Eleonory odprawiła ſię zwykłemi obrządkami w Upſalu dnia 28. Marca. Monarchini ta chcąc ocalić reſztę tych Państw, ktore Karol XII. Brat iey na polu nieprzyiaciołom zoſtawił, poſtanowiła oſobne pozawierać z niemi traktaty. Naypierwſzy zawarty w Sztokolmie z Krolem Angielſkim, iako Elektorem Hannowerſkim, ktoremu Krolowa za milion talerow bitych ſobie danych Xięſtw Bremeńſkiego, y Ferdeńſkiego z Miaſtem Sztadem, y z wſzyſtkiemi do tych kraiow prawami na zawſze uſtąpiła. Drugi traktat był z Krolem Pruſkim w Sztokolmie także 21. Stycznia 1720. podpiſany, ktorym Krolowa Szwedzka całą Pomeranią aż po rzeczkę Pennę przy Krolu Pruſkim zoſtawiła. Na koniec Duńſkiemu Krolowi traktatem 3. Czerwca 1720. za pośrzednictwem Krolow Angielſkiego y Francuſkiego zawartym, całe Slezwickie Xięſtwo przyznała. Zdawało ſię, że Moſkwa ſwoim zoſtawiona ſiłom, y Alliantow pozbawiona ſkłoni ſię do pokoiu; ale Piotr W. poſtanowił albo utrzymywać wſzyſtek woyny ciężar, albo z wielkiemi korzyściami na pokoy przyzwolić. Krolowa pozbywſzy ſię innych nieprzyiacioł,

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ULRYKI-ELEONORY.

y ligą Angielſką wzmocniona odrzucała niezmierne Cara Moſkiewſkiego propozycye, nie chcąc pokoiu nazbyt drogo kupować. Stanęła y z Krolem Polſkim nayprzod przerwa woyny, a potym gruntowny pokoy, gdy Szwecya przyobiecała nie innego Krolem Polſkim uznawać, tylko Auguſta Elektora Saſkiego.

Wstęp na tron. 1720.	*Przypadki znakomitsze pod panowaniem* FRYDERYKA I.

FRYDERYK I. *Xiążę dziedziczny Haski na Kasselu, obrany od Stanow Szwedzkich Krolem 4. Marca 1720 po uczynionym sobie ustąpieniu korony od małżonki swoiey Krolowy Ulryki-Eleonory. Koronowany w tymże roku 14. Maia w Sztokolmie.*

1720.

KRolowa zgromadziwszy Stany Krolestwa do Sztokolmu, oznaymiła im, iż sądzi za rzecz dla dobra publicznego potrzebną, aby Xiążę mąż iey był obrany Krolem, y że gotową iest ustąpić mu korony. Upewniła tudzież Stany, że Xiążę wiarę Luterską, ktora iest panuiąca w Szwecyi, przyimie, y rządzić będzie podług nowo opisanego gatunku rządow. Propozycya ta zdziwiła y zatrudniła umysły, atoli na koniec zezwoliły Stany na obranie Xiążęcia Fryderyka za swoiego Monarchę, skoro prawa Narodowe, y formę rządu w niektorych ieszcze rzeczach poprawioną zachować, uroczyście obiecał. Koronowany Fryderyk w Sztokolmie 14. Maia.

1721.

Anglia y Francya pracowały mocno, aby było Moskwę do dania Szwecyi pokoiu skłonić. Car też widząc się być od wszystkich Alliantow opuszczonym, wyprawił do Neusztadu Miasta Finlandzkiego Pełnomocnikow swoich

Małżonka.	*Potomſtwo.*	*Smierć.* 1751.	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
Ludwika-DorotaXiężniczka z domu Brandeburſkiego poślubiona Fryderykowi 31. Maia 1700. Umarła 1705.	Potomſtwa ani z pierwſzego, ani z drugiego małżeńſtwa nie zoſtawił Fryderyk I.	FRYDERYK I. Xiążę dziedziczny Haſki Krol Szwedzki umarł w Sztokolmie 5. Kwietnia 1751 maiąc lat 74 mieſięcy 11 dni 8.	*Ceſarze Niemiec:* Karol VI. 1740. Karol VII. 1745. Franciſzek I. 1764 *Krolowie Franc:* Ludwik XV. *Angielſcy.* Jerzy I. 1727. Jerzy II. 1760. *Duńſcy.* Fryderyk IV. 1730. Kryſtyan VI. 1746 Fryderyk V. 1766 *Pruſcy.* Fryderyk Wilelm 1740. Fryderyk III. *Polſcy.* Fryderyk Auguſt II. 1733. Fryderyk Auguſt III. 1763. *Carowie Moſkie:* Piotr W. 1725. Katarzyna 1727. Piotr II. 1730. Anna Jwanowna 1740. Jwan III. *złożony* 1741. Elżbieta 1762.
Ulryka-EleonoraSioſtra Karola XII. poślubiona Fryderykowi 4. Kwietnia 1715. Uſtąpiła mężowi ſwoiego do korony prawa 1720 Umarła 5. Grudnia 1741. maiąc lat 54.			

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

dla traktowania o pokoy, ktory szczęśliwie stanął dnia 30. Sierpnia. Głownieysze tego traktatu Artykuły były, iż Car Moskiewski odda Finlandyą Szwecyi, ktora z swoiey strony Carowi Jnflanty, Estonią, Jngryą, Wiburg, y część Karelii zostawi. Nad to Car obowiązał się dwa miliony Ryńskich talerow Krolowi Szwedzkiemu zapłacić, niewolnikow w zamianę oddać, w domowe Szwedzkie interesa nie wdawać się, osobliwie względem nowo wprowadzonego rządu. Na koniec pozwolony Szwecyi wolny zakup zboża w Jnflanciech corocznie za 50. tysięcy Rublow. Tak Szwecya odzyskała pokoy zezwoliwszy na utratę części znaczney swoich Prowincyi, zwycięstwami Karola XII. nie bardziey wsławiona iak uszkodzona.

1722.

Po wroconey kraiowi spokoyności, Krol obrocił swoie staranie na odwetowanie szkod w przeciągu woyny poniesionych; ożywił przemysł swoich poddanych; wzniecił ochotę do rolnictwa y handlu; poczynił przezorne rosporządzenia do ulepszenia Skarbu, siły morskie y lądowe do stanu dobrego przyprowadził, nie końcem nowey woyny wiedzienia, ale dla bespieczeństwa, y gotowey obrony kraiu. Monarcha ten we wszystkich czynnościach swoich rządził się sprawiedliwością, rostropnością, prawami, y powolnością; umiał przeto uprzątnąć wszelkie kłotnie, ktore z przyczyny postronnych Ministrow mogłyby były szkodliwe iakie pociągnąć za sobą skutki.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

1723.

Stany Szwedzkie przyſądzaią Xiążęciu Holſztyńſkiemu na Gottorpie, tytuł Jego Krolewiczowſkiey Mości, od tegoż zgromadzenia Stanow tytuł Jmperatorſki (n) Piotrowi W. przyznany, w czym y inſze Mocarſtwa poſzły za przykładem Szwecyi.

(n) *Piotr I. po zawartym traktacie Neuſtackim od Kanclerza Roſſyiſkiego uczczony był tytułami Piotra W. Oyca Oyczyzny, y Jmperatora całey Ruſi. Godność Jmperatorſką przyznały Monarſze Roſſyiſkiemu Europeyſkie Potencye: Porta, Karol VI. Ceſarz, Krolowie Pruſki, Duńſki, y Szwedzki. Krol Francuſki w roku* 1745. *przyznał tenże tytuł Elżbiecie, odebrawſzy od niey rewerſat, że porządek przodkowania między koronami Europeyſkiemi zwyczayny nie będzie nim odmieniony. Franciſzek I. Ceſarz w roku* 1747. *przyznał tenże tytuł Elżbiecie. Krolowie Francuſki y Hiſzpańſki w roku* 1762. *Katarzynie II. nie inaczey godność Jmperatorſką przyznali, tylko za odebranemi iak wyżey Rewerſałami. Rzplita Polſka naydłużey ſię ociągała, y dopiero w roku* 1764. *poſzła za innych Potencyi Europeyſkich przykładem, gdy Hrabia Kieyzerling danym rewerſałem upewnił Rzplitą, iż Moſkwa z tytułu Jmperatorſkiego całey Ruſi żadnego ſobie prawa do Ruſkich kraiow Rzplitey rościć nie będzie.*

Przypadki znakomitsze pod panowaniem FRYDERYKA I.

Na tymże zieździe postanowiono, aby trzydziestego dnia od śmierci Krolewskiey, Stany mocą y powagą własną mogły się do Sztokolmu zgromadzać dla przystąpienia do obrania nowego Krola, tudzież aby w czasie bez-Krolewia, Senat naznaczał Ministrom obcych Potencyi odległe od Stolicy do mieszkania mieysce, aby obieranie Krola od wdawania się ich ubespieczyć.

1724.

W tym y dalszym roku poddani ciesząc się miłą pokoiu słodyczą pomnażali swoie y publiczne bogactwa. Krol nierządy wprowadzone poprawiał, gory kruszcowe zaniedbane dobywał, y fortece na pograniczu leżące naprawiał.

1726.

Xiążę Holsztyńskie chce obiąć dzierżenie Slezwickiego Xięstwa, wsparty pomocą Dworow Wiedeńskiego y Petersburskiego. Krol Szwedzki spokoyność y sprawiedliwość kochaiący, nie chciał się wdawać w tę przeciwko Danii kłotnią. Wszakże za przybyciem Angielskiey na morze Baltyckie Eskadry, Szwecya uzbraiać się lądem y morzem poczęła, lubo się oświadczyła Anglia, że myśli icy nie są insze, tylko aby Moskwie przeszkodzić do zamysłow icy względem utrzymania Xięcia Holsztyńskiego przy Slezwiku z krzywdą Danii.

1727.

Fryderyk z porady y namowy Stanow Krolestwa przystąpił do Ligi odporney w Hannowerze między Francyą y Anglią zawartey; co tak obra-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

ziło Poſłow Ceſarſkiego y Moſkiewſkiego, że nie tylko przez czas nieiaki oddalili ſię od Dworu, ale y bliſkim pokoiu zerwaniem grozili. Wſzakże Krol potrafił te nieukontentowania uprzątnąć, dawſzy gruntowne y z wſzelkim pomiarkowaniem odpowiedzi na ſkargi tych Miniſtrow.

Hrabia Welling Senator z rozkazu Kommiſſyi taiemney (Comité Secret) areſztowany. Obwiniano tego Senatora, że podmawiał Krola do rozſzerzenia ſwoiey, a ściśnienia Stanow y Senatu powagi, że ſię źle ſprawił w wybieraniu Ceł publicznych w Xięſtwach Bremeńſkim y Ferdeńſkim, a naygłownieyſzy punkt iego oſkarżenia ten był, iż miał ſkryte z Xiążęciem Holſztyńſkim porozumienia. Oſądzony na wieczne więzienie, umarł właśnie gdy go do mieyſca niewoli prowadzono.

1728.

Moſkwa zbroiła ſię potężnie, a zamyſłow iey docieć nie można było. Krol Szwedzki chcąc być na wſzelki raz gotowym, nic nie opuścił do przyſpoſobienia ſię do obrony, ieżeliby go zaczepiono.

1729.

Stoſuiąc ſię do uchwały Senatu Krol, pozwolił, aby inweſtyturę Xięſtw Bremeńſkiego y Ferdeńſkiego wzięto na Krola Angielſkiego, iako Elektora Hannowerſkiego.

Sprawa Toruńſka z Dyſſydentami, tudzież y inſze niektore intereſa ieſzcze nie ułatwione z Polſką, ledwo między tą Rzplitą y Szwecyą nie wzniecły pożaru woyny. Krol bowiem Szwedzki nie-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

mniey iako y inni Proteſtanccy Monarchowie mocno ſię uymowali za Dyſſydentami, twierdząc że obeyście ſię z niemi w Toruniu było traktatu Oliwſkiego zgwałceniem. Już nawet woyſka Szwedzkie do Pomeranii wkroczyły, do Polſki ztamtąd przeyść maiące; wſzakże iſkra ta była przytłumiona.

1730.

Krol Szwedzki odziedziczywſzy Haſkie Landgrafstwo po śmierci Karola Oyca ſwoiego, Regentem tego kraiu naznaczył ſwoiego Brata Xiążęcia Gwilelma, moc rozdawania urzędow ſobie ſamemu zoſtawiwſzy, y Kancellaryą z Miniſtrow z Kaſſelu przywołanych przy boku ſwoim w Sztokolmie założywſzy.

1731.

Kompania Jndyiſka Krolewſkim wyrokiem uſtanowiona y oſadzona w Gottenburgu, znacznie handel Szwedzki y żeglugę kupiecką pomnożyła. Krol do dziedzicznych Państw ſwoich na kilka mieſięcy wyieżdża, zoſtawuiąc przy Senacie, y przy Krolowy małżonce ſwoiey rządy Kroleſtwa.

1732.

W tym roku nowe ieſzcze do zaſilenia handlu wyſzły od Dworu wyroki. Siły morſkie y lądowe znowu pomnożone, gdy Moſkwa ſtraſznieyſzym co raz zbroieniem ſię dawała do nieſpokoyności pochop. Rządzca y Kommendant Wiburgu, twierdze temu Miaſtu od pokoiu Neuſztackiego przydane, aż na granice Szwedzkie wyprowadzał.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

1733.

Smierć Auguſta II. Krola Polſkiego wznieciła nowe na Połnocy zamieſzki. Moſkwa bowiem iednych z Dworem Wiedeńſkim będąca myśli, wſpolnie z nim Elektora Saſkiego Syna zmarłego Krola przy tronie utrzymywała. Spodziewano ſię że Szwecya z Francyą złączona utrzymywać Staniſława interes będzie. W rzeczy ſamey Krol Szwedzki znaczne ſiły na pogotowiu maiąc, byłby podobno wſkrzeſił Karola XII. dzieło, gdyby był nie poſtrzegł iż Francya ozięble ſię za Teściem Krola ſwoiego intereſuie.

1734.

Liga między Szwecyą y Danią, ktorą obie Potencye waruią ſobie wzaiemnych kraiow dzierżenie. Stracił przez tę ligę Xiążę Holſztyńſki wſzelką nadzieię pomocy Szwedzkiey do opanowania Slezwickiego Xięſtwa.

Baron Hopken wyſłany od Krola do Stambułu w Poſelſtwie dla ugruntowania wolnego handlu między Portą y Szwecyą.

1735.

Przymierze między Moſkwą y Szwecyą odnowione: Artykuł iego między innemi ten był, ażeby ani Krol, ani Stany Szwedzkie nie mięſzały ſię do woyny z przyczyny obrania Krola Polſkiego między Francyą y Ceſarzem wſzczętey.

1736.

Kompania Kupiecka Jndyiſka nabyła Wyſpy przy brzegach Chińſkich leżącey, gdzie Port zro-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

biono dwiema Zamkami obronny dla beſpieczeńſtwa okrętow.

Krol poſtawił nowy w Sztokolmie Pałac według abryſu biegłych Architektow z Włoch umyślnie do tego ſprowadzonych.

1739.

Do Portu Sztokolmſkiego przybyła Eskadra Francuſka z czterech okrętow woiennych, y z iedney Fregaty złożona pod Kommendą Margrabi d'Antin. Eskadra ta nie długo bawiła pod Sztokolmem, y zamiar przybycia iey niewiadomy. Gdy Margrabia żegnał Krola, Krol odiąwſzy od boku ſwoiego pałaſz, darował go Margrabiemu mowiąc: " Tym chętniey ci go daię, im pewnieyſzy ieſtem, że go we wſzyſtkich zdarzeniach zażyieſz za nas, iako y ia z poddanemi moiemi oręża moiego za Francyą zażywać będę."

W tym woyna między Moſkwą y Szwecyą tylko co nie wybuchła. Jmperatorową Annę nieſpokoyną czyniły woyſka Szwedzkie liczniey co raz do Finlandyi wchodzące, Szwecya wzaiemnie ſkarżyła ſię, że Dwor Petersburſki więcey co raz woyſka ku iey granicom ściągał. Zawziętość Szwedow przeciwko Moſkwie rozżarzyła przynieſiona do Sztokolmu nowina o zabiciu ukrutnym Majora Szwedzkiego nazwiſkiem Saintclair, ktory z Stambułu z expedycyami wielkiey wagi, y z liſtami do Krolow Angielſkiego y Szwedzkiego przez Sląſk wracaiąc, bliſko Naumburga od dwoch Officyerow y czterech Draganow obtoczony, y zamordowany zoſtał. Od-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

głos publiczny zwalał to morderſtwo na Dwor Roſſyiſki, ktoremu w nieufnościach iuż z Szwecyą będącemu, wiele zależało na doſtaniu tych papierow, z ktoremi wſpomniony Officyer powracał. Wſzakże Jmperatorowa Roſſyiſka wydaną do wſzyſtkich Dworow Europeyſkich Deklaracyą oczyściła ſię z tey potwarzy, oświadczaiąc, że zbrodnia ta iak od honoru iey y ſprawiedliwości, tak od wiadomości naymnieyſzey ieſt daleka. Mimo to oświadczenie Poſpolſtwo Sztokolmſkie nie wſtrzymało ſię od affrontowania Roſſyiſkiego Poſła w właſnym iego Pałacu.

1740.

W roku tym między Portą y Szwecyą ſtanął traktat. Moſkwa nie wątpiąc, iż była głowniey-ſzym tego traktatu celem, okazała nie mniey nieukontentowania iak podziwienia; zwłaſzcza że przed rokiem zawarty między nią y Portą Ottomańſką traktat Belgradzki, wieczny Oboiey Potencyi warował pokoy. Dwor Petersburſki gotował ſię do przeſzkodzenia ſkutkom tey ligi, gdy śmierć Jmperatowy Anny 28. Października przypadła wznieciła zamięſzania w Moſkwie, ktore nie pozwoliły o woynie poſtronney myśleć. Kilką dniami wprzod umarł Karol VI. Ceſarz. Zaraz po iego śmierci Arcy-Xiężniczka Marya-Tereſa Corka iego, Xiążęcia Toſkańſkiego małżonka, ogłoſzona była Krolową Węgierſką y Czeſką, Arcy-Xiężną Auſtryi, y Panią wſzyſtkich kraiow Domu Auſtryackiego dziedzicznych, według uczynionego w Sankcyi Pragma-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

tyczney roſporządzenia. Atoli wielu Xiążąt, oſobliwie Krolowie Polſki y Pruſki, y Elektor Bawarſki roſzcząc ſobie pretenſye do tey tak znaczney ſukceſſyi, wzniecili wielką woynę, ktora ledwo nie całą Europę pociągnęła na ſtrony, y aż traktatem Akwisgrańſkim w Roku 1748. ſkończyła ſię.

1741.

Seym nadzwyczayny od Krola zebrany zaczął ſię na końcu roku przeſzłego. Na nim docieczono, że niektorzy Panowie Szwedzcy do ważnych intereſow zażyci, ſkryte mieli z Poſſem Roſſyiſkim porozumienia. Ukarano tych iako zdraycow Oyczyzny. Wſkrzeſiła ſię wzaiemna między dwiema Narodami nienawiść y zawziętość; y zgromadzone na Seym Stany poſtanowiły woynę Moſkwie wydać, mimo ſkłonnieyſze ku pokoiowi Krolewſkie myśli. Atoli Monarcha ten zawſze do żądań Narodu ſtoſuiący ſię, y dobro publiczne maiący za ſprężynę czynności ſwoich, potrzeby woienne wſzyſtkie rączo gotował. Chciał nawet mimo wieku ſwoiego podeſzłość poyść przeciwko nieprzyiacielowi na czele woyſk Szwedzkich, gdyby go były Stany nie odwiodły.

W tey kampanii żadna wielka nie odprawiła ſię potyczka; Partya Szwedow kilka tyſięcy licząca pod Kommendą Generała-Majora Wrangela, nieſpodzianie od liczniejſzych Moſkiewſkich ſił napadniona pod Wilmanſtrandem w Finlandyi, zupełnie znieſiona. Niewolnicy, w ktorych liczbie

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

był Generał Wrangel do Moſkwy zaprowadzeni, gdzie z rozkazu Regentki Roſſyiſkiego tronu uczciwie byli traktowani.

Dzień piąty Grudnia był dla całey Szwecyi żałoſny śmiercią Krolowy, ktora pięćdzieſiąt lat y cztery maiąc na oſpę umarła. Sioſtra Krola aż nazbyt powagi tronu ſtrzegącego, umiała rządzić Państwem w nieprzytomności Karola XII. z taką roſtropnością, ktorey nie mogł ſię wydziwić ten Monarcha. Obrana iednoſtaynemi Szwedew głoſami do władania Berłem, wſzyſtkie ſwoie ſtarania, wſzyſtek ſwoy przemyſł obraca na to, aby wrocić Narodowi ſpokoyność, a z nią nauki, handel, y obfitość. Użyła powagi ſwoiey do oddania Narodowi dawnych przywileiow y ſwobod. Odnowiła między tronem y Stanami owę polityczną zgodność, owę potęgi rownią, co zaſadą ieſt wzroſtu, chwały, y ſilności Szwedzkiego Państwa. Doznała wdzięczności Ulryka od poddanych, ktorzy ią kochali y czcili; czuła na uſzczęśliwienie rządzących gdy ſię o dobro Narodu poddanego ſtaraią, poznawała, y przyimowała z radością, tę ſerc daninę; Wſzakże Krolowa ta miała męża; więc nie wątpiła uſtąpić mu korony; a wſpaniałość ta z powodu miłości małżeńſkiey idąca, poradzona od cnoty y bezwzględności, ma piątno heroiczney prawdziwie ſprawy.

W Moſkwie pod ten czas iedna po drugiey naſtępowała rewolucya. Jmperatorowa Anna będąc bliſką śmierci, naznaczyła naſtępcą ſwoim na

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

tron Jwana Syna Sioſtrzenicy ſwoiey Katarzyny Xiężniczki Meklemburſkiey, a żony Antoniego Xiążęcia Bruńświckiego, naznaczywſzy mu Opiekunem, y Regentem Państwa Birona Xiążęcia Kurlandzkiego ſwoiego faworyta. Xiężna Bruńświcka Matka młodego Jwana, nie mogąc ścierpieć Birona Regencyi, ani wynieſienia na tron ſwoiego Syna z iey opuſzczeniem, tyle z pomocą Felt-Marſzałka Münich zrobiła, że Biron z Regencyi wyzuty, z całym domem ſwoim na Syberyą był odeſłany. Wſzakże Panowie Moſkiewſcy zgromadziwſzy ſię dnia 6. Grudnia naybliżſze do tronu Prawo przyznali Elżbiecie Piotra W. Corce, Jmperatorową całey Roſſyi ią ogłoſili, przyſięgę wierności wykonali, a Xiężnę Bruńświcką z mężem, Synem, y Corką przyareſztowali. Elżbieta Jmperatorową zoſtawſzy, chciała nayprzod pokoy uczynić z Szwecyą, dla czego Officyerow Szwedzkich na wolność wſzyſtkich puściwſzy, iednego z nich z wielkiey wagi liſtami do Sztokolmu wyprawiła.

1742.

Hrabia Lewenhaupt na czele woyſk Szwedzkich ku granicom Roſſyiſkim poſzedł, gdy tym czaſem Baron de Nolcken imieniem Krola Szwedzkiego o pokoy z Miniſtrem Moſkiewſkim traktował. Margrabia de la Chetardie Poſeł Francuſki w Petersburgu pracował dzielnie na przywrocenie pokoiu między dwiema temi Potencyami, ale do niego przyść nie mogło.

Pomnożyło ieſzcze w Dworze Sztokolmſkim

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

nieufność y podeyźrzenie, przybycie do Petersburga Karola-Piotra-Ulryka Xiążęcia Holſztyńſkiego na Gottorpie, Sioſtrzeńca Jmperatorowy Elżbiety, a Wnuka Jadwigi-Zofii ſtarſzey Sioſtry Karola XII. y Krolowy Ulryki-Eleonory. Szwecya bowiem obawiała ſię, aby Xiążę ten oſtatni z Domu Wazow potomek, utrzymuiąc ſwoie do korony Szwedzkiey prawa, znacznych w Państwie kłotni nie wzniecił.

Fryderyk pomimo woienne zakrzątnienia, ſtarał ſię o ulepſzenie wewnętrznego porządku, y o pomnożenie handlu. Rozkazał wykopać kilka kanałow dla ułatwienia towarow przeprawy, wprowadził pożyteczne niektore rękodzieła, y dobrodzieyſtwami ſwoiemi zachęcał y zaoſtrzał przemyślność.

Tegoż prawie czaſu zaſzły pewne nieſnaſki między Szwecyą y Rzplitą Hollenderſką; Dwor Sztokolmſki uraził ſię, iż Flotta Hollenderſka na morzu Baltyckim żagle rozwinęła dla zaſłonienia żeglugi poddanych ſwoich; Hollandya że Kupieckie iey okręty od Szwedzkich przytrzymane były Armatorow. Wſzakże pośrzednictwo Krola Duńſkiego przywrociło dobrą między temi Mocarſtwami harmonią.

Co ſię woyny Moſkiewſkiey tycze, tey ſkutki nie były wcale dla Szwecyi pomyślne. Hrabia bowiem Laſy woyſk Roſſyiſkich Generał rzeżwo woyſkowe czynności kierował, y znaczne odnoſił w Finlandyi pożytki. Gdy ſię do ſzturmo-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

wania Fryderykshamu gotował, Szwedzi Miaſto y prochy podpalili, a ſami zoſtawiwſzy część Artyleryi, cofnęli ſię o mil kilka z Generałem Lewenhauptem. Doścignieni od Moſkwy, porzucili oboz z wielką częścią broni y żywności, a nagle ku rzece Pernie odſtąpili. Mnieyſza Partya Moſkwy napadłſzy na kilka Regimentow Szwedzkich, one rozegnała. Nie ci to iuż byli Moſkale, na ktorych 100. tyſięcy doſyć była pod Narwą dzieſiąta lędwie część Szwedow. Na koniec pod Miaſtem Abo Stolicą Finlandyi, oblężeni w własnym obozie Szwedzi, kapitulować muſieli; obowiązki kapitulacyi te były, aby woyſko Szwedzkie z bagażami y prowiantami ſwoiemi do Szwecyi powrociło, Artyleryą wſzyſtkę y prochy Moſkalom zoſtawiwſzy. Narodowe zaś Finlandzkie woyſko przeſzło w ſłużbę Jmperatorowy. Fortece Nyslot, y Tawaſt bez żadnego odporu poddały ſię, a tak Moſkale bez naymnieyſzey prawie ſtraty, Panami całey Finlandyi zoſtali. Nieſzczęśliwe woyny tey powodzenie przypiſywano w Szwecyi Generałom Lewenhauptowi, ktory zawſze unikał bytwy, y Buddenbrekowi, ktory na odſiecz woyſku w potrzebie pod Walmanſtrandem nie przybył. Oba ci Generałowie za powrotem od woyſka areſztowani, y ſprawę, im dać z poſtępkow ſwoich kazano.

Seym nadzwyczayny złożony w Sztokolmie dla naradzenia ſię o ſpoſobach zakończenia woyny nie bardzo bacznie zaczętey przeciwko tak ſtraſzney, iaką była iuż wtedy Moſkwa, Potencyi. Obra-

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

no tedy Krola Angielskiego za Pośrzednika do Jmperatorowy Rossyiskiey. Drugi nie mniey ważny interes nie z rowną był traktowany umysłow zgodą. Chodziło o obranie następcy na tron Szwedzki. Jedna Stanow część poszła na stronę Fryderyka Xiążęcia Haskiego, Krolewskiego Synowca, a Zięcia Krola Angielskiego; druga utrzymywała Xiążęcia Holsztyńskiego na Gottorpie Rossyiskiey Jmperatorowy Siostrzeńca, a Wnuka Karola XII.; niektorzy dawali kreski swoie na Xiążęcia Dwoch Mostow Allianta Domu panuiącego w Szwecyi; naymnieysza liczba była tych, ktorzy podawali do tronu Krolewicza Duńskiego, aby dawną trzech koron w iedney Osobie Unią przywrocić. Wszakże przeważyła większość głosow na stronę Xiążęcia Holsztyńskiego; mianowany ten następcą Szwedzkiego tronu przy okrzykach trzech Krolestwa Stanow Szlacheckiego, Wieyskiego, y Chłopskiego; Samo Duchowieństwo sprzeciwiało się, ale prożno, temu obraniu.

1743.

Wyznaczeni z Seymu do Petersburga Posłowie z doniesieniem Xiążęciu Holsztyńskiemu o iego obraniu. Wszakże wspomniony Xiążę pierwey nieco od Jmperatorowy Elżbiety mianowany był Rossyiskiego tronu następcą, y Grecką przyiął Religią; nie mogł przeto ofiarowanego sobie od Szwedow przyiąć Berła. Powiadaiąc, że wtedy zaraz Jmperatorowa y Xiążę radzili Szwedom aby sobie obrali za Krola Biskupa Lubeckiego, ktory Luteraninem

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

będąc, y z Domu Holſztyńſkiego idąc, powinien był miłym być Stanom. W rzeczy ſamey wſpomniony Biſkup zaraz ſię tronu Kandydatem ogłoſił, atoli obranie było do czaſu zwleczone dla ubiegania ſię także do korony Xiążęcia Dwoch Moſtow, y Krolewicza Duńſkiego.

Sprawa Generałow Lewenhaupta y Buddenbroka, ktorych zwano Autorami wſzyſtkich pod czas woyny Moſkiewſkiey nieſzczęśliwości, muſiała być ſądzona, gdy ſtan Poſpolſtwa ani na podatki zwyczayne, ani na zaciąg żołnierzy poty nie chciał pozwolić, pokiby wſpomnionych Generałow proces podług wſzyſtkiey praw oſtrości wyprowadzony y zakończony nie był. Wyznaczona z Seymu Kommiſſya ſkazała obudwoch na utratę życia; Lewenhaupt mimo pilną ſtraż, uſzedł był z więzienia, ale złapany y ścięty. Generałowie ci byli ofiarami poświęconemi nieużytey Chłopſkiego Stanu zawziętości. Senat obwieścił, że kara ich nie ściąga żadney nieſławy na ich familie.

W Mieście Abo odprawiał ſię ziazd do ukartowania pokoiu między woiuiącemi ſtronami, ale kondycye od Moſkiewſkich Pełnemocnikow podane tak były nieznośne, że Szwedzi poſtanowili oſtatnich ruſzyć ſił na otrzymanie uczciwſzego pokoiu. Wybierano tedy podatki znaczne, woyſka na morzu y lądzie zaciągano. Moſkwa z ſwoiey ſtrony nic nie opuſzczała, aby ſię mogła przy korzyściach ſwoich utrzymać. Prowincye Szwecyi przyległe woyſkami Jmperatorowy napełnione, morze Baltyckie iey okrętami zaſłane było.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem FRYDERYKA I.

Wyſpy Alandzkie, ktore kluczem Golfu Botnickiego nazwać ſię mogą, Moſkale iak ſnadno zawoiowali, tak ieſzcze prędzey, y nie bez ſtraty utracili. Pułkownik bowiem Wirtemberg na beſpiecznych Moſkalow napadłſzy, ich znioſł. Kaſſę woienną, narzędzia woiennego wiele, y niewolnikow znaczną liczbę zabrał. Niewolnicy do Sztokolmu zaprowadzeni przyzwoicie traktowani byli. W Botnii także zachodniey Generał Frendenfeld, kilka podiazdow Moſkiewſkich pobił. Wſzakże małych tych korzyści nie można było rownać z owemi, ktore Moſkale w ſpokoyności dzierżyli.

Stan wieyſki dopominał ſię, przeciwko dawnemu zwyczaiowi, aby do taiemney Kommiſſyi Seymu, ktory ſię w ten czas odprawiał, był przypuſzczony; na tę pretenſyą trudniły wiele trzy inſze Stany, atoli na koniec zezwoliły; lecz wkrotce docieczono, że zamiar Poſpolſtwa w tym domaganiu ſię nie inny był; tylko, że chciało mieć partyą ſwoię na tym Seymie, y bunt Chłopſtwa Dalekarliyſkiego popierać. W rzeczy ſamey Szwecya od obcego nieprzyiaciela ściśniona, ſtraſznieyſzey ieſzcze, bo domowey woyny niebeſpieczeńſtwem zatrwożoną była. Dalekarliyczykowie bowiem w liczbie do 20. tyſięcy wynoſzącey z kilką polowemi armatkami pod Sztokolm podſtąpili. Myśl ich była przymuſić ſeymuiących do obrania Krolem Duńſkiego Xiążęcia. Kommenderowany przeciwko nim z kilką Regimentami Officyer chciał ich łagodnością do powinności przy-

wieść ; ſam nawet Krol traktował z niemi, aby ich było do złożenia broni namowić. Lecz na koniec trzeba było ſurowo z niemi poſtąpić. Ze trzech tyſięcy, ktorzy byli do Sztokolmu weſzli, iedni od Mieſzczanow y woyſka pozabiiani, inśi w niewolą wzięci. A lubo wſzyſcy na śmierć byli ſkazani, Krol iednak ſamych herſztow ſtracić kazawſzy, inſzych życiem darował.

W tym właśnie czaſie Jmperatorowa Roſſyiſka podała Szwecyi obowiązki pokoiu, ktore w Abo od Pełnomocnikow podpiſane, wprędce potym od obudwoch Dworow potwierdzone były. Znacznieyſze artykuły były, aby Moſkwa zatrzymawſzy przy ſobie Prowincyą Keymengardyą z Miaſtem Nyslot, reſztę zawoiowanych kraiow Szwecyi wrociła; Szwecya zaś aby nie inſzego naſtępcą tronu ſwoiego obrała, tylko Xiążęcia Holſztyńſkiego na Eutynie, Biſkupa Lubeki, y Adminiſtratora Xięſtwa Holſztyńſkiego na Gottorpie. Obrany ten Krolem Szwedzkim dnia 3. Lipca nazaiutrz był ogłoſzony. Wyprawieni do niego wnet od Dworu y Stanow Poſłowie z powinſzowaniem obrania, y zapraſzaniem aby do Sztokolmu przyiechał, na ktorych żądanie Adolf Fryderyk wiazd publiczny do Sztokolmu odprawił przy okrzykach ludu dnia 25. Października.

Względem buntu Chłopſtwa Dalekarliyſkiego miano porozumienie na Danią, mimo wſzelkie iey oświadczenia, że ſię do niego bynaymniey nie mięſzała. W reſzcie Duńczykowie morzem y lą-

dem gotowali ſię do woyny ; co y Szwecyą pociągnęło do czynienia podobnych przygotowania. Na koniec Kopenhagſki Dwor wydał ſię z ſwoiemi urazami względem obrania na tron Biſkupa Lubeckiego, razem z pretenſyami do Holſztyńſkiego Xięſtwa. Z tych y innych okoliczności pewną trzeba było miarkować woynę, atoli gotowość Szwecyi, Moſkwy groźby y intereſowanie ſię, nakłoniły Krola Duńſkiego do przyięcia pokoiu obowiązkow od Hrabi de Teſſin Pełnomocnika Szwedzkiego ſobie podanych. Wielkie tedy te zamachy ſkończyły ſię na odnowieniu dawnych między Danią y Szwecyą traktatow.

1744.

Wſpomniony Hrabia de Teſſin, ktorego między naywiękſzemi Politykami, y naydzielnieyſzemi intereſow wielkich iednaczami liczono, y ktory roſtropnością ſwoią, pokoy w Państwach Pułnocnych tylko co nie zerwany, ucalił, wyprawiony do Berlińſkiego Dworu nadzwyczaynym Poſſem, dla wyiednania dla naſtępcy Szwedzkiego tronu, w zamęście Sioſtry Krola Pruſkiego Ludowiki-Ulryki. Poſeł wſpomniony z wſzelką dyſtynkcyą był w Berlinie przyięty, y negocyacyi ſwoiey pomyślny otrzymał ſkutek. Dnia 29. Sierpnia Arcy-Biſkup Upſalſki w przytomności Krola Fryderyka błogoſławił nowe małżeńſtwo w Drotningolmie.

Woyna tym czaſem w Niemczech o ſukceſſyą Karola VI. wſzczęta bez przerwy trwała. Niektorzy Rzeſzy Niemieckiey Xiążęta traktat związko-

wy czyli ligę zawarli dnia 17. Maia w Frankforcie nad Menem, przy Karolu VII. Ceſarzu, przeciwko Krolowy Węgierſkiey. W Ligę tę z Krolem Pruſkim, y Elektorem Ryńſkim, wſzedł y Krol Szwedzki ile Lrand-Graff Heſſekaſſelſki. Liga ta była robotą Francyi, ktora przeciwko Wormackiey Lidze wyſtawiła Frankfortcką.

1745.

W Mieſiącu Lipcu ſtanęło nowe między Dworami Petersburſkim y Sztokolmſkim przymierze, w ktorym między innemi Artykułami obie Potencye przyobiecały ſię poſiłkować w potrzebie. Szwecya ośm tyſięcy piechoty, dwa tyſiące iazdy, ſześć woiennych okrętow y dwie fregaty Moſkwie, Moſkwa zaś Szwecyi 12. tyſięcy piechoty, cztery tyſiące iazdy, dziewięć woiennych okrętow, y trzy fregaty przyſtawiać na odſiecz obowiązały ſię. Baron Cederncreutz Pełnomocny y nadzwyczayny Krola Szwedzkiego do Petersburga Poſeł wielki ten interes z ukontentowaniem obu Narodow uſkutkował, za co od Jmperatorowy oſobliwſze łaſki y dyſtynkcyi odebrał dowody.

1746.

Między Dworem Angielſkim y Szwedzkim ledwo nie przyſzło do poróżnienia, z przyczyny Officyerow Szwedzkich, ktorzy za pozwoleniem Krolewſkim w ſłużbę Francuzow poſzli woiuiących wtedy z Anglikami, y Karola Edwarda Pretendenta tronu Angielſkiego ſprawę popieraiących. Guydickens Poſeł Angielſki w Sztokolmie mocne

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

z tey przyczyny zanioſł Dworowi reprezentacye. Atoli roſtropność Krola Szwedzkiego złym ſkutkom wyniknąć z tey okoliczności mogącym, zapobiegła.

Fryderyk baczny na to wſzyſtko, coby handel Szwedzki rozſzerzyć mogło, wydał w Mieſiącu Styczniu wyrok pozwalaiący niektorym bogatym familiom żydowſkim handlować w Szwecyi chcącym, oſiadłości w kraiu y przywileiow znacznych.

Gruchnęła wieść po Szwecyi, iakoby z poduſzczenia Dworu Petersburſkiego, nowa w Króleſtwie uformowała ſię Partya, zamyślaiąca oddalić od tronu obranego naſtępcę. Ale Miniſter Moſkiewſki w Sztokolmie Baron de Korff wydaną imieniem Monarchini ſwoiey Deklaracyą, zepſował te wieści y podeyzrzenia. Stany zaś Kroleſtwa na Seym wtedy zgromadzone odnowiły Xiążęciu naſtępcy wierności ſwoiey przyſięgę.

1747.

Adolf-Fryderyk naſtępca tronu, chcąc być nie tylko Protektorem Nauk, ale nad to y w liczbie uczonych ludzi ſam mieścić ſię, uczynił zadoſyć żądaniom Akademii Upſalſkiey, Kanclerzem go ſwoim mieć żądaiącey.

Dwor Petersburſki oſkarżył Hrabię de Teſſin, iakoby między nim y Dworem Sztokolmſkim poróżnienie iakie uczynić uſiłował, ale Stany Szwedzkie uſprawiedliwiły zupełnie tego Miniſtra, y naywyżſzemi ozdobiły go godnościami.

Pod tenże czas poślakowano początki nowego

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

ſpiſku maiącego za cel odmianę rządu y ſukceſſyi tronu. Herſztami tego ſpiſku obwinieni, y za rozkazem Kommiſſyi taiemncy poimani Kupiec nazwiſkiem Springer, y Lekarz Blackwel rodem Anglik. Blackwel przekonany o zbrodnią y ſtracony zoſtał. Springer wymknąwſzy ſię z więzienia, ſchronił ſię do Pałacu Miniſtra nadzwyczaynego Angielſkiego. Lecz że Springer był winowaycą Stanu, wzięto go z Pałacu Cudzoziemſkiego Miniſtra, ktory żalił ſię, iż poſtępkiem tym zgwałcono prawa Narodow. Sprawa ta wzniecił a iakieś między Anglią y Szwecyą poroźnienie, ale łatwo uſpokoione; Springer na wieczne więzienie oſądzony.

Szwecya traktat odporny z Krolem Pruſkim zawiera, do ktorego potym y Krol Francuſki był przyięty. Moſkwa dla utrzymania rowni przeciwko złączeniu Szwedow y Pruſakow, z Anglią y Hollandyą podobnież ſprzymierzyła ſię.

1748.

Nowe znowu między Moſkwą y Szwecyą względem granic wſzczęły ſię zatargi, ktore gdy ſpokoynemi drogami godzono, do woyny tym czaſem na wſzelki raz gotowano ſię. Wybieranie podatkow Seymu uſtawą nakazanych bunt w Skanii y Dalekarlii wzniecił o, ale pokazana na kilku Pryncypałach ſurowość, reſztę rokoſznikow uſpokoiła.

Pomiędzy temi wſzyſtkiemi roztargnieniami Krol Szwedzki chcąc Państwo ſwoie kwitnącym uczynić, naywięcey ſię przykładał do zachęcenia

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

rolnictwa, ktore zaſadą ieſt potęgi, y zdroiem prawdziwych bogactw. Między inſzemi wyrokami na ten koniec wydanemi, uwolnił od wſzelkich czynſzow grunta odłogiem leżące na lat 24.

1749.

Po zawartym pokoiu Akwisgrańſkim, cała Europa na dwie podzieliła ſię części, utrzymuiących tę między Mocarſtwami rownią, ktora pretextem tylu woien bywać zwykła, gdy ſię zdaie, iżby wieczny ugruntować powinna pokoy. Jedna część czyli Partya ſkładała ſię z Domu Auſtryackiego, Moſkwy, Hollandyi, Anglii, y Sardyńſkiego Krola; druga z Francyi, Hiſzpanii, Krola Oboiey Sycylii, Krola Pruſkiego, y Szwecyi. Wſzyſtkie te Mocarſtwa w gotowości trzymały woyſka liczne, y ſpodziewać ſię należało ſtałego pokoiu, gdy iedna połowa Europy, w boiaźni trzymała drugą.

1750.

Krol Szwedzki wydał potrzebne roſporządzenia do uſkutkowania proiektu podanego przez Barona Horlemanna Budowniczego Krolewſkiego. Proiekt ten dziwnie handlowi y żegludze użyteczny, zależał na tym, aby rznąć kanał od Sztokolmu do Gottenburgu, prowadząc go przez ieziora Meler, Hielmer, Wener, ktore ſię rościągaią z Wſchodu ku Zachodowi. Tym ſpoſobem morze Baltyckie złączyłoby ſię z Zachodnim, y okręty Szwedzkie nie miałyby potrzeby żeglować przez Zund bardzo w niektore czaſy roku niebeſpieczny.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

1751.

Krol Szwedzki od kilku iuż lat częſtym kamienia dręczeniom podległy, dnia 5. Kwietnia z wielkim całego Narodu żalem umiera w Sztokolmie.

Panowanie Fryderyka I. z panowaniem Karola XII. porownane, wyſtawia dwa nayprzeciwnieyſze ſobie widoki. Karol wyniſzczył ſwoie Kroleſtwo uſtawicznemi woynami; ſłupy zwycięſkie poſtawił na okropnych rozwalinach Miaſt y kraiow; laurowych wieńcow dokupował ſię krwią Sąſiedzkich Narodow, y poddanych właſnych; nie ſzukał inſzey chwały, tylko ktorey ſię orężem nabywa; nie miał innych przymiotow, tylko Bohaterſkie, oſtre, y w Narodzie ludzkim tylko podziwienie ſmutne wzbudzaiące; podeptał Narodowe prawa, aby ſię chceniem tylko ſwoim y upodobaniem w rządach kierował; umarł daleko od ſwoiey Stolicy, na ſzańcu cudzego Miaſta, zoſtawiwſzy Szwecyą na łup nieprzyiaciołom roziątrzonym bardziey przez niego, niż pokonanym. O! iak odmiennym od Karolowego torem ſzedł Fryderyk! Monarcha ten nie chciał panować, tylko dla uſzczęśliwienia poddanego ſobie Narodu; uſtąpił bez odporu y bez żalu, naywyżſzey ſamotney władzy, dzieląc ſię nią z Stanami y Senatem Szwedzkim; od Narodu ſwoiego zaſięgał rady, aby nim z roſtropnością podług życzenia iego, praw, y zwyczaiow władał. Dawſzy dowody ſwoiego męſtwa, y biegłości w woienney ſztuce, tak piękne, iż niemi na pochwałę y zaufanie Karola XII. zaſłużył, przekładał zawſze drogę negocyacyi, nad

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
FRYDERYKA I.

drogę oręża. Oycem był dobra y ſpokoyności poddanych ſzukaiącym. Jeżeli raz wydał woynę, to było na Stanow Krolestwa naleganie, mimo uſilne odradzania ſwoie, ktore że były przezorne y ſprawiedliwe, ſkutek pokazał. Atoli wkrotce za Krolewſkim ſtaraniem wrocony pokoy, y więcey wſkorała powolność y moderacya Krolewſka, niżby podobno innego zwycięſtwa wſkorać mogły. Kochał Fryderyk nauki, y dawał im porękę niemniey z przywiązania, iak z polityki; przekonanym będąc, że niemi poleruią ſię obyczaie, umacniaią ſię ſpołeczeńſtwa związki, że ſą świetnemi wielkości y dobrego Pańſtw rządu zadatkami. Nayuſilnieyſza zaś Krolewſka ſtaranność okazowała ſię w zachęcaniu handlu, y w doſkonaleniu rolnictwa, dwoch ſilności y obfitości każdego Narodu zaſad. Monarcha ten był przykładem cnot wſzyſtkich: Przyſtępny, wſpaniały, miłoſierny, wiele czaſu na pracy, mało na uciechach trawiący; albo raczey rozmaite panuiących obowiązki uſtawiczną iego zabawą były. Rozeznawać y uprzedzać nadgrodami zaſługi umiał. Skrupulatnie pełniący ćwiczenia y powinności Religii. W przeciągu trzydzieſtoletniego panowania dobro tylko publiczne ſprawował. Zanioſł z ſobą do grobu chęci, miłość, przywiązanie, y żal, wſzyſtkich Kroleſtwa Stanow, wſzyſtkich w ſzczegulności poddanych. Takim był Fryderyk ktorego Hiſtorya powinna umieścić w rzędzie owych Bohaterow ſpokoynych y dobroczynnych, ktorych ambicya y czynność iedyna była ta, aby ſzczęśliwemi czynić.

Wstęp na tron. 1751.	*Przypadki znakomitsze pod panowaniem* ADOLFA-FRYDERYKA II.

ADOLF-FRYDERYK II. *Xiążę Holsztyński na Eutynie, Biskup Lubecki, Administrator Xięstwa Holsztyńskiego na Gottorpie, obrany od Stanow następcą tronu Szwedzkiego 4. Lipca 1743. ogłoszony Krolem 6. Kwietnia 1751. koronowany w tymże roku 7. Grudnia.*

1751.

Adolf-Fryderyk Krolem obwołany dnia 6. Kwietnia, poprzysiągł Senatowi zachowanie praw Narodowych, y że rządzić będzie Krolestwem podług uczynionego w R. 1720. opisu. Obrządki koronacyi Krola y Krolowy odprawiły się z wielką uroczystością 7. Grudnia.

Jmperatorowa Rossyiska poznawszy skłonne do pokoiu nowego Krola myśli, pokazała się gotową, do odnowienia z Szwecyą traktatu w Abo zawartego, y do rozgraniczenia się w Xięstwie Finlandzkim, ażeby wszelkim zatargom drogę tym sposobem zagrodzić.

1752.

Pożarem ognia więcey niż pięćset domow spłonęło w Sztokolmie, w ktorym naywięcey domow iest drewnianych. Pokazał Krol w tey okoliczności swoię nad nieszczęśliwością poddanych czułość, zapomagaiąc tych, ktorzy byli zruynowani.

Małżonka.	*Potomſtwo.*	*Smierć.* 1771.	*Monarchowie iednegoż czaſu panuiący.*
Ludwika-Ulryka z domu Brandeburſkiego, Sioſtra Krola Pruſkiego, narodziła ſię 24. Lipca 1720. poślubiona 29 Sierpnia 1744.	GUSTAW III. dziś panuiący w Szwecyi, narodził ſię 24 Stycznia 1746. Karol narodził ſię 7. Października 1748. Fryderyk Adolf narodził ſię 18. Lipca 1750. Zofia-Albertyna narodziła ſię 8 Października 1753.	ADOLF-FRYDERYK II. umarł w Sztokolmie dnia 12 Lutego 1771. maiąc lat 59 y mieſięcy dzieſięć, z ktorych panował lat 20.	*Ceſarze Niemiec:* Francifzek I. 1765. *Krolowie Franc:* Ludwik XV. *Angielſcy.* Jerzy II. 1760. Jerzy III. *Duńſcy.* Fryderyk V. 1766. Kryſtyan VII. *Pruſcy.* Fryderyk III. *Polſcy.* Auguſt III. 1763. Stanisław-Auguſt. *Imperatorowie Roſſyiſcy.* Elżbieta 1762. Piotr III. 1763. Katarzyna II.

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ADOLFA-FRYDERYKA II.

1753.

Poprawa Kalendarza od Grzegorza XIII. w R. 1582. uczyniona w całym Kroleſtwie Szwedzkim tego roku była przyięta. Związek z Francyą odnowiony; Krol Szwedzki pozwolił Francuzom po zmarłych w Szwecyi Przodkach ſwoich brać dziedzictwa, y wzaiemnie tenże przywiley od Krola Francuſkiego dla Szwedow był pozwolony.

Adolf-Fryderyk pozwolił w Torneo Botnii Zachodniey Mieście wyſtawić Piramidę, na zachowanie pamiątki uczynionych obſerwacyi od kilku Akademikow Francuſkich, iako to: PP. Maupertuis, le Camus, Clairaut, le Monnier, do naznaczenia figury Ziemi.

Za ſtaraniem Krolowy wielkie ku uczonym ludziom y ku Naukom okazuiącey przywiązanie, założona w Sztokolmie Napiſow y Nauk wyzwolonych Akademia.

1756.

Dnia 22. Czerwca odkryto w Sztokolmie ſamym ſprzyſiężenie ſię na odmianę rządu dążące, uczynione przez niektore Oſoby, Dworowi, niżeli nie dawno uſtanowionym prawom oyczyſtym przychylnieyſze. Trzech znacznych Panow Szwedzkich tego ſpiſku głowami byli; dwoch z nich ſtracono, trzeci znalazłſzy ſpoſob wyścia z więzienia, bannitowany od Senatu zoſtał. Przypadek ten ſprawił w Narodzie iakąś przeciwko Krolowi nieufność, że Stany Szwedzkie w naſtępuiącey zaraz woynie przymuſiły Krola do łączenia ſię z nieprzy-

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ADOLFA FRYDERYKA II.

iaciołami Krola Pruſkiego, Brata Krolowy małżołki ſwoiey.

1757.

Traktatu Akwisgrańſkiego tenże był, ktory y wſzyſtkich dawnieyſzych, ſkutek, że wprędce był zerwany. Pierwſze pożaru woiennego iſkierki zaięły ſię od Ameryki, gdzie z bagatelney między Francuzami y Anglikami ſprzeczki o dzikie pola w Akadyi, powſzechna w Europie woyna wybuchła. Zerwały ſię dawne mocarſtw Europeyſkich związki, a uformowane nowe; y rzecz nieſpodziewana nigdy widziana była, że ieden Krol Pruſki oparł ſię złączonym Domu Auſtryackiego, Francuſkim, Moſkiewſkim, Szwedzkim, y połowy Niemieckiego Państwa ſiłom. Te bowiem wſzyſtkie Potencye razem przeciwko Krolowi Pruſkiemu woiowały, ktory z Anglią ſzczegulnie związkowy traktat zawarł; Ktora pod tenże ſam czas całego Domu Burbońſkiego potęgę morſką nie tylko wytrzymywać muſiała ſama, ale też niemniey z chwałą iak korzyścią pokonała.

Krol Szwedzki dowiodłſzy w wydanym od ſiebie Manifeście, iako na fundamencie Weſtfalſkiego traktatu obowiązany ieſt przeſtrzegać wewnętrzney w Niemczech ſpokoyności, y łączyć ſię przeciwko uſiłuiącym ią wzruſzać, wyſłał do Pomeranii Pruſkiey 16. tyſięcy woyſka.

1758.

Kiedy z niewypowiedzianą żwawością y zawziętością toczyła ſię w Niemczech woyna, Szwe-

dow obroty nie nie ukazowały znacznego. Przeciwko żądaniom Dworu, od Senatu, za pieniądze Francuſkie, wyſłani udawali tylko pozor woyny. A Dwor nie mogąc przeſzkodzić wyſłaniu ich do Pomeranii, tyle przynaymniey dokazał, że ich w nieczynności trzymał. Wſzakże Szwedzi opanowali Penamundę nie wielką w Wyżſzey Pomeranii Fortecę.

1759.

Cała tego, iako y naſtępuiącego roku kampania z ſtrony Szwedow na tym ſię ſkończyła, że wyſzli w pole; y nazad ſię cofnęli, nie nie uczyniwſzy.

1761.

Dwor Sztokolmſki odzyſkawſzy dawną w Narodzie ufność, zawarł nayprzod przerwę woyny, a wkrotce y pokoy z Krolem Pruſkim. Woyna ta iak bez koſztu, tak bez pożytku y bez ſtraty udawana raczey niż prowadzona była.

1763.

Rok ten przywrocił całey Europie pożądany pokoy, w Paryżu między Anglią, Francyą, Hiſzpanią, y Portugallią zawarty, między Domem Auſtryackim, Krolem Pruſkim, y innemi woiuiącemi Mocarſtwami w Zamku Hubersburtſkim w Saxonii.

1766.

Dzień 14. Liſtopada był pomyślny Familii Krolewſkiey, y z uroczyſtością wielką obchodzony, gdy Krolewicz nayſtarſzy Guſtaw zaślubiał

Przypadki znakomitsze pod panowaniem
ADOLFA-FRYDERYKA II.

sobie Zofią-Magdalenę z Domu Holsztyńskiego na Oldenburgu, Krolewnę Duńską.

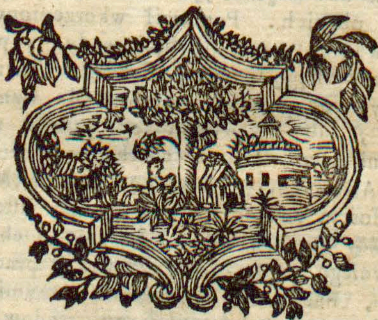
1771.

Rok ten był żałosny dla Szwecyi, śmiercią Krola, ktory po krotkiey chorobie, dnia 12 Lutego w Sztokolmie umarł. Monarcha ten naywięcey o uszczęśliwienie poddanych swoich troskliwy, uczynił potrzebne rozporządzenia względem Młodzieży edukacyi, od ktorey cała szczęśliwość Państwa zależy. Wystawionym dla żołnierzy Jnwalidow, y drugim dla żebractwa Szpitalem, pokazał, że umiał leiących krew za Oyczyznę szacować, y prace ich odwdzięczać, że litował się nad niedostatkiem ubogich. Poprawił wkorzenione w administrowaniu sprawiedliwości wady, y prowadził za moder Księgę prawną Pruską. Twierdze w Finlandyi ponaprawiał; związki do wzmocnienia Szwecyi, lub ułatwienia iey handlu z obcemi Narodami poczynił; prace Akademikow doskonalących Astronomią y żeglugę, godną Monarchy wspaniałością zachęcał. Na koniec wstępuiąc w Poprzedźcy swoiego ślady, iedynie o chwale Narodu swoiego przemyślał, zaostrzał pracę, czcił zasługę, nadgradzał użyteczne przymioty. Po uprzątnioney boiaźni odmiany rządow, y po przywroconey zupełnie między tronem y Narodem ufności, widać było owę między Maiestatem y Krolestwa Stanami zgodność mocy, owo wspolne do powszechnego dobra przykładanie się, ktore obiecywało Szwecyi pewną spokoyność y

Przypadki znakomitſze pod panowaniem
ADOLFA-FRYDERYKA II.

ſzczęśliwość. W reſzcie w żalu ſwoim z utraty tak dobrego Krola, cieſzy ſię Szwedzki Narod GUSTAWEM III. Naſtępcą, z ktorego ſzczęśliwych panowania początkow, nayobfitſzą wroży ſobie nieomylnie ſzczęśliwość.

K O N I E C.

REGESTR.

APPROBACYA.

Historyą zebraną Krolestwa Szwedzkiego : ile po części tyczącą się Dzieiow Korony Polskiey z uwagą przeczytałem, a nic w niey zdrożnego nie znalazłszy coby się SS. Katolickiey Wierze y Jey Ustawom, lub przystoyności Obyczaiow sprzeciwiać mogło, wiele zaś znalazłszy, co Narodu Naszego Dzieie obiaśnić, ułatwić, wesprzeć y ugruntować, tudzież co zaszczyt Domom y Familiom Polskim przynieść może, godną tę druku uznałem, ieżeli się tak y Tym do ktorych to prawnie należy, zdawać będzie. Datt. w Warszawie dnia 2. Listopada Roku 1771.

Simon Boydecki Scholarum Piarum Assisten Prviæ, Libr: Censor mp.

Historyą Krolestwa Szwedzkiego : przez X. *Wincentego Skrzetuskiego* zebraną, gdy Teologowie Zakonu Naszego *Szkrł Pobożnych* na to od Nas wysadzeni, nam Ją przez swoie na piśmie dane świadectwa zalecili, że może na widok publiczny wyniść, y bydź użyteczna Naszemu Kraiowi, na tym polegaiąc zupełnie świadectwie, żeby była drukowana zezwalamy. Dan. w Warszawie 2. Listopada Roku 1771.

Edmundus Kiełczewski à S. Adalb. Pptus Prvlis mp.

JMPRIMATUR.
GASPAR CIECISZOWSKI Cncus ac Judex Surrogatus Varsaviensis mp.

O M Y Ł K I.

na kar.	Wier.		Czyt.	
13	13	Erykowi VII.	-	Erykowi VIII.
16	4	Wisbuy	-	Wisby
259	11	Wangelowi	-	Wrangelowi
259	17	w Hollandyi	-	w Hallandyi
266	16	w Olawie	-	w Oliwie
275	10	Stralzendu	-	Stralzundu
278	4	luboć	-	lubo
282	24	Poſelſtwa	-	Poſpolſtwa
284	7	naywyżſzą	-	naywiękſzą
315	15	Krol Polſki	-	Prol Pruſki
117	1	ſłaba	-	ſłabła
319	2	utrzymał	-	utrzymywał
319	17	Hochſtelem	-	Hokſztetem
	18	Hochſtelem	-	Hokſztetem
	20	nayſzczęśli-wſzą	-	naynieſzczęśli-wſzą
322	6	wydania	-	wydanie
426	1	1809	-	1709
327	23	paſem	-	paſmem
329	8	rozſypało	-	*przyday* ſię
345	7	Uredom	-	Uzedom
346	21	Hokſztelem	-	Hokſztetem
349	12	że nieufności	-	nieufności ;
353	24	mocy	-	owey
368	29	Draganow	-	Dragonow

